~~C VIII 42~~

Ф. 424.

PHILOSOPHIAE PRACTICAE
CAPUT
PRAELIMINARE
DE
Natura et constitutione uniuersae Philo-sophiae Practicae

A LOSONCZI M. KIR. ÁLLAMI FŐGIMNÁSIUM PECSÉTJE
~~B. I.~~ 424
B. J. 424

§ 1.

Cum me ipsum diligentius expendo, et ea, quae in animo meo contingunt, attenta contemplor cogitatione: deprehendo inesse mihi desiderium quoddam, me meaque omnia in dies magis magisque perficiendi, et capio uoluptatem, quum mihi aliquid perfectionis, seu boni accidit, contra ea, taedio afficior, ubi aut defectum boni, aut malum aliquod in me ipso obseruo. Animaduerto hoc modo affectos esse ceteros homines, adeoque desiderium illud perfectionum, a natura ipsa omnibus hominibus inditum esse concludo. Quoniam uero ex sensu perfectionis ad me relatae, seu ex sensu boni uoluptas necessario in animo meo orit, et idem illud aliis quoque hominibus euenire experior: colligo inde desiderium uoluptatis, omnibus esse naturale.

§ 2.

Illa animi mei constitutio, in qua ille uoluptate afficitur, aut saltim taedio, atque molestia uacuus, tranquillusque est, et ad uoluptatem capiendam idoneus, constituit hujus uitae felicitatem. Me ipsum tum soleo praedicare beatum, cum me continuo ad majores euehi perfectiones sentio. Deprehendo autem in me naturale quoddam desiderium beatitudinis,

atque

atque felicitatis: imo omnes homines natura quodam impetu ferri ad felicitatem intelligo. (§ 8.1)

§. 3.

Felicitas itaque mea ex eo orit[ur], quod perfectiones aliquas inesse mihi sentiam, aut inesse mihi aliquid boni existimem (§. 8.2) Atqui facile evenire potest, ut ego id iudicem esse bonum, quod revera tale non est, sed quod transitorium est, et facile in tedium mutat[ur], cum mens mea ad clariorem rerum intelligentiam pervenerit. Talis autem voluptas non parit felicitatem veram, sed apparentem, et fluxam, a qua natura mea rationalis ita abhorret, sicut veram illam ac durabilem voluptatem omni studio ac conatu obtinere contendit.

§. 4.

Quod natura intelligens intendit, dicit[ur] ejus finis. Ego vero meam felicitatem omni studio, et labore intendo (§. 8.3.) mea igit[ur] felicitas finis meus est, et quidem ultimus, siquidem eam expeto per se, non vero ideo, ut per eam aliquid obtineam.

§. 5.

Inesse mihi libertatem, ex eo colligo, quod possim aliquid agere, possim item non agere, agere hoc vel alio modo. Deprehendo quoque me ex aliquibus actionibus liberis capere voluptatem, ex aliis e contrario tedio affici. Fugio tedium, et natura ducor ad voluptatem animi durabilem, adeoque ad veram solidamque felicitatem (§ 8.3) Quocirca quotiescunque meam libertatem exercere volo, et actionem aliquam ab ea dependentem edero; toties mihi hanc pono actionum mearum normam atque regulam: Agendum est verae felicitati convenienter. Et quia vera mea felicitas, finis meus est, (§ 8 praec.) Principi

cipium meum sequente quoque modo effer. pt. agendum est fini ultimo convenienter. §. 6.

Istam itaque propositionem pro norma et regula omnium actionum mearum liberarum constituo; et naturali, quo me ipsum complector, amore impellor; ut omnes meas actiones liberas, non alii, quam Hominem huic convenienter instituam. E rationalis mea natura, et fluens inde actionum mearum regula (§ 6 prec) finis item, quem intendo (§§ 4) restringunt voluntatis meae libertatem, eamque ad certas actiones praestandas determinat.

§. 7.

Cum animadverto libertatem meam, per naturam, per finem, ac ex ea fluentem actionum mearum normam restringi: persen, tisco in me Obligationem quippe quod nihil aliud est, quam ipsa mea libertas tali modo restricta. Jam vero, quia haec libertas mea limitatio, ex mea profluit natura, obligationem etiam naturalem esse intelligo.

§. 8.

Natura itaque mea obligat me ad vitam, secundum normam actionum (§ 5) expositam instituendam. Ego praedicta Propositio, quia ex natura mea profluit, vi obligandi gaudeat, necesse est. Propositio quae habet vim obligandi vocatur lex. Principium itaque (§ 5) propositum lex est, et quidem naturalis, qua ex natura humana profluit, indeque suam accipit obligatricem.

§. 9.

Actio ad quam obligor, Officium vocatur. Quidquid igitur lex naturalis praecipit, illud est officium meum, et quidem naturale, siquidem per naturam meam obligor ad servandam legem naturae, quae dux est vitae meae, et omnium officiorum magistra.

Cum lex aliquid praecipit: tum oppositum simul vetat. Sicut proinde obligor ad praestanda ea, quae lex praecipit, ita quoque obligatus sum ad fugienda omnia ea, quae lege naturae vetita sunt. Declarat itaque officia mea libertatis meae restrictionem: quia nihil est aliud, quam ipsa sensu positivo obligatio (§ 8.)

§ 10.

Cum libertatem meam nulla lege restrictam esse cogito, ius mihi ipsi attribuo, quod revera nihil est aliud, quam ipsa mea libertas, quatenus ea intuitu alicuius actionis per legem non limitatur. Deprehendo itaque in me officia atque iura quae ex mea natura, in quantum ea libertate praedita est, meaque ad legem naturae relatione emergunt.

§ 11.

Habitudo actionum mearum ad legem constituit earundem moralitatem. Morale enim dicimus omne id quod se refert ad legem. Hinc quia ius ut est (§ praec.) definitum ad legem sese refert non secus atque obligatio passivo sensu sumpta, tam obligatio quam ius qualitates appellari solent morales. Actiones quoque meae sunt qualitatem moralem intuitu cuius vel bonae sunt, si cum lege congruant et vocantur officia (§ 8. 9.) malae sunt, si a lege deflectant, et vitia audiunt.

§ 12

Complexus officiorum et iurium meorum tamquam qualitatum mearum moralium, constituit statum moralem, cuius accuratam cognitionem maxime necessariam mihi esse cognosco. Nisi enim statum meum moralem recte cognovero, quae sint mihi iura, quae item officia non intelligam

adeoq[ue] neq[ue] potero recte meam felicitatem promovere. Ergo si agere volo felicitati meæ convenienter, officia iuraq[ue] mea, ut adiscam, puto esse maxime necessarium.

§. 13.

Animadverto porro Statum meum moralem (a nativitate naturaq[ue] mea) etiam a facto aliquo libero dependere. Priorem absolutum posteriorem adventitium dico. Utriq[ue] convenienter agendum mihi est, et quæ sint pro statu, in quo vivo, iura obligationesq[ue] meæ, accurate cognoscendum, si finem meum ultimum h. e. veram durabilemq[ue] felicitatem meam consequi serio intendo.

§. 14.

Scientia qualitatum moralium appelatur Philosophia Moralis s. Practica, quæ in generalissimo significatu scientiam officiorum iuriumq[ue] indoluit. Philosophiæ hujus præstantiam necessitatem, atq[ue] utilitatem maximam e (§ 12 13) quisq[ue] facile perspexerit.

Scholeon Divisio Philosophiæ in Theoreticam et Practicam vetus est, fuitq[ue] iam ipsi Pythagoræ usitata. Non est itaq[ue] quod turbemus veterum circulos, et totam Philosophiam cum recentiorum nonnullis pro Practica vendit emus.

§. 15.

Pro diversitate itaq[ue] obligationum atq[ue] iurium diversæ erunt Philosophiæ Practicæ partes. Jam vero animadverto nonnullas obligationes meas in quocunq[ue] vivam statu e solo proficisci amore, quo me et ceteros complector: nonnullas autem aliam quoq[ue] habere radicem. Observo

me

me ad priores illas a nemine cogi posse iure sed ad posteriores alii iure me cogere possunt. ~~Hae~~ Officia perfecta: priores illas in hac relatione Officia imperfecta officia item amoris et humanitatis nominare liceat. Utraque in Philosophia Practica explicanda esse, ex eo e perspicuum, quod ~~recta~~ utraque ~~est~~ praestatione, felicitatem meam promovere possim.

§ 16.

Scientiam officiorum humanitatis Ethicam appelabimus illa autem Philosophia Practica proportio, in qua officia perfecta explicant, Ius Naturae audit. Cum autem status hominis moralis | absolutus sit |, adventitius (§ 13) Practica Philosophia officia in utroque statu observanda explicare debeat (§ prec) manifestum est in iure Naturae Ius quoque Sociale et in specie Politicam seu Philosophiam civilem explicandam esse; siquidem status socialis praesertim obligationes perfectas involvit.

Schol. Alii inter Ethicam et Ius Naturae aliud constituunt discrimen. Ius Naturae vocant legum naturalium scientiam a), Ethicam autem illam disciplinam dicunt quae modum ostendit vivendi b) legibus naturae convenienter. Ex hor mente ius naturae ab Ethica non differt alias, quam theoria et praxis, quae vero differentia ad diversas disciplinas constituendas non videtur sufficiens. Consultius itaque fuerit ethicam a iure Naturae modo eo distinguere, qui in § ostensus est.

a) s. Scientiam bonorum et malorum actionum
b) s. quae motiva dat

§. 17.

Gentes qq integras certa sibi mutuo præstare officia, cet. experientia condocemur. Scientia horum Jus gentium audit. Unde perspicuum est, etiam jus gentium ad Philosophiam Practicam esse referendum.

§. 18.

Singulæ hæ, quas hactenus recensui Philosophiæ Practicæ partes, notiones quasdam communes, generalioresque habent, et e generalibus partibus practicas deducant. Scientia illa, quæ generaliora Philosophiæ Practicæ, ceteris disciplinis moralibus communia exponit, Philosophia Practica Universalis, vel etiam Ethica universalis audit, quæ propterea ceteris Philosophiæ moralis partibus præmittenda est.

§. 19.

Nihil itaque impedit, quo minus moralia etiam systematice doceri queant. Erat quidem vetus Aristotelicorum opinio, moralia non cadere sub scientiam, sed ætate recentiore laudabili præstantissimorum virorum diligentia, contrarium luculenter comprobatum est. Quidquid enim e certis et evidentibus Principiis legitime deduci potest, illius adquiri potest Scientia.

§. 20.

Itaque nos quoque quo ad ejus fieri potest, hanc conabimur sequi methodum, sollicite curaturi, ut non nudas exponamus obligationes, sed simul rationes moventes, quæ voluntatem ad eas præstandas efficaciter devotare queant ostendemus. Etenim Philosophia moralis Practica scientia est (§ 14) non debet

itaq

itaq. in solo subsistere intellectu, sed afficere etiam voluntatem eamq. ad officia praestanda commovere. Unde n. incomode solet etiam Scientia affectiva vocari.

Schol. Si quidem magna est utilitatis ista Philosophiae proportio (Jf § 14.) producersitate ingeniorum hominos, diversa etiam methodo ea a sapientib. proponi consueverat. Sunt qui exemplis melius, quam regulis veritates morales doceri posse existimant. Hi methodo paradigmatica. Alii fabulis involvere solent veritates morales, ut hoc modo animos hominum iucundius afficere possint. Hi adhibere dicunt methodum mythologicam. De hyerogliphica atq. aenigmatica methodis praeterea nihil addere volumus, quod aetate nostra, nullam habeant utilitatem.

PHILOSOPHIAE PRACTICAE UNIVERSALIS

CAPUT I.

DE Statu hominum morali.

§ 1.

Statum moralem per complexum qualitatum moralium recte definiri posse e § 12. Cap. Prol. perspicuum e. Qui hi a sola hominis natura et constitutione dependent, dant notionem Status moralis quem alii absolutum dicere consueverunt. Quod si vero ratio eor in facto aliquo a humana libertate per

den.

dente, quaerenda est, *Statum adventitium* constituunt, quem alii *praeternaalem*, alii *hypotheticum* vocant (Sf § 13. Cap. Prol.) Et Statum hominis moralem primum omnium in naturalem et adventicium summa cum ratione dividere nobis videmur.

§ 2.

Cum humanum generis intueamur: primum inter hnes differentiam, a naa ipsa positam, in eo deprehendimus: quod sit quoad Sexum, a se diversum. Potest itaque Status naalis pro duplici Sexu sub duplici etiam considerari forma: si hec distinctio, aut ad utilitatem hnum, aut ad scientiae nrae perfectionem pertineret. Verum cum officia et iura hnum praecipua, quae in parte Phliae Practicae explicanda sunt, non a Sexu, sed aut a humana naa, aut a facto aliquo libero dependeant (Sf § prec) illa Status naalis quoad Sexum distinctio, non videtur esse necessaria. Ut taceam officia ea quae Sexui propria sunt rectius alibi ac commodius quam in Systematibus Phlor doceri posse. Maioris utilitatis est distinctio Status huius, in Statum *Servitutis et Libertatis*. Prior tum obtinet, quum hos sese ex confusis repraesentationibus ad agendum drnat. Posterior, quando ex distincta agit cognitione. *Iste agere* dr et *motivus*, ille ex solis *Animalis*.

§ 3.

Statum adventitium, quatenus ille naali opponitur considera, mus semper in relatione ad hnes alios, cum quibus in hoc mundo conviuendum est. Nec enim vivimus in Solitudine,

adeoque

§ 7.

Statum hominis moralem, non omnes Philosophi, eo quem nos observavimus, modo et ordine consideratunt. Sunt qui statum moralem primum et ante omnia in naturalem et civilem dividunt, et priorem eum, qui in eo omnibus hominibus iura competant aequalia, Statum aequalitatis; posteriorem autem ex ratione opposita Statum inaequalitatis appellant. Hac praemissa divisione status naturalis, necessario in absolutum et hypotheticum, ut salva maneat omnium aequalitas dividunt. Nos diversum hunc de statu morali cogitandi modum atque ordinem tanti non esse existimamus. Ceterum qui diversas status moralis considerationes eui, ejus perlustrare volunt: evolvat Puffendorff. de officio hominis et civis Lib II Cap 1. §§ Tubius in observatione ad locum Puffendorfii Juris Nat. Lib II. Cap III Christoph. Thomasium in Juris prudentia Divina.

CAPUT II.

de Lege et Obligatione

§ 8.

Ex iis, quae de statu hominis morali hactenus disseruimus, luculentum est, cum eiusmodi absolui determinationibus, quae a libertate, tanquam omnis moralitatis fundamento, dependent (§ 812 Cap prel.) et ex diversa libertatis limitatione, diversus oritur status naturalis (§ cap 1.) necessum est, ut legum diversitatem, ante omnia recte perspiciamus. Est vero lex moralis ut iam praemonuimus, ... obligandi vi gaudens, seu

re

regula ad quam actiones liberæ institui debent (§ 8) Cap. Præl: Et illa hnum affectio, ui cujus illi actiones suas liberas instituere debent, uocatur eorum obligatio

Schol. Uocabulum legis moralis, n. uno eodemque modo definiunt Phi. Sunt qui in definitionem legis generatim acceptæ, notionem assumant Superioris, nec nec sine ea recte posse definire legem existimant, quos quidem suo abundare sensu facile permittimus. Nos alia ratione legem moralem generatim considera, tam concipimus, cuius generalem definitionem notio Superioris n. quidem proxime et directe, sed per consequentiam utique ingreditur. Alio quin, si lex in generalissimo sumatur sensu, denotat notionem, cui actio quæcunque accomodanda est. Ita leges motus dicuntur illæ notiones, secundum quas corpora uires suas exercent. Leges Logicæ sunt regulæ, quæ intellectum in cognoscenda ueritate dirigunt. Leges morales uero dirigunt uoluntatem. Et hæ sunt hic loci nostræ considerationis

§ 9.

Propositiones uel affirmatiuas esse uel negatiuas, ex Logica manifestum est. Cum itaque leges notiones sunt (§ 8 præ) eæ etiam uel affirmatiuæ uel negatiuæ erunt: seu ut id alia ratione exprimamus leges morales uel præcipientes sunt uel uetantes: Per priores actiones comissiuæ seu comittendæ, per posteriores autem omissiuæ seu omittendæ diriguntur.

§ 10.

§. 7.

Statum hominis moralem, non omnes Philosophi, eo quem nos observavimus, modo et ordine consideratis. Sunt qui Statum moralem primum et ante omnia in naturalem et civilem dividunt, et priorem eum, quo in eo omnibus hominibus iura competant aequalia, Statum aequalitatis, posteriorem autem ex ratione opposita Statum inaequalitatis appellant. Hac praemissa divisione status naturalis, necessario in absolutum et hypotheticum, ut salva maneat omnium aequalitas dividant. Nos diversum hunc de statu morali cogitandi modum atque ordinem tanti non esse existimamus. Ceterum qui diversas status moralis considerationes curiosius perlustrare volunt: evolvat Puffendorff. de officio hominis et civis Lib II Cap I. §§ Tubius in observatione ad locum Puffendorfii Iuris Nat. Lib II. Cap III Christoph. Thomasium in Iuris prudentia Div.

CAPUT II.

de Lege et Obligatione

§. 8.

Ex iis, quae de statu hominis morali hactenus disseruimus, luculentum est, cum eiusmodi absolus determinationibus, quae libertate, tanquam omnis moralitatis fundamento, dependent (§ 12 Cap. praec.) et ex diversa libertatis limitatione, diversi oriri Status naturalis (§ cap. I.) necessum est, ut legum diversitatem, ante omnia recte perspiciamus. Est vero lex moralis ut iam praemonuimus, ipso obligandi vi gaudens, seu re

regula ad quam actiones liberæ institui debent (§ 8) Cap. prel.
Et illa hominum affectio, ui cujus illi actiones suas liberas instituere debent, uocatur eorum obligatio.

Schol. Uocabulum legis moralis, n. uno eodemque modo definiunt Phi. Sunt qui in definitionem legis gnatim acceptæ, notionem assumant Superioris, nec nec sine ea recte posse definire legem existimant, quos quidem suo abundare sensu facile permittimus. Nos alia ratione legem moralem gnatim considera, tam concipimus, cujus gnalem definitionem notio Superioris n. quidem proxime et directe, sed per consequentiam utique ingreditur. Alio quin, si lex in gnalissimo sumatur sensu, denotat propositionem, cui actio quæcunque accommodanda est. Ita leges motus dicuntur illæ propositiones, secundum quas corpora vires suas exercent. Leges Logicæ sunt regulæ, quæ intellectum in cognoscenda veritate dirigunt. Leges morales uero dirigunt uoluntatem. Et hæc sunt hi loci nostræ considerationis

§ 9.

Propositiones uel affirmatiuas esse vel negatiuas, ex Logica manifestum est. Cum itaque leges propositiones sunt (§ 8 pr.) eæ etiam uel affirmatiuæ uel negatiuæ erunt: seu ut id alia ratione exprimamus leges morales uel præcipientes sunt uel uetantes: per priores actiones commissiuæ seu committendæ, per posteriores autem omissiuæ seu omittendæ diriguntur.

§ 10.

Si regula et norma, secundum quas actiones liberæ instituendæ sunt, ex ipsa naturâ humanâ consideratione innotescit tunc appelantur lex naturæ: quod si autem non illius, ex voluntate superioris repetenda est, lex positiva audit. Si vero a Deo rer omnium, adeoq et summo Dno provenit divina, si autem ex hominum prosilit arbitrio humana dicitur. Cum vero naturæ auctor Deus est, ut id in Philia Theoretica evidentissimis demonstrationibus: ipsa lex naturæ recte et vere divina appellatur.

§. 11.

Quo efficit, ut lex ad eor proveniat notionem, quor interest, ut hoc iis convenienter agendo iis eandem promulgat. Cum itaq lex nequeat prius obligare, quam recte intelligatur. Perspicuum est legem non promulgatam vim obligatoriam exercere non posse. Promulgatio itaq legis necessaria est, si ea pro norma actionum liberarum haberi debet.

§. 12.

Leges naturales ita dnt libertatem humanam restringere, ut hoc iis convenienter agendo, veram suam felicitatem promoveat. Hæc enim ultimus est, finis hominis, ad quem oes fines naæ sua ferunt, qui idcirco etiam naalis dici pt (It § 4 Cap Prol:) Adeoq igitur lex talia præciperet, quæ sunt felicitati nostræ contraria, aut ea exerceret, quæ aliqua ratione nostram promoverent felicitatem; ea pro naali haberi plane non potest.

§. 13.

Tamensi hnes, quoad vitæ genus considerati, nimium a se invicem differant. nihilominus tamen eadem est omnibus

naæ

natura, quae ad propriam felicitatem, in sincera animi vo-
luptate consistentem tendit. Leges itaq quae e humana nāa profluunt om̄s h̄res ex aequo obligant, quo nomine etiam u̅sales audiunt. Ab omnibus itaq usu ra̅onis pollentib̄ intelligi d̄nt leges illae: quocirca necesse est, ut clarae illae sint, atq ab om̄ib̄ pro veris cognoscant.

§. 14.

Haec legum naturalium perspicuitas ex eo emanat, q̄d earum certa et evidens rāo allegari potest: illud enim perspicue cognoscere dicimur, cuius ra̅onem determinatam allegare possumus. Haec autem rāo aut immediate profluit e ipsa nāa, aut e propositione aliqua iam cognita deducit. In casu priore obtinet evidentia et perspicuitas nāalis, in posteriori autem per demonstrāonem de veritate legum plane convincimur.

§. 15.

Ut vero leges nāales demonstrari possint, necessum e̅ ut primum ante om̄ia, quaedam ex ipsa natura immediate profluens propositio praestruat, ex qua deinde caeterae nexu continuo deduci queant. Talis propositio vocat principium totius Philae Practicae q̄d ut accurate determinet, proprietates ejusmodi principii ante om̄ia notandae venient. Requirit vero primo, ut principium illud sit perspicuum et evidens, h. e̅ terminis intellectis ab omnibus intelligat, et pro vero habeat; deinde u̅sale, om̄es h̄nes in omni statu obliget, (v. § 13). Porro adaequatum, ut omnia totius Philae Practicae praecepta ex eo deduci possint: deniq domesticum, ut sola vi ra̅onis ex humanae naturae

con

consideratione, non ex revelatione deducatur.

§. 16.

Quisque naturam suam diligentius expendens, deprehendit naturali quodam impetu ferri se ad veram durabilemque animi voluptatem, in qua cum felicitas hominis consistat (§ 82 cap. Prol.) desiderium vero felicitatis omnibus naturale esse, proclive est ad intelligendum. Ex propositio: agendum est duce ratione vere felicitati Ethicae convenienter; fluit immediate e natura humana, estque adeo omnibus hominibus terminorum intelligentibus perspicuum atque evidens. Est vero eadem etiam universalis, adaequata, atque domestica: quocirca eandem pro principio, atque fundamento totius Ethicae Practicae ponere nulli dubitamus.

§. 17.

Principium hoc ex natura humana fluit immediate adeoque eatenus est necessarium, et perseverante natura humana immutabile. Quoniam autem natura humana a Deo auctore proficiscitur: hocce Practicae Ethicae principium recte habetur pro lege Divina, per rationem omnibus hominibus a Deo promulgata.

§. 18.

Itaque etiam obligatio naturalis ex lege praedicta emanans, omnibus hominibus semper necessaria est, nec ulla ratione mutari potest. Est vero eadem omnibus hominibus nota, modo sanam illi adhibeant in edendis actionibus suis rationem.

§. 19.

Habitudo actionum moralium ad legem absolvit earum moralitatem. Quando autem actiones liberae ad legem

rese

referantur, tum aut conveniunt cum ea, aut n. Quod si actiones relatæ ad legem, cum ea congruunt, bonæ, in casu opposito malæ audiunt. Quaecunque igitur actio ad legem refertur ea vel bona, vel male deprehenditur.

§. 20.

Sunt quidem omnes nostræ actiones liberæ, determinatæ, et inter se connexæ id quod ex natura mentis humanæ lu- culenter ostendi pt. Sed quaedam influxum habent in na- turam felicitatem: aliæ autem seu præstentur, seu omittantur, præstentur hoc vel alio modo, influxum in nostram felicitatem habere n videntur, eas n solemus ad legem referre adeoque habere n videntur, eas n solemus ad legem referre adeoque eatenus nec bonas nec malas, adeoque indifferentes esse indicamus. At cum omnis actio libera spectata in con- creto, seu cum omnibus circumstantiis suis et consectariis ad legem referri, et cum fine huius ultimo conecti possit: hinc possintne actiones quaedam liberæ prædicto modo consideratæ, pro indifferentibus haberi, merito ambigimus. Omnis enim actio libera relata ad legem, aut bona, aut mala esse deprehenditur. (§. 18 præc.)

§. 21.

Moralitas actionum liberarum consistit in earum ad legem habitudine (§. 19.) ad in statu naturali eæ actiones bo- næ sunt, quæ cum lege naturæ congruunt: malæ contra- ne sunt, quæ ab eadem deflectunt. In statu civili actio bona ea, quæ cum lege positiva civili convenit: mala esse censetur quæ cum lege positiva civili convenit: Mala vero quæ legi contraria est. Iam vero ostendimus supra §. 17. legem naturæ eo quod in natura humana fundatur, neces- sariam esse atque immutabilem: ergo etiam actiones

quæ

quae cum ea conveniunt, licet libere sint atque contingentes, sunt tamen necessario bonae, et quae cum ea haud congruunt, sunt necessario malae, licet non sint actiones necessariae. Sed cum lex positiva rationem habeat in voluntate legislatoris, adeoque eatenus haud necessaria sit: actiones ad hanc relatae legem, nec pro necessario bonis, nec pro necessario malis, eatenus haberi possunt (§ 10.)

§ 22.

Quatenus actiones ad legem referuntur, eatenus adscribimus eisdem moralitatem (§ 19.) Cum itaque duplex sit lex, vel Naturalis, vel Positiva (§ 10) duplicem quoque actionum humanarum moralitatem, recte possumus constituere, naturalem alteram, alteram vero Positivam. Prior illa nititur lege naturali absolute necessaria et immutabili: Posterior autem lege arbitraria (§ prae. §.) Quocirca naturalis illa moralitas necessaria erit atque immutabilis, quia ex ipsa actionis natura, eiusque necessaria ad legem habitudine fluit; Posterior autem pendet ex voluntate illius, qui legem tulit positivam.

§ 23.

Moralitas ea, quae ex ipsa actionis natura fluit vocari solet Objectiva, quae vero pendet ex arbitrio superioris Subjectiva audit. Prior illa propterea ita dicitur, quia rationem sui in objectis seu actionibus ipsis, earumque natura habet. Posterior vero a Subjecto, quod legem tulit, denominationem accepisse videtur.

§ 24.

legem naturalem recte appellari legem divinam (§ 10) me,
ruimus. Nihil itaque impedit, quo minus moralitatem quoque
naturalem, divinam appelamus, eamque ad Deum auctorem
inferamus. Deus qui naturae auctor est, legem etiam tulit
naturae, et voluntas ejus per rationem nobis manifestata
(§ 817). Jam vero longe est clarissimam voluntatem Dei
semper ejus sequi intellectum. Lex quoque naturalis ra,
tionem suam in intellectu divino habeat necesse est. Quod si
autem ratio legis naturalis ex intellectu divino repetenda
est: haerebit eadem in ipso objecto per intellectum repraes,
sentato, adeoque in nostro casu in natura humana, quo ipso
moralitas objectiva in statu naturali admittenda est necessario.

Schol. Quantis animorum motibus moralitas objectiva seculo
superiore, inpugnata fuerit, notum est haec occasione
recognoscere. Opposuit se ei vir summus Puffendor,
phius, qui moralitatem subjectivam miro ingenii
acumine, adversus objectivae defensores defende,
bant. Nostra aetate postquam Ill. Volffius ad
Grotii sententiam, moralitatem urgentis objectivam
accesserit, praevalet ista de moralitas in scholis,
nec immerito uti ex iis, quae nos immedium protuli,
mus, luculentum est. Ill. Volfi Lexicon Philicum et Subert.

§. 25.

Sed itaque actiones quibus inest moralitas objectiva, qui
a necessario aut bonae aut malae sunt, recte pro talibus etiam
antecedenter ad voluntatem Numinis habent. Videt qui,
dem inconveniens actionem aliquam pro bona aut mala
reputare, antequam ea referat ad legem naturae adeoque
ad ipsam voluntatem divinam (§ 8 prec.) quo ipso moralitas

obi-

obiecta labefactari videtur. Sed si vero accuratius contem-
plari voluerimus: Sartam tectamque moralitatem manere illam,
deprehendemus. Est itaque inconveniens et contradictorium
actionem aliquam pro bona aut mala habere, antequam ea
referatur ad legem naturae, adeoque ad voluntatem numinis.
Sed non est in congruum legis illius, et per consequens etiam
voluntatis divinae quaerere rationes obiectivas, quibus datis
moralitas obiectiva negari cum ratione non potest. Recte dicimus
actiones nostras propterea esse bonas, quod conveniant cum
voluntate numinis: malas ideo, quod non conveniant cum ea;
quia voluntas divina per legem naturae nobis est manifesta. Sed
nec incongrue cogitamus, quum obiectivas divinae voluntatis
actiones quaerimus.

§.26.

Perspicuum est ex his moralitatem obiectivam esse absolute
immutabilem, non secus atque istud §17 de lege naturae asseru-
imus. Non potest itaque ulla ratione lex naturae ex natura tolli, nec
ullo in casu vis ejus obligatoria sufflaminari.

§.27.

Lex quae in totum tollitur, abrogari dicitur: cuius autem vis obliga-
toria in certo tantum casu sufflaminatur, ei derogatur, et cum
legi intuitu certae personae derogatur, tum locum habet dispen-
satio. Cum itaque prima naturae lex absolute sit immutabilis
(§ 8 praec.) perspicuum est, illam nullo modo posse abrogari.
Et siquidem nec derogari eidem potest, aparet ratio cur illa
apellatur indispensabilis.

§.28.

Lex quae omnes homines omni in statu obligat vocatur univer-
salis. Jam vero talem esse primam illam legem naturae, ho-

mi-

minibus a Deo per rationem promulgatam, inde luculentum est, quod ea ex natura humana necessario fluit (§. 817) proinde universalem eam esse ex vero statuimus. Haec autem universalitas ita accipienda est, ut lex illa naturalis pro norma omnium actionum liberarum in quocunque statu praestandarum haberi semper debeat.

§. 829.

Prorsus aliter se haec habent in lege positiva. Ea enim rationem suam in arbitrio superioris habet, quo ipso non est absolute necessaria, sed mutabilis, quae pro re nota penitus tolli, adeoque abrogari potest. Potest quoque legislator legi positivae in dato casu derogare, adeoque eidem ius dispensandi attribuendum est. Neque universalis est lex positiva, quippe quae eos tantum obligat, qui arbitrio legislatoris subsunt, et quibus ea debito modo promulgata est.

§. 830.

Omnes homines a Deo creatore suo dependere, et eius subesse arbitrio, ita verum est, ut a nemine sanae rationis usu praedito, vocari possit in dubium. Videri itaque posset, dari posse legem Divinam positivam, quae totum obliget genus humanum, adeoque sit universalis. Deo enim universae naturae effectori, et conservatori potentissimo, ius eiusmodi condendi legem, quae obligaret universos, tametsi ea ex solo lumine rationis cognosci non possit, temere negandum esse haud videtur. Sed nec de facultate eiusmodi constituendi legem quaeritur. Illud venit in disceptationem, num actu lex eiusmodi Divina esset, quae licet sit positiva, nihilominus tamen legis universalis nomen mereatur. Si qui sunt, qui exstare leges eiusmodi contendunt, meminerint leges positivas, nullam habere

vim

vim obligandi, antequam ea fuerint legitime promulgatae (§ 811). Cum itaq legibus illis positivis universalibus Regis, ma deesse videatur promulgatio: non habent ea vim obligandi sufficientem, quo nomine neque pro legibus censeri possunt. Quodsi per leges divinas positivas universales ea intelligantur, quae debito modo promulgatae omnes homines: nos certe quare ea tantopere oppugnari debent, non perspicimus. Sunt enim officia, quae ad praestanda omnes homines obligati sunt, quam primum ea Dei nomine impetrantur.

Schol. Primus qui disertius leges divinas positivas universales inculcabat, erat Chr. Thomasius in dissertatione de crimine bigamiae. Sed praelusisse ei videtur ipse Grotius de iure belli et pacis Lib. I. Cap. I § 15. ubi ius divinum positivum aut toti humano generi, aut uni populo datum esse adserit. Magna postea animorum contentione de his legibus universalibus inter eruditos disputabatur, et tametsi ipse Thomasius praecipuus earum propugnator mutata sententia leges illas deinde rejecerit, reperti sunt nonnulli imo reperiuntur hucdum, qui non tantum dari eiusmodi leges adserunt, sed necessitatem quoque earum magno labore et exquisita opera inculcant. Vid. Ioh. Franc. Buddei hist. Iuris Natur. § 43, et Iacob. Frid. Ludovici delineatio Historiae Iuris Divini naturalis et positivi universalis § 108 sqq.

§ 31.

Sed ut ad primam illam e natura humana necessario manantem legem redeamus. Sciendum est, omnes ceteras leges secundum quas actiones liberas producere hominum status instituendus est, ab ea dependere, ex eaque repetere rationem ultimam. Ipsa

enim

enim universalis est, et se non tantum ad omnes homines, verum etiam ad omnes eorum actiones liberas extenditur, easque dirigit et determinat. (§ 828) Quocirca omnes ceterae leges, quae pro peculiari hominum statu actiones eorum dirigunt, primae illi subordinatae sunt, nec aliam vim obligandi gaudent, quam in quantum a prima illa naturae lege dependent, eique subordinantur.

§ 832.

Haec legum subordinatio efficit, ut nunquam dici una queat alteri opposita, eo quod lex subordinata in tantum solum obligat, in quantum est subordinata, adeoque semper sub certa conditione. Tam autem legum collisio tum obtinere dicitur, quum una alteri opposita est. Ergo accurate loquendo datur legum collisio. Potest tamen evenire, ut nos pro cognitionis imbecillitate, ibi pugnam inter leges esse existimemus, ubi revera nulla reprehenditur: cum neque statum nostrum praesentem, nec consectaria actionum nostrarum semper accurate nobis perspicere liceat. Itaque in hoc casu est quidem legum collisio, sed ea apparens tantum, quae non in ipsis legibus, sed in mente nostra locum non habent.

§ 833.

Quocirca nec officiorum collisionem admittere possumus. Si enim inter leges, quae obligationem producunt nulla admitti possunt pugna (§ 8 praec): profecto officiorum vera collisio locum habere potest. At quoniam identidem evenit, ut leges inter se pugnare existimemus (§ 8 praec) officiorum quoque collisionem talem et tantam, qualis et quanta profluit ex hac opinione non possumus non admittere.

§ 834.

Cum in eum statum deuchimus, ut nesciamus quod officium alteri preferendum sit; expendenda erit legum, quæ nos obligant subordinas. Subordinatæ leges, quia non alias obligant, quam inquantum subordinatæ sunt (§ 832) nullam habent in eo casu obligandi vim, quam legibus subordinantibus adversantur. Quo posito neque leges loquendo accurate dici possunt adeoque illud quod illæ præcipere seu vetare videntur, pro statu officiorum non est. Non violat ille leges subordinatas, qui in tali casu agit ex præscripto legis subordinatis, adeoque nec fecit quidquam contra officium, tametsi verbis legis haud convenienter agat. Itaque si recte rem expenderimus, nulla habet locum a regula exceptio, licet ad usum loquendi attendentes exceptionem tali in casu fieri dicere possumus.

§ 35.

Cum animadverto libertatem meam a lege non limitari, tum mihi ipsi ius quodam tribuo (§ 810 cap. prel). Iam vero cum ad collisionem legum, et quæ ex ea pendet officiorum pugnam cogito, animadverto libertatem meam a legibus subordinatis non restringi. Ergo in casu ius exceptionem constituendi mihi recte vindico (§ 17 prec). Isthoc ius fluit ex natura mea (§ 810 cap. prel) et quia ex hac, prima illa lex, agendum est vero felicitati convenienter, necessario fluit, ius istud recte ex lege ista derivo.

Schol. Solent alii iura ex legibus, tamquam ex fontibus suis derivare, ut iura sui rationem in legibus habeant et sint legum quidam quasi effectus. Sed si ea, quæ nos (§ 810. cap. prel) posuimus expendamus accuratius: deprehendemus iura nostra non tantum ex legum positione et præsentia

quam

quam ex earum absentia erasci. Tum sibi iura attribuere solent hominés, quum suam agendi facultatem nulla lege restringi existimant. Non itaque ex lege aliqua subordinata iura sua repetere solent homines, sed ex facultate agendi, inquantum nulla lege, quod primo illo nao legi subordinata sit restricta esse censet.

§. 36.

Obligação sensu passivo sumpta, nihil aliud, quam ipsa hominum libertas, per legem limitata (§. 87 cap. prol.). Ubi itaque nulla lex, ibi nulla poni potest obligação, posita vero lege, poni debet obligatio necessario: et sublata lege, ipsa quoque obligação evanescat, necesse est.

§. 37.

Non reperio in me ullam potestatem, legem mihi seu naõ, seu a superiore latam, pro arbitrio tollendi (§ exper). Posita autem lege, obligationem meam necessario poni deprehendo (§. 36) non est itaque in arbitrio meo positum, utrum ne obligationi meae satisfacere an minus. Sed ubi nullam legem mihi positam esse video, ius mihi propterea attribuo: quod libertatem meam hoc in casu haud restrictam esse intelligam (§. 35) Unde concludo, posse me tali in casu aliquid agere posse, item aliquam actionem omittere: h. e. stare in arbitrio meo, utrum ne iure meo uti, an minus, utrum ne illud sartum conservare an libere declarare, illud mihi amplius non competere. Qui declarat, iura, hactenus sibi competentia, non competere amplius, ille se iuribus suis abdicat; et qui abdicationem iurium suorum ceteris

mani-

manifestat, is iuri suo renunciare dicitur. Iuri suo itaque
suo iuri renunciare semper libere potest. Sed obligationi
suae nemo potest pro arbitrio renunciare.

§ 38.

Obligatio, quae ex lege in me oritur, aut Me aut ceteros
respicit et ceteri illi, quorum intuitu aliqua ducor obligatione,
aut homines sunt alii, cum quibus convivo, aut Deus, qui vi-
tam mihi impertivit, eandemque providentia sua sustentat.
Omnes itaque obligationes seu officia mea, ad has tres clas-
ses reduci commode possunt, per consequens leges quoque
quae has in me producunt obligationes, ad triplicem
hunc ordinem, quam commodissime reducuntur.

§ 39.

Dum homines alios, cum quibus mihi convivendum est
considero, meaque intuitu eorum praestanda officia attentius
expendo: deprehendo aut competere eis ius extorquendi
a me etiam vi externa id, quod intuitu eorum mihi facien-
dum est, aut tale ius eis haud competere animadverto.
Enascitur autem isthoc ius in aliis hominibus tandem,
quando nulla praestat lex, quae eis istam prohiberet ex-
torsionem: dum vero adest lex aliqua, restringitur eorum facul-
tas, nec illi iure extorquendi a me officia gaudent. (§ 35)
Officia ea, quae alii iure a me extorquere possunt vocari
solent perfecta, stricti iuris, necessitatis: quae vero
iure extorqueri non possunt, dicuntur officia imperfecta, a
moris, humanitatis. Hinc lex quoque a qua dependent
officia, aut perfecta seu cogens, aut imperfecta seu non cogens
erit.

§ 40.

Tametsi itaq obligationes et officia suâ cum ratione in perfecta distribuuntur, atq imperfecta: iura tamen eodem modo et sensu commode distingui posse haud videntur. Iura enim oriuntur ex absentia legum, quae nostram restringerent libertatem (§ 35.) adeoq si qua inter ea obtinet distinctio, illa non aliunde quam ex plenitudine seu restrictione libertatis derivanda erit. Potest nimirum vel restringi libertas, vel in totum, vel in tantum, potest relinqui plena libertas, tam quoad actum, quam quoad ipsius modum. Ubi prorsus non restringitur libertas, ibi ius summum, irrestrictum, plenum; ubi vero aliquo modo restricta ea est ibi ius restrictum, minus plenum obtinet. Quod si cui placuerit, id quod nos ius plenum diximus iuris perfecti titulo nominare, id quidem impedire non possumus, sed denominationes istae sensum habebunt ab eo, quem in officiorum pertractatione obtinent diversum. Officia enim perfecta dicunt ea, quorum praestationem alii a nobis iure extorquere possunt: iam vero nemo morabiliter nos ad exercitum iuris nostri cogere (§ 37.) Et hoc sensu non dari iura perfecta longe est evidentissimum.

§ 41.

Qui agnoscit in aliis iura, illos intuitu sui, sed non sibi intuitu eorum competentia: is eo ipso libertatem suam intuitu eorum restrictam esse admittit, adeoq suam ipse fatetur obligationem. Ergo posito ex parte una iure pleno, ex altera obligatio pugnat necesse est, et quo plenius est ex parte altera ius, eo

erit

erit ex parte altera adstrictior obligatio. Idem istud con, uersa quoque ratione suo modo valet. Qui enim agnoscit in aliis obligationes aliquas, respectu sui praestandas, is eorum libertatem hac ex parte restrictam esse cogitat, quam e con, trario suam hoc respectu non esse limitatam existimet. Quo, circa posita ex una parte obligatione ponendum esse ex altera parte ius quod ei respondet, uidetur. Et quo adstrictior est obligatio, eo plenius ius ex parte altera admittendum censetur. Interim quia iuri suo quisque renun, tiare potest (§ 37.) libertas ista neque per perfectam partis alterius obligationem tolli potest.

§. 42.

Ad id obligamur, quod leges praecipiunt (§ 8.) Sed nulla lex habet vim obligandi, nisi in quantum est primae illi, agendum esse uerae felicitati convenienter, subordinata (§ 32.) Haec autem necessaria est (§ 17.) itaque illa quae ipsi oppone, retur impossibilis dicenda esset, eo quod praeciperet absolute impossibilia. Cum uero ad legem naturae seruandam sem, per simus obligati (§ 17.) et ad opposita obligari nequea, mus: ad impossibilia tanquam legi naturae opposita, adeo cum ipsa natura humana pugnantia, nulla datur obligatio. Ergo quia plenissima etiam iura, prima illa naturali legi ... (§ 35.) nulli mortalium competit ius, cogendi alios ad ea, quae absolute impossibilia sunt, atque legi, ipsique naturae humanae contraria.

§. 43.

Id quod actionibus nostris intendimus, appelare solemus finem nostrum, illius uero quod rationem in se continet, cur fini

opti.

obtineat *remedium* dici consuevit. Quum itaq. inter remedium & finem nexus intercedat finalis: luculenter est finem saepe remediis obtineri n. posse. Atqui ad impossibilia n. datur obligatio (§ 42). Ergo obligatio ad finem, sine obligatione ad remedia locum habere n. pt. Quicunq. igitur obligatus est ad finem, is suam etiam ad remedia obligationem agnoscat necesse est.

§ 44.

Dum homines vires praestandis officiis sufficientes recte adhibent, vocant *diligentes*, in casu opposito *negligentes* vocari solent. *Diligentia* itaq. est rectus usus virium praestandis officiis sufficientium. Iste virium usus, tanquam remedium, per quod finis obtinetur, seu per quod praestatur officium, considerari debet (§ 43). Jam vero perspicuum effecimus § proc. ab obligatione ad finem recte duci consequentiam ad obligationem ad remedia. Ergo quicunq. ad officium aliquod obligatus est praestandum, is ad usum virium praestando iis sufficientium, h. e. ad diligentiam simul obligatus simul censetur, nec habet ius sese viribus ad praestanda officia privandi, aut eas quoq. modo occulcandi.

§ 45.

Omissio diligentiae ad praestanda officia debitae, *negligentia* generatim dici solet, quae dum se prodit in modo agendi, dici solet specialim *inconsiderantia*. Inconsiderantia, ex qua praeter intentionem agentis oritur defectus rectitudinis in actione vocatur *culpa*. Omnis itaq. culpa negligentia est, et merito tanta esse censetur quanta indicatur esse negligentia. Oritur autem defectus ille rectitudinis

dinis

dinis et eo, quod hoc vim cognoscendi seu intellectum suum non adhibuerit regulis logicis convenienter, quum eum tamen ita adhiberi posset debeatque. Et omnis culpa consistit in neglectu regularum logicarum non deliberato, hocque respectu pro imperfectione intellectus recte habetur.

§. 46.

Qui obligatus est ad diligentiam in praestandis officiis adhibendam, ille per hoc ipsum obligatus est ad fugiendam negligentiam. Diligentia enim atque negligentia opposita sunt: posita itaque obligatione ad diligentiam, ponitur simul obligatio ad diligentiam, ponitur simul obligatio fugiendi negligentiam. Atque cum obligationem nostram adhibendam in praestandis officiis diligentiam (§ 44) comprobaverimus, et etiam obligationem nostram fugiendi omnem negligentiam, agnoscamus necesse est. Iam vero omnis culpa negligentia est (§ 45) necesse igitur est, ut obligationem nostram ad fugiendam omnem culpam confiteamur. Porro culpa est intellectus imperfectio (§ 8 cap. prael.) et culpam quoque omnem vitare debemus.

§. 47.

Quando defectus rectitudinis in actione intenditur et ex voluntate hominis provenit, tum dolum esse dicunt, ut adeo dolus nihil sit aliud, quam voluntatis, ad illum rectitudinis defectum facta determinatio. Quum vero leges naturales voluntatem humanam semper ad rectitudinem actiones determinent: perspicuum est, dolum esse determinationem voluntatis legibus contrariam et sicuti culpa pro imperfectione intellectus merito semper habetur

ita

ita dolus, malitia, fraus, maxima est voluntatis hu-
manae imperfectio, ex abusu libertatis profluens.

§. 48.

Si quidem dolus est determinatio voluntatis legibus contraria (§. 47) prona fluit consequentia, semper nos esse ad omnem dolum fugiendum obligatos. Dolus maxima est voluntatis (humanae) imperfectio (§. 47): iam vero per naturam obligamur ad fugiendas imperfectiones nostras (§. 8. cap. prael.) Ergo per eandem etiam obligamur ad omnem dolum in praestandis actionibus nostris fugiendum.

§. 49.

Quam plurimi mortalium in eum se seu culpa, seu dolo coniiciunt statum, ut praestandis officiis vires sufficientes non habeant, suntque illa officia intuitu status eorum impossibilia. Si quis res humanas paulo attentius intuetur, deprehendet absque dubio, quam plurimos, aut culpam, aut dolum in actionibus suis frequentissime committere, seque hoc modo viribus ad praestanda officia necessariis privare. Qui in hunc statum devenerint, illi ea, quod (§. 42) demonstravimus, ad se ulla ratione applicare possunt, aut debent. Etsi enim officia ab illis praestanda, pro statu illo impossibilia sunt: culpa tamen aut culpa dolus eorum iura aliorum his obligationibus respondentia non perimunt. Iam vero posito iure ex parte una, ponitur ex parte altera obligatio (§. 41) Ergo eadem in eo quoque statu, in quem homines culpa propria aut dolo pervenerunt, permanet, nec per statum illum ulla ratione tolli potest.

§. 50.

§. 50.

Iura et obligationes, quia sunt qualitates morales (§ 11 cap preet.) constituunt Statum hominis moralem et naturalem quidem, si iura ea, atq officia, in ipsa natura humana, quatibi fundata fuerint; adventitium contra ea, si ex facto aliquo ab arbitrio humano deriventur. (§ 1.) Posita itaq natura humana, iura atq officia naturalia poni debent necessario, suntq haec ratione immutabilia, nec alias quam per mortem, naturae terminum tollentur. Sed iura atq obligationes, quae statum hominis moralem adventitium constituunt, vario modo mutari, imo etiam penitus tolli possunt. Quae obligationes e iure alterius profluunt, illae tollunt illico, quam primum alter iuri suo renunciaverit, aut iuri ejus fuerit satisfactum, vel ius fuerit extinctum. (§ 37.) Sublata enim ratione obligationis, ipsa quoq obligatio tollatur necesse est. Quae autem ex statu meo adventitio profluunt: illae durante statu eo perdurant, eo vero mutato permutantur. Quodsi itaq status illius permutatio ex meo dependeret arbitrio: ipsa quoq obligationum mearum mutatio, in mea posita est voluntate, quamquam permanente eodem statu non sit penes me, velim ne obligationi meae satisfacere an minus.

CAPUT III

de Imputatione.

§. 51.

Quando actiones liberæ seu præstant, seu omittant, tum quia id semper determinato modo fit, variæ tam in earum comissione, quam in earum omissione concurrere solent circumstantiæ, quæ rationem aliquam ad legem habere possunt. Actio libera cum eiusmodi circumstantiis considerata, vacat factum et species facti e circumstantiarum, in quibus actio aliqua contingit enaratio.

§. 52.

Auctor seu causa moralis alicuius facti dicit ille, in cuius voluntate, ratio facti continetur. Ad cuius itaque voluntatem factum aliquod referri nequit is pro eius causa morali seu auctore haberi non potest. Causa physica alicuius facti est is, qui aplicatione vis suæ motricis illud produxit: quodsi itaque ad ejus simul voluntatem referri potest factum, est simul etiam eius causa moralis seu auctor.

§. 53.

Qui declarat pro auctore facti alicuius, eidem illud factum imputari debet: ut adeo imputatio in declaratione auctoris, adque eum factum, aut eius confectaria referenda sit, consistat. Nulla enim actio libera, est sine confectariis: ad ista proinde in imputatione maxime attendendum esse longe manifestissimum est. Illa imputatio, in qua confectaria facti, auctori eius attribuuntur, vocatur specialiter imputatio iuris, seu imputatio plena, estque huic loci præcipue in considerationem trahenda. Ab hac distinguunt imputationem facti, qua quis nude pro

facti

facti auctore declarat, sine expresso ad confectaria illius facti respectu. §. 54.

Imputatio iuris, sine imputatione facti locum habere non potest (§. 53.) fitque propterea, quod lex cum facto eiusmodi certa coniunxerit confectaria. Fundamentum itaque imputationis huius est lex, qua posita locum habet interveniente aliquo facto imputatio iuris. Hinc perspicuum est sine lege nullam imputationem locum habere posse.

§. 55.

Fit ex his perspicuum, hanc quam dicimus iuris imputationem, applicatione legis ad factum absolvi. Peragitur ea per Syllogismum, cuius propositio maior legem, minor factum, conclusio vero applicationem legis ad factum exhibet. Huius modi Syllogismus vocari solet imputatorius, cuius exemplum sequens est. ~~Cajus e homicida~~ Omnis homicida capite plectendus est. Cajus est homicida. Ergo Cajus capite plectendus est. Colligas hinc, quam necessaria sit ad imputationem recte faciendam tam legum quam factorum accurata cognitio.

§. 56.

Si in ratiocinio, quo imputatio absolvitur utraque praemissarum vera est, et ipsum ratiocinium regulis logicis convenienter institutum est, imputatio recta in casu opposito idonea appellatur. Quodsi praemissarum alterutra, quoad cognitionem nostram tantum probabilis est, etiam conclusio, adeoque ipsa imputatio probabilis erit, quae ab imputatione certa accurate distinguenda est. Ubi autem aut utraque

aut

aut saltim alterutra praemissarum dubia nobis est, ibi quia suspendimus iudicium nostrum, nulla locum habere potest imputatio.

§. 57.

Omnes itaq actiones, quae legi subsunt, imputari possunt (§ 54). Atqui omnes actiones liberae legi subsunt (§ 28) E. omnes actiones liberae imputari possunt. Imputativitas itaq actionum, quam vocant, vi cuius illae possunt imputari, est eas a libertate humana dependentia, adeo, ut quo maior est libertas eo etiam imputativitas actionis maior esse censetur. Contra e actiones eae, quae nulla ratione ad libertatem referri possunt, nequeunt imputari, eo quod tali in casu fundamentum imputationis deesse intelligatur (§ 54) Actiones itaq infantum, mente captorum, somniantium in vita dissimiliter constitutos, nequeunt illis imputari, quod libertatem eas plane referri nequeant. Sed e contrario actiones ebriis propterea imputari solent, quod penes ipsos erat ebrietatem evitare

§. 58.

Actio culposa, in quantum a libertate hominis dependet, recte ei imputatur (§ 56) At, quum culpa, intellectus potius, summam constituat imperfectionem, non voluntatis, (§ 45) in imputatione culpae caute erit procedendum, ne gradus libertatis, a quibus dependet imputativitas actionum, neglexisse videatur. Si illa intellectus imperfectio, seu ignorantia sit seu error, evitari a nobis poterat, adeoq hoc sensu vincibilis erat: habet utiq locum imputatio, quia tolli in casu ad libertatem humanam,

quae

quod legibus moralibus subest respectus instituitur.

§ 59.

Actionem dolosam magis imputabilem esse actione culposa, ex iis luculenter patet, quod supra (§ 47) de dolo in medium protulimus. Qui enim dolose agit, is praelucente intellectu, et decernente voluntate leges violat per conseq. omnium consectariorum, quae leges cum malis conjungunt actionibus, se obnoxium reddit. Constat autem ex experientia, in dolo gradus dare posse, ut alter altero maior minorve esse possit: itaque ad hos etiam in imputatione recte instituenda sollicite attendendum (§ 57).

§ 60.

Evenit identidem, ut homines malum, quod mente formarunt propositum, ad actum deducere nequeant. Haec eorum voluntas, quamdiu occulta manet, nec se ullis actionibus externis prodit, non potest eis ab aliis imputari, propterea quod illi pro auctoribus facti declarari nequeant. Quis enim humanas recondita aliorum cogitationes rescire potest, quamdiu eas per nulla signa externa manifestant? At, si illi voluntatem suam per actus externos prodant, et remedia, quibus finem suum obtinere conantur, actu adhibent: tum haec eorum voluntas, quae tali in casu efficax appellatur, recte iis imputare potest. Tametsi pro auctoribus facti, quippe quod actu needum perpetrarunt, haberi nequeant: efficax tamen eorum voluntas pro facto extrinsecus imputabili recte habetur.

§ 61.

Non possumus, quin ista recogitamus attentius, quae-
stionis illius deneminisse, quam moralis doctrinae in-
terpretes de imputatione actionum, quae actu nun-
quam praestite sunt, sed in alio rerum nexu certo prae-
stite fuissent, mouere solent. Quaerunt nimirum, an
id, quod non fecerunt homines, eis propterea imputari queat,
quod idem illud, constituti in aliis circumstantiis certo
fuissent facturi? Sunt qui quaestionem hanc affirmant,
quo ipso imputationem, quam ex praevisione dicunt,
defendunt: quippe quae nihil est aliud, quam illius ac-
tionis imputatio, quae actu non contingit, sed in alia rerum
serie quam certissime contingeret. Alii contra ea
non admittunt hanc imputationis speciem propte-
rea, quod futura a libertate humana dependentia,
quae sola imputari possunt, a nemine mortalium certo
possunt praevideri, sed ex hac ratione, ut uerum fateamur,
non sequitur plus, quam non posse homines actiones futuras
contingentes aliis certo et sine oppositi formi-
dine imputari.

§. 62.

Ut uero clare constet, quomodo ad quaestionem propo-
sitam respondendum sit: imputationis rationem accura-
te expendendam esse censemus. Haec applicatione
legis ad factum absoluitur (§ 55.) Unde sicuti legem
ita factum quoque requirit, nec potest lege aut facto defi-
ciente peragi (§ 54.) Recte itaque uidemur nobis iudi-
care: quum non alia, quam praesentia facta actu impu-

tari

tari posse existimemus.

§. 63.

At hoc quidem ratio tam generalis nobis videtur, ut nec a Deo, qui aliquin omnia, adeoque etiam futura, et quae vocant futuribilia exacte novit, facta alia hominibus imputari credamus, quam quae praeterita sunt. Pone enim Deum actiones hominum futuribiles, h. e. eas quae nunquam quidem evenient, sed in alio rerum nexu et ordine quam certissime contigissent, hominibus actu imputare. Tum locum haberet actualis imputatio facti mere possibilis, quia facta futura, seu ut ita iam cum aliis loquamur futuribilia, tantum ad res eas, quae fieri possunt, seu ad mere possibilia referenda sunt. Iam vero clare ostendimus (§ 55) actualem imputationem consistere in applicatione legis ad factum, quae in syllogismo imputari conclusionem instituit. Quodsi itaque factum mere possibile actu imputatur, tum actualis imputatio haberet suam rationem in mera possibilitate, siquidem conclusionis ratio in praemissis suis haerere debet. Atqui incongruum videtur, ut actualis imputatio dependeat ex mera possibilitate. Nec veritati consentaneum est, Deum facta futura, aut futuribilia hominibus actu imputare.

§. 64.

Quandoquidem haec, quam tractamus, quaestio magni est momenti, et ad sacram quoque religionis disciplinam trahi solet, assertionem, vel potius opinionem nostram alia adhuc ratione comprobare tentabimus. Actiones illae

futu-

futuribiles revera tantum possibiles sunt (§. 63.) Sed quia sese ad libertatem humanam referant, semper pro contingentibus, nunquam pro necessariis haberi debent. Erunt itaque etiam illae, quae eis opposita sunt (§. 63.) possibiles saltem in alio rerum nexu atque ordine, per consequens aeque ac priores illae imputabiles. Tali vero in casu, tam actio A. quam, quae ei opposita est B. actio homini imputare deberent, h. e. eadem actio et imputaretur, et non imputaretur. Quod quum contradictionem manifestam involvat, et ex assertione facta mere possibilia acta imputari sequatur, ista haec assertio cum veritate congruere nequit.

Schol. Non equidem hanc ex praevisione imputationem praestantissimos viros aetate nostra propugnare, qui eam apud Deum praeterea locum habere existimant, quod ille etiam futura contingentia novit, quam exactissime. Sed non haec non sufficit ad actualem, de qua loquimur imputationem. Nihil probat ea aliud, quam tales actiones, si acta perpetrantur imputandas fore. Solent etiam loca Sacrae S. pro probanda hac imputationis specie allegare e. g. Luc 10 13. Matth. 11, 20. Sed ea quidem propius spectata, hanc imputationis speciem evenire non videtur necessario.

§. 65.

Evenire solet non nunquam, ut aliena quoque facta ad voluntatem nostram referantur, quo in casu eadem nobis recte imputari posse (§. 52.) luculentum est. Tum autem facta aliena ad voluntatem nostram referri

possint

possint, quum idem volumus, quod alter, quod dum facimus in facta aliena consentire dicimur. Haec autem voluntatum identitas consensus audit, sine quo facta aliena nobis nulla ratione imputari possunt. Recte igitur consensus noster pro fundamento imputationis factorum alienorum habetur.

§. 66.

Probe tamen observandum est, nos aut in ipsum factum
1. alienum l. aut in facti consectaria nobis imputanda consentire posse. Qui ipsa in facta mala sibi imputanda consentit, eidem culpa, qui vero tantum in factorum
2) malorum consectaria sibi imputanda, eidem poena recte et juste imputatur. Poena itaque quae malum passionis seu physicum propter malum actionis seu
3) morale, semper sequitur culpam propriam aut alienam, nec ulla poena sine culpa locum obtinere potest.

§. 67.

Quum de consensu hic loci disserimus, non tam eum, qui fit in consectariorum actionis alicuius imputationem quam qui ipsum respicit factum, intelligimus. Iste autem declaratur per verba, tanquam cogitationum nostrarum signa proxima, aut per facta alia. In casu priore dicitur consensus expressus, in posteriore tacitus. Tacitus iste in facta aliena consensus varius esse potest pro factorum, quibus voluntatem nostram declarare solemus, varietate. Expressus obtinet tum, quando aut iubemus, aut defendimus, aut approbamus facta aliena. Utraque ope ratiocinii ab eo, cui declaratur, intelligitur.

§. 68.

Tam verba, quam facta nostra, alia sunt signa cogitationum nostrarum, et ea quidem arbitraria, eo quod inter ea, et internos animi nostri motus, nexum necessarium haud deprehendatur. In ratiocinio itaque ope cujus consensum alterius intelligimus (§ 67) conclusio, si in rigore loqui volumus, semper est tantum probabilis, quia ambae premissae non sunt necessariae. At quum in vita communi, verba proxima sint et usitatissima cogitationum nostrarum signa, jure existimamus tum nos cogitata, adeoque et consensum alterius certo cognoscere, dum ille per verba usitata in vita communi, et utrinque intellecta debito modo significat. Luculenter est ex his illam consensus divisionem, qua is in certum et probabilem dispesci solet, non tam ipsum respicere consensum, quam declarati nobis consensus cognitionem. Adde in casu eo, ubi ex factis, non verbis, consensum alterius arguere volumus, vix unquam ultra probabilitatem evehi potest.

§. 69.

Is, qui non impedit factum alterius, quum tamen illud impedire posset, dicitur illud permittere. Permissio itaque facti nudam involvit ejus non impeditionem, ex qua nulla ratione consensus ad ipsum factum deduci potest. Is enim vere consentit, qui idem vult, quod alter (§ 65) atqui qui permittit solum factum, non semper idem vult quod alter. Ergo nuda facti alicujus permissio, non semper arguit permittentis consensum. Jam autem ostendimus (§ 65) sine vero in facta alterius consensu, imputationem factorum eorum non habere locum. Ergo nec ei,

qui

qui factum aliquod nude permisit, id ei semper iure impu-
tare potest.

§.70.

Quodsi is, qui factum aliquod impedire pt, et ad hanc impediti-
onem per leges obligatus est, eo tamen non obstante factum ali-
quod permittat, tum utique factum illud alienum, propterea ei-
dem recte imputatur, quod violando obligationem suam ad fa-
ctum illud consensisse recte existimatur. Qui enim permittit id,
quod permittere non deberet, is mentem refractariam legibus
ostendit, et revera ad factum alterius, quod ipsi ex legibus
oppositum est, consentit, suumque hunc consensum violatione
obligationis suae manifesto prodit. Cum itaque ex consensu
in facta aliena, factorum alienorum imputatio dependeat: fa-
cta aliena tali in casu illis qui ea permiserunt, quam iu-
stissime imputantur.

§.71.

Ad consensum tacitum, ille quoque, qui alias praesumtus
audit, a nonnullis referri solet. Vid. Gundling in Iure Nat. et
Gent. Cap. XI §21. Praesumere dicuntur, qui aliquid sine
praevia consideratione habent pro vero. Quo observato consen-
sum praesumptum dicere possumus eum, qui attribuitur
illis, qui eundem factis suis non declararunt sufficienter. Prae-
sumtus itaque ille consensus non cognoscitur sufficienter ex
factis alterius, quippe quae deficiunt: sed ut loquitur Puffen-
dorf. de Iure Naturae et Gent. Lib. III Cap. VI. §2 citra
eiusmodi signa, ex ipso negotio et aliis circumstantiis
colligitur. Unde factum esse existimo, ut alii consensum

prd

praesumptum, sollicite distinguant a tacito, nec illum pro huius specie habere velint. Equidem consensum praesumtum eum vocaverim, qui tamdiu adesse cogitatur, donec probetur contrarium. Cogitatur autem propterea, quod negotium ipsum et concurrentes in eo circumstantiae, consensum eum prodere videntur, unde ab aliis commode vocatur consensus interpretandus.

§. 72.

Quocunque modo seu definitur, seu appellatur consensus praesumtus, nunquam ille aliis, quam probabiliter cognosci potest. Si enim, quod volunt nonnulli, consensus iste praesumptus est determinata taciti consensus species: luculenter est (§. 68) non posse nos ad certam eius cognitionem pervenire. Quod si ex negotio ipso et occurentibus circumstantiis colligendus ille est in ratiocinio, per quod consensum hunc detegere volumus praemissarum una semper tantum probabilis erit, adeoque neque in conclusione certa prodire poterit veritas. Potest enim ille, cuius consensus praesumitur, multa opponere in contrarium, et consequentias, ex factis suis deductas, aut vocare in dubium, aut simpliciter negare. Potest regerere consensum referri ad factum, quod probandum non praesumendum esse, constans est Ictorum opinio.

§. 73.

Si cuius facta ad legem referuntur, iudicatur, omneque iudicium, in nostra hac disciplina, factorum ad leges relatione

tatione, seu legum ad facta applicatione absolvitur, quae in ipsam imputationem iuris involvit (§.54.) Qui leges ad facta applicat, *iudicis* nomine insigniri solet qui quoniam facta imputat, in eo omnino diligentissime elaborare debet ut et legum accuratam cognitionem habeat, et facta secundum omnes circumstantias rite expendat (§.54.) Ad haec quoniam omnis imputatio per syllogismum fit, uti supra (§.55) demonstravimus: non utile tantum sed necessarium quoque est, ut qui personam iudicis sustinet, regulas recte ratiocinationis perspectas habeat.

§.74.

In statu naturali, in quo aequalitas iurium obtinet (§.6.7.) imputatio unice secundum leges naturae instituenda est, qui qui facit *arbitri* nomine gaudet. Patet etiam arbitros pro data (§.73) definitione, iudices esse, tametsi vocabulum *iudicis* in *strictiori* acceptione significatum, eandem notet personam quae in statu civili secundum leges civiles, iuris imputationem efficit.

§.75.

Qui factum aliquod ad leges referendum ad iudicem refert, *actor* compellari solet: ille vero cuius factum tamquam legibus contrarium ad iudicem delatum est, *reus* audit. Actoris itaque officium est, factum quod defert ad iudicem, plene secundum omnes circumstantias enarrare, quo iudex, eo securius leges ad factum illud applicare, et secundum gradum libertatis, quem habuit facti auctor, iuris imputationem instruere possit (§.54.) Qui factum ali-

secun

secundum omnes circumstantias plene et ordine enarrat, Speciem facti recensere dicit. Opus itaque est, ut actor speciem facti, quod ad iudicem defert, eidem simul plene exhibeat, et cuncta quae adfert, sufficienter probat. Ad probationem coram iudice sufficienter instituendam, requiruntur non nunquam testes qui sunt personae, iudici de re controversa facientes fidem

§ 76.

Quae facta non sunt contraria legibus, iusta, quae vero iisdem contrariant iniusta sunt. Iudex itaque ad leges facta referre debet (§. 73): quae iusti, quidve iniusti in iis deprehendatur, cognoscit, et secundum hanc cognitionem imputat. Quum suam iudex declarat imputationem, sententiam ferre dicitur, quod dum facit, suum de facti ad se delati moralitate profert iudicium. Haec sententia autem aut absolutoria est, quae declarat facta ad se delata non esse iniusta, aut condemnatoria, qua violatas esse leges, et reum poenae per eas dictatae obnoxium esse significat. Quum eo usque in facti cognitione provenerit iudex, ut ferenda iam sit sententia; affectibus suis ne indulgeat, nec ullum habeat personarum respectum, sed unice leges et facta eorumque probationem intueatur institutaque debito modo legum ad facta applicatione, illis, qui de moralitate actionum suarum disceptant, iustitiam administret.

§ 77.

Ordo iustitiae secundum leges administrandae dici solet iudicium seu forum, quod naturale est, si profundamento imputationis unice serviant leges naturales. Civile autem, ubi ex perscripto legum civilium imputatio instituitur.

Quodsi

Quod si secundum leges positivas divinas sententia de actionibus hominis ferenda esset, tum obtinet forum divinum, quod forum poli alias appelare consueverunt, ut idem a foro soli seu humano hac ratione distinguant.

§. 78.

Qui disquirentibus in foro de actionum moralitate leges suggerit, advocati nomine solet appellari. Non nunquam ipsas personas disceptantium advocati ipse suscipiunt. In his itaque magna legum, et quidem pro varietate et diversitate fori, varias et diversas notitia requiritur. Necessarium itaque est, ut advocati leges, quas allegare debent, recte et accurate intelligant, fori illius, in quo sunt leges allegandae, consuetudines et instituta exacte teneant, facta item, quae in disquisitionem veniunt, secundum omnes circumstantias perpendant, ne seu iuris, seu facti ignorantia, illis, quorum iura tueri volunt, detrimentum aliquod adferant.

§. 79.

Qui sensum et rationem legum recte intelligit, iuris peritus, qui vero leges ad facta recte applicat, iuris prudens seu iure consultus appelari consuevit. Unde quomodo iuris peritia, a iuris prudentia differat, facile iam intelligitur. Ni[illegible] rum prior illa legum scientiam denotat, posterior haec ad [illegible] ges ad facta applicandas fert. Obiectum itaque iuris peri[illegible] tiae adaequatum sunt leges in quantum sunt distincte intelligendae, iuris prudentiae vero leges, in quantum sunt ad facta recte applicandae. Et sicut in disciplinis genuina praxis ex accurata fluere debent theoria, ita in nostro

praxis casu

casu iurisprudentia seu scientia maxime practica et solida legum intelligentia, adeoque et iurisperitia prouenat necesse est. Inde est, ut iurisprudentia sensu latiore accepta, ipsam quoque inuoluat iurisperitiam.

§ 80.

Siquidem iurisprudentiae obiectum sunt leges (§ 79.) illa pro legum uarietate uaria est, et diuersas accipit formas. Iurisprudentia, quae leges naturales pro obiecto habet naturalis: quae uero in positiuis uersatur positiua dicenda erit. Ista iterum I, diuina est I, humana, quia leges positiuae in humanas et diuinas recte ~~recte~~ dispescuntur (§. 10) Quum uero leges naturales diuinae quoque sint (§ 10) ipsa quoque iurisprudentia naturalis haud incongrue, iurisprudentia diuina appellatur, quo nomine eam etiam Chr. Thomasius compellare solebat. Inter leges humanas eae potissimum considerantur, quae ciuiles praeterea audiunt, quae a ciuitate latae sunt, et negotia ciuilia respiciunt (§ 6.) Legum harum scientia appellatur iurisprudentia ciuilis, quae pro diuersitate ciuitatum uaria e. g. Romana, Germana, Hungarica &c esse potest.

§ 81.

Qui uerba legum, non autem genuinum earum sensum tenet leguleius, qui uero leges ad facta haud recte aplicat rabula solet appellari. Quantum ergo leguleius distat a iurisperito, tam longe etiam rabula recedit a sapiente. Iste leges accurate perspectas et intellec-

tellectus ad facta sibi plene cognita dextre; ille seu ex ignorantia legum, seu ex dolo malo, leges ad facta sinistre applicat, hacque ratione cursum iustitiae impedit.

§ 82

Pronum est ex his colligere, tum iudices, quam advocatos et iuris peritia, et iuris prudentia conspicuos esse debere, si recte illi suo fungi volunt officio. Non potest in foris illis recte administrari iustitia, ubi leguleji et rabulae indignissimum hominum genus perstrepunt, et leges, secundum quas iudicium instituendum est, ac facta, aut probitudine sua detorquent, aut pro negligentia, nec leges nec facta recte intelligunt.

CAPUT IV
de
Conscientia.

§ 83.

Qui facta propria ad leges refert, seu, qui leges ad actiones proprias applicat, ut earum moralitatem cognoscat, is conscientiam habere dicitur. Conscientia itaque sensu practico et morali accepta, nihil est aliud, quam legum ad facta propria applicatio, seu ut alii loqui amant, iudicium de factorum propriorum moralitate. Certe ille, qui leges ad propria facta applicat, iudicat, imo accurate loquendo ratiocinium format, in quo locum maioris, lex minoris actio propria, conclusionis autem applicatio legis ad actionem illam occupat.

§ 84.

§. 84.

Dum dico conscientiam esse applicationem legum ad facta propria: fateor, me eum conscientiae pro oculis habere significatum, quo illa actum, non nudam facultatem aut habitum denotat. Revera autem non tantum in vita communi, sed in scriptis etiam eruditorum, frequentem esse hunc significatum animadverto, licet non negem posse vocabulum conscientiae eo etiam sensu accipi, ut illa habitum, non semper actum designet. Etiam iudicium, quod in definitione conscientiae, eo etiam sensu accipi, ut illa habitum, non semper actum designat. Etiam iudicium, quod in definitione conscientiae pro genere ponunt, nonnullis tamen late patet, ut pro re nata et facultatem et actum indigitare possit. Si itaque conscientia iudicium est nihil impedit, quo minus ea pro facultate atque habitu, non nunquam vero pro actu iudicandi de moralitate actionum propriarum accipiatur. Significatus tamen ille, quo actum, non meram facultatem denotat est frequentior.

§. 85.

Firmum actiones suas *secundum* leges diiudicandi propositum *curam conscientiae* constituit, et qui conscientiae suae curam gerit, *conscientiosus* appellatur. Illi, qui nullam gerunt conscientiae suae curam, vocantur *homines sine conscientia*, non quod facultate proprias expendendi actiones destituantur, ea enim ex natura rationali necessario fluit, sed quod facultatem eam nunquam aut raro ad actum deducere volunt.

§. 86.

Quum homo leges ad proprias actiones applicat: tum ratiocinatur, facitque accurate loquendo syllogismum imputatorium (§. 83. 55)

Consci-

Conscientia itaque pro nostra definitione ad intellectum per-
tinet, estque revera nihil aliud, quam ipse intellectus hominis,
in quantum is moralitatem actionum propriar(um) diiudicat.
Auctores illi, qui conscientiam ad voluntatem humanam
trahunt, videntur nobis conscientiam ipsam cum cura consci-
entiae confundere, quae duo tamen sollicite a se invicem
distinguenda esse censemus. Cura conscientiae, quae firmum
propositum omnes actiones proprias, secundum leges exa-
minandi denotat, atque ad voluntatem pertinet, immo, ut
a parte rem confitear, est ipsa efficax voluntas actiones
proprias secundum normam legum expendendi: sed consci-
entia ipsa formaliter considerata, ad voluntatem, quantum
equidem iudicare possumus, trahenda non videtur.

Schol. Celebris ille certis semper gaudendi auctor Alphon-
sus Antoninus de Sarasa, Par. II. operis sui Tract. II.
§. 2. compluribus itaque satis idoneis argumentis demonstra-
vit conscientiam in proprio et formali suo significatu ac-
ceptam, non ad voluntatem, sed ad intellectum esse refe-
rendam, et simul ad argumenta eor(um), qui eam ad voluntatem
trahunt, respondit. Non pertraxit tamen omnes ad amplecten-
dam sententiam suam Sarasa. Sunt hodie quoque viri per-
spicacissimi qui conscientiam ad voluntatem quam ad intel-
lectum referre malunt, inter quos Ioh. Laur. Mosheim Theol.
Moral. Par. III. cap. 1. §. 9. nominasse sufficiat. Equidem facile
quemvis suo abundare sensu permitto, dico tamen a parte do-
ctrinam de conscientia, uti ea in Philosophia pertractari debe-

malle,

multo clarius et expeditius proponi posse, si ea ad intellectum quam vero ad voluntatem referatur.

§. 87.

Obiectum itaque conscientiae sunt actiones propriae, in quantum eae, secundum legem diiudicandae sunt. Iudicamus vero de actionum propriarum moralitate aut antequam eae actu a nobis praestitae sunt, aut postquam eas iam actu praestitimus. In priori casu conscientia nostra antecedens, in posteriore consequens est. Quodsi eo ipso tempore, quo actio aliqua a nobis editur, moralitatem ejusdem expenderemus, actionis conscientia tum commode vocari posset concommittans.

§. 88.

Nostrum de actionum propriarum moralitate iudicium, aut verum est, aut falsum. Prius conscientiam parit rectam, posterius erroneam. Quando sumus seu de rectitudine, seu etiam de errore conscientiae nostrae plene convicti, certam et firmam habere dicimur conscientiam, ubi autem convictio est minus plena, et cum aliqua oppositi formidine coniuncta, ibi conscientia nostra est probabilis. Evenire quoque potest, ut nostrum de actionibus nostris propriis iudicium suspendamus, quo in casu conscientia vocari solet dubia, sed ut videtur minus congruenter, quum suspensio iudicii non sit iudicium, adeoque pro nostra notione neque conscientia.

β

§. 89.

Conscientia semper pro obiecto habet actionum propriarum moralitatem (87) hanc vero expendere possumus, aut ita,

ut

ut actionem iudicemus simpliciter bonam malamve quidve fieri debuerit perpendamus. Priorem appellare solent *conscientiam theoreticam* seu *docentem*, posteriorem vero *practicam*. Sarasa quidem P. II. operis sui (§. 86.) supra laudati Tract. II. §. 3. affirmat omnem conscientiam esse iudicium practicum, adeoque nullam esse conscientiam theoreticam quippe quae scientia potius, quam conscientia appellanda est. Nihil tamen impedit, quo minus haec quoque diversio, quia in auctoribus occurrit, memoriae imprimatur. Stricte loquendo itaque omnis conscientia practica esse videtur.

§. 90.

Quum habemus conscientiam antecedentem practicam: tum ad circumstantias actionis praestandae attendere solemus easque singulatim perpendere. Si omnes a nobis possent distincte provideri, atque perpendi accurate, haberemus *conscientiam practicam completam*, quae tamen rarissime huic contingit, eo quod illi futurorum eventus secundum omnes circumstantias non possunt alias quam probabiliter cognoscere. Quodsi vero non nullarum tantum circumstantiarum habeamus rationem, *conscientia* nostra tali in casu *practica* quidem est, sed *incompleta*.

§. 91.

Iudicium de bonitate actionis nostrae *conscientiam bonam* seu *puram*, de pravitate vero, *malam* seu *impuram* constituit. Haec si consequens fuerit, varios in anima excitat affectus ingratos, prout prior illa, si itidem fuerit, consequens, sincere mentem nostram perfundit voluptate

facile

Facile haec unicuique ex propria innotescunt experientia, modo diligentius ad consectaria actionum suarum attendat, internosque animi sui motus ex actionibus liberis ortos, perpendat sollicitius.

§. 92.

Illa mentis voluptas, quae ex bona oritur conscientia, inde profluit, quod nihil in tali casu fecisse nos mali iudicamus. Istud dum fit, conscientia nostra nos excusare dicitur; ut adeo excusans conscientia, nihil sit aliud, quam conscientia bona, actionem iam praestitam consequens. Sed conscientia mala consequens accusans est, quae etiam mordens propterea appellari solet; quod in mente natura odium nostri, pudorem, poenitentiam, timorem ceterosque ingratos affectus ~~ex accusatione conscientiae orti~~ producere soleat. Ingrati isti affectus ex accusatione conscientiae orti, appellantur morsus conscientiae.

§. 93.

Qui nullos habet conscientiae morsus, conscientiam habet tranquillam, quietam, pacatam; qui vero eos persentiscit perturbatam atque inquietam. Iam vero ostendimus (§. 92) ex accusatione conscientiae morsus in ea oriri: manifestum itaque est, malam conscientiam turbas in animo excitare, h. e. ex mala conscientia oriri ordinare inquietam. Quieta vero et tranquilla oritur ex conscientia bona, firmo illo vitae humanae praesidio, et via ad veram felicitatem expeditissima. Si enim felicitas, quam in hac vita obtinere intendimus, in mentis consistit tranquillitate: longe evidentissimum est, sine conscientia bona, veram, solidam, durabilemque felicitatem obtineri plane non posse. Contra ea conscientia mala, maximum est felicitatis nostrae impedimentum.

Hic

Hic murus aheneus esto. Nihil conscire sibi, nulla et pallescere culpa. vid. Horat. Lib. 1. Ep. 1.

§. 94.

Quum non possimus de bonitate actionis nostrae convinci, tum rationes in contrarium adesse deprehendimus, ex quibus actionem illam, veri similius malam, quam bonam iudicamus, nec tamen semper rationes has, tam claras esse existimamus, ut ex iis actionem nostram, malam esse certo possimus pronunciare. In hoc casu dicimur habere *conscientiam scrupulosam*, et per *scrupulos conscientiae* rationes illas, quae certam bonamque impediunt conscientiam intelligimus. Colligas ex his conscientiam scrupulosam turbare mentis nostrae tranquillitatem, esseque adeo magnum felicitatis nostrae impedimentum. Non nulli conscientiam dubiam et scrupulosam pro synonimis habent.

§. 95.

Quum sint omnes homines inordinatis obnoxii affectibus, et quantopere a recto rationis tramite identidem deflectant, quemvis propria condocefacere potest experientia. Iudicant quam plurimi non ex rationibus distincte cognitis, sed ex stimulis, et nescio quo non coeco naturae impetu, ut si ex iis rationem iudicii eorum requiras, aut nullam prorsus allegare possint, aut futilem nimis, et ex nimio sui amore derivandam. Qui de moralitate actionum suarum ex distincte cognitis rationibus iudicium fert, is conscientiam dicitur habere *liberam*, qui autem abreptus affectibus re non satis perpensa, de moralitate actionum propriarum iudicat, ei *conscientia serva* attribui solet. Ipse enim reapse *servus moralis* est, libertate sua, per pravos affectus spoliatus.

§. 96.

§. 96.

Is qui conscientiosus est (§. 85) habet vigilantem conscientiam. Dum enim curam gerit conscientiæ suæ, omnes actiones suas liberas cum legibus semper comparat, ut earum cognoscat moralitatem. Qui autem de moralitate actionum suarum plane sollicitus non est, eius conscientia dormire dicitur, consequenter in statu securitatis, a quo conscientia quoque secura compellare solet. Homines itaque quos aliquin sine conscientia compellare solemus (§. 85) habent conscientiam dormientem, quæ tum evigilat, quum illi actiones suas ad normam legum diiudicare incipiunt. Non nunquam conscientia secura cum tranquilla confunditur (§. 93) doctrinæ tamen et perspicuitatis causa, terminos hos a se invicem distinguere proficuum est.

§. 97.

Cum conscientia, quæ hactenus dormivit, evigilat tum homo statum securitatis, in quo ante vixit, suæ felicitati quam maxime contrarium esse videt, magnoque percellitur horrore, quod somno et securitate sua, suam ipse temere et inconsideranter impediverit felicitatem. Accusat et mordet eum iam expergefacta conscientia (§. 92) inseque infelicitatem suam prævidens et quasi persentiscens, conscientiam dicitur habere anxiam. Angores itaque conscientiæ, dolores illos denotant, quos homines ex malis sibi imminentibus percipiunt.

§. 98.

Cura conscientiæ pro varietate ingeniorum humanorum varia, et quoad gradus diversa esse potest. Ille, qui singulas actio-

nes

nes suas, eas eum, qui alioquin indifferentes videntur ad normam legum revocat, temerariam habere dicitur conscientiam qui vero ad diiudicandas actiones suas, tantam non adhibet curam, nec omnia facta sua, nec semper ad normam legum revocat hic sunt conscientiae laxae.

Schol. Variae, quas hactenus enumeravimus, conscientiae formae, non eo spectant, ut existimemus plures una posse nos habere conscientias. Unam habent singuli hominis conscientiam, sed quae aut pro diversitate obiecti, aut pro vario hominum statu, aut pro diversitate modi, quo sese ea exerit, diversas accipit denominationes. Jam quasdam de conscientia positiones evolvemus, ut ex iis officia respectu conscientiae praestanda et tradi plenius et clarius intelligi possint.

§. 99.

Videamus vero primum ante omnia, varias conscientiae appellationes et titulos, quibus exornari solet. Appellatur illa iudex internus atque testis, et quidem haud incongrue. Nemirum qui conscientiosus sit, eo conscientia semper vigilat (§. 96) vigilat itaque etiam post factum aliquod praestitum, quo in casu officio iudicis eam fungi, quisque facile perspicere potest. Iudex enim leges ad facta applicat, et iuris effectum imputationem (§ 73). Jam vero vigilans conscientia eadem consequens idem facit (§ 96) ergo eadem iudex noster est, nosque pro qualitate actionum nostrarum aut absolvit, aut condemnat (§ 76). Sed testis quoque dicenda subit eadem conscientia. Quicquid enim fecimus, id fideliter nobis revocat

in

in mentem, nec possumus ulla efficere ratione, ut facta nostra incognita nobis sint, quamvis eadem alios omni cura et studio celemus (§ 75)

§ 100

Dum conscientia officio testis fungitur, tum aut accusat nos, aut excusat (§ 92): dum vero iudicis explet officium, tum aut absolvit, aut condemnat (§ 76). Perspicuum itaque est admittendum esse <u>forum conscientiae</u>, quod <u>internum</u> quoque propterea vocatur, quod, licet nemo mortalium de nostris actionibus iudicium ferat, nos tamen ipsi easdem ad normam legum revocamus. Fieri quidem potest, ut in diiudicandis actionibus nostris, a vero aberremus (§ 88) per consequens evenire potest, ut in foro quoque conscientiae, non semper iusta feratur sententia (§ 76). Sed quum immunes a praeiudiciis et affectibus, omnia sollicite perpendimus: multo exactius de moralitate actionum nostrarum ferre possumus iudicium, quam ceteri homines, qui statum mentis nostrae internum non possunt tam accurate perspicere. In foro itaque interno, multo iustior sententia ferri potest quam in quibuscunque externis, modo, ut iam praemonuimus, libera sit tum, quum iudicis officio fungitur conscientia (§ 95)

§ 101

Iste hoc fori conscientiae, in quantum in eo recte fertur sententia, appellari quoque solet <u>dictamen rationis</u>: quia tali in casu iudicium ex idoneis rationibus fertur, et quod sana dictat ratio, absque ullo personae respectu pronuntiat. Quum vero ratio, et per consequens dictamen quoque eius, a Deo proveniat auctore, quod hic loci, ut satis exploratum fore

puto.

probatione nobis sumere liceat, ipsum autem fori conscientiae dictamen stitutionis facile perspici pt, a quo fori illius conscientiae erectum sit atq constitutum. Nimirum Deus est ipse auctor, ut a Deo ipsa, quae in hoc foro fert, sententia, ad Deum ipsum certo respectu referenda sit. Deus tamen iudicat hominem, quum is in foro constitutus conscientiae, rectam et iustam de actionibus suis, ex dictamine sanae rationis fert sententiam. Quo sensu non inepte conscientiam Deum mortalium appellabat Menander.

§. 102

Neq tamen ex his concludi pt, hos, qui eo caecitatis delapsi sunt, ut negare Dei existentiam haud erubescant, nullam penitus habere conscientiam. Non possunt illi, stulto errore suo, naturam mentis humanae mutare, quae ita comparata est, ut imbuta legum recta cognitione, non possit non proprias actiones, ad normam legum cognitarum diiudicare. Iam vero dari leges certas, ex ipsa natura humana necessario fluentes, quas illi quoq cognoscere et admittere debent, qui existentiam summi Numinis, aut saltem negare se eandem sibi persuadent, modo sanae rationis dictamen admittant (§ 101). Quo circa etiam in errore suo constituti, habere possunt conscientiam, quae tamen pro infelici eorum statu dormit secura, nec tamen est tam profundo sepulta sopore, ut evigilare amplius nequeat. Expergefacta ostendet Deum existere, omnium hominum summum eumq iustissimum iudicem.

§. 103

Quicunq itaq agit contra conscientiam is turbat mentis sue

tran

tranquillitatem, et sibi ipsi, quominus ad veram possit pervenire felicitatem, maxima ponit impedimenta (§ 103). Istud vero non tantum de illis, qui agunt contra conscientiam rectam, sed de illis etiam, qui contra conscientiam erroneam aliquid accipiunt, accipiendum esse censeo. Licet enim isti, quum contra conscientiam agunt erroneam, reapse nihil agunt mali, nec revera leges violant, agendo tamen contra conscientiam ostendunt animum legibus refractarium, voluntatemque suam contra leges agendi manifestant. Tam vero haec voluntas male agendi, in foro conscientiae habetur pro facto malo, quod non potest non conturbare mentis tranquillitatem, veram impedire felicitatem. Praeceptum itaque (§ 103) exhibitum, in tam lato sensu accipiendum est, ut nunquam contra conscientiam, seu recta ea sit, seu erronea agere liceat. Nec istud mirum videri debet, quum per naturam mentis humanae aliter docere nequeamus. Nemo enim sciens errat, sed illi etiam, qui in crassissimis versantur erroribus putant se recte sentire, adeoque quum actiones aliquas contra conscientiam erroneam suscipiunt, animum legis violandi produnt, et mentem ad vitia pronam manifestantes agunt dolose.

§ 103. a)

Quando quidem omnes et singuli homines, usu rationis praediti, perpetuum actionum suarum iudicem et testem conscientiam, puta, seu circumferunt: facile ad intelligendum est, felicitatis eorum interesse, ne unquam contra leges cognitas quicquam accipiant: neque in illa, quae legibus vetita sunt, ullo modo consentiant.

Tum

Qui contra leges cognitas animo agit deliberato, is contra conscientiam agere dicitur, unde pronum est colligere, eum, qui ex agere doloso (§ 77) [illegible] propria felicitas, cum cordi est nihilominus contra conscientiam agit. Qui omnes suas actiones ita instituit, ut consultus in foro conscientiae, absolutoriam a iudice suo domestico obtinere queat sententiam. Si enim [illegible] aliter [illegible] erit [illegible] conscientiae, felicitatis humanae maxima impedimenta.

§ 105.

Prorsus idem faciunt illi qui de moralitate actionis alicuius dubitantes eandem cum effectu perficiunt. Nec isti curam habent legum, sed levitatem mentis suae, imo caecum male faciendi impetum, et summam conscientiae negligentiam, temeritatem suis actionibus manifestant. Quum vero istud cum vera et solida pugnet felicitate, luculenter perspici potest, conscientia dubia nihil prorsus esse agendum. Qui enim conscientia dubia aliquid suscipit, ille revera agit contra conscientiam: iam autem perspicuum effecimus (§ 103) contra conscientiam nihil esse agendum, nec igitur quicquam conscientia dubia suscipiendum est, sed ut iudicium de actionis moralitate tali in casu suspensum manet, ita actio quoque suspendenda et omittenda erit.

§ 106.

Efficitur ex his, homini, veram felicitatem quaerenti, omni studio in eo elaborandum esse, ut certam habeat boni mali cognitionem. Quum autem haec ex recta legum cognitione, intelligentia, et accurata factorum propriorum

Jo

speratione eorundemq ad leges relatione proveniat: perspicuum est, obligari tenes ad rectam cognitionem legum sibi comparandam, et ad examen actionum pro, priarum sollicite instituendum. Quoniam vero certa legum cognitio ut recte moneret, legici illi intelligendi magistri per demonstrationem obtinet: quanta sit etiam in moralibus demonstrationum necessitas liquido intel, liget.

§ 107

Nequit tamen in omnibus casibus a nobis obtineri certa officior nostror cognitio. Evenire enim pt, ut aut leges sen, sum n comprehendamus distincte, aut factum, n secundum omnes circumstantias expendamus. In conscientia itaq antecedente practica, quae semper ratiocinio absolvitur, alterutra, aut utraq praemissar pt ee probabilis, n certa: quo in casu conclusio qq ipsa, quae praemissam sequit debi, liorem, probabilis est, n certa. Attendimus hic potissimum ad probabilem legum, n factor cognitionem h. e. probabilitatem iuris n facti animo intuemur, quum de probabili disserimus conscientia. Ex hac conscientia posse nos aliquando agere, imbecillitas nostra argumento est, in id tamen studiose in, cumbendum erit, ne dubiam conscientiam cum probabili te, mere confundamus. Quomodo vero dubitatio, a probabilitate differat, magistri raciocinandi pluribus exponere solent. Schol. Quod hic loci docemus, posse nos in illis casibus,

ad

ex conscientia probabili agere, ubi nequimus ad certam pervenire conscientiam, in eo accipiendum n. e. quasi ad eorum accederemus sententiam, quos odiose casuistarum et probabilistarum vocabulo solent alioquin designare. Nos ad probabilem conscientiam plus requirimus quam solam et unicam unius viri docti et probati eruditique opinionem, licet eandem ad probabilitatem facti non nequaquam sufficere existimemus. Quo ipso discedimus ab odiosa illa probabilistar. sententia, quam Montaltius in litteris suis provincialibus et Vendrokius in suis ad eas observationibus tantopere exagitarunt.

§. 108.

Ut nihil contra conscientiam agendum esse, idoneis iam §. probavimus argumentis: ita e contrario inculcamus hominem ad veram contendenti felicitatem, semper agendum esse ex conscientia, in ita in primis enitendum, ut ne illa unquam obdormiat, sed vigilet perpetuo et in temeritate sua plena fruatur libertate (§. 94. 95.) Qui secus fecerit, deflectet a via felicitatis, seque culpa propria in statum miseriae conjicet.

CAPUT V.

de Virtute, et opposito ei vitio

§. 109.

Philosophia practica in eum dirigi debet finem, ut homo non solum leges recte et distincte perspiciat, sed in primis, ut omnes actiones suas ad normam legum perpetuo instituat (§. 8. — 89.)

Virtute, et opposito ei vitio.

esse. In eo itaq incumbendum est homini, ut sibi habitum legibus convenienter vivendi comparet, si curam habere vult conscientiæ, et finem eum, quem Phila Practica proponit, certo obtinere. Habitus legibus convenienter vivendi appellare solet virtus, de qua iam ea exponemus, quæ ad graviorem eius notionem pertinere videntur.

§. 110.

Ex iis, quæ supra de lege et obligatione disseruimus, liquet, tum est, leges quibus hominum diriguntur actiones esse vel naturales, vel positivas, unde Virtus quoq quæ est habitus legibus convenienter vivendi (§ 109) pro hac legum differentia in Naturalem et Positivam iure optimo distingui posset. Cum vero inter leges positivas, civiles potissimum in considerationem trahi solent: Virtus quoq hoc respectu in naturalem et civilem non incomode dispesci posset. Imo, ut rem generatim exponamus, quam quilibet status peculiares et sibi proprias habeat leges, quilibet etiam hominum status, peculiares et sibi proprias requiret virtutes.

§. 111.

Leges naturales duplicis generis esse, iam (§ 39) praemonuimus. Sunt nimirum eæ vel cogentes vel non cogentes. Virtus itaq, quæ habitus est legibus convenienter vivendi, etiam pro hac legum differentia, in duas species commode distingui potest. Habitus legibus non cogentibus, seu legibus amoris convenienter vivendi, vocatur Virtus interna, propterea quod actus amoris internus est, nec nulla ad eum dari potest coactio.

Habitus

Habitus autem legibus cogentibus convenienter vivendi appellatur virtus externa eo quod actu aliquo externo declar...

§.112

Qui virtute interna praeditus est, is leges non cogentes observ... adeoque erga eos, cum quibus ipsi convivendum est, ita se geri... ut legibus amoris semper agat convenienter, et officia im... perfecta, seu humanitatis, accurate praestare studeat. Qui... hoc modo sese gerere solet, eum aequum appellare sol... mus. Aequitas igitur est virtus interna ad alios... relata.

§.113.

Virtute conspicuus externa, leges cogentes observat... per consequens officiis suis perfectis satis facere stud... Qui officiis suis perfectis satis facere studet, is iustu... solet appellari. Iustitia itaque hoc sensu accepta est vir... externa, et per studium leges cogentes observandi, seu... quod eodem redit, praestandi officia perfecta definiri so...

Schol: Notio, quam de iustitia suppeditavimus, ... est, sed nec ei, quae vulgo usurpari solet, ullo m... contraria. Notum est iustitiam alias definiri... constantem et perpetuam voluntatem suum c... tribuendi. tam vero stricte loquendo, suum ... cuique tribuimus, quum officia perfecta explem... Ergo studium officiis perfectis satis faciendi re... nihil est aliud, quam constans et perpetua volunta... suum cuique tribuendi. Iustitia itaque pro hac definition... semper sese refert ad alios homines, et determina... officia perfecta respicit. Solet etiam vocabul...

Virtute et opposito ei vitio.

Justitia in se se virtutes continet omnes.

justitia in ampliore accipi significatu, ut generatim habitum legibus convenienter vivendi denotet. Per hanc significationem notio justitiae exaequat cum notione virtutis generatim acceptae: unde recte dici solet, justitiam omnes ceteras in se complectere virtutes, esseque virtutem perfectissimam. Docuit, ut equidem opinor Aristoteles, qui Magnor. Moral. lib. 1 cap. 34. est autem, inquit, justum duplex. Justa enim dicunt esse quae lex praecipit, propterea etiam dicunt, ut videt justitiam perfectam quandam virtutem esse. Duplicem hunc justitiae significatum prae oculis habuit Hugo Grotius de Jure belli pacisque Lib. 1 cap. 1. §. 8. ubi justitiam in attributricem (assignatricem) et expletricem distinguit, monetque accurate expletricem proprie et stricte nomen justitiae obtinere, quum attributrix ea exigat quae officii amoris et interni magis sit, quam necessitatis. Köhler Jur. Nat. exercitationes §. 799. Illustr. Leibnitz nova ratione justitiam definire volebat, in praefat. codic. Jur. Nat. et Gent. diplomatico praemissa, ubi eam bonitatem sapienter administratam dixit. Hanc eius rationem dilucidius exposuit, et defendit Bilfinger dilucidation §445 seq. ubi docet definitionem Leibnitzianam vulgari non esse positam, ea tamen esse multo clariorem (quod ostendit fontes, unde studium illud suum cuique tribuendi, quale justitia vulgo definitur, oritur.

§. 114.

Justitia stricto sensu accepta, quam cum Grotio expletricem

iam

iam vocabimus, quum homines eorumque actiones respicit, easque ad leges refert, tum audit <u>distributiva</u> exeritque se, ut ex dictis constat in imputatione. Quum vero res et personas sub respectu, audit <u>iustitia commutativa</u>, quae sese exerit in rerum permutatione. Prior illa, seu <u>distributiva</u> in <u>remuneratoriam</u> et vindicativam praeterea dispesci solet, quod actiones illae quae ad legem referuntur aut bonae, aut malae deprehendi[untur]. Quum bonis praemia administrant adiudicantque obtinet <u>iustitia remuneratoria</u> quum vero malis poenae decernuntur <u>iustitia vindicativa</u> locum habet.

§ 115.

Qui aequus et iustus est, illi <u>viri boni</u>, seu <u>honesti</u> nomen merito meretur. <u>Honestas</u> itaque est iustitia coniuncta cum aequitate quo posito tam late ea patet, ut omnes ceteras virtutes in se complectatur. Nam equidem auctores et nullos honestatis nomen in tam arcto accipere significatu, ut ea solum denotet aequitatem. Sed fuerit ut equidem existimo consultius, honestatis notionem, tam late extendere, ut tam perfecta quam imperfecta officia in se comprehendat: sic ita usui loquendi fiat convenientior. Iudicium aliorum de honestate nostra dicitur <u>bona fama</u> seu <u>existimatio</u>. Et <u>simplex</u> quidem, si sola iustitia; <u>intensiva</u> vero si aequitas quoque in censum veniat, quo in casu <u>honor</u> audit.

§ 116

Quae hactenus de virtute generatim disserimus, efficient, ut <u>vitii</u>, quod virtuti oppositum est, naturam clarius iam percipiamus. Sicuti nimirum virtus habitus est legibus conve-

nienter

nienter vivendi (§.109): ita vitium est habitus leges violan-
di, ipsoque adeo, quam meram virtutis defectum involvere videtur.
Actus ipse quo leges violantur, appellari solet delictum, et
delictum imputabile, praesertim si tale fuerit, quod for externum
crimen audit: unde quale inter vitium, delictum et crimen
intercedit discrimen intelligi potest.

§.117.

Sicuti virtutem pro diversitate legum et status hominis in
varias diversimas species (§.110.111) ita vitium quoque ex eodem
fundamento partiri possumus. Nempe habitus violandi leges
internas et non cogentes, vitium est internum seu iniquitas;
habitus autem violandi leges perfectas seu cogentes injus-
titia audit si stricte et proprie sic loqui volemus (§.112)
Habitus violandi leges tam internas quam externas inhones-
tas audit, et is, qui habitum hoc pollet habetur pro inhonesto:
infamem autem eum dicere solemus, qui caret existimatione
simplici (§.115)

§.118.

In quocunque statu hominem consideraverimus, felicitatem ejus
ex praestatione officiorum illi competentium status pendere depre-
hendimus. Virtus itaque quae habitus est legibus convenienter vi-
vendi, verum et aptissimum felicitatis est fundamentum: ut,
qui virtutis sunt studiosi, felicitatem propriam, veram
eamque atque solidam, quae in animi consistit tranquillitate
(§.2. cap. 3 Prol.) quam certissime sint consecuturi. Est enim
inter virtutem et vitae hujus felicitatem nexus causalis, et
determinate quidem sic talis: quo posito non potest is, qui verum
possidet virtutem, fine suo, nimirum vitae sua felicitate

exci-

excidere. Nam quae natura sua concreta sunt, ea nulla separari a se possunt ratione. §. 119.

Virtutem esse convenientissimum obtinendae verae felicitatis remedium, ex eo quoque perspicuum fit, quod de conscientia bona (§. 93) disseruimus. Ostendimus ibidem, e conscientia bona veram felicitatem nostram, tanquam rivulum ex fonte sincero emanare. Jam vero perpetua rei custodia h. e. virtutis studio, bona paratur conscientia (§. 91. 92.) Ergo virtutis studio promovetur felicitas nostra, et virtus pro efficacissimo felicitatis medio, merito habetur. Colliges hinc, virtutis hominis moralem in dies reddi perfectionem studio virtutis (§. 118.) §. 120.

Sed unicum quoque consequendae felicitatis verae remedium esse videtur. Etenim nullo alio modo vera obtineri potest felicitas, quae in animi consistit tranquillitate, quam perpetua vitae ad leges institutione, sive quod eodem redit, indefesso virtutis studio (§. 109.) Bona enim conscientia, quae animo tranquillitatem, adeoque felicitatem parit, unice e perpetua ad leges voluntatis conformatione oritur (§. 119.) Hoc vero perpetua voluntatis ad leges conformatio ipsa virtus est. perspicuum itaque est veram felicitatem non aliunde, quam ex virtute esse derivandam. §. 121.

Obligatos esse omnes homines, per naturam, qua praediti sunt rationalem, ad veram suam felicitatem promovendam, ex iis quae supra (§. 7. 8. Cap. Prel.) in medium protulimus, luculentum est. Jam vero felicitas nostra, tanquam finis

Virtute et opposito ei vitio.

cum virtute seu remedio connexa est (§ 108.) Si itaq ad hunc finem per naturam nostram obligamur: ad virtutis quoque studium per eandem obligatos nos esse contendum erit. Et qui homo consequi cupit finem, necesse est, ut virtutem colat, sine qua ad veram felicitatem nemo mortalium pervenire potest. (§ 120.)

§. 122.

Ad curam conscientiae nos obligatos esse (§ 85. 108.) perspicuum est. Jam vero virtutis exercitio bona conservat conscientia (§ 109.) Ergo arcte ad virtutis exercitium obligamur, quam cura cordiq nobis esse debet conscientia. Ad haec bona qq existimatio virtutis studio comparat. (§ 115.) qui proinde hanc sibi comparare cupit, necesse est, ut virtutis sit studiosissimus. Contingit quidem saepius, ut illi quoq qui virtutem mente sincera colunt, male identidem audiant, et tanquam infames traducant. Per istud quidem neminem a virtutis studio deterrere sit. Nam columniae hae ab hominibus male feriatis profectae, nequeunt contaminare conscientiam, ex qua, seu puro fonte vera profluit felicitas, quam in cassum conturbare conatur homines iniqui.

§. 123.

Rationalis, qua praediti sumus natura, Deus est auctor. Quidquid proinde ex ea sequitur necessario: id recte Deo naturae auctori tribuatur. Quum itaq nostra ad virtutem et felicitatem obligatio, ex rationali proveniat (§ 121.) quin obligatio haec pro divina habenda sit dubitari nequit. Quocirca, qui huic suae obligationi haud satisfaciunt: ei voluntati Divinae,

per

per naturam manifestatis, refractarii sunt; et unicam verae felicitatis fontem ipsi sibi temere obstruunt.

§. 124.

Vitia delicta et crimina quia virtuti opposita sunt (§ 111) impedimenta sunt felicitatis nostrae. Siquidem longe maxima (§ 118) Imo si recte rem expendamus, vix dantur alia verae et internae felicitatis impedimenta, quam quae significata sunt. Nam casus externi, quantumvis videatur duri, quum non dependeat a libertate nostra, conscientiam nostram contaminare nequeunt: hac adeo pura illibataque permanente, scaturiginem in nobis habemus unde animi tranquillitas, adeoque vera nostra felicitas perpetuo emanat, tametsi eam casus externi vehementer conturbare coneantur.

§. 125.

Per vitia amittitur quoque bona existimatio (§ 115) et qui iis ita deditis sunt, ut perfecta etiam et externa negligant officia, ii contemtum et infamiam sibi contrahunt, malum erectiori et a natura bene formatae menti intollerabile. Nec in eo quidquam quaerendum est praesidii, quod non numquam homines turpissimis infecti vitiis a multis aestimentur habeanturque in honore. Istud enim aut fit ab hominibus vitiis iisdem contaminatis, aut ex vitio singularis alicuius praerogativae, quae etiam in vitiosissimis locum obtinere potest. Uti sola virtus veram parit atque solidam laudem: ita solum vitium bona existimatione homines privare potest.

§. 126.

Obligamur proinde ad fugienda vitia omnia, quod cum in

Virtute et opposito ei vitio.

Impedimenta felicitatis nostrae maximopere avertenda sunt. Turpitudo vitii, naturae nostrae excellentia, Dei item voluntas per naturam ei manifestata (§122) permovere nos debet ad fugienda vitia quibus non tantum amittitur bona existimatio: sed quod multo peius est, etiam contaminatur conscientia, adeoque prima solidae felicitatis fundamenta convellantur.

§127.

Ut sed huic obligationi, quam tot iam confirmavit rationibus ex asse satis facere possit homo necesse est, ut sincerus virtutis amor in animo eius exoriatur, altasque ibidem agat radices. Iste enim si abfuerit, nulli unquam obtineri possunt in solide virtutis studio profectus. Sed aut coacta erunt omnia, aut si externa fuerit coactio simulata atque infucata. Qui ex sola coactione externa, actiones suas legibus convenienter instituit: illi cessante coactione non amplius sectabuntur virtutem. Qui vero licet non coacti ab aliis, legibus vivunt convenienter, nec tamen id ex nudo et sincero virtutis amore faciunt, sed tantummodo ne aut bonam famam, cuius sunt studiosissimi, amittant; aut sese ipsos certis vitae comoditatibus temere privent: illi si vel minima data fuerit occasio, quam certissime violabunt leges, modo in ea sint persuasione, nunquam delicta sua ad aliorum perventuram esse cognitionem. Est itaque tam ex ratione, quam ex experientia manifestum: neminem posse obtinere veram virtutem efficax illud verae felicitatis remedium, nisi quem illa praestantia sua atque pulchritudine ad sinceram constantemque sui promoverit amorem.

Caput V^tum^ De

§.128.

Oculatus, quem h. l. requirimus amor, n(on) p(ot)est prius in animo humano oriri, quam deprehensae fuerint in obiecto perfectiones quaedam, quae usu et accessione status noster reddi p(ossi)t perfectior. Ut itaq(ue) animus humanus, verae suae felicitatis studiosus, ad virtutem amandam fortior flectatur: in eo o(mn)i studio elaborandum erit, ut plenissime convincamur virtutem verae nostrae felicitatis unicum esse remedium (§.11 Quodsi de influxu virtutis in nostram felicitatem, hoc modo fuerimus convicti, tum cognitio nostra viva erit et efficax, et motum illum erga virtutem, quem amoris vocabulo insignire solemus, in voluntate producet. Quidquid itaq(ue) ad veram cognitionem obtinendam necessarium e(sse) docent Logici, totum hoc in nostro hic casu applicandum erit eo sollicitius, quo insigniorem habet studium virtutis prae aliis occupationibus humanis utilitatem.

§.129.

Sincerus itaq(ue) oculatus virtutis amor eo producet hominem, ut is firmiter apud se constituat, nunquam se velle deflectere a via virtutis: Sed omni occasione leges sibi a na(tur)a vel potius eius auctore Deo praescriptas sancte observare. Hominum isthoc propositum, se efficax remedium, vitae cum honestate agendae ideo commendamus, quod hominem quum male faciendi se porrigat occasio, retrahat a vitio confir- vacillantem, et in tramite virtutis conservet. Itaq(ue) quam maxime utile fuerit, ut bonum hocce propositum memori-

imp

imprimat volire, impressum tenacissime inhereat, ne sic fuco vitii deceptus, et vi affectum obrutus eiusdem obliviscat, atq ita in vita ruat felicitati sud exitiosa.

§.130.

Ut autem in hoc laudabili proposito constantes permanere possimus; nihilq occipiamus, quod felicitati nostræ esset contrarium: in eo erit nobis elaborandum, ut sapienter et ordinate vitam nostram instituamus. Hac quam requirimus Sapientia, illum actionum nostrar ordinem, vel potius illam innuit subordinationem, qua una actio semper remedium alterius, ocs vero tantum ad finem ultimum, nimirum felicitatem nostram, ad quam omnes duce natura contendimus. Quicunq igit in studio virtutis ~~proficere~~ cupit, illi Sapientiam et bonum ordinem in actionibus suis observandum propterea quam diligentissime commendamus; qd volumus, ut quisqm occipiat ex solis naturæ stimulis, sed determinet se, ut decet sapientem, ex motivis, felicitatemq propriam veram illam atq durabilem semper intueatur. §.131.

Solent etiam preclara virtutem exempla ad imitandum iis proponi, qui in studio virtutis confirmari, et in eo, in dies magis proficere cupiunt. Et habet omnino diligens exemplorum contemplatio, magnam in animis hominem efficacitatem. Incalescit animus, et ad virtutem excolendam accenditur, quando eximia eius pulchritudo, cum decoro in aliis explendescens, oculos mentis nostræ perstringit. Socratem excellens illud germanæ virtutis exemplar, animo intueri

iubet

iubet Epictetus, quo ita virtutis ejus admiratione, et nos ad eam perpetuo colendam excitemur, atque hac via, eo prudente, ad felicitatem nostram indefessa opera contendamus. Enchirid. Cap. 75.

§ 132.

Verum isthoc, quod commendamus, adiumentum non potest ab omnibus qui virtutem excolere nolunt, recte adhiberi. Requiritur ad hanc exercitationem cum fructu instituendam, accurata historiae cognitio, quae paucis admodum, saltim non omnibus quibus virtus necessaria est, contingere solet. His itaque propiorem cum hominibus virtutis studio conspicuis, commendamus consuetudinem, quae eis in honestissima hac exercitatione magno erit adminiculo. Solemus enim facilitate nescio qua imitari mores eorum, quibus cum per crebriorem conversationem necessitudinem aliquam contraximus et modum agendi qui eis peculiaris est, actionibus nostris exprimere. Eleganter Seneca Ep. 94. nulla res inquit, magis animis honesta induit, dubiosque et in pravum inclinantes revocat ad rectum quam bonorum virorum conversatio. Paulatim enim descendit in pectora et vim praeceptorum obtinet, frequenter audiri, adspici frequenter. Occursus, mehercule ipse sapientium iuvat, et est aliquid, quod ex magno viro vel tacente proficias.

§ 133.

Sed nihil proderunt exposita hactenus remedia, nisi accesserit accuratum actionum nostrarum examen identidem summa cum diligentia instituendum. Stoici, qui sibi ex cultura virtutis magnam apud omnes comparavere existimationem, remedium isthoc tam commendabant diligenter, ut examen

illud quotidie instituendum esse praeciperent. Seneca de hoi ira Lib. III. cap. 36. quid, inquit, pulchrius hac consuetudine excutiendi totum diem? qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur? quam tranquillus, altus ac liber? cum aut laudatus est animus aut admonitus, et speculator sui censorque secretus, iudicat de moribus suis: hactenus magnus ille Stoicus. Profecto, qui ex hoc praecepto culturam virtutis instituet, qui remedium, quod hic recensemus adhibet, is magnam eius utilitatem, singularem vim, non sine insigni animi voluptate deprehendet.

§. 134

Quo diligentius homo in virtutis studio exercitationes instituent, eo magis odium adversus vitia animo ingenerabit: unde amor erga virtutem maiora in dies capit incrementa. Ut vero quam vehementissime aversari possimus vitia: eo nobis contendendum est, ut eorum turpitudinem quam clarissime perspiciamus, et nostrae illa adversari felicitati firmiter credamus. Constans nobis esse debet propositum vitandi omnem male faciendi occasionem, ne decepti a sensibus, et prava victi cupidine, simus proni in vitia, atque ita incauti impediamus nostram felicitatem. Quodsi casu inopinato occasio male faciendi enata fuerit: tunc inprimis colligendae sunt animi vires, ut ratio imperet sensibus, et impetus stimulorum efficacitati motivorum cedat, ut sincerus virtutis amor, de vitio, infenso illo felicitatis nostrae hoste, victoriam reportet, tanto iucundiorem futuram quanto erat obtentu difficilior. Intuenda sunt nobis etiam exempla eorum, qui per vitia, quibus erant dediti, in afflictissimum devenere statum, ut damno eorum sapere discamus. Felix quem faciunt aliena pericula cautum!

Cap

CAPUT VI.
de
Decoro.

§ 135.

Cum officia quibus vel nobis vel aliis obstricti sumus actu praestanda sint, et externo declaranda opere: tum non solum ipsa
1, officiorum praestatio; verum modus etiam eadem praestandi venire solet in considerationem, qui si neglectus fuerit, finis qui
2 expletionem officii intendit, non poterit obtineri. Ita sunt nimirum comparati homines, cum quibus nobis conviuendum, ut modum praestandi officia, quod ille incurrit in sensus quam solidissime observent et iudicent; finem vero et motiva quibus inducti agimus, quia haec a sensibus eorum recondita sunt non expendant.

§ 136.

Debemus quidem etiam in modo officia nostra praestandi ultimum h. e. felicitatem nostram respicere (§. 5. cap. Prel.) verum sola haec intentio non semper ostendit rectum in explendis officiis nostris modum, adeoque hac parte in praestandis officiis nostris dirigere nos non potest. Considerari debet primum ipsa quam, seu praestare volumus, seu omittere actio, deinde status in quo vivimus, recte erit expendendus, denique attendendum erit ad iudicium aliorum, eorum potissimum, qui sibi vitae politiorem laudem virtutis studio comparavere. Quod si enim modus actionis seu praestandae seu omittendae, et actioni ipsi et statui nostro fuerit conveniens nec eorum moribus, qui virtutis studio gaudent contrarius: tum est, potestque jure dici congruens atque competens.

S

§ 137

Decoro

§. 137.

Competens ille præstandæ actionis modus decorum consti- tuit, et is, qui modum hunc in actionibus suis externis diligenter observat, vocat decori studiosus. Habitus decorum observandi, vocari solet decentia alio voca- bulo civilitas.

Schol. Ausi sumus prædicto modo decor definire, ut eius a virtute discrimen luculentius paulo ostendamus. Obiici solet Ciceroni magno illo decori magistro, confundisse eum honestum cum decore, aut saltem terminos honesti et decori non satis accurate a se invicem distinxisse. Sit hoc de Cicero- ne iudicium, a veritate haud esse alienum, omnes illi faci- le concedent, qui eius de officiis libros attente legerunt. Hoc loco, inquit ille lib. 1 continet id, quod dici latine decor potest, græce enim ΠΡΕΠΟΝ dicitur, huius vis ea est, ut ab honesto nequeat separari. Nam quod et decet honestum est, et quod hones- tum decet. Qualis autem differentia sit honesti et decori, facili- us intelligi quam explicari potest. Quidquid enim est quod deceat, id tum apparet, quum antegressa est honestas.

§. 138.

Competentem illum præstandæ actionis modum, aut ex ipsa actionis indole et humanæ instincta naturæ, quæ si recte for- maverit, semper ad aliquam refert tenditque excellentiam, diiudicare solemus, aut stamus unice recepta consuetudine et moribus hominum, cum quibus nobis conviuendum est. In casu priore locum habet decorum naturale, adeoque eatenus necessarium, in posteriore arbitrarium, seu civile, seu po- sitivum.

Schol.

Schol: An alii hoc modo de decoro cogitaverint, equidem ignoro sufficiat dividendi, qd allegavimus fundamentum primum esse, et qm expressimus decori differentiam, n tantum congruere cum virtute, sed in vita etiam communi diligenter observari. Certe vestium, quas gerimus externa forma unice ad decorum pertinet arbitrarium: sed si quis corporis partes, quas natura tectas ee voluit, spectantibus ceteris detegeret, is decorum naturale violare diceretur.

§.139.

Modus actioni haud competens, indecorum est, et is qui rarum n habet decori, appellari solet ho crassus moribus, impolitus. Habitus decor violandi est indecentia et quidem crassa primum atq absurda, si ipsum decorum naturale violet; affecta aūm, si violet decorum arbitrarium (§.138.) ...

§.140.

Constat ex experientia, homines cum quibus nobis conviven... est, n tantum actionibus nostris attendere; sed ad modum in quo ille prestant actiones respicere (§.135.) Nobis itaq in... vivere volumus societate, et ex eor commertio atq consuetudine hujus molestias quodam modo lenire: necessarium ... videtur, ut simus decori studiosi. Si n vis ordinem, in Societate humana observari solitum turbare, tibiq mille creare molestias: conniteere ad decentiam, esto decori studiosus.

§.141.

Remedia decorum in actionibus nostris observandi, ex praecedentibus iam colligi possunt facile. Non tantum instinctum dignitatem inprimis et excellentiam naturae humanae cog...

de

derare semper debemus, quum actio aliqua in conspectu et praesentia aliorum a nobis suscipienda est. Inde tam nostrum 2, quam aliorum statum perpendere debemus probe: ut actiones nostras congrue atque competente modo h. e. decenter instituamus. Etiam crebrior cum hominibus politis, et decori studiosis con, 3, suetudo nos perducet eo, ut imitando mores eorum, in omnibus actionibus nostris decorum observare discamus. Libri quoque 4, de decoro agentes magno nobis erunt in hoc studio adiumento, modo caveamus, ne in minutiis anxii nimium atque scrupulosi videamur

§. 142.

Intelliguntur iam ex his, quae sint decori impedimenta. Illi ni, mirum, qui naturae humanae dignitatem et excellentiam non recte expendunt, neque ad inclinationem connaturalem, quae in congruum fertur, et regulas decori turpissime violant. Horum similes sunt etiam illi, qui nec suo nec aliorum statu recte explorato, actiones incongruo atque incompetente modo praestant, hocque modo a via decori longius recedunt. Maximum autem decori impedimentum est, conversatio cum hominibus crassis et morosis, ex quorum commercio il, lis, qui eorum consuetudine delectantur, semper aliquid indi, cendis atque impoliti adhaerere solet.

§. 143.

Eo facilius remedia decori applicabuntur, impedimenta vero eius removebuntur eo facilius, quo maturius ad decori acces, serimus studium. In tenera proinde aetate iacienda sunt semina decori, et iuventus omni studio ad decentiam du, cenda, ne aetate quidem provectiore, omne decorum

temere

temere spernat, et sibi in eius neglectu aut contemptu placeat, vel quod multo stultius, laudem aliquam exinde quaerat.

Ethicae Prolegomena

de Natura et indole Ethices

§ 1.

Scientiam officiorum internor. seu amoris appellamus Ethicam, Philosophiam item moralem in strictiori acceptam significatu (cf. § 16 Cap. Prol.)

Schol. Res esset taedii plenissima, varior. varias Ethices definitiones hic loci enumerare. Nos inhaerebimus nostrae quod ea et usui loquendi, et Systemati nostro videtur conformis.

§ 2.

Obiectum scientiae nostrae sunt officia interna quae alias officia amoris et humanitatis audiunt. Officia haec varia sunt pro diverso hominum statu, quae omnia hac in scientia explicari debent, si obiectum eius plene exhauriendum est. Nostra itaq. Ethica latius patet quam ut sola officia interna in statu naturali praestanda in ea explicari det.

§ 3.

Finis Scientiae huius, e fine, in quem universa Phil. Practica tendit, facile intelligit. Volumus nimirum officior. internor. accuratam obtinere cognitionem, et ea porrecta occasione recte praestemus, et per hanc praestationem officior. nostram promoveamus felicitatem (cf. § 5 Cap. Prol.) Quicunq. igit. hos obtinere cupiunt fines, illi ad ediscendam Ethicam obligati sunt.

§.4.

Ponimus autem pro origine et fundamento scientiæ nostræ naturam humanam, seu, ut distinctius exprimamus mentem nostram, sanam, eamque solam rationem, quocirca etiam Ethica nostra philosophica audit, potestque quam aptissime, imo debet, methodo tradi demonstrativa. Unde testimonia, effata, asserta alior. nullam habebunt in hac scientia probandi vim, tam etsi illustrationis causa non nunquam afferri possunt.

§.5.

Ut methodus scientifica eo comodius applicari possit, præ[...] stituenda erit certa propositio, e qua omnia, quæ in Ethica proponi debent, legitima deduci possunt consecutione. Hæc propositio principium Ethices dicetur a nobis, estque e recta Ethices notione eruenda. Quodsi hanc intueamur accuratius, generaleque totius Philosophiæ Practicæ principium per notionem Ethices determinaverimus: deprehendemus omnia officia in hac Philos. Practicæ parte explicanda, sequente comprehendi enuntiatione; amandum est ut est felicitati convenienter (cf. §.5. cap. Prol.)

§.6.

Obiectum amoris, qui pro fonte omnium officior. in Ethica explicandorum habetur (§.8. præced.), triplex est. Fert enim amor ille hominis, aut in Deum, aut in se ipsum, aut in res alias, præsertim homines ceteros. Unde tribus partibus absolvit Ethica, quibus officia erga Deum, erga nosmet ip[sos]

et

et erga alios explicant. Tria itaque praecepta ista; ama Deum, ama te ipsum, ama personas et res ceteras modo convenienti, in se comprehendunt ethicam, quocirca etiam in ea uberius et dilucidius explicanda sunt.

§. 7.

Ex natura mentis humanae perspicuum est, nihil nos amare posse, nisi quod nobis bonum videtur. Ut itaque voluntas ad amandum flecti possit: necesse est, ut prius intellectus obiecti amandi bonitatem recte perspiciat de eaque plene convincatur. Quo plenior erit de obiecti bonitate convictio, eo ardentior erga obiectum illud amor in voluntate gorietur. Debent itaque in Ethica efficacissima amoris motiva et remedia adhiberi, quibus voluntas flectatur ad amanda obiecta, et in hoc vero felicitati congruo amore conformetur. Remotio impedimentorum recte habetur pro remedio: in Ethica itaque impedimenta huius amoris detegenda erunt, et quomodo ea removeri possint, perspicue ostendendum.

§. 8.

Quo itaque plura, quo efficacissima motiva ad amandum verum bonum suggerunt, et quo plura bona in eadem amanda proponat, eo illa erit perfectior. Imperfecta Ethica non suggerit idonea ad amandum verum bonum motiva, nec omnia bona amanda explicat. Illa vero quae obligationes docet verae felicitati contrarias, aut prorsus impossibiles, deceptrix est et chimerica tametsi prima fronte speciosa admodum videtur.

Etiam

Etiam ea Ethica, quae obligat ad amanda sola objecta voluptatem sensitivam producentia, blandiens propterea dicta imperfecta est, imo deceptrix et mimerica. Sed nec ea quae morosa et tetrica dici consuevit, pro perfecta haberi pt. Obligat enim ad ea, quae sensibus molesta sint, nec permittit ullam, quamvis innocens fuerit, voluptatem sensitivam.

§ 9.

Ethica philosophica motiva amoris e natura humana et eius peculiari ad Deum et ceteras res relatione desumit (§ 4). Sed cum nequeat sufficientia ostendere remedia, per quae amor ille excitari et conservari possit: non pt haberi pro undiquaque perfecta. Magna est hac parte Ethicae Christianae prae Philosophica praerogativa. Nunquam tamen disciplinae hae mutuo sibi opponendae sunt, cum fieri nequeat, ut id praecipiat revelatio, quod sana ratio vetat.

§ 10.

Neque tamen propterea utilitate sua destituitur Ethica Philosophica. Habet ea usum in omni vitae genere longe amplissimum, et eos, qui e praeceptis eius vitam instituunt suam, verae felicitatis, quoad fieri pt, reddit participes. Quid? quod in ipsa Ethica Christiana magnam praestat Ethica Philosophica utilitatem, nec prior illa, sine hac nostra, plene ac systematice pertractari potest.

PARS I^ma
de
Officiis hominis erga se ipsum
Sectio I.
de
Officiis his generatim.

§ 11.

Officia hominis erga se ipsum ea dicimus, quae illa intuitu sui praestare debet, seu quorum ratio determinans proxima est in ipso homine quaerenda. Sunt itaque isthaec officia eorumque motiva e sola humanae naturae considerratione deducenda, quo nomine ad omnes homines sese extendunt, suntque universalia.

§ 12.

Norma officiorum horum vel potius principium eorum proximum ex principio totius Ethices (§ 5) exhibito facile detegitur. Omnia nimirum, quae homo respectu sui ipsius suscipere debet, officia, generali hoc continentur enuntiato: ama te ipsum vere tuae felicitati convenienter (§ 6).

§ 13.

Felicitas hominis respectu status ipsius considerati, qui aut internus est aut externus, in internam et externam dispesci solet. Sed nos in Philosophia Practica respiciemus potissimum internam illam felicitatem, quae in mentis tranquillitate consistit (cf. § 5. cap. Prol.) Externam illam dicere mallemus prosperitatem. Cum vero § 11 luculenter ostensum sit, virtutem esse remedium felicitatis: quisque facile intelligit

om

ex principio §pced proposito, sequens profluere generale officiorum, quæ homo sibi ipsi debet, præceptum: ama te ipsum virtuti convenienter. Porro quia virtus habitum legibus convenienter vivendi denotat (§ 109): idem præceptum sequenti modo quoque efferri potest: ama te ipsum legibus convenienter.

§ 14

Amor sui ipsius dicitur Græcis φιλαυτια, quæ quoniam in natura rationali fundata est (§ 812) et ea penitus nunquam evelli potest. Quam plurimi homines tanto sui ducuntur amore, ut legem obliti, officia erga ceteros negligant (p. exper.) opus itaque fuit, ut limites naturali huic amori ponantur, et modus, quo se ille exercere debet, ostendatur. Istud factum est a nobis, quum §pced diximus amorem illum virtuti et legibus convenienter esse exercendum. Ut φιλαυτια nostra rationalis et ordinata sit, necesse, quia cœca atque inordinata virtuti et legibus e contrario.

§ 15

Non possum me vero meæ felicitati, virtuti atque legi convenienter amare, nisi prius recte cognovero, quis sim, qualem habeam erga Deum et ceteros homines relationem. In ignotum enim amor oculatus non fertur, sed cæcus ille appetitus, qui non ex motivis, verum ex stimulis trahit originem. Ut itaque me prædicto modo amare possim, in eo erit mihi elaborandum, ut me ipsum, quoad fieri potest ante omnia

recte

hominis erga se ipsum generatim

recte cognoscant. Qui igitur se ipsum recte et racionaliter amare vult: sequens praeceptum semper habeat prae oculis: nosce te ipsum.

§. 16.

Siquidem homo ex anima et corpore constat necesse est, ut in se ipsum tam quoad animam, quam quoad corpus recte cognoscat, quo officia tam respectu animae quam intuitu corporis sui praestanda, recte possit explere. Ad haec statum suum externum quoque qui potissimum ex relatione ad caeteros homines, cum quibus ei conveniendum est, emanat, accurate perpendat necesse est, ut quid sibi intuitu status huius faciendum, quid omittendum sit, recte intelligat.

§. 17.

Ignorantia est magna humanae mentis imperfectio et inprimis ignorantia sui ipsius maxime est detrimentosa. Illa itaque vitanda erit, et e contrario quidquid ad rectam sui cognitionem quovis modo contribuit, summo erit studio adhibendum. Omnia obtinendae hujus cognitionis remedia sollicite erunt adplicanda, nulla, ne minima quidem negligenda promovendae huius cognitionis occasio. Quocirca necessum erit ut hominum, cum quibus nobis convivendum est, perfectiones imperfectionesque perspiciamus, perspectas comparemus cum nostris, quo ita crescamus in nostri cognitione, quantum boni vel quantum mali nobis insit intelligamus. Historiae quoque, quibus vitae humanum excellentium describuntur, magnum in comparanda sui cognitione adferunt adiumentum.

§. 18.

Hoc modo cognitio perfectionum imperfectionumve animi nostri atque status externi promovet. Quod ad cognitionem corporis nostri attinet, ea ex inspectione cadaverum, quae secundum artem anathomicam secant, quam optime potest hauriri. Nec enim libri, quibus structura corporis humani explicatur facile intelligi poterunt, nisi internae corporis humani partes, ut tota admirandae hujus machinae structura in cadavere quodam oculis spectanda proponatur. Tam perfectiones quam imperfectiones corporis nostri detegemus quam optime si illud cum corporibus aliorum hominum comparaverimus. Verum in nostra hac disciplina, non tam accurata corporis quam animae requiritur cognitio, et praeceptum illud quod § 16 inculcavimus, respicit non tam physicum quam moralem statum cum perfectiones ~~hic~~ in Ethica Practica intendamus.

§. 19.

His adiuti adminiculis, eo perveniemus, ut qui, quales, quantique simus, cognoscere queamus. Si vero nostra haec cognitio, quo ad ejus fieri potest et debet, distincta, sit vera, et viva, ut naturalem, quo erga nos ducimur, amorem, felicitati nostrae convenienter regere possimus, atque temperare. Nisi enim talis fuerit, amabimus nos ipsos amore caeco, nostramque impediemus felicitatem.

§. 20.

Quandoquidem illa sui cognitio, quae a homine requiritur, certa, et quo ad eius fieri potest, distincta esse debet (§ 18. praeced.) necesse est; ut ea non tantum historica sit, sed philosophica

quin

quin mathematica cũ, ut n tantum actiones nostras, sed rōnes ẽm cognoscamus, et quante sint animæ nostræ perfectiones imperfectionesq recte intelligamus. Consequemur hac nostri cognitionem si attentionem nostram in statum nostrum moralem tam præsentem qm præteritum identidem defigamus, eumq per varia, quæ in eodem occurrunt continuantes reflectamus, atq ea quæ sigillatim recte expensa sunt, inter se comparemus. His actibus absolvitur exploraõ nostri, quam tanqm remedium et adiumentum obtinendæ, quam hic inculcamus, cognitionis commendamus (cf § 133 Cap Prel.)

§ 21.

Qui hoc modo imploraõnem sui instituit, is de se ipso ferre debet iudicium. In hoc ferendo habenda erit præ oculis regula: iudica te ex vero. Si quis certe error maxime periculosus est ille hominibus, quem illi in sui diiudicaõne committunt. Quo itaq error tam perniciabilis evitari queat: iudicium ante factam sui explorationem ferendum n est (cf § praeced). Cavenda imprimis erit præcipitantia in iudicando, deponenda oĩa præiudicia.

§ 22.

Cum de nobis ferimus iudicium: id instituendum est ex vero. G nec augere nec minuere debemus perfectiones imperfectionesq nostras: verum eas protanti habere quanti in exploraõne nostri deprehensæ sunt. Qui de gradu perfectionum imperfectionumq suar. recte iudicat:

suo

suo se metitur modulo, seque pro eo ac par est, æstima[t]. Ut isthoc sui æstimium recte instituas, erit illud secundum sequentem regulam instituendum: tantum te æstima quantus re ipse es.

§ 823.

Qui in sui æstimo excedit, seu qui se majoris æstimat quam est, ille nimium sibi placet, ut vulgo arrogans [es]se appellari. Arrogantia itaque animum est omni cura et so[lli]citudine fugiendum (§ 811 b et 12 b). Ne place tibi [ni]mium, sed quanta sit perfectionis tuæ, tantus sit volu[p]tatis ex iis perceptæ gradus.

§ 824.

Qui se minoris æstimat, quam revera est, is dicitur esse animi abiecti. Iam vero preceptum est (§ 822) ut unus quisque tanti, quantus re ipse est, sese æstimet. Ergo ne[fas es]to animi abiecti. Itaque perfectiones tuas noli habere pro minoribus, quam revera sunt, nec id, quod in re deprehendis perfecti, negligito, aut prorsus habeto pro nu[llo].

§ 825.

Promovebis tui cognitionem, si ceteros etiam, quibus præstare debes officia, recte cognoveris (§ 817). Hoc facto tanti eum ceteros æstima, quanti revera sunt, et se[c]undum isthoc iudicium tua erga eos instituas officia. Quod si feceris, nec in officiis erga te ipsum, nec in eis quæ aliis præstanda sunt, seu in excessu seu in defect[u]

pecca[bis]

peccabit, adeoq observabis mediocritatem moralem, quæ est habitus tam excessum quam defectum in præstandis officiis vitandi. Habe proinde commendatam tibi auream mediocritatem, quam, ut recte exerceas, omnes et te ipsum recte æstima.

§. 26.

Quæcunque a te præstanda sunt officia, ea in veram tuam tendere felicitatem debent (§. 85. Cap. Prol.) Omnia itaq fini ultimo subordinanda erunt, ut fines medii remotiores vicem, respectu finis æterni, obtineant. Habitus hoc modo actiones suas instituendi est Sapientia. Hæc itaq sicuti in præstandis officiis omnibus, ita in iis quoq, quæ tibimet ipsi debes, perpetuo observanda est. Agendum est nimirum sapienter, ut omnia debito loco, ordine instituantur.

§. 27.

In præstandis officiis variæ emergere possunt casus et circumstantiæ, quæ præstationem officiorum difficiliorem reddunt atq impeditam. Cum autem his non obstantibus, officia nihilominus nobis præstanda sint: necessum est, ut his circumstantiis convenienter eadem perficiamus. Habitus agendi ex circumstantiis vocari solet prudentia. Esto itaq in præstandis officiis tuis prudens: quidquid agis prudenter agas et respice finem.

§. 28.

Cum præsentibus aliis tibi ipsi aliquid præstare

debes

debes officii: ne esto decori immemor. Observa vero illud in primis quod naturale supra (§ 138) diximus et negligi arbitrarium, si illud honestati non fuerit contrarium.

SECTIO II.

de Officiis hominis respectu animae suae.

§ 29.

Officia hominis respectu animae ea dicimus, quae ille suscipiunt, ut animae perfectiones augeant sustentque. Ut itaque recte ea praestari possint, necesse est ut in quo consistant perfectiones animae nostrae e Psychologia ante omnia recte cognoscamus.

§ 30.

Ama te ipsum h. e. animam tuam veritati felicitati convenienter (cf § 12). Cum vero effectus amoris, ut obiectum quod amat, perfectiones aut sustentemus aut augeamus id quod e natura amoris luculentum est: amor iste requirit a nobis, ut perfectiones animae nostrae fini ultimo convenienter augeamus. Est vero clarum ex Psychologia perfectionem animae nostrae perspicuam in cognitione et appetitu boni consistere.

§ 31.

Isthoc, ut praestare rite queamus, danda erit ante omnia opera, ut animam nostram recte cognoscamus (cf § 15). Cognosce itaque animam tuam, non tantum historice

hominis respectu animae suae.

Sed quoad fieri eius potest Philosophiae, et Mathematicae etiam eius actus, facultates, earumque gradus adcurate per, perde. Idem saepius instituendo explora te ipsum, et perfunctus hoc labore, iudica de vero, et omnes perfec, tiones imperfectionesque animae tuae convenienter aestima

§. 32.

Aestima animam tuam tanti, quanti revera illa est (§. 822). Ne vero in hac animae tuae aestimatione a vero aberres, considera praestantem eius et spiritualem naturam, in qua cuius ipsa capax est immortalitatis. Hanc si recte per, pendes, curae cordique tibi erunt animae tuae perfectiones, quas perfectionibus corporis, aut status tui externi, tanquam minoribus, merito praeferes.

§. 33.

Ante omnia in eo ellaborare debemus, ut facultatem 1, nostram cognoscitivam tam inferiorem quam superiorem rite perficiamus. Dirigenda itaque illa erit ad obiecta 2, vere bona, et imprimis, quorum cognitio ad studium vir, tutis summe est necessaria. Ut autem tam inferior quam 3, superior cognoscendi facultas, in cognoscendis bonis recte sese gerat, utriusque regulae rectae observandae erunt, adeoque Ethices et Logices praecepta nunquam erunt negligenda.

§. 34.

Quod itaque tuos sensus attinet, eos recte prius explo, ratos et cognitos, quantum potest perfice, et in integritate

con

conservare stude. Cave igitur omnia, quae sensibus tuis noxia sunt, ea in primis, quae ad studium tuum morale proprius pertinent. Averte oculos tuos ab obiectis, quorum spectatio animum [illegible] laedit, et voluntatem tuam ad appetenda ea, quae vero virtuti per consequens vero felicitati tuae contraria sunt, facile commovet. Vita solicite omnes occasiones, quibus seu oculi, seu aures tuae, voluntatem tuam eo determinent, ut id, quod nec honestum, nec decorum, adeoque malum est, appetat. Da operam, ut quoad eius fieri potest, sis sensationum tuarum dominus.

§. 35.

Cognosce imaginationem tuam eamque pro gradu eius ma (§. 823) si deprehenderis phantasmata ab ea producta impedire veri cognitionem, aut motus in voluntate tua excitare legi et virtuti contrarios: da operam, ut imaginationem tuam perfectione obiectorum, aut rationis compescas, hacque ratione tuam in ea exerceas dominium. Quod si autem phantasmata tua mentem tuam nec in cognitione veri, nec in appetitu boni impediant, elabora in eo, ut imaginatio tua in dies et extensive et intensive et protensive reddatur perfectior.

§. 36.

Explora et iudica etiam tuam, qua praeditus es, fingendi facultatem, in perficienda impedienda ea ...

sed

secundum præcepta (§ præced) exhibita. Noli fingere ita, ut fictiones tuæ intellectum tuum in cognitione veri, aut voluntatem in appetitu boni impediant. Maxima enim animæ tuæ perfectio in cognitione veri et appetitu boni consistit (§ 830) Quidquid itaque rectam veri cognitionem, et veri boni appetitum impedit, illud sollicite vita, et fac contrarium.

§ 37.

Somnia a sensatione, imaginatione et fictione vigilantium pendere notum est ex experientia. Quocirca si sensationes tuas, imaginationesque item, atque fictionem secundum regulas (§ præced) exhibitas, direxeris somnia quoque erunt ordinatiora. Non facile orientur in te somniante inordinati appetitus, qui, quod perfectionibus animæ tuæ adversantur (§ 830), tibi mali, adeoque omni studio fugiendi sunt.

§ 38.

Ingenium tuum tam sensitivum quam intellectuale recte cognosce, et cognitum, pro eo ac par est æstima. Quodsi deprehenderis in te ingenii connati defectum, iudica te esse Stupidum, et esto de remediis hanc tollendi stupiditatem sollicitus. Hæc remedia eadem sunt, quibus perficitur ingenium, quæ proinde summa cura et studio adhibenda erunt. Nimirum in id nobis erit enitendum, ut similitudines rerum complurium, eorum maxime diversarum, sed fini nostro servientium, clare et distincte percipiamus, crebroque exercitio præclaram hanc nobis comparemus facultatem. Quodsi in diligenti nostri exploratione connatum in nobis

depre

deprehendimus ingenium, danda erit opera, ut illud non tantum omni conservemus studio, sed etiam cura exquisitiore perficiamus.

§ 39.

Cognoscendum et aestimandum quoque erit acumen nostrum seu facultas rerum diversitates percipiendi. Quo praestito erit nobis connitendum, ut hanc quoque per eximiam mentis nostrae facultatem idoneis perficiamus remediis, et in dies ad majores evehamus gradus. Praestabimus istud, si complures res, primo intuitu attente fuerimus contemplati, et characteres, per quos illae a se invicem distinguuntur, aut clare, aut distincte nobis repraesentaverimus. Obiecta illa, quorum diversitates perspiciendae sunt, fini nostro deserviant, ut hac quoque ex parte acumen nostrum debitam accipiat perfectionem. Ubi si et ingenium et acumen perfecerimus, perspicaces erimus, quae perfectio, sicuti excellens est, ita omni studio, labore atque diligentia comparanda.

§ 40.

Quae in Psychologia ostenduntur perficiendae memoriae remedia, ea nobis sedulo adhibenda erunt, ut memoriam nostram in dies magis magisque perficiamus. Quo circa cognoscenda prius haec animae facultas, et crebriori exercitio in obiectis utilibus instituendo, in majorem evehenda gradum. Nec tamen physica perficiendae memoriae remedia adhibenda sunt: impedimenta vero hujusmodi omni cura et studio vitanda, obiectorum nullorum recordatio tranquillitatem mentis nostrae turbati in eo connitamur, ut nos eorum capiat oblivio, quod facile praestabimus, si mentem nostram ab eorum attenta et cre-

contemplatione attentionem nostram in alia obiecta dirigen,
do, revocare studuerimus.

§. 41.

Uti memoria respicit obiecta præterita: ita prævisio et præ,
sagitao refert se ad futura. Tui erit proinde officii has quoque
facultates, quoad eius fieri pt, perficiendi. Dabis itaque op,
peram, ne in prævisionibus et præsagitationibus tuis
fallaci stes principio, et ea futura concludas, quæ in statu
tuo præsente non habent raonem sufficientem. Ne isto con,
tra statum tuum futurum nimium curiosus, aut anxie de eo
sollicitus. Remedia ridicula prævidendi futura contingentia,
ut sunt Chiromantia, Caballa, divinatoria, astrologia
iudiciatoria, somniandi, huius generis alia, ne adhibe;
quia et insufficientia sunt, et mentis tuæ tranquillita,
tem facile turbare poterunt.

§. 42.

Elabora in eo omni cura atque studio, ut iudicium tuum rec,
te prius expensum, perficias. Nisi enim hoc feceris, nec te
nec ceteros poteris recte æstimare, tamen vero obligatus es
ad iustam tui et aliorum æstimationem (§. 822) quapropter
iudicandi facultatem, ope attentionis, reflexionis et
comparaonis in dies magis magisque perficere stude.
In primis disce fere sanum de prævisi iudicium, quod
dum feres, raciocinium tuum secundum præcepta logica
recte expendes, ne in practico hoc iudicio per defec,
tum debitæ attentionis, a vero aberans, te ipsum in per,
niciosum conjicias errorem. In iudicio sensitivo, seu

gusta,

gustu formando, ne affecta singularitatem; sed habi[tu] sibi studium veritatis et decori commendatum.

§ 43.

Praecipue in eo nobis sollicite erit elaborandum, ut fa[-]cultatem cognoscendi superiorem, quo ad ejus fieri p[otest] perficiamus. Proinde cognoscendus et aestimandus e[st] ante omnia intellectus noster, ut quantus sit in cognit[i]one nostra claritatis gradus recte perspiciamus, et h[oc] perspecto, semper ad maiorem connitamur. Cognoscen[da] quoque aestimanda et exploranda erit ratio, quae quoniam debilis nimirum atque limitata deprehendit, studio [et] exercitatione crebriore ad maiorem perfectionis grad[um] evehenda erit.

§ 44.

Regulas intellectum et rationem perficiendi san[e] Logica explicat: quae proinde temere non est despici[en]da, sed mature summa adiscenda diligentia, ut in vitae institutione prudenter adhiberi possit. Nec tam omnes Logicorum subtilitates magni faciendae sun[t], sed principales illae et maxime necessariae recte [me]ditationis regulae imprimendae erunt memoriae, ut [co]gnitiones nostras, secundum eas instituentes, prax[i] n[on] sola theoria recte et ordinate meditari discamu[s]. Multum in hoc studio lectione librorum docurat[e] conscriptorum methodo adiuvabimur.

§ 45.

In cultura rationis nostrae caveamus quam maxime eius abusum, ne applicemus eam ad obiecta vim rationis humanae excellentia. Cognitionem veri similem cum certa ne confundamus temere, neque ea, quae supra rationem sunt, pro iis, quae cum eadem pugnant, habeamus. Simus infirmitatis eius semper memores (cf. § 43.) quae nos ad summam attentionem et diligentiam, in cultura eius adhibendam, efficaciter excitet.

§ 46.

Cultura rationis habitum demonstrandi h. e. scientiam nobis comparabimus, quae, cum sit excellentissima humanae mentis perfectio, ad hanc comparandam omnes obligamur. Aestima itaque scientias omnes obiective sumptas, eas inprimis, quae sunt tibi et necessariae et utiles, ut eas assidua et diligenti cultura, scientiam subiective sumptam consequaris. Expende quam arcta, quam exigua sit humana scientia, nec eam tamen propterea sperne, verum in id enitere, ut scientia tua, tam quoad intensionem, quam quoad extensionem suam, in dies maiora capiat incrementa.

§ 47.

Ergo quo ad eius fieri potest, conitere quoque ad artem inveniendi, atque ita humanae scientiae apicem contendere intende. Est quidem difficilis iste labor, atque molestiae

ple

plenissimus. Sed maior est eo sincera illa voluptas qua animus ex novar inventione veritatum adficit. Ha bitus enim novas ex cognitis principiis eruendi verita magna est humanae mentis perfectio, quam, cum inte inventores, in se ipsos aquiescunt, et perfuncti diffici labore, exquisitissimam sentiunt voluptatem.

§ 848.

His erga intellectum praestitis officiis: voluntati inte dunt et promovent perfectionei. Est autem hum perf ta hominis voluntas, quam appetit primum quid bonum vere tale; deinde cum fert in bonum pro gra bonitatis ab intellectu cognitae. Generale itaq praece tum homini intuitu voluntatis suae observandum seq est: apete et delectare eo, quod est vere bonum, p gradu bonitatis ab intellectu cognitae et diiudic te.

§ 849.

Quicquid itaq malum est, illud aversare tanto in grad quantum esse malum illud cognovisti. Quodsi ita vera bo modo debito appetieris, vera autem mala eodem mo fueris aversatus: facultas tua appetitiva sequetur cog citivam, adeoq consentiet cum ea, quo ipsa anima quoad utramq suam facultatem et cognoscitivam et ap titivam perficietur. § 850.

Sicuti obligati sumus, ut confusam cognitionem nostra

cona

conatu nostro, h. e. attentione continuata efficiamus distinctam: ita in eo nobis etiam elaborandum erit, ut appetitus noster sensitivus rationalis evadat, id quod fiet, si usu rationis adhibito eundem moderemur. Ergo non omnis voluptas, quae cum appetitu sensitivo conjuncta est, simpliciter prohibetur: verum id nobis incumbit, ut eandem recte moderemur, ne ejus gradus insignior usum rationis perturbet, et hac ratione facultatem cognoscitivam, quae omni modo perficienda est, impediat. In voluptatis hujus statu expendenda sunt objecta, e quibus illa percipitur, et requisita honestatis atque decori adhibenda, id quod in modo quoque voluptatem sensitivam percipiendi semper erit observandum.

§. 51.

Si majorem voluptatis gradum ex bonorum praesentium intuitu in nobis sentimus: utile fuerit meminisse praeteritorum, providere futura, expendere rerum humanarum vicissitudinem. Quo facto remittet intensior ille voluptatis gradus, et animus ad aequabilem redacet statum. Eodem prorsus modo diminuendum quoque erit taedium, quod ex intuitu mali praesentis in animo oritur, ejusque turbat tranquillitatem.

§. 52.

Qui habitu gaudet suum moderandi appetitum, adeoque conjunctam cum eo voluptatem, is temperans audit, ut temperantia generatim considerata nihil sit aliud, quam habitus appetitus sui moderandi. Cum de appetitu

loquor

loquor generatim, intelliget ita, ut aversationem quoque sub se comprehendat, quum ista nihil aliud sit, quam oppositi appetitus. Ille nimirum, qui in appetitu suo omnem excessum solerter vitare studet, solet appellari temperans, et patiens ille est, qui aversatione malorum physicorum temperantiam. Habitus moderandi aversationem physici mali dicitur patientia, quam temperantiae esse speciem, ex dicto luculentum constat.

§. 53.

Ostensum est (§ 50) obligatos nos esse ad moderamen in appetitu nostro adhibendum, quod dum facimus temperantes sumus. Intelligitur temperantiam, quae habitus est appetitum moderandi, habitum praestandi ea, quae legi sunt convenientia. Colligis hinc temperantiam, adeoque eius speciem patientiam, virtutem esse, et homini veram quaerenti felicitatem, omni studio sectandam (v. § 109. 125).

§. 54.

Is, qui in appetendo excedit, dici solet intemperans, unde constat intemperantiam esse habitum excedendi in appetendo, adeoque temperantiae ediametro oppositum (§ praeced.). Cum itaque temperantia virtus sit, ut luculenter (§ praeced.) ostendimus: perspicuum est, intemperantiam vitium esse magnum verae felicitatis impedimentum, adeoque summo studio fugiendum (v. § 116 et 126).

§. 55.

Si cubi certe affectus tuos, necesse est, ut temperantiam adhibeas. Ista ut praestare queas, ante omnia natura

adsce

hominis respectu animae suae

affectus recte tibi erit ediscenda, et singula ea, quae Psychologia de affectibus tradunt, probe expendenda, ut ea, occasione data in usus tuos convertere queas. Nosti aperta obiectorum consideratione et longiore temporis mora affectus etiam vehementissimos sedare. Quo circa adhibenda tibi erunt remedia hoc eo diligentius: quo maiora felicitati tuae impedimenta, ingrati et vehementiores affectus ponere possunt. Rege et tempera affectus tuos ita, ut semper sis finis ultimi memor.

§. 56.

Siquidem affectus ex sensitiva boni malique cognitione, et saepius ex stimulis atque instinctu naturali oriunt: in eo tibi quam diligentissime elaborandum, ut fundamenta animae tuae, si ita loqui fas est, descendas, quo reconditissimos animi motus tuos perspicere possis. Expende, quae obiecta te quam maxime afficiant, versus quae quam fortissime inclines, quae quae oderis vehementius aversaris. Cum ita hoc eo te ducant ut intelligas, quid tibi circa hoc obiecta faciendum sit, et qua ea tractanda ratione, si finem statumque tuum semper habueris prae oculis.

§. 57.

Affectus cum nequeat prorsus a natura tolli: recte regendos esse (§ 55) monuimus, quod efficiemus si eos tam in appetendo et promovendo vere bono, quam in aversando vero malo, recte et prudenter adhibuerimus. Recte vero adhibebimus eos, si subiectos rationi, ita regamus, ut

sicuti

sicuti in omnibus actionibus nostris, ita etiam cum primis in affectu honesti et decori habeamus rationem. Cum autem teste experientia, admodum sit difficile ex statu affectus vi rationis subiicere: identidem cum animo nostro sedato cogitemus, quam multa eaque gravia mala oriantur ex affectibus inordinatis et quam sint naturae rationali incongruam ex solo agere affectu, negligere contra ea rationem, meliorem vitae recte instituendae magistram. Hoc ducat, hoc temperet, hoc regat affectus isti pareant obediant, obsequantur. Ita fiet, ut rectum, cum in affectu constituti aliquid occipimus, a via vero felicitatis recedamus. Quomodo circa singulos affectus gerere nos debeamus, pluribus ostendit Christ. Stassius in cogitationibus suis moralibus (§ 401. seq.)

§ 58.

Solent illi, qui ex solo agunt affectibus, appellari servi morales: qui vero ex motivis agentes, rectam rationem ducem sequuntur, vivere dicuntur in statu libertatis. Quodsi iam tu ea, quae superioribus praecepta sunt, in vitae institutione rite observabis, non vives in vili servitutis conditione, sed collocatus in statum libertatis vitam ages homine sapiente dignam. Recte enim nemo, inquit, sententia servus est affectuum, qui illos parit, qui excitat et regit, est domus suae dominus. Intelligitur ex his non prorsus inepte locutos esse stoicos, qui solum

sap

sapientem liberum esse dicebant, ceteros reputabant pro
servis. v. Lipsii manuductio ad Philosophiam Stoicam. Libr. III.
Dissert. 12.

§. 59.

Sed libertatem illam Stoicam expendere altius, nec insti,,
tuti, nec loci huius est. Tu ut officia intuitu libertatis tuæ præ,,
standa recte cognoscas, dabis operam ante omnia, ut rectam
tibi de libertate compares notitiam et reuera dari in te liber,,
tatem plene conuincaris. Hoc facto cognosces libertatem tuam
ad perfectionem animæ tuæ referendam esse, quæ cum limitis li,,
mitata sit, erit a te omni studio et labore magis magisque
perficienda

§. 60.

Quod ut præstare possis, in eo elabora, ut nihil occipias sine
praeuia deliberatione, sed actionem suscipiendam cum e,,
ius consectariis, in quantum tibi datum est, diligenter et ac,,
curate perpendas. Esto itaque in omnibus circumspectus
et consideratus, ut recte et fini tuo conuenienter tua uti
queas felicitate. Ne esto pertinax, sed habe tibi constan,,
tiam commendatam: varium enim et semper mutabilem
esse, nec felicitati tuæ congruum est, nec vero sapien,,
tiæ consentaneum.

§. 61.

In exequutione eorum, quæ libere decreuisti, esto strenuus, quod
ut facias, opus tibi prudentia, quæ est habitus agendi e cir,,
cumstantiis, semper tamen fini ultimo conuenienter (cf. §. 27).
Nimirum identidem in exequutione decretorum occurrunt impe,,
dimenta improuisa, quæ nisi sublata fuerint, finis obtinendi

haud

tiam potent. Da itaq operam, ut tibi in omnibus actioni-
bus semper sis praesens, ne te inopinatus aliquis casus con-
turbet, atq ita fine tuo, quem tibi obtinendum proposu-
eras, excidas. Magnum rei feliciter gerendae adjumentum
est mens, et animus sibi semper praesens.

§ 62.

In id quoq tibi erit enitendum, ut tam in deliberando quam
in exequendo spem fundatam habeas, fore ut honestae desti-
nationes tuae, felicem sortiantur eventum. Non tibi itaq metuen-
da erunt pericula, quae forte in executione decretorum tuorum
subeunda tibi sunt: sed praesenti animo et alacri mente con-
tendendum est ad finem, quem tibi praevia deliberatione obtinendum
proposuisti. Pericula igitur et difficultates in obtinendo fine
obvia non erunt tibi nimio opere aversanda: sed in his quoque
mediocritas observanda erit, quae praeclaram illam animi
fortitudinem, virtutem, uti in se praestantissimam, ita
quae maxime necessariam, constituit. Esto itaq fortis, et
quum arduum aliquid occipis, quod tamen esse honestum,
illud poetae recogita: audaces fortuna juvat, timidosq repellit.

§ 63.

Nec tamen esto temerarius. Temeritas est habitus suscipiendi
actiones sine praevia deliberatione. Jam vero perspicue osten-
sum est, nihil esse sine praevia suscipiendum deliberatione
(§ 60): tu itaq nihil occipias temere, ne te ceptorum unquam
poeniteat. Disce veram animi fortitudinem praeclaram illam

virtute

virtutem a temeritate, quæ turpissimum est vitium, probe distinguere, ne te ipsum hos confundendo habitus in magnum non conjicias periculum. Ut animi fortitudo est surculus a radice solidæ sapientiæ propullulans: ita temeritas clarissimum est stultitiæ et levitatis argumentum.

§. 64.

Cum tibi caveas a temeritate, vide ne omne hoc, quod tibi difficile, et periculi plenum videtur, tanquam viribus tuis nullo modo superandum cogites, adeoque metu difficultatis ab opere deterrearis. Ne esto in decretis tuis et eorum executionibus animi abiecti (§. 24.) qui timiditatem animi arguit, tamquam duo extrema: subsiste in medio, et vera in omnibus actionibus tuis præ te feras animi fortitudinem (vid. §. 62)

§. 65.

Hoc si intuitu libertatis tuæ accurate observaberis, nunquam tibi imperabunt affectus tui: sed tu eis sapienter prudenterque adhibitis dominaberis (§. 58). In casu eo autem, quando illi rationi tuæ adversabuntur, h. e. quando lucta appetitus sensitivi et rationalis in te orietur, peres te erit vincere affectus, et sequi rationem, adeoque et libertatem tuam, eamque adversus affectuum insultus masculè defendere. Evades in hac lucta victor, si animo honeste obstinato resisteris sensitivo appetitui, et impetum affectuum rationi sanæ sese opponentem vi rationis cohibueris. Debella itaque te ipsum, h. e. sensitivos tuos appetitus, in quantum illi sanæ rationi contrarii sunt, perdoma et ut fortis atque

liberi

liberi hominis nomen, et vero genere quocas, vince te ipsum fortior est, qui se, quam qui fortissima vincit

SECTIO III.

de Officiis hominis respectu corporis sui

§ 66.

Officia, quae homo sibi ipsi intuitu corporis sui praestare debet, ea vocamus, quae pro fine proximo corporis habent perfectionem. Consistit autem corporis nostri perfectio in eius sufficientia ad recte praestandas actiones tam naturales quam liberas.

§ 67.

Illa corporis perfectio, ut cuius illius omnia membra, quae alioquin ad corpus humanum requiruntur, vocatur integritas, qua si destituatur, imperfectum est, et in specie mancum seu mutilum vocatur. Sanitas corporis est eius perfectio, intuitu cuius sufficientia virium ad praestandas actiones debitas necessaria in eo ponitur. Ubi haec virium sufficientia non adest, ibi corpus non bene valet, seu quod idem est, aegrum est. Ea membrorum (perfectio) proportio, quae voluntatem parit, pulchritudo corporis est, quam ad eius perfectionem referendam esse, nemo facile in dubium vocabit.

§ 68.

Gen

hominis respectu corporis sui.

Generale praeceptum intuitu corporis observandum, et universali principio nostro eruendum, sequens erit: ama te ipsum quoad corpus tuum, h. e. ama corpus tuum (§ 818) quo imbutus cognitione perfectiones corporis tui omni studio, labore, et diligentia sustenta, promove, auge. Fuge omne illud, quod te quoad corpus tuum reddere possunt imperfectiorem.

§. 869.

Itaque cura ante omnia vitam tuam, et quidquid ad eam observandam quo quo modo pertinet, totum id diligenter adhibe. Nihil habes, quod inter res mundanas tibi hoc rerum statu, vita tua carius esse deberet: hanc proinde debito modo eam aestima, et quantum in te est, omni diligentia inaestimabile hoc providentiae divinae munus conservare intende. Fuge ea, quae vitae tuae exitium parant, ne insanus tui ipsius osor videaris.

§. 870.

Noli tamen, ut amore vitae tuae excedas, et totus ventri tuo, ut ita dicam, servias. Recogita identidem animae tuae immortalitatem (§ 832), et in vitae huius cursu mortem, quam evitare nullo modo poteris, saepius perpende. Ubi illa necessitate seu morali seu phisica subeunda erit, semper virtutis studiosus adhibe debitam animae fortitudinem (§ 862). Ea adjutus spe, tore, ut post hanc, quam subire debes, ingentem commutationem, mens tua e corporis vinculis liberata, vitam agat cum praesente

cone

conservari, sed ea multo meliorem.

§. 871.

Sed in quemcunque deveneris statum, cave, ne ulli corpori tuo seu aperta seu occulta quoquo modo adhibita, mortem tibi adsciscas. Autocheiria seu sui ipsius interemtio contrarium est, uti naturae, ita felicitati quoque hominum, quin maxime adversum. Quod vetat natura, a quo abhorret animus hominis, id nullo modo licitum esse potest (§. 8. 4.), quamquam illud colere a hominibus, naturam debellare volentibus, Frustra sunt omnia ea, quae ... referente Lipsio in manuductione ad Stoicam philosophiam lib. III. Diss. 22. contra disserunt. Ampullas projiciunt, nec loquuntur secundum naturam Stoici, qui sapienti sese ipsum sibi met ipsi, si ei ita visum fuerit, interimendi concedunt.

§. 872.

Post vitam sanitas corporis tui maxime tibi aestimanda et curanda erit, cuius gradus insignior vigorem corporis constituit, ad quem etiam pro virium facultate contendendum est. Quidquid itaque ad sanitatem conservandam vel, si amissa ea fuerit, restituendam quoquo modo spectat, id totum, quoad eius fieri potest, diligenter adhibe, daque omni studio operam, ut tibi sit mens sana in corpore sano. Quocirca remedia seu consequendae seu recuperandae sanitatis idonea temere ne neglige, sed utere eis eo modo, quem finis tuus, firma nimirum corporis valetudo

fuld

tudo requirit. Tametsi remedia ea acerba tibi fuerint, nihilominus tamen ea adhibenda erunt, siquidem sanitas corporis modo alio obtineri nequit.

§. 73.

Optimum remedium consequendæ sanitatis est *dieta*, per quam rationem seu modum sanitati convenienter vivendi intelligo. Tum autem *sanitati convenienter vivimus*, cum salubri fruimur aura, alimenta ad vires corporis nostri conservandas sufficiendasque apta, in debita sumimus proportione, quietem et motum alternatis et necessariis temporibus adhibemus, et denique in eo conservare studemus caloris gradu, quem eius constitutio requirere videtur.

§. 74.

Justam illam in cibo et potu adhibendam proportionem, temperantia suadet, virtus omni studio et diligentia, quam homo in omnibus actionibus suis præstandis exercere debet (§ 852). Et illa tam in quiete quam in motu prudenter adhibenda, inprimis vero in alimentis corporis sumendis ratio eius semper habenda erit. In hoc casu temperantia *Sobrietas* audit, præsertim si quantitatis potus habeat rationem. Est itaque sobrius et gressus tam in cibo *voracitatem*, quam in potu *ebriositatem* diligenter vita. Fuge quoque *gulositatem*, quæ est intemperantia in iucunditate delectatione sensuali orta. Perpende tristissima vitior hor consectaria, et si animi corporisque tui perfectiones curæ cordique tibi sunt, ab his vitiis, sanitati tuæ quam maxime adversis, quam soliciffime tibi cave.

§. 75.

§. 75.

Qui victum ordinarium tempore consueto non sumit, is ieiunare dicitur: unde quid ieiunium sit facile intelligitur. Quodsi penitus nulla sumantur, ad certum tempus alimenta, ieiunium est totale: partiale contra ea, si certa dumtaxat alimenta non capiuntur. Varii esse possunt ieiunii fines, ex quibus de eius naturalitate iudicandum erit. Quodsi ad sanitatem conducit ieiunium, ieiunandum itaque erit (§. ...) siquidem obligatio ad finem, obligationem ad remedia adhibenda parit. Si longior illa a cibo abstinentia sanitate corporis maxima esse deprehendatur, non datur ad ieiunandum naturalis obligatio. Habet quoque moderatum ieiunium praeclarum illum effectum: ut animum ad res graviores expendendas reddat expeditiorem, commendabile est.

§. 76.

Vestitum tuum ex fine, quem natura requirit, potissimum instituas. Prima ergo tibi sit in eo cura, ut nativus corporis tui calor ad vitam conseqvendam necessarius, ope vestimentorum conservetur (§. 873) et vis aeris, quae te circumdat, modo competente temperetur: habeto in comparando tuo vestitu status tui rationem, nec decorum seu naturale, seu arbitrarium unquam temere neglige (cf. 138. Philos. Pra.). Cave ne in curando vestitus tuis nimia peccas negligentia, ac eo quod morositatem quandam prodas: aut in modo et forma vestium excedas, ac eo quod stultum agas affectatorem cf. §. 8139. Philos. Prac. Wolf.

§. 77.

Ita si institueris vitam tuam, non tantum conservabis sanitatem ...

poris sed gradum etiam eius maiorem seu vigorem corporis consequeris (§ 8 praec). Forma enim corporis tui tibi a Deo naturae auctore data isthoc remedio optime conservatur, adque augendam noli adhibere fucos, ne femellarum, natio carere haud contentae, impotens imitator videaris. Cura eam debito modo, ne culpa tua hoc corporis tui perfectio aut minuatur, aut penitus intereat. Forma neglecta decet virum, sed tamen, ut intelligis, forma erat. Gratior est pulchro veniens de corpore virtus. Quodsi deprehenderis aut exiguam aut prorsus nullam corpori tuo a natura impertitam esse pulchritudinem: memento nihil tibi praeterea decesse numero, quae te vere virtutis studiosum, adeoque felicem efficere possint.

§ 78.

Corporis sanitas id tibi adfert emolumenti, ut actiones tuas externas, h. e. eas, quae ope corporis praestandae sunt, recte praestare valeas. In his actionibus semper tibi determinatum propone finem, ultimo illi, tuae nimirum felicitati subordinatum (§ 8.5. Cap. praec). Ex hoc enim fine omnes istae actiones diiudicandae erunt, in quibus praestandis, non tantum ipsam considerare actionem, sed respicere etiam modum illius, adeoque memor esto decori.

§ 79.

Qui actiones suas ad certum dirigit finem, is *occupatus* dicitur: qui vero occupatus non est, ille *otiator*. Iam vero vides omnes actiones tuas semper esse ad finem certum dirigendas (§ 8 praec): nunquam itaque est otiandum, agendum semper aliquid. At cum necessum sit motum cum quiete identidem commutare (§ 70): occupationes tuas

ordi-

ordinarias identidem remittere potes, ne vires seu animi seu corporis tui nimium atteras, tuoque hac ratione noceas felicitati seu sanitati. Nunquam tamen, si sanus fueris, has negligere, si gravi ratione, occupationes ad quas te status tuus, seu tuum vitæ genus obligat. Non rite per actis occupationes iucundiores, sed honestas, recte suscipias, quo sensu otium tibi haud profecto prohibet sed ad illud Poëtæ recte in usus tuos convertere: interpone tuis interdum gaudia curis. In his tamen iucundis occupationibus, in hoc licito otio, semper esto illius memor: ne quid nimis.

§. 80.

Hanc vivendi regulam observa inprimis in voluptate illa sensitiva, quam vulgari nomine veneream compellant. Pronitas ad illam voluptatem libido appellatur, quæ in quantum naturalis est, pro absolute viciosa haberi nequit. Sed cum actibus e libidine fluentibus, coniunxit natura nescio quem pudorem, quos propterea in locis reconditis, et a conspectu aliorum remotis, perficere solent, libidini indulgentes. At qui libidini non indulgent, sed etiam resistunt, eamque refrenant casti vocari solent: ut adeo castitas nihil sit aliud, quam habitus naturalem libidinem refrenandi. In quantum vero castitas species est temperantiæ, pro veritate haberi debet omnino (§. 53.), cum qua tamen male confunderetur perpetua omnia actionum e libidine naturali fluentium omis-

Jam vero tuam ad virtutem sectandam obligationem nosti (cf §121): quin itaque ad castitatem etiam arctissime obligatus sis, dubitare nequis. Perpende utrumque hoc eo diligentius praestare queas officium, magna castitatis in mentem commoda, corpus et famam tuam abundantia, et simul quanta eos, qui castitatis studiosi non sunt, commitari soleant mala, considera.

§.81.

Castitas actus e libidine naturali oriundos supprimit (§ praeced), qui si interni fuerint, *castitas interna* seu *animi*, sin externi *externa* seu *corporis* audit. Id ea, quae § praeced dicta sunt, te edocebunt. Castitati *impuritas*, seu *intemperantia in libidine* opposita est, quam in *internam* et *externam* recte dispesci, ex iis, quae iam adduximus, luculentum est. Maior impuritas externae gradus *Salacitas* vocari solet. Fugienda itaque est tibi utraque haec impuritas summo studio, adeoque et Salacitas: quoniam utraque castitas, tam externa quam interna omni tibi colenda est diligentia.

§.82

Difficilius nimirum modo refrenatur libido, ubi ea accensa fuerit et incitata. Danda itaque tibi erit opera, ut omnes occasiones, omnia libidinis incrementa, sollicite vites, si laudem sincerae castitatis consequi cupis. Studium vitandi sollicite omnia libidinis incitamenta *pudicitia* appellatur, ad quam obligatum te esse, vel

me

me non movente intelligas. Esto itaq pudicus, et occasiones, quibus castitas tua facile lædi possit, soliciter fu... Pudicitiæ est opposita lascivia, quæ est amor eor[um] rerum quæ libidinem excitant. Hanc itaq omni studio fuge, ... enim vitare vult peccatum, occasionem peccandi vitet necesse est.

§. 83.

Libidinem, in quantum ea naturalis est, n[on] esse prorsus vitiosam (§. 80.) diximus: quo circa nec omnes actus ex ea fluentes, pro simpliciter illicitis declaranda erunt. Huc spectat in primis concubitus cum persona diversi sexus, qui ad eum finem dirigendus erit, ad quem illa libido naturalis a Deo, naturæ auctore, hominibus indita est. Nimirum ad propagationem hominis instituenda haec est actio, quæ, si ad alios dirigat fines, a fine eo, quem natura proposuit, longius recedit. Qui itaq ad hunc actum inclinant, illi de consensu personæ diversi sexus sint soliciti qua cum generare possint sobolem, eamq debito modo educare h. e. ineant Societatem conjugalem seu matrimonialem, cuius iura et obligationes explicabuntur alibi.

§. 84.

Intelligitur ex his omnem concubitum extra matrimonium esse illicitum. Hinc quam abominanda sit hominum cum brutis commixtio, quisq perspicit. Sed nec hominum promiscua commixtio admitti potest. Nam scortationem

quæ

quae concubitus est personarum extra matrimonium vi,,
ventium, esse e genere prohibitorum, e iis, quae §pho
monuimus, efficiatur. Omnes itaque scortationis species, ut
sunt fornicatio, quae est concubitus cum postibulo seu
meretrice, Stuprum, quod est concubitus non cum prostibulo,
sed persona quae hactenus honestam dixit vitam; adul,,
terium, quod est concubitus cum alterius coniunge, sunt
e eorum numero, quae salvis honestatis legibus fieri
nequeunt. Sed de his, ut iam praedixi, alibi pluribus.

§. 85.

Nimium illud, quod (§. 79) vitandum esse docuimus, etiam
in somnio fuge, ne te ipsum debita mentis corporisque tui
alacriter per somnium priues, redansque hoc
modo habes, et ad praestanda officia tardus ac ineptus.
Sed ne valetudini tuae nimiis vigiliis, ac lucubrationibus
immoderatis, quibus homines nimium gloriae cupidi, sa,,
nitati suae magnum adferre solent dispendium.

§. 86.

Has, si recte observaveris regulas, conservabis corpus
tuum in sanitate tibi a Deo auctore concessa. Sed haec
sanitas quantumvis assidue curetur, constans non est,
quin saepius defectum eius teste experientia quotidia,,
na quam plurimi sentiunt. Defectum Sanitatis mor,,
bum appelamus, quem omni studio et diligentia vi,,
tare debemus. Fuge itaque omnem amittendae sa

nitatis

nitatis occasionem, et quidquid sanitati tuae adversum est, illud sollicite vita, ne morbum tibi contrahas, quo im=pedítus, officia tua perficere nequeas. Quodsi tamen eveniret, sicuti nihil est in rebus humanis stabile, ut in morbum incidas: memineris patientiam virtutem esse ut in omnibus casibus adversis, sic inprimis in morbis gravioribus exercendam (§ 853). Ne recusa adhibere media ad tollendum morbum a peritis ordinata, quamvis ea aspera et acerbata fuerint. Sanitas enim post sapientiam et virtutem inter res humanas maximi est merito facienda.

§ 87.

Quum animadvertis vim morbi tui tantam esse ut nullis remediis a morte tibi iminente liberari queas; subi eam patienter, communis hominum sortis, quae mortalitati subiecta est, memor. Recogita mortalitatem tibi imi=nentem esse mortem non animae sed corporis tui, quod in hac vita variis obnoxium morbis, vi mentis tuae evidentiam ponebat impedimenta (§ 8 [illegible] ced). Spera in statu tuo, quem post mortem, quoad animam tuum consequeris, corpus isto, quod in praesens geris, multo praestantius et praestabilius, per quod possis res extra te po=sitas, certo modo et ordine intueri.

SECTIO IV
de
Officiis hominis respectu status sui externi

§. 88.

Statum meum moralem externum qualitates consti-
tuunt morales seu relationes, adeoque iura & obligationes, quae
mihi ad finem ultimum tendenti, intuitu rerum extra me posita-
rum, competunt (cf. §. 12). Cum itaque per experientiam mani-
festum sit, non posse me sine usu rerum extra me positarum
officiis meis supra expositis, satisfacere, adeoque neque
finem, quem intendo obtinere; eam quae intuitu harum
rerum mihi ipsi praestare debeam, enarrandum erit.

§. 89.

Ut generatim rem et universe exprimam: officia hominis
sibimet ipsi intuitu status sui externi praestanda, sequen-
te praecepto continet; ama te ipsum quoad statum
tuum externum, h. e. res externas ad finem tuum ul-
timum ceteris tuis officiis convenienter adhibe (cf. §. 6. 12.
30. 68). Itaque curare debes non tantum animum atque
corpus tuum, sed identidem considerare etiam res extra
te positas, et qualem quantumve ad in fines tuos habe-
ant influxum, diligenter expendere, sine hac rerum externarum
cura officiis tuis, quae tibi ipsi intuitu animi, seu intuitu
corporis tui praestare debes, nunquam satisfacies
recte. Proinde, ut sine impedimentis ad metam verae
felicitatis pervenias, converte identidem mentem tuam
ad res externas, & quae sint tibi hoc respectu occupienda, considera.

§. 90.

§ 890.

Vitæ tuæ maximam debes habere rationem (§ 860): quo circa res eas, sine quibus res ea conservari nequit h. e. res ad vitam necessarias comparare tibi ante omnia stude. Noli ita a cura rerum harum esse alienus, ut vitæ tuæ osor, aut saltim non æquus æstimator videaris. Cum autem omnium confessione victus et amictus res sint ad vitam sustentandam maxime necessariæ dabis sedulo operam, ut tibi de victu et amictu ante omnia prospicias.

§ 891.

Ferimur omnes natura ad voluptatem (§ 81. Cap Phil) quam etiam victu et amictu obtinere intendimus. Nec est conatus iste in se vitiosus, modo simus temperantiæ memores, eamque in consectanda vitæ iucunditate adhibeamus. Res eæ, quæ vitam nostram faciunt iucundam vitæ comoditas; quæ autem voluptatem nostram impediunt vitæ incomoda appelantur. Ut comoditates vitæ nobis comparemus, incomoda vero omnia a nobis amoveamus, officii nostri ratio postulat. Cavendum tamen ne id, quod ad comoditates vitæ nostræ pertinet, ad res referamus necessarias, ex quo intellectus errore facile in illud delabi possumus vitium, quo comoditates vitæ vehementius, quam par est appetunt. Vitium istud animum prodit delicatum, cuius gradus insignior, animum constituit effeminatum, indignum illis, qui ex præscripto legis naturæ vitam instituere cupiunt. Animum masculum illi habere dicuntur, qui in vitæ comoditatibus consectandis temperantes sunt: vitæ autem incomoda fortiter tolerant.

§ 892.

Post res ad vitam necessarias (890) atque utiles seu comodas

(§. 91), earum quoque habenda erit cura, quae ad decorum in victu et amictu observandum pertinent. Non enim vivimus in statu solitudinis, sed cum hominibus aliis, in quo convictu, quoties, cunque praestamus officia nostra, semper rationem decori habere debemus (vid. §. 135 seq.). Illi, qui in victu et amictu decori non habent rationem, negligunt officia sibimet ipsis praestanda, nec videntur magnam seu personae suae, seu vitae politioris habere curam. Quae vero incuria animum prodit dissolutum, ne eius quod egregium, naturae rationali dignum est, pro ea, ac par est, observantem.

§. 93.

Si praesentem generis humani statum intueamur: deprehendemus ita eundem esse comparatum, ut quidquid seu ad necessitatem seu ad comoditatem seu ad decentiam vitae pertinet, totum id pecunia comparari queat. Qui itaque pecunia probe instructus est, is pro praesente rerum statu cuncta ea, quae ad vitae comodam et decentem sustentationem pertinent, facile obtinere potest. Opus itaque est, ut tantum pecuniae nobis comparemus, quantum ad vitam comodam et decentem agendam necessarium est.

§. 94.

Eae occupationes, quibus necessitates comoditatesque vitae comparantur, et non nunquam illud quoque interdum, quod ad decentiam vitae spectat, laborem constituunt. Cum itaque ad eiusmodi occupationes obligati simus (§. 8 praeced.): evidentum est, esse nos etiam ad laborem quam arctissime obligatos. Laboris intermissio quietem constituit, cui non nunquam indulgendum esse, e virium humanarum infirmitate manifestum est, (vid. §. 77. 79). Ergo quiescendum erit non nunquam ~~indulgendum~~ sed ita,

ut in hoc otio mens nostra, quae nunquam potest esse penitus otiosa, ea agat, quae neque virtuti, neque finibus nostris ullo modo sint contraria.

§ 95.

Qui a labore quiescentes alias iucundiores occipiunt occupationes ii animum corpusque recreare dicuntur. Recreatio itaque non est prohibita, nec verae virtuti ulla ratione adversa, dum modo intra limites honesti et decori contineatur. Saepius sanitas nostra recreationem quoque requirere videtur, quam si tali in casu non adhiberemus, violaremus officia nobismet ipsis debita, nostramque ipsi evertemus felicitatem (vid. § 872).

§ 96.

Habet iucundi aliquid recreatio: hinc facile homines a laboribus avocat, quippe qui aliquid molestiae semper habent adiunctum. Itaque ne per recreationes publicas tuas aversari incipias labores, adhibe in illis temperantiam, et cum te ipsum recreas, illud ipsum, quod iam supra inculcavi, recogita, ne quid nimis (vid. § 876). Isthoc si feceris, non accipies magnum e laboribus tuis detrimentum vel taedium, quin potius libenter suscipies. Habitus libenter laborandi laboriositatem constituit, ad quam, quia virtus est (vid. § 109 Phil. Prac.), quam arctissime obligaris. (coll. § 121. Phi. Prac. univ.)

§ 97.

Laboriositati opponitur pigritia, quae habitum labores aversandi fugiendique denotat. Clarum itaque est pigritiam vitium esse felicitati nostrae nimium adversum adeoque omni studio fugiendum. Ne igitur in turpe hoc pro laboris vitium, perpende incommoda pigritiae, quanta contra ea laboriositas emolumenta afferat, recogita. Quod si habitum laborandi usu atque exercitio tibi comparaveris, non adeo laboris senties molestias, cum ab effectis nulla sit

passio

passio, quin perfecto labore exquisitissima perfunderis voluptate, peracti enim labores esse solent experientia teste quam iucundissimi.

§. 98.

Ut labor remedium est comparandarum rerum earum, quae ad vitam necessariae et utiles sunt: ita pigritia magnum est rerum harum impedimentum (§. 94. 97.). Qui tantas habet opes, quantae ad vitam et commode et decore agendam sufficiunt, is opulentus seu locuples audit. Si plus habuerit dives est, ut adeo divitiae abundantiam rerum talium denotent. Ille contra ea qui non habent tantum, ut vitam posset commode agere, egenus vocat, eiusque egestas si tanta fuerit, ut necessitatibus vitae destituat paupertas solet appelari. Vides itaque remedium paupertatis esse laborem, qui tanto alacrius erit suscipiendus, quanto durius est, iniquissimumque omnibus paupertatis iugum.

§. 99.

Quidquid ad vitam sustentandam pertinet, et ad eius seu commoditatem seu decentiam requirit, tantum id pro praesente rerum statu pecunia comparari pt (§. 893.) Quocirca qui pecuniosus est, nec egenus nec pauper appelandus erit, ea quos res ad vitam et commode et decenter agendam, pecunia facile sibi comparare pt. Quin potius pro opulento et divite habendus erit, quod posterius tum obtinebit, cum plus habuerit pecuniae, quam quod ad vitae necessitates et commoditates requirit. Perspicis ex his facile, quanta sit ad pecuniam comparandam et conservandam obligatio (§. 8 p ced.)

§. 100.

Obl.

Obligationi huic quam plurimi homines libenter satis faciunt, atque ita satis faciunt, ut sibi in curanda pecunia et quaerendis opibus temperare nequeant. Haec intemperantia avaritiam constituit, quam turpe esse vitium, ex data perspicis definitione. Fugienda tibi erit avaritia, si cursum vitae tuae vere virtutis ornamentis cupis esse conspicuum, hocque modo inoffenso pede ad veram progredi felicitatem. Ut vitium isthoc odisse discas, recogita avari hominis conditionem, et quam sit mens eius ad omne id, quod iniquum est, apud te ipsum rite expende. Omnes iustitiae regulas violabit avarus homo, ubi occasionem viderit amplificandi opes suas, quas desiderio conficit. Avaro homini recte illud poetae occinas: quo plus sunt potae, plus sitiunt opes. Adhoc disce vitae necessitates a commoditatibus eius secernere, et quod in his iniquum est, ne habeto pro vero, sed discrimen istud accurate observare intende. Quodsi feceris adhibebis in quaerendis opibus temperantiam, quo ipso avaritiam fugies, turpe illud et liberali mente iniquissimum vitium. Quodsi ista animum tuum ad aversandam avaritiam movere non possunt: perpende quam multis curis molestiisque conficere soleant sese divites, qui studio opum et pecuniae ita sunt dediti, ut officia sibi maxime necessaria turpiter negligunt, veramque suam felicitatem rebus caducis et mille obnoxiis casibus temere postponunt.

§ 101

Sicuti in comparandis, ita in conservandis quoque opibus

certa

certa sunt tibi praestanda officia, ut hac quoque ex parte fini tuo conveni enter agas. Nosti in omnibus tuis officiis, quae tibi ipsi praesta, re debes, temperantiam semper esse observandam (cf. § 53). G[illegible] serva etiam in studio conservandi opes tuas temperantiam. Studium istud vocat parsimonia, quae cum sit virtus (cf. § 109 Phi. Pr. Ur.) obligaris ad eam (cf. § 121. Phi. Pr. Ur.) eamque exercere debes eo studiosius, quo facilius multo labore collectae opes dissipari possunt, et per varios fortunae casus amitti. Non minor est virtus, quam quaerere parta tueri.

§. 102

In exercitio virtutis hujus attende, ne in illud extremum ruas, ut fias in conservandis opibus intemperans. Intemperantia in studio conservandi opes, vocat tenacitas quam vitiam tibi maximopere fugiendum et virtuti oppositam luculenter intelligis (cf. § [illegible] cit.) Fuge itaque tenacitatem et in primis gradum ejus nobilem Sorditiem omni studio declina. Expende tenacitatem cum avaritia vitio longe teterrimo esse in arctissimo nexu (cf. § 100). Cum itaque jam abunde cognoveris obligandum te esse ad fugiendam avaritiam (cf. § cit.): colligere inde facile potes, tenacitatem quoque atque Sorditiem aversandam esse.

§. 103.

Parsimonia virtus tibi (§ 101.) commendata non id postulat, ut quas possides opes ad obtinendos fines tuos non adhibeas: quia utendum est illis ad fines, quos intendis, obtinendos (cf. § 89.). Sed vide ut in hoc usu temperantiam teneas. Temperantia in usu opum est Frugalitas. Esto itaque frugalis,

et

et frugalitatem virtutem esse praestantissimam, cognosce (cf § 109 Phi. Pr. Ur.): ita cognitam pro eo, ac par est, aestima atque exerce. Frugalitati opposita est Prodigalitas, quae est intemperantia in sumendis opibus, adeoque vitium fugiendum omni studio (cf § 112 Phi. Pra. Ur.) Prodigalitas opum ad victum et amictum comparandum luxuria audit, a qua te, si recte vivere cupis, maxime alienum esse oportet. (cf § 72. 76.) Ut autem prodigalitatem, et in specie luxuriam aversari discas, perpende eam esse expeditissimam ad egestatem viam, quam tu omni evitare debes studio (cf § 98.)

§ 104

Ad statum tuum externum non opes tantum, sed bona etiam existimatio et honor tuus pertinet (cf § 115. Phi. Pr. Ur.) Non enim vivimus in statu solitudinis: sed convivendum nobis est cum hominibus aliis, qui pro suo de nobis judicio felicitatem nostram, aut impedire aut promovere possunt. Proinde eo contendendum est, ut alii de nobis bene sentiant h. e. bonam habeamus apud alios existimationem, ne simus eorum contemptui expositi (cf § 125. Ph. Pr. Ur.) Conatus ille appellari solet philotimia, quae quoniam bonae mentis est indicium, non erit prorsus negligenda. Bona existimatio verbis expressa laus: contemptus autem oratione declaratus vituperium audit; quod si fuerit falsum calumnia est.

§ 105.

Vide autem ne in φιλοτιμία temperantiam toties iam inculcatam negligas. Temperantia in appetendis honoribus

modes

modestia appellatur. Hanc proinde virtutem, in convictu hominum maxime necessariam, habe tibi commendatissimam. Fuge eius oppositam *ambitionem*, quae intemperantiam in appetendis honoribus denotat et in *vanitatem* degenerat, cum laudes nimium appetit, easque palam consectatur. Unde patet ambitionem turpe esse vitium, et tranquillitati nostrae maxime adversam.

§ 106.

Ut ambitionem aversari fugereque discas, considera, quantis se periculis possit exponere ambitio, quantaque tibi in cursu vitae tuae attrahere incommoda. Paucos aut plane nullos numerare possunt amicos ambitiosi, sine quibus tamen pro praesente hominum statu vix vitam commode ducere possumus. Quo maior est ambitio tua, eo plures te habere inimicos existima, qui ex incommodis tuis, et casibus, qui tibi eveniunt, adversis, vehementer gaudebunt, ut tibi vehementer doleat. Noli tranquillitatem mentis tuae, adeoque felicitatem tuam, ex aliorum de te iudicio derivare, quod saepius erroneum est, et licet non nunquam congruat cum virtute, est tamen varium nimium, inconstans atque mutabile. Unde firmiore fundamento, quam sunt hominum iudicia, felicitatem tuam inaedificare. Fundamentum illud est *conscientia pura*: hanc igitur in omnibus actionibus tuis conservare intende.

§ 107.

Si ambitionem penitus ex animo evellere studeas, perpende eius originem, quippe quae est *philautia inordinata*, tamque ex fonte maxime impuro profluit, (cf. § 14). Deinde

nosce

noscete ipsum (§ 815) explora tam perfectiones quam imperfectiones tuas (§ 820), et tanti te semper estima, quantus revera es (§ 822.) Quodsi quas in te observas perfectiones, scito eas tam non provenire a te, sed ab eo, qui perfectissimus est, et omnis boni unicus fons atque auctor, nimirum a Deo. Id si hoc feceris, non incides in arrogantiam (§ 823) qua in animum non admissa, nec ambitio, eius quippe consectarium in mente tua obtinebit locum. § 108.

Mens vacua ab ambitione humilis dicitur, et humilitas est ea mentis dispositio intuita cuius illa ab omni remota est ambitione. Hunc esse vocabuli huius in vita communi intellectum, ex casibus, in quibus eo utimur, manifestum est. Iam vero ambitionem turpe esse vitium (§ 105.) tibi omni studio fugiendum, perspexisti, unde clare cognoscis, humilitatem virtutem esse a te omni loco omni tempore assidue colendam. § 109.

Quae § 106 adduxi, ad odium ambitionis in animo tuo excitent, teque ad fugiendum istud vitium moveant, eadem diligentius mente expensa, mentem tuam ad amorem humilitatis inovabunt. Recogita commoda, quae ex studio humilitatis in te emanabunt, et pulchritudinem nobilissimae huius virtutis attente diligenterque intuere. Si fueris humilitatis studiosus, vives semper animo tranquillo, nec te iudicia aliorum a placato mentis tuae statu facile movebunt. Eos, cum quibus tibi conviuendum est, ad amorem tui facile allicies,

hocque

hocque modo ea, quae ad vitam commode agendam pertinent, recte curabis (cf. § 91)

§ 110

Remedia ad humilitatem eadem sunt, quae § 107 pro evellenda ex animo ambitione praescripsimus. Quamprimum ad eum perduxisti mentem tuam statum, ut ea ab omni ambitione sit aliena: cum humilitas in eadem posita sit sede, quae, ut virtuti haec perpetua sit, erit tibi omni studio elaborandum. Istud autem optime praestabis, si in cognitione tui in dies magis magisque proficere studueris, neque in aestimio tui unquam recesseris a veritate (cf. §. 15. 22). Hoc enim si feceris, observabis semper defectus tuos, videbis quam multae tibi desint perfectiones, et quam sint exiguae eae, quibus te praeditum esse sentis, animadvertes. Hoc modo confirmaberis in studio humilitatis, et ambitioni, quae se animo humano identidem insinuat, fortiter resistes.

§ 111

Nolim tamen, ut alienus ab ambitione, et verae humilitatis studio, animi sis abiecti (cf. § 24): quin potius quas in te deprehendis ad bene faciendum vires, eas feliciter adhibe, et ex nulla re alia, quam ex virtutis studio solidam laudem expecta. Facias quae laude digna sunt, laudem ipsam nunquam directe appete. Ut umbra corpus opacum a lumine collustratum nunquam non sequitur, sic verae virtutis studium semper habet bonam existimationem

comitem

comitem. Noli itaque humilitatem tuam e neglectu bonae existimationis, seu φιλοτιμια, et vera humilitas stare simul possunt, imo, quia virtutes sunt (cf 101. 108.) simul esse in animo tuo debent. Qui nullam prorsus existimationis curam habet, non humilis, sed socors et dissolutus dicendus esset.

§ 112

Quodsi itaque dives es, poteris salva humilitate ita habere rationem existimationis tuae, ut bonis tuis statui tuo externo convenienter utaris, adeoque in victu, amictu, et habitudine te a pauperioribus distinguas. Nimirum oportet et frugaliter vivere (cf § 103). tamen non tua haec frugalitas, si conferatur cum eorum vivendi ratione, qui te minus opulenti sunt, sumtuositas erit, quae e hoc spectata latere tantum abest, ut vitari debeat, ut si potius maxime commendanda. Id quoque postulat frugalitas, ut non solum divitiarum, ver honoris quoque et existimationis, qua es prae ceteris conspicuus, in usu bonorum tuorum rationem habeas (§. cit.) Esse in amplo constitutus es honore, non te impediet humilitas, quin splendide et magnifice vivas: vives autem isto modo si usum bonorum seu sumptus ad gradum honoris, quo es conspicuus, attemperaveris.

§ 113.

Omnia quae nos circumstant, mutationibus esse obnoxia, magistra experientia cognoscis; nec est necesse, ut te moneam, res humanas sicuti generatim omnes, ita tuas in variis casibus, partim secundis, partim adversis, seu ut

logi

loqui solemus, fortunæ ludibrio expositos esse. Cum itaque benignior tibi affulserit fortuna, res tuæ optatum habuerint successum, scito temperare gaudio tuum e prospero rerum tuarum successu in animo tuo naturaliter ortum. Temperantia huius gaudii, est animus moderatus, quem ut in rebus secundis habeas, expende apud animum tuum inconstantiam fortunæ, quæ quanto est fauentior tanto esse solet brevior. Habe tibi in hoc statu humilitatem commendatam (§. 8. 107.): nosti enim non esse in potestate tua euentus fortunæ, quo circa ne adscribas tibi prosperos rerum tuarum successus, ne te eo nomine intemperantiæ efferat.

§. 114.

Cum fortunam experieris aduersam, nasci solet in animo tuo tristitia, quam ut temperes, officium tuum postulat. Hæc tristitiæ e aduersa fortuna ortæ temperatio, tolerantia seu patientia est, quam virtutem tibi esse in aduersa fortuna maxime necessariam, e praedictis abunde intelligis. Esto ergo quum aduersam faciem tibi fortuna ostendit, esto inquam patiens, nec permitte, ut casus fortuiti, quamuis acerbi fuerint, mentem tuam ita perturbent, ut tranquillitatem animi, in qua felicitas vitæ tuæ consistit (§. 8. 2 Cap. I.) nullo modo intueri valeas; dolori succumbere, ipsa clade esse tristius, e vero scripsit Valerius Maximus. Itaque erige te virtute patientiæ,

quam

quum deprimere te infensa fortuna conatur. Vere bonus, ac eoque etiam vere felix eris, donec fueris verae virtutis cultor. Spes aeternae, ad quas utraque fortuna, tam secunda quam adversa pertinet, nec bonum te, nec malum, adeoque neque felicem, neque miserum reddere possunt.

§115.

Qui utramque fortunam et secundam et adversam moderate fert ille animo aequo vivere dicitur. Jam obligamus ad moderate ferendam utramque fortunam (§113.114). Ergo dabis operam, ut in vitae tuae cursu semper aequum habeas animum. Disce utramque fortunam modeste tibi eam offerendo fere, ita aequalem tibi comparabis mentem, tuamque felicitatem, quantum in te est, promovebis. Ut vero difficilem hanc artem eo discas facilius, DEUM, mundi huius gubernatorem in utraque tua fortuna respice, credeque omnes eventus, seu secundos seu adversos, sub certo esse eius providentia, in qua, quoniam ea sapientissima, benignissima, iustissimaque est, erit tibi semper aqui essendum.

Part. II.da

de Officiis hominis erga alios.

Sectio I.

de Officiis his generatim

§116.

Officia hominis erga alios ea dicuntur, quae ille intuitu aliorum specialim hominum praestare debet, seu quorum ratio

deter

determinans proxima, ex eius ad ceteros relatione derivan„da est. Cum vero haec relatio hominis externum absolute statum manifestum est officia erga alios ex statu externo emanare, sicuti ea, quae sibi ipsi homo praestare debet, ex interno statu eius fluunt necessario (cf. § 11.)

§ 117

Haec hominis erga alios officia duplicis generis esse § 15. monuimus. Aut enim imperfecta seu interna sunt, ex in„terno motivo solo nimirum amore profluentia: aut ad ea prae„standa externa etiam vi jure adigi possumus, unde Of„ficiorum perfectorum externorum acceperunt nomen. Iam cum Ethicam diximus esse officiorum internorum scien„tiam (§ 81.) facile colligi potest, sola haec officia hic loci expli„catum iri, ea vero, quae perfecta externa et stricti iuris offi„cia vocari solent, in Iure Naturae exponenda esse.

§ 118.

Officia illa interna, aut respiciunt generatim homines, qua tales, aut in certa quadam ac magis determinata erga nos relatione viventes. In casu priore Officia universalia in posteriore Specialiora commode vocari possunt. Priora illa in nostra ad homines, qua tales relatione: posteriora in relatione ea, per factum aliquod magis determinata, fundant, et ex ea rationem suam repetunt.

§ 119.

Ut omnium horum officiorum proximam et adequatum re„periamus principium, meminerimus omnes nostras acti„ones liberas ita instituendas esse, ut cum fine nostro ultimo,

vera felicitate conveniant, ad eamque dirigant (§ 6.). Ergo danda nobis erit opera, ut quoties nobis cum aliis hominibus aliquid ingreditur negotii, actiones nostras fini nostro ultimo convenienter instituamus. Istud vero praestabimus, si ita nos erga alios gesserimus, si ita egerimus cum iis, ut nos quoque ad promovendam nostram felicitatem promoveamus, seu, quod idem est, ut eos ad amorem nostri aut excitemus, aut in eodem conservemus. Jam autem teste experientia, amor non facile alias, quam amore conciliatur. Ergo ut ab aliis tua promoveatur felicitas, ut amaris ab aliis, ama tu prior alios.

§ 120.

Sed cum omnia fini ultimo convenienter instituenda sint (§ 6. Op. Prol.): amor quoque erga alios ita erit instituendus, ne per eum felicitas tua aliquo pacto impediatur. Cognitum tibi est sine virtute ad felicitatem pervenire non posse (§ 118 Phil. Pr. Un.). Ergo ama ceteros virtuti convenienter, et ut hanc nunquam violes, leges morales habeto semper prae oculis.

Ama ceteros legibus convenienter.

§ 121.

Sed isto prorsus modo te ipsum etiam amare debes (§ 813). Nimirum ille etiam, quo in te ipsum duceris amore, leges a recta ratione tibi praescriptas pro norma habeat, nec unquam sit verae virtuti contrarius. Ergo ex his iam clare intelligis, ceteros homines, cum quibus tibi conviviendum est, eodem modo tibi esse amandos, quo te ipsum amas. Norma itaque tui erga alios amoris sit ille, quem in te ipso erga te ipsum deprehendis.

§ 122.

§. 122.

Quaecunque tibi ipse praestare debes officia, ea ex ordinato tui ipsius amore profluere debent (cf. §. 12). Jam vero ad alios amandos obligatus es (§. 119. 120. 121). Ergo quae tibi ipsi ex tui praestat amore, praestat eadem etiam aliis ex amore, quo te iis obstrictum esse intelligis. Porro tui ipsius amor impendit, ne te ipsum malis afficiendo, aut incommoda ab aliis accipiendo, statum tuum reddas imperfectiorem. Cum itaque alios etiam amare debeas, et quidem ita, uti te ipsum (§. 84. seqq.): in eo tibi studiose erit elaborandum, ut ne aliis ullo modo male facias. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, et quod vis, ut alii tibi faciant, idem illis praestare intende (cf. §. 119).

§. 123.

Vides itaque amorem erga alios ex tui amore necessario derivari, adeoque amorem tui cum amore aliorum esse in arctissimo nexu. Non posses amare ceteros, nisi te ipsum amares prius, nec intelliges quomodo amandi sint homines alii, nisi natura duce cognoscas, qua ratione te ipsum amare debeas (cf. §. 121). Diligis ergo ceteros, quia te ipsum amas: sed te ipsum non propterea amas, quod ceteros diligis. Nimirum amor, quo te ipsum prosequeris, prior est amore, quo complecti debes alios. Amor erga te ipsum tibi a natura implantatus fons est, e quo amor erga alios est amor tui ipsius, quo si cessat, amor aliorum, qui eo sustentatur, subsistere nequit.

§. 124.

§ 124.

Amor ille quo tu erga alios homines duceris φιλανθρωπια vocatur, ad quam ardentissime te obligatum esse ex (§ 119 et 120) luculenter cognoscere potes. Quod si perpendas te amando ceterorum legibus agere convenienter, intelliges φιλανθρωπιαν virtutem esse (v. § 109 Phil. Pr. Un.), eamque expeditissimam ad felicitatem viam, tibi, dum hanc virtutem agis, perpetuo terendam.

§ 125.

Philantropia tua debet esse cum legum custodia coniuncta, ne unquam virtutis studio adversa (v. § 120). Quod ut fiat elaborandum tibi erit in eo, ut ames ex motivis, nunquam vero ex solis stimulis, qui te facile a tramite virtutis seducere possent. Quod si ita amaveris homines, cum quibus tibi conviuendum est, philantropia tua ocultata erit, quod ut semper talis sit, erit tibi omni studio elaborandum. Caecus alios amor tibi potest esse nimium quantum detrimentosus, quod exemplis quam numerosissimis, si foret necesse est, comprobari posset. Ergo ne esto in amandis aliis caecus, sed ama, ut hominem decet, h. e. rationaliter.

§ 126.

Rationalis philantropia tua id postulat, ut relationem aliorum ad te recte expendas, et ex ea amorem tuum quo in eos duci debes, instituas. Hanc, si attente consideraveris, reperies homines non nullos maiorem in felicitatem tuam habere influxum, quam ceteros, h. e. intuitu tui non esse omnes aequaliter bonos. Iam si bonitas obiecti ad te relata,

funda

hominis erga alios generatim.

fundamentum est amoris, quod hic loci teste experientia assevero; sequitur, ut tantus erga obiectum illius in animo tuo exoriatur amor, quanta eius bonitas intelligitur, quo in casu dicitur amor ille proportionalis. Quodsi itaque philantropia tua rationalis esse debet (§ 8 pcedd.): oportet eandem esse etiam proportionalem.

§.127.

Quodsi philantropia tua rationalis atque proportionalis fuerit, omnes et mutuas, tuaque officia tua aliis praestanda ex interno erga eos amore deduces, et eorum felicitatem pro virium tuarum facultate promovebis, quo ipso philantropia non sincera erit, et minime fucata. Iam vero luculenter observandum est philantropiam tuam rationem et proportionalem esse debere (§ 125. 126.): necesse itaque est, ut ea sincera quoque sit et non fucata. Ut te ipsum, ita ceteros quoque amare debes (§ 121.): Sed te ipsum duce natura sincere amas: ama itaque eodem modo et ceteros ostendeque officiis humanitatis amorem tuum infucatum haud esse.

§.128.

Cognosces ex his sine dubio misantropiam, quae philantropiae opposita est, vitium esse, tibi omni studio cavendum. Quam praestans, quam homine digna, quam necessaria virtus est philantropia: tam turpe est, tam perniciosum, tam indignum homine vitium misantropia, tibi, qui virtutem sectare debes, eo nomine solicite fugienda, quae

tibi

tibi non vis fieri, alteri ne feceris (§ 122). Non vis, quod certo scio, ut alii te odio prosequantur: Ergo neque tu eos odio prosequare. Cogita qui alios odit, ipsum quoque quam plurimis esse exosum.

§ 129.

Qualis debet esse tuus erga alios amor, ex (§ 125. 126. 127.) perspicuum est; nimirum rationalem esse oportet, atque proportionalem. Recte proinde cognoscas eos, eorumque indolem, mores, totamque vitae instituendae rationem, quoad fieri potest, perspicias. Insistere itaque in eo, ut noscas homines, eos inprimis, quibus officia praestare debes, nec existima diligentiam, in perscrutanda aliorum indole collocatam, supervacaneam esse atque inutilem.

§ 130.

Cum praecipio, ut tibi notitiam hominum compares, id volo, ut de cognoscendo statu eorum morali, tam interno quam externo inprimis sollicitus sis. Nisi enim hanc habueris cognitam, rectum atque convenientem, in praestandis officiis modum haud poteris observare. Alius et aliorum statui convenientia debent esse officia illa, quae ex amore aliis hominibus praestanda sunt. Ars moralem aliorum statum cognoscendi, vocatur antropognosia, quae idcirco tibi erit excolenda.

§ 131.

Notitia status externi, in quo vivunt alii homines, modica attentione comparari potest. Sic hic loci magistratus inter-

nis

nis seu animi inconsideration extiterit, qui varias facultatem seu habituum completa constituit. At quia in sphera rer. moralium versamur ad intelligendum statum moralem hominis, qui cognoscendus est, a voluntatis conformatione pendere, et eos denotare habitus, qui deducti ad actum actiones hominis liberas feferunt, et proprie ad voluntatem seu facultatem animi appetitivam spectant.

§.132.

Notum est e Cap. Prol. §.2 quorum status moralis cognoscendus est eos partim in servitutis, partim in libertatis statu vivere. Prima itaq cura erit, ut exploremus, quo in statu vivant illi, cum quibus nobis conviviendum est, ne eos, qui a se invicem, intuitu status moralis, differunt, in unam eandemque classem referentes, in praestandis humanitatis officiis, a recto tramite aberremus.

§.133.

Poterimus istud quadantenus praestare, si liberas hominum actiones expendamus paullo attentius, easq tam ex obiecto, quam e fine, ad quem tendere videntur, diiudicemus. Cum enim nihil appetere soleant homines, nisi qd ipsis bonum videtur: nihil item aversari, nisi quod malum esse iudicent: apparebit, si ad eorum attendamus actiones, quas illi res an illas bonas referant, quas e contrario malas esse censeant. Quodsi in diiudicatione boni maliue sensibus solis, et stimulis eorum, et facultati appetitivae inferiori placet, vivunt in statu servitutis: sed si seu in suscipiendis seu in omittendis actionibus non tam stimulis, quam sana ratione duce ferant, dubium non est, quin in statu libertatis vivant.

§.134.

§ 134

Ut eo melius status hominum moralis cognosci possit, con-
siderari quoque debet status eorum physicus, in specie corporis
constitutio seu temperamentum. Cum enim nexus inter animam
et corpus tam est arcta, ex cognito statu alterius quoque con-
stitutio cognosci potest, uti quivis vel ex solo mentis statu
est perspicuum. Temperamentum corporis illud in determi-
nata humorum proportione et partium conformatione consis-
tere videtur, quod proinde a rerum peritis facile [illegible].
Temperamentum autem animae consistit in determinata [illegible]
proportione facultatum ejus appetitivarum, quae [illegible]
na esse potest, varia quoque dari possunt animae, adeoque et
hominum temperamenta, quae tamen, si non omnia, saltem ex parte
mutabilia esse, et experientia comprobat, et ex ipso manifes-
tum, quod voluntas seu facultas appetitiva sese [illegible]
dum intellectus repraesentationes, quae utique mutari possunt.

§ 135

Ars temperamentum animae ex corporis constitutione cogno-
scendi vocatur physiognomia, quae utut in specie [illegible]
est firmum habet fundamentum, tamen ipsa hactenus non sat
satis exculta. Nec obstat temperamenta per exercitium, edu-
cationem atque consuetudinem saepius mutari, adeoque ex corporis
conformatione eadem certo cognosci non posse. Physiognomia
enim non id, quod ab arte provenit et institutione inacquire-
re docet, sed quomodo naturale animae temperamentum, quod ex uni-
one cum suo corpore profluit, cognosci possit ostendit.

§ 136.

§ 136.

Multo facilius quam ex praeceptis physiognomiae temperamentum [illegible] hominum [illegible] erga [illegible] [illegible] debent [illegible] [illegible] [illegible] Et [illegible] facultas appetendi [illegible] [illegible] non [illegible] temperamento [illegible] convenienter vivendo.

§ 137.

Ut temperamentum animae cognoscendum, facit ille corporis [illegible] habitus, qui se per [illegible] et maiori parte necessarius membrorum motus prodit. Ipsi enim ob intimam inter animam et corporis unionem, [illegible] harmoniam ordinarie significant, quod intus in fundo animae contingit, adeoque appetitus eius produnt, et sic se in quibusvis observent casibus, et sibi similes semper deprehendant, temperamentum eius ostendunt. Appetitus animae, qui [illegible] in corpore apparent, appetitus appellantur [illegible] ex affectibus temperamentum animae optime cognosci potest.

§ 138.

In hac cognitione nobis poni possunt ab aliis impedimenta, qui [illegible] mentis suae inclinationes per externa signa occultare solent. Qui istud faciunt, illi simulare dicuntur, atque adeo simulatio impedimentum fit cognoscendorum animorum impedimentum. Contingit illa tum, quando homines ex motivis specialibus ob

inter

intervenientes circumstantias non agunt, tum etsi tum quoque generalitas nobis sese ad agendum determinent. Difficile nimis est simulationem aliorum detegere, in primis eorum qui in arte simulandi haud mediocres fecere progressus. Nec dari possunt praecepta, per actiones aliorum simulatas esse certo cognoscere queamus. Sed nec consultum est praecepta ejusmodi suppeditare, cum facile illi, qui simulare vellent, praeceptis suis cognitis modum simulandi ita mutare possent, ut artem eludent arte, adeoque regulas datas redderent inutiles. Potest tamen quodam tenus detegi aliorum simulatio, si ad verba eorum et facta, atque corporis, faciei in primis attendamus conformationem, et qualis quantaque inter haec reperiatur harmonia consideremus. Quodsi harmonia haec defuerit, simulationem adesse indicat: ea enim inde, et plurimum oritur, quod inter inclinationes animi internas et actus hominis externos non adsit in dato casu convenientia.

§ 139.

Temperamentum animi, quod cognoscendum esse, hactenus monui, ex ejus cum corpore unione provenit: illud vero si evelli penitus saltim mutari et usu atque institutione profecisse potest. Proinde id quoque cognoscamus necesse est, quod homines sibi ex aliorum institutione et propria comparaverint industria. Quoniam vero status eorum moralis potissimum nobis cognoscendus est (§. 130.), iste autem ad virtutes et vitia sese referat: in eo erit nobis elaborandum,

borandum, quibus sint alii ornati virtutibus, quibus vitiis contaminati cognoscamus. His cognitis, quibus voluntas eorum conspicua sit perfectionibus, et quibus laboret imperfectionibus perspiciemus.

§140.

Quam perfecta imperfectaque sit aliorum voluntas, illi recte intelligunt, qui perfectiones intellectus, quem voluntas sequitur, perspectas habent. Tu itaque qui aliorum latius sic dictum ingenium seu determinatam facultatem cognoscitivae proportionem, in aliis obviam, explores, et qua illi facultate ingenione an memoria magis valeant, recte cognoscas. Ut istud consequi queas attende ad actiones, et sermones aliorum, in eo in primis studiose elabora, ut qua ratione et actione illi actiones suas instituant, et quibus rationibus assertiones suas confirmant, cognoscere queas. Istud si deteximus, cognosces facile, qua mentis facultate, ingeniine strictius dicto, an iudicio, memoriane an acumine polleant.

§141.

Ut cognitionem aliorum, quam tibi comparasti ad usus tuos transferre possis, tibi quoque incumbit, ut de iis aequo iudices. Quas itaque et quantas in iis perspicis perfectiones imperfectionesve, easdem et tantas ipsis tribue in animo tuo et hoc iudicio tua erga nos determina officia. Stude in diiudicandis aliis veritati, a qua utrinque declines, depone omnia praeiudicia, qualia sunt nationis, consanguinitatis, et multa alia,

quae

qui te inferendo hoc iudicio a veritate abducere possent. Ni istud feceris, facile apparentes aliorum perfectiones cum veris confunderis, atque ita te in errorem praecipitabis, qui tibi in praestandis officiis noxius esse potest.

§142.

Cui perfectiones aliquas competere iudicamus, illum *aestimare* dicimur. Quinque veras deprehendis perfectiones aestima eum pro gradu perfectionum, quas eas in esse cognosti. Habitum aestimandi alios dicit *aequum* aliorum *aestimatorem*, quem virtutem esse, tibi diligenter excolendam, ex praedictis conspicuum est. Recogita omnes homines certo gradu perfectionis gaudere, quo circa omnes homines, eo quod homines sunt, cum ratione aestimare disce. Cave ne in aestimandis aliis excedas, et pluribus iis maiores attribuas perfectiones, quam actu in illis deprehenduntur. Sed neque minue iudicio tuo eas, quas in iis attributas accurata exploratione deprehendisti.

§143.

Quum imperfectiones in aliis deprehendis, cogita nihil esse in rebus humanis undiquaque perfectum: quo circa noli eas augere, seu maiores reputare, quam revera sunt. Cuius imperfectiones morales magnas esse iudicamus, neque eas se tollere seu diminuere intendimus, eundem interno mentis actu *contemnimus*. Iam vero alios amare debemus ut nosmet ipsos (vid. §127): per consequens obligati sumus ad tollendas diminuendasque eorum imperfectiones, adeoque nunquam eos contemnere debemus. Imperfectiones physicae hoc in casu non

veni

veniunt in considerationem: ea enim nullam habent in sta,, tum moralem influxum, et eius qualitate bona alior. aesti,, matio unice dependet. §144.

Qui alios ad se relatos contemnit, ille superbus est. Tu ac intelli,, gis ex § praeced. neminem esse contemnendum, et ne esto superbus; sed agnosce superbiam seu habitum alios ad te relatos contem,, nendi vitium esse tibi omni studio vitandum. Ex arrogantia seu ex infecta scaturigine superbia fluit necessario (cf. §123). Abstine itaque fontem illum impurum, ne superbia inde profluat, tranquillitati mentis tuae maxime noxia. Noli alios ex uno intueri semper latere, quo illi suas produnt imperfectiones: aspice eos ex alia quoque parte, quae illa perfectionibus con,, spicui sint, illis forte, quibus tu es praeditus, multo praestantioribus.

§145.

Ex arrogantia atque superbia profluit illa animi dispositio, qua ille pronus est, ad actiones alior. tamquam suae existimationi contrarias iudicandas. ~~ese~~ Animus ita comparatus dici solet in vita communi Sensibilis, et quo maior est illa pronitas, eo maior sensibilitas quoque illa reputatur. Iam ex eo, quod ex super,, bia sensibilitas ista profluat, aperte satis cognoscere potest, vitandam tibi esse in consortio hominum sensibilitatem: quoni,, am illa cum philantropia, quam (§124) commendavimus, conci,, liari non potest. Disce potius aliorum actiones in bonam accipere partem: nec temere existima homines alios actionibus suis tibi male facere velle. Iste mentis habitus mansuetudo vocari solet. Tu itaque mansuetus esto, et mansuetudinem ad

β vitam

vitam pacate agendam, tibi esse perquam necessariam scito.

§.146

Quae hactenus praecepta Ethica exponebant: actus voluntatis internos respiciunt, qui omnes ex aequitate virtute (§.120 Ph. Pr. Ur.) commendata profluunt. Haec itaque semper habeto prae oculis, quoties tibi officia amoris praestanda venerint: ne cogita huius cultura virtutis, statum tuum moralem reddi perfectiorem, nec posse te, nisi aequum te erga alios praestiteris, vitam agere tranquillam. Quodsi aequitatis fueris studiosus, nec tu a recto recedas tramite, cum actu aliquo externo, tuum erga alios amorem, et ex eo emanantia officia, declarabis. Interna haec mentis tuae dispositio, dirigit actus tuos externos per quos ostendere debes, quomodo sis erga alios homines interne affectus.

§.147

Omnibus actionibus tuis externis, quae a tua pendent libertate, philantropiam tuam declarare debes (§.124) adeoque contendere adhibitam eandem data quavis occasione declarandi. Habitus iste appelari solet humanitas. Esto itaque humanitatis studiosus, eamque in omnibus actionibus tuis, alios causa susceptis, commonstra. Perpende virtutem hanc non tantum homine dignissimam esse sed et ad vitam pacate agendam maxime necessariam. Ex pulchritudine et praestantia virtutis huius, turpitudinem inhumanitatis cognosce: hanc omni studio vita: memento te hominem esse, adeoque ad humanitatem maxime obligatum.

§.148

§. 148.

Is, qui humanitatem suam omnibus declarare studet, *comis* vocatur. Comitas itaque virtus est, et obligatio ad eam e § prec. luculenter cognoscitur. Illa vero humanitas, quam in actionibus tuis observare debes, philantropiae tuae index sit, oportet (§. prec.): quam si non declarat, simulata est, et in casu opposito sincera. Non debet itaque simulata esse humanitas tua: verum sincera, et ab omni fuco aliena. Sincera humanitas *concordis* accipit nomen, ad quam te obligatum esse, ex iis, quae praedicta sunt, facile cognosces.

§. 149.

Quoties philantropiam tuam declaras externis signis: toties humanitatem exerces (§. 147). Sed memor esto in huius exercitio virtutis prudentiae (§. 827), quae ex omnibus actionibus tuis, praesertim ex officiis amoris evolvere debet. Haec prudentia dirigit omnes actiones tuas, quas aliorum intuitu suscipis: nec te officia amoris praestantem deserat. Semper statum tuum, et statum aliorum habeto prae oculis, et quae caetera requirant circumstantiae, id in praestandis officiis diligenter observa. Nec esto immemor decori, quod si quando, tum certe quam diligentissime observandum est, quum aliis humanitatis praestantur officia.

§. 150.

Est quidem necessarium, ut consensus sit inter actiones tuas internas et externas, seu, ut sis sincerus (§. 148). Verum ista actionum internarum, et externarum harmonia

non

non potest omnibus in casibus obtineri. Occurrunt id
fidem rationes gravissimae, quae dissensum inter actiones
internas seu et externas, seu simulationem suadent.
His proinde tibi in casu cedendum erit, ne contra rationem, ac e…
insipienter, et imprudenter agere arceamur (§ 4 spec.). Est itaq…
perspicuum simulationem non esse prorsus prohibitam, modo ad…
sint rationes gravissimae, quae illam suadent. Quum intelligi…
sinceritate tua te fini tuo ultimo haud actorum conneri ente…
et leges tibi observandas, violaturum: tum ne esto sincerus,
sed prudenter simulato & dissimula, ne fine tuo, quem semper
debes habere prae oculis, temere excidas. Ut rem dicam clariu…
tum licet tibi simulare, quum per sinceritatem, aut tibi ipsi
magnum aliquod attraheres incommodum, aut philantropiam,
ad quam contestandam declarandamque omnibus obligatus es,
violares. Extra hos casus simulare non licet. Qui habitu si-
mulandi gaudent, atque hanc artem semper exercent, Simula-
tores audiunt, quos in convictu hominum periculosos esse
vel me non monente, intelligis.

§ 151.

Inter actus externos, quibus philantropia mutuam sibi homi-
nes declarare solent, Sermo potissimum venit in considera-
tionem, quo sensa animi nostri aliis significamus. Esto ita…
humanus in sermone tuo, et quum loquendum tibi est, quid t…
quid aliis, ad quos loqueris, debeas, recte perpende. Sermo…
ut probe nosti, est index animi: quocirca quoties sensa an…

tui

tui per verba exprimere vis, toties prudentiam §149 laudatam adhibe, et ut finem obtineas tuum, habe loci temporis status tui, et eorum, ad quos tuum dirigis sermonem, rationem. Cave insuper, ne decorum sermone tuo violes: huius enim violatio, sicuti semper habes pro illicita, ita, si in loquendo committatur, loquenti ipsi multa attrahere solet incomoda.

§152.

Prudentia in sermone observanda suadet, ut non nunquam in sermone quoque tuo cum ratione simules (cf. §150). Ostensi sunt § citato casus, in quibus simulare licet: in iis itaque verbis quoque simulare permissum erit. Simulatio in verbis philantropiae rationali non adversa, est falsiloquium, quod quibus in casibus permissum sit, ex praedictis abunde intelligi potest. Qui directe falsiloquium committere nolunt, illi studio locutiones aequivocas adhibent, quae idcirco aequivocationes morales audiunt. Quoniam locutiones hae plures admittunt sensus, sensa animi nostri impediunt. Ad has aequivocationes spectant reservationes mentales in quibus loquens certas omittit determinationes, sub quibus sensus prodit ab eo diversus, quem fundunt verba sine determinationibus illis accepta. Ubi itaque simulare vetitum non est, ibi neque aequivocationes neque reservationes mentales prohibitae esse censentur (cf. §oced).

§153.

Extra casus §150 allegatos, finis sermonis tui est philantropia

hominibus, cum quibus loqueris, declaranda, id postulant, sis in oratione tua sincerus. Sinceritas in oratione veraci[tas] audit, et qui veracitatis studiosus est, appellari solet hom[o] apertus. Tu itaq. in sermone tuo esto veracitatis studio[sus], esto homo apertus, et ostende mentem tuam in amore[m] veritatis ferri. Indignum est homine ingenuo quavis occasione committere falsiloquia: qui enim istud faciunt, habitum maxime vitiosum contrahunt (cf §104). Ne tum quidem credit iis, cum veritatem dicunt, ut Deo maxime sibimet ipsis homines huius generis attrahant incommo[da].

§154

Sed veracitas tua nunquam debet esse prudentiae oppo[sita] (cf §151). Eam itaq. in omni sermone tuo ex prudentiae praeceptis tempera. Solent illi, qui suum veracitatis studium hoc modo sciunt temperare, homines cordati appella[ri] et sunt revera in eorum referendi numero, qui vere e[t] oculte virtutis sunt studiosi. Esto itaq. etiam tu in colloquiis tuis cordatus. Noli revelare omnia, quae sunt in fundamento animae tuae. Cela prudenter ea, quae tegenda sunt, ne eorum revelatio aut tibi aut aliis perniciosa evadat. Et quando iis loquendum tibi est, recurre ad aequivocationes et reservationes mentales, ne celando veritas per verba tua in amicum producat. Quodsi facies immoderate apertus, non obtinebis laudem viri cordati, sed rimosi, qui non secus atq. Parmeno ille Terentianus plenus rimarum sit, hac atq. illac perfluat.

§155.

§155.

Semper cum loquendum tibi est, memor esto illius, ne quid ni,
mis. Moderationem itaque adhibere in loquendo, quam si non
observabis, vitio te contaminabis loquacitatis. Parcioris
sermonis summam esse securitatem, monent sapientes. Tu
itaque ne esto loquax, et fuge inprimis garrulitatem,
quae inordinatam et nimiam loquacitatem denotat. Ca,
ve quoque ne de rebus tuo aut aliorum, qui te audiunt, statui
contrariis, adeoque inconvenientibus loquaris, h. e. fuge in ser,
mone ~~illo~~ tuo levitatem. Expende prius singula, quae dic,
turus es, ut prudenter et decorate ea exprimas, adeoque lon,
ge absit a sermone tuo levitas. Sermo statui tuo et eorum,
qui te audiunt, conveniens, et levitate longissime distans,
est sermo gravior, qui quoniam mentem bene compo,
sitam significat, homine sapiente quam dignissimus est.

§156.

Ut sermo tuus gravis sit, et homine sapiente studioso dig,
nus, da operam, ut ex eo semper virtutis eluceat studium.
Talis si fuerit moratus erit. Ut sermo tuus semper moratus
sit, semper sit tui erga virtutem amoris index. Cum itaque de
te loqueris, et praesentibus aliis de te ipso iudicas, loquere cum
moderatione, ne arrogantiam (vid. §123) ambitionem (vid. §105.) super,
biam (vid. §141.) sermo tuus sapiat, et turpissima haec vitia men,
ti tuae adhaerere probet. Non est necessum, ut iudicium quod de
te ipso internum fers (vid. §121.) omni occasione praesentibus aliis in
lucem temere proferas. Nec te collaudes, nec te vituperes ipse.

hoc

hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis. Considera te sapientiæ et virtutis esse studiosum, quod id a te postulat, ut cum de te ipso loqueris, facias id animo ab omni remoto ambitione, e quo eluceat φιλαυτιαν tuam esse rectæ rationis temperatam.

§. 157.

Cum de aliis iudicium tuum sermone proferre debes, sollicite cave, ne eos verbis tuis contemnas, aut oratione tua superbiam significes. Contemptus aliorum verbis declaratus contumelia est, a qua ut te abstineas, expende fontem superbiam esse tibi omni studio fugiendam (v. §. 144). Certe oratio in alios contumeliosa animum a philantropia vacuum ostendit, quod tamen uti ex omnibus factis, ita et verbis etiam tuis elucere debet maxime (v. §. 124). Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris (v. §. 122). Si itaque non vis, ut alii in te sint contumeliosi, neque tu alios conviciis incessa, sed longe absit ab oratione tua contumelia. Isthoc modo gere te erga eos cum quibus loqueris: sed neque eos probris lacera, de quibus loqueris, absentes rodere noli.

§. 158.

Hæc sunt, quæ tibi in sermone tuo, si eum sapienter instituere vis, generatim percipienda erant. Illud postremo adiungo, ut in eo etiam elabores, ne moleste loquaris, sed sensa animi tui, ubi necesse est, quam apertissime exprimas. Loqueris enim ut intelligaris. loquere proinde ita, ut vis, de qua loqueris, natura, tuus et eorum, qui te audiunt, status postulant. Ut huic salutari præcepto satis facere queas artem dicendi recte et nar- convenienter expositam, excole, nec tamen in ea addiscenda

modum

morum excede. Si Agrippinam Augusti neptem, quo monitore dare operam debuit, ne moleste scriberet, aut loqueretur: quanto magis decet nobiliores sexus homines eo contendere ut ipsum imitando Augustum sensus animi sui, ubi id necessitas requisiverit, quam apertissime exprimant. (vid. Suetonius in Augusto)

§. 159.

Sicuti sermo tuus philantropiae et aequitatis tuae index esse debet (§. 151.): ita eadem philantropia tua ex ceteris quoque actionibus tuis externis, tam commissionibus quam omissionibus eluceat. Tua te philantropia eo ducat, ut nihil occipias, quo iura aliorum, aut minui aut convelli possint. Qui agit contra ius alterius, ille eidem infert iniuriam, neque ullum mortalium in eo, quod suum est, ullo facto turbat, ut rem brevius efferam, neminem laedere, et per consequens, quia damnum malum est ex laesione ortum, nemini infert damnum.

Schol. Officium, quod hic praescribitur, fluit omnino ex philantropia, unde eius etiam hic loci mentio iniicienda erat. Ad obligationem ad praestandum hoc officium, non deducitur ex solo amore, quippe qui in pluribus infirma nimium est: verum etiam ex paci externae studio, quae nulla ratione obtineri posset, si homines sibi perpetuas inferrent iniurias, seque in mutuo convictu semper laederent. Est itaque istud officium externum et perfectum (vid. §. 15. Prol. Cap.) per consequens ad scientiam iuris naturae peculiariter pertinet (§. §. cit.) ubi etiam copiosius explicabitur.

Sect. II.

Sectio II.

de

Obligationibus imperfectis, seu officiis erga alios Spetiatim.

§ 160

Cum homines, cum quibus conuiuendum est, consideramus, eorum, quam ad nos habent expendimus relationem: non nullos amore duci erga nos, alios vero odio in nos ferri reperiemus. Illi qui nos amant, amici nostri, et qui nos prosequuntur o[...] inimici, qui nec amici nec inimici sunt intuitu nostri, indi[...]rentes sunt, erga quos quomodo nos gerere debeamus, ex [...] perspicuum est, quas sectiones status huius priore expromsi[...] In iis enim humana tantum natura et status eos adventitii in considerationem veniant. Unde nostra erga alios offici[a] emanant, seu ament nos, seu odio prosequantur.

§ 161

Porro nostram erga alios expendentes relationem, intelligim[us] caeteros aut nobis esse quoad perfectiones intellectus et [vo]luntatis, status item externi aequales, aut superiores inferio[res]ve. Cum poro homines alios intuentes eorum ad nos perpendim[us] relationem: tum si in certa determinataque cum iis vivamus so[ci]etate: reperimus aut aequalia iis competere iura, quibus n[os] in illa gaudemus societate, aut ampliora, aut denique minor[a]. Singula haec expendi debent accurate, si humanitatis officia eaque specie alia recte illis congruenterque praestanda sunt.

§ 162

Ut recte hac parte expediteque procedamus, dispiciendum no[bis]

est

[illegible] ante omnia de principio quodam generali, ex quo omnia officia amoris specialia facili negotio ceu e fonte sua derivari possint. Illud vero reperies haud difficulter, si id, quod § 119 docuimus, pro statu hominum vario, et varia eorum ad nos relatione magis determinaverimus. Diximus ibi esse amandos esse homines ceteros omnes propterea, quod homines sunt. Iam ut officiorum specialium reperiatur principium proximum: nihil restat aliud, quam ut dicamus amandos esse homines, qui in certa determinataque relatione ad nos vivunt, pro modo et gradu atque ratione illius relationis, quam illi ad nos obtinent. Ut itaque officiis hisce specialibus recte defungi queas: tuamque philantropiam omnibus hominibus recto ordine contestari: ama homines pro gradu et ratione peculiaris illius relationis, quam illi a te obtinent, sed salvis ceteris legibus.

§ 163.

[E]x his intelliges, redamandos tibi esse amicos tuos (cf. § 160) ut cum amaris, tu quoque ames, quo ita amor oriatur mutuus. Amor personarum mutuus amicitia appellatur. Tu itaque summo studio amicitiam cole, et quoad eius fieri potest, amantes redama. In quantum philantropiam tuam omnibus hominibus declarare debes (cf. § 124): in tantum omnibus esse debes amicus, tuaque amicitia hac ratione debet esse universalis. Sed generalis haec amicitia ab ea, quae hic loci inculcatur, distincta esse omnino. Amicitia haec, quia eos, qui te amant, determinare respicit, specialior est, et philantropiae tuae

gradus

gradus maior e peculiari illa ratione, quam ad te habe[t]
amicitiae deriuandus (§. 8 [illegible])

§. 164.

Amicitia specialis, seu intensior ille amor, si habitualis e[st]
in mentis pronitate consistit ~~ille amor, si habitualis est~~ a[mici-]
tiam constituit internam seu cordis, quae dum declara[tur]
factis externis amicitia specialis externa accipit nom[en].
Externa itaque amicitia nihil esse debet aliud, quam inte[rnae]
per facta externa declaratio. Quodsi haec declaratio, cum [pro-]
mentis conueniat est amicitia sincera, uera, non fic[ta],
non fucata, sin secus simulata est atque ficta, et qua[e]
in solis consistit uerbis oris non cordis amicitia au[dit].

§. 165.

Homines, qui amicos suos non redamant magnam prod[unt]
arrogantiam, et uitio superbiae dediti uidentur. Ex hoc
fonte ille amoris contemptus profluit, qui aliis homin[ibus]
tam grauis esse solet, eosque ab illis, qui suum spreuer[unt]
amorem, reddit alienos. Iam uero tu probe nosti, fugi[en-]
dum esse in conuictu hominum superbiam (§. 8.144). E[rgo]
ne sperne amorem alior, quin da operam, ut ii, cum q[ui-]
bus tibi est conuiuendum, amici tui sint, qui tuas promou[e-]
ant perfectiones, ex ipsa atque [illegible] augmento uolup[ta-]
tem capiunt. Nec quis uerbis exprimi, quam iucunde u[iui-]
tur cum amicis ueris atque sinceris, quam contra ea mol[estum]
si nulli nobis sint ueri amici. Proinde tui erit officii, ut [ho-]
mines, cum quibus tibi conuiuendum est, amicos tuos [effi-]
cias, ne hoc uitae adminiculo destituaris.

§. 16

hominis erga alios speciatim amicos.

§ 166.

Ne tamen praeceptum istud eo accipe, ut existimes te esse obligatum ad colendam cum omnibus amicitiam specialiorem, qui suum tibi declarant amorem. Cognosce primum eos, qui tuam ambiunt amicitiam, cognosce et eos, quos ipse amicitiam quaeris (cf. § 124). Sicuti necesse est, ut philantropia tua generalis occulta sit atque rationalis (cf. § 125): ita quoque specialior amicitia, quam cum iis, qui te amant, colere debes, occulta sit atque rationalis necesse est.

§ 167.

Scias non posse te, qui virtutis esse debes studiosus, cum iis specialem colere amicitiam, qui animo a virtutis studio alieni, eidem sunt virtutis amatores. Eos itaque delige tibi amicos, quorum virtus tibi cognita est, et quos vitam ex regulis sapientiae instituere vides. Ita ages felicitati tuae, fini tuo ultimo convenienter: si quidem in studio virtutis, ex quo tua dependet felicitas, per culturam huiusmodi amicitiae proficies. Recte dixit Cicero, amicitiam nisi in bonis, esse non posse: tu itaque in diligendis amicis bonos sectare, et horum expete amicitiam. Non es obligatus ad colendam amicitiam specialiorem cum illis, quos vitam inordinatam et moribus regulis honesti et decori contrarios perspexisti. Homines huius generis amicitiam recte colere nesciunt, et verum est omnino, quod dixit alicubi Seneca solus sapiens amicus est. Quem itaque vides non sapientem,

cum

eum amicum specialem tibi obtare noli: Talis enim a[micitia] impediret te in cultura virtutis, teque a recto di[ver]tramite, ad devia seduceret, adeoque veræ tuæ felicitat[i] contraria. Nec tamen idcirco philantropiam univer[sa]lem hominibus huius generis denegare debes (§ 812)

§ 168

Quem sapienti consilio amicum tibi reddidisti: eum v[ero] amicitia tua constanter conservare intende. Magnum levitatis argumentum amicitias sæpe mutare. A te om[nis] abesse debet levitas. Ergo ne esto varius ac mutabilis [in] amicitia, sed quos tibi sapienter delegisti amicos, con[stanter] in tui amore retinere intende. Solent amici, [si] negligant, sui contemtum inimicitia vindicare, ac vehe[menter] eos odio prosequi infensissimo, quos ante amor[e] vehementissimo complectebantur. Ergo ne tibi istud eveniat, in eo diligenter elabora, ut amicitiam tuam cum bon[is] initam amicis amoris tui sincera declaratione, nec ali[ter] id aliter fieri potest, in dies reddas firmiorem.

§ 169

Intensiore amore, eiusque sincera declaratione conserv[ari] amicitias (§ 168), ex ductum experientiæ quotidianæ [no]tum est. Est quidem officii tui, ut hac ratione amicitias [con]serves intemeratas. Sed in præstando hoc officio, maxim[e] attendere debes, ne in gradu amoris excedas. Facile nimia cupido amicitiam conservandi hac in parte in [trans]versum agere posset. Quo circa memento rationalem

debere amicitiam tuam; nec esse te ad tantum amoris gradum obligatum, ut per eum leges superiores subordinantes violari, adeoque vera tua felicitas impediri deberet. Nunquam in eum gradum amorem tuum erga amicos evehe, ut per eum contra conscientiam tuam aliquid occipere deberes. Semper habeto curam conscientiæ tuæ, quo pacto amorem, quem amicis tuis debes, moderari scies.

§170.

Videris etiam, ne illa amoris magnitudo, quæ amicitiam constituit specialem, ad tales te in convictu cum amicis ducat actiones, quæ statui tuo, adeoque decoro, quod semper observare debes, essent contrariæ. Nisi enim istud in convictu cum amicis observaveris præceptum, illi te perspectis, quibus laboras, imperfectionibus, contemptim habebunt, per consequens nec personam nec amicitiam tuam magni æstimabunt. Istud ne ne tibi eveniat, semper, eorum, quæ tibi ipsi imo quæ virtuti et decoro debes, in cultura amicitiæ memor esto: ita amicitia tua erit rationalis et oculta; ita æstimabunt et personam et amicitiam tuam amici tui, et sincero animo tibi dediti constantissime adhærebunt.

§171.

Si amicos quoque tuos æstimare (debes) disce: ut eos in tui reti, neas amore, quos, ut recte præstes, cognosce perfectiones eorum, quibus illi, non tantum respectu tui, sed alios etiam conspicui sunt. Cognitio perfectionum harum coducet mentem tuam, ut personam amici tui debito modo æstimare sciat (cf §142). Aestima itaque amicos tuos, et quanti eos habeas, factis etiam externis,

ubi

ubi id fuerit necessum, declara. Nisi enim istud feceris, amicitiam quam colere debes, nec firma nec diuturna esse potent. Tam vero diligenter inculcatum est (§ 168), ut amicitiam recte institutam, ita colas, quo illa firma esse queat, atque perpetua. Ergo aestima, quos habes amicos, ne illi contemptim ate habiti, rumpant amicitiae vinculum, tibique fiant inimici.

§ 172.

Cum amici & ee, quae nos prosequuntur amore, nobis aliquid eo fine conferunt, ut perfectiones nostras, adeoque felicitatem seu internam seu externam, promoveant, tum nobis benefaciunt unde etiam benefactores appelantur. Omnis itaque benefactor amicus noster est, si per res eas, quas nobis confert, nostram vere intendit promovere felicitatem. Qui hanc collocationem beneficiorum suorum augere non intendit, tametsi ea aliunde sequatur, is pro amico haberi non potest. Tamen cum amicos nostros intensiore persequi debeamus amore (p. § 163.) benefactores quoque nostros, quippe qui amici sunt, et quidem cordis non oris, modo peculiari amare debemus.

§ 173.

Amor erga benefactores apelatur gratus animus, seu gratitudo ad quam obligatos nos esse, ex § proce luculenter cognoscimus. Itaque gratitudo virtus est, homini recte vitam instituere volenti summe necessaria (§ § 109. 121. Phi. Pr. Univ.) Profluit haec virtus ex humanitate (p. § 108. seq), quam pro eo, ac debes rite colueris, grato semper eris erga eos animo, qui tibi, amore erga te ducti, benefaciunt. Hunc tui animi affectum, factis quoque externis pro re nata declarabis ...

pend

Crede beneficia in te collata, ex amore, non ex debito, profecisse: quo circa tu quoque, quia amoris interfuit, redama benefactores tuos. Esto gratus, habe illis gratiam, gratitudinemque tuam, ubi se dederit occasio, etiam factis externis significa.

§ 174.

Qui gratitudinem suam per verba declarat, is *gratias agere*, qui vero beneficium pro beneficio reddit, is *gratiam referre* dicitur. Et quo ad eius fieri potest, refer tu quoque benefactoribus tuis gratiam. Quod si vero istud in potestate tua haud fuerit, age diligenter gratias, ut hoc modo constet, te habere animum gratum, sicque beneficia tibi collata, pro eo, ac par est, aestimare. Non sufficit mentem habere gratam, non sufficit memoriam benefactorum tacite et solo animi actu interno recolere; necessum est etiam, ut affectum animi nostri, per signa externa identidem testificemur, quo ita aliis etiam constet, nos gratitudinis, praeclarae illius virtutis esse quam studiosissimos.

§ 175.

Quam pulchra virtus est gratitudo, tam turpe ei est vitium oppositum *ingratitudo*. Fuge itaque et aversare ingratitudinem omni studio: quoniam cognoscis esse eam vitium longe turpissimum, et tibi in vita recte instituenda maxime noxium. Ex arrogantia atque ambitione, inquinatis fontibus, ingratitudo ceu sordidus profluit rivulus. Et reprime ar-

rogan

rogantiam, ne ingratitudo mentem occupet tuam, teque benefactoribus tuis, ceterisque hominibus, virtutem aestimare scientibus, reddat exosum. Recte dicit nemo: dixeris male dicta iuncta, cum ingratum hominem dixeris. Noli itaque esse ingratus, et quam sit hoc vitium homine indignum, turpe, quam noxium, tam ex eius natura, quam ex ingratorum disce exemplis.

§.176.

Dici quidem solet, gratiarum actionem esse ad plus dandum invitationem: tu tamen ex hoc motivo noli esse gratus. Qui per gratiarum actionem plura semper maiora, quae res ipsa avaritiam prodes, turpe illud et detestabile vitium ... Multo minus beneficia ab amicis tuis petere perpetuo ac expectare debes, ne te molestum illis exhibeas, et simul hominis imprudentis obtineas nomen. Qui te sincere diligit, tuusque est verus amicus: is cognito statu tuo, faciet sponte per se, quod sua debet amicitia, et quod suae permiserint facultates. Ut proinde pluribus non sit opus verbis eius operam atque auxilium flagitare. Amicus certus in re incerta cernitur.

§.177.

Haec, quae hactenus de officiis erga amicos diximus, ad ea etiam officia recte intelligenda et exequenda pertinent, quae nobis intuitu inimicorum nostrorum praestanda sunt. Inimici nostri tametsi odio nos prosequantur (v. §.160.): sunt tamen homines, quibus generalis philantropia denegari non potest (vid. §.124). Si itaque recte ratione convenienter vivere volumus, necesse est ut inimicos quoque nostros sincere amemus, declaremusque

ius, et intelligeremus, nos officia humanitatis, intellecta recte exequi posse. Multa sunt, quae nos ad praestandum hoc officium quam efficacissime movere debent. Nam, ut taceam, fluere istud necessario ex principiis supra positis, adeoque hunc vivendi modum a sana praescribi ratione. Potissimum id volo, ut expendas, et inimicos per amorem ipsis declaratum amicos fieri posse, nostrae felicitatis quam studiosissimos. Quodsi itaque in eo elaborare debes, ut certos homines ad nostram adiungamus amicitiam: erit nobis quoque eo contendendum, ut et inimicis nostris amicos nobis faciamus. Quod cum sinceram amoris declarationem quam facillime obtineri queat: perspicuum est nos ad amandos inimicos nostros obligatos esse.

§. 178.

Videri quidem oportebat non esse nos ad amandos inimicos obligatos: siquidem oppositorum opposita est ratio, et supra iam perspicue ostensum est amicos nostros praecipuo amore esse prosequendos. Verum ex supra dictis nihil plus confici potest, quam inimicos non esse eodem modo et gradu amandos, quo amicos complecti debemus: sed prorsus non esse eos amandos, aut plane odio habendos, ex iis quae nos in medium protulimus, nulla ratione sequitur. Diffiteri equidem nequeo, difficile esse, quod hic inculcatur, officium; sed id ex principiis naturae cognitis demonstrare non posse, aut sanae repugnare rationi, id quidem est, quod constantissime inficior.

Si.

Si sana ratio philantropiam universalem inculcat, ipsa utique eadem docet ratio, ut eadem philantropia inimicis etiam declaretur, ita tamen, ut ne felicitas nostra inde accipiat detrimentum.

§. 179.

Si quod officium, id certe, quo ad amandos inimicos obstringimur, magnam in praxi vitae requirit prudentiam. Inimici nostri omnia, quae a nobis proficiscunt, sinistre accipere solent: unde amorem quoque nostrum, quem iis declaramus, quantumvis ille fuerit, in malam interpretantur partem. Nisi itaque singularem in praestando hoc officio adhibeamus prudentiam, facile evenire poterit, ut nobismet ipsis, inimicis declarando amorem, noceamus: tam vero ipsi fini nostro ultimo contrarium esset. Ergo non sunt amandi inimici ita, ut amor ille sit nobis detrimentosus.

§. 180.

Homines, cum quibus tibi conviviendum est, non eam tantum ad te habent relationem, ut amici sint tui, aut inimici: sed reperiunt quoque, qui intuitu tui, quoad amicitiam inimicitiamve, indifferentes sunt. His tu si vitam virtuti convenienter agere vis, philantropiam tuam, ubi, et quum se dederit occasio, declarare utique debes: nam regula vitae tuae non debet esse vita aliorum hominum studio, virtutis non deditorum, sed sana ratio, quae te, si eam diligenter constanterque secuturus fueris, semper ad virtutem ducet, et per eam menti tuae optatam conciliabit tranquillitatem.

§. 181

§. 181

Deprehendes quoque non nullos homines maioribus, quam tua sunt, perfectionibus conspicuos. Ita pro diversitate status, qui semper in praestandis officiis, prae oculis habendus est, variae esse possunt. Nam aut a natura eiusque auctore proficiscuntur: aut suam rationem e constitutione humana, speciatim sociali atque civili repetunt. Priores commode perfectiones naturales vocari possent, quia in ipso etiam statu naturali, qui alioquin status aequalitatis dicitur, locum haberent: posteriores Sociales, in specie Civiles vocantur, quae extra societatem et civitatem intuitu tui locum non invenirent. Quos maioribus perfectionibus praeditos esse perspicis, quam eae sunt, quas in te ipso deprehendis, habe eos pro Superioribus, quos minoribus refert eos in numerum inferiorum, quos autem aequalibus conspicuos esse existimas, indica tibi eos esse aequales.

§. 182.

Quos arbitraris tibi esse aequales, ama eos sincere, praebeque iis aequam benevolentiam. Noli te iis praeferre, ne in vitium arrogantiae atque ambitionis incidas, a quo, ut tibi sollicite caveas, iam (§. 23 et 105) diligenter monitus es. Ferro itaque tibi pares, et stude cum iis, si cetera paria fuerint, arctiorem sancire amicitiam. Isti enim ad colendam tecum amicitiam sunt aptissimi, et quia similes similibus gaudent amicitia simili, illa specialis inter aequales firmata ad maiorem insignioremque gradum evehi potest.

§. 183

§. 183.

Gradus ille amicitiæ specialis, in qua vivunt ita æquali ut modum præstandi sibi officia mutua non semper ex regulis determinent, neque tamen neglectum hunc in malam accipiant partem, vocatur familiaritas. Orta illa ex frequentiore convictu, et quam sit, si nimia fuerit, periculosa ex philautia, qua omnes homines infectos esse quotidiana docet experientia, luculentum est. Ergo fuge familiaritatem nimiam et si vis cum aliis convivere familiariter, sint tibi pares, sint tibi pauci, sint cordati: secus incomoda ex familiaritate accipies quam plurima, teque ipsum contemptui aliorum temere expones.

§. 184.

Amare debes omnes homines (p. §. 124), adeoque etiam eos quos te superiores iudicas. Philantropia erga superiores Observantia audit, quam, quia virtutem esse cognoscis habe tibi quam comendatissimam. Permoveant te ad colendam virtutem hanc perfectiones aliorum, quæ a te cognitæ pro eo, ac par est, æstimari debent. Quodsi non fueris observantiæ erga superiores studiosus, vitio invidiæ infectum te esse prodes, quæ uti mente bene formata indigna est, ita vero felicitati maxime contraria. Illum ex observantia superiorum habebis fructum, ut illi te in numerum amicorum suorum referant: tu vero ex eorum amicitia statum tuum reddere queas multo perfectiorem. Et reddes profecto, modo familiaritatem cum iis fug[ias]

a quo

a qua te observantia iis debita abstrahat. Vitium obser„vantiæ oppositum, fastus est tibi quam solicitissime vitandus.

§.185.

Etiam eos, quos vides quoad perfectiones quasdam te esse inferiores, amore tuo prosequi debes. Amor erga istos pe„culiari nomine benignitas audit, ad quam obligatum te esse ex eo, quod ad virtutes referenda est, clare intelligis. Esto itaque benignus: complectere inferiores benevolentia: neque eos eo nomine, quod te, intuitu quarundam perfectionum inferiores sunt. Vilipendium inferiorum, quia phi„lantropiæ universali contrarium est, ad vitia refertur, quo nomine diligenter fugiendum erit. Magnum esset arro„gantiæ argumentum vili pendere homines, qui tibi certa parte cedere debent. Tu vero fugere debes turpem illam arrogantiam: ama proinde etiam inferiores since„re, et cogita evenire posse, ut illi mutata rerum facie, aut æquales tibi fiant, aut te Superiores. Neque tamen familiari„tatem cum iis cole, ne te despiciant, seque tibi pares exi„stiment.

§.186.

Sunt quam plurimi moralium in eo statu, ut ad finem, quem intendunt, sine auxilio aliorum pervenire prorsus neque„ant. Sunt quibus vitæ necessaria sunt, quibus vitæque comoditates desunt. Etiam istos amore nostro prosequi debemus (v.§.124) qui in hac peculiari relatione misericor

dia

dia audit, estq; uti ex data definitione patet, virtus praestantissima. Esto itaq; misericors, et dum miseriam aliorum intueris, ne te animo effer, sed verae humilitatis semper studiosus (cf. §. 18.) recogita posse id evenire, ut tu quoq; pro rerum humanarum vicissitudine duriorem experiatis fortunam, que te in classem miserorum, uti vocare consueverant detrudere possit. Fuge vitium misericordiae oppositum duritiem pura animi et si ita loqui licet immisericordiam, et memento incongruum esse, atq; naturae hinc inconveniens agere cum miseris immisericorditer.

§. 187.

Sine dubio illi ad miseros referendi erunt, qui necessariis ad vitam sustentandam remediis destituerent, quo nomine pauperes atq; inopes audiunt. His quoq; ut nostram philantropiam contestemur officii nostri ratio postulat (cf. §. 124): erga hos misericordiam exercere sese necesse est. Exercit se vero tum, si de opibus aliquid iis ad vitam sustentandam gratias impertiamus, h. e. si erga alios fuerimus liberales. Liberalitas itaq; quae ex misericordia fluit, virtus est, ad quam per philantropiam universalem quoq; arctissime obligamur. Quoniam vero id, quod pauperi atq; inopi ad sustentandam vitam gratis dat, eleemosyna dici consueverit: perspicuum est liberalitatem habitum eleemosynas dandi, ad quam libenter exercendum obligatum te esse, inde cognoscis, quod te erga miseros semper debeas praestare misericordem (cf. §. praeced.).

§. 188.

§188.

Videas tamen, ut in dandis eleemosynis competentem modum rectum ordinem teneas. Sicuti in omnibus officiis praestan-dis, ita in eleemosynis etiam exhibendis semper statum, et eius, cui praestas istud hoc officii genus, habeto prae oculis: ne in modo eleemosynas dandi ab eo quod rectum, conveniens et necessarium est aberres. Ne da eleemosynas supra fa-cultates tuas: hac enim ratione te ipsum rebus ad vitam neces-sariis facile privares, quod contra officium esse intelligis (cf. §.90.) Considera etiam eos conditionem, quibus eleemosynam dare vis, quae cum varia admodum esse queat: vario modo tuam erga eos declarare potest liberalitatem. Modo nihil feceris hac parte ex ambitione, a qua, quia turpissimum est vitium (cf. §105) debes in eleemosynis dandis maxime te abstinere.

§189.

Etiam illi ad miseros referuntur, qui ignorant qua ratione fines suos honestos eos atque necessarios obtinere possint. Et his quoque misericordiam tuam declara, et quantum in te est, ac pro conditione status tui fieri potest, eos ad rerum necessariarum cognitionem perducere stude. Tui est officii, ut ignorantibus quoque te humanum exhibeas, neque eos ob defectum scientiae necessariae temere despicias. Quodsi itaque videris alios in errore versari perniciosos: da operam, ut eos ad veritatis co-gnitionem producas. Gere te in hoc officio ita, ut ex eo tam philantropia, quam prudentia eluceat.

§.190.

§. 190.

Quos vides nimia tristitia obrutos, et dolore seu mentis seu corporis vehementer correptos: ostende illis, tanto te erga eos amore, ut adversam, qui eis contigit, fortunam casum ipse quoque dolenter feras. Erige eos pro eo ac potest, a consolare, tuamque philantropiam hominibus hoc mali genere pressis, quam potissime atque lubentissime declarare. Cogita quam inhumanum sit hominem miserum efficere a miseriorem, et afflictis addere afflictiones. Fuge hanc ... ritatem, ne omni humanitatis sensu exutus videaris. Perpende te hominem esse aeque fortunae ludibrio expositum, qui possis in statum multo deteriorem pro rerum humanarum vicissitudine pervenire. Quod ergo tibi, si te adversa fortuna tetigerit, nolles fieri: ne fac illis, qui pressi variis calamitatibus, vitam misere agere debent, quin potius praesta idem, quod tibi tali in statu ab aliis praestitum gratum esset atque acceptum (cf. §. 122.)

§. 191.

Ut philantropiam tuam hominibus, cum quibus tibi conversandum est, recto ordine declarare queas: semper prae oculis habenda est ratio illa, quam illi ad te, tu vero ad illos tenes. (cf. §. 162.) Jam vero deprehendis te cum quibusdam hominibus in certa quadam ac determinata vivere societate; quos idcirco Socios appellare debemus, quo nomine

alios

erga alios, speciatim parentes & Magistratus

illos insignire non potest (cf. §. 3. Phil. Pr. Univ.). Erga socios itaque amorem tuum modo prorsus peculiari contestari debes, philantropiamque tuam hominibus, qui tibi ceteris propiores sunt, propius, ut ita dicam, atque in gradu eminentiori declara.

§. 192.

Ipsa natura te cum hominibus illis in arctissimam collocavit societatem, a quibus vitam, qua nihil tibi carius esse potest, accepisti. Hi parentes tui sunt, quos tu propterea intensissimo complecti debes amore. Isti sunt, qui tui caussa multas easque gravissimas molestias pertulere: isti sunt, qui te innumerabilibus affecerunt beneficiis: isti sunt, qui te amore ineffabili prosequuntur, suntque tibi amicissimi. Ergo redama amantes te (cf. §. 163): praesta te erga eos gratum (cf. §. 175): et quia in relatione atque ordine, quam illi ad te habent, te priores praestantioresque habent, cole eos atque honora (cf. §. 184); tumque hunc affectum non verbis tantum, sed factis etiam, omni data occasione significa, quo ita observantiam tuam, ipsis debitam, non te queas contestari. His praestitis apparebit quoque timor ille, quem tuis debes parentibus, quippe qui in cura atque solicitudine consistit, ne quid temere occipiamus, quod esset voluntati parentum tuorum adversum, adeoque per Obedientiam optime declaratur.

§. 193.

Solent parentes partem curae, quae ad recte educandos

liberos

liberos pertinent, aliis committere, qui ad hoc negotium aut magis idonei viderentur, aut plus otii ad instituendam juvenilem aetatem habent. Respiciamus hic potissimum praeceptores atque Magistros, qui succrescentem atque juvenilem aetatem ad cognitionem rei, ad vitam recte agendam necessariarum, ducunt atque ita discipulis suis viam ad sapientiam commonstrantes vere parentum praestant officium, unde et Quinctiliano parentes mentium dicuntur. Hos peculiari amore honoreque prosequendos esse: his reverentiam, observantiam, gratamque mentem omni occasione declarandam esse, ex iis, quae praedicta sunt, clare, ut opinor, intelligis. Quod si etiam tibi quoque apti fidelesque contingere praeceptores, a quibus rectam instituendae vitae morum didicisti, qui te non solum de rebus obviis cogitare apte, congruenterque de iis loqui, sed sapienter vivere etiam docuerunt: perpende quanta sit beneficii hujus magnitudo, et ita te erga eos gere, ut illi non sine insigni mentis voluptate intelligant, te tam artes liberales scientiasque, quam officia humanitatis accurate didicisse, scireque ea, quae tibi praecipiebant, honesta vitae institutione exprime. Pulchre de hoc officio genere disserit Joh. Franc. Buddeus in exercitatione juris naturalis de comparatione obligationum, quae ex diversis hominum statibus oriuntur §. 23. seqq.

§. 194.

Quos tecum ipsa natura conjunxit, eos praecipuo quodam

erga alios, speciatim erga agnatos, et Societatem coniuga.

Peculiari amore complectere, uineq cum iis, quoad eius fieri
potest coniunctissime amantissimeq. Agnatos itaq tui, atque
cognatos pro peculiaria illa, quam ad te habent, relatione
dilige: ne, si ab eis animo fueris abalienatus, durus naturae re-
fragator uidearis. Vox imo praeceptum est naturae, ut diligas
eos interjus, quos illa tecum arctius coniunxit. Certe pulchrum
honestumq est naturam sequi ducem, eandem audire praecipi-
entem, quae nos ideo cum agnatis cognatisq nostris arctius
coniunxit, ut nos ad eos amorem excitaret impelleretq efficatius.

§. 195.

Homines per generationem propagari notum est ex experientia.
Hoc, ut recto fiat ordine, Societas, quam matrimonialem uo-
cant, inducta est, quae ex unione personarum diuersi sexus coalescit,
et propagationem generis humani pro fine primario habet.
Quodsi itaq tu deprehendis aptum te esse atq idoneum ad
societatem matrimonialem: scito te obligatum esse ad eam
contrahendam, licet illa incomoda haud exigua habeat
adjuncta. Esse autem obligationem hanc imperfectam, in-
de fit perspicuum: quod ista societas amorem illum, quo
diuersi sexus personae se mutuo complecti solent, pro fun-
damento et uinculo habere debet. Jam uero teste natura ad
amorem non datur coactio: quo circa nec ad societatem matrimo-
nialem cogi quisquam iure potest. Unde imperfectam esse ad ineun-
dum matrimonium obligationem, si hanc naam gratam con-

fide

sideremus, clare luculenterque perspici potest.

§. 196.

Quodsi volueris tuae huic obligationi facere satis: in eo o[mni]a omnia elabora, ut ne conjugium verae tuae felicitati, quae finis ultimus est, sit contrarium. Si quando tibi ineundum est ratione: pro[fec]to in gravissimo hoc negotio, in momentosa hac status tui [i]mmutatione, illa consulenda, illa audienda, illa sequenda. Cave ne in eligenda conjuge ex solis agas stimulis; Videas, ne agas etiam contra stimulos. Si motiva cum [sti]mulis conspirent, tum tutius eligas, modo da operam, ut [a]gas, h. e. ne agas ex solo et caeco affectu, sed ex rationibus recte perpensis. Ad societatem matrimonialem cum certa per[sona] colendam te statui tuo convenienter determines. In [is]ta hac societate ama conjugem tuam amore conjugali, quo, ut experti dicunt, nec tenerior, nec intensior inter hom[ines] dat. Ex hoc amore minuere debes conjugi molestias, et [de]fectus quos in conjuge deprehendis tua, quos sexus ejus imbecillitatem prodat: memineris feminarum defectus pallio amoris esse tegendos.

§. 197.

Quum finis societatis matrimonialis obtinetur: oriter inter parentes et liberos societas, quam paternam dicere consuevimus. Haec in ipsa natura fundata est, quae parentes cum filiis suis arctissime conjunxit, mutuumque eius implantavit amorem (§. 192). Non videtur itaque necesse, ut in nostra hac disciplina multas exponamus rationes, quibus parentes ad aman[dum]

erga alios, Speciatim erga agnatos, & Societatem coniuga-
les, quos progeneraverunt, liberos, permoveamus. Faciunt hoc illi duce
natura quam si non sequerent, sensu humanitatis viderent exuti.
Modo ita se gerant in hoc amore parentes, ut ne in modo et
gradu amoris, ab eo, quod rectum et honestum est, aberrent.
Si paternus amor oculatus sit rationalis (cf. § 125. 126.) qui veram
liberorum felicitatem pro scopo habeat.

§. 198.

Quaecunque officia in bene educandis liberis parentibus praescribi
possunt: ea ex praecepto, quod § praeced. inculcavimus, prono fluunt
alveo. Educare itaque debent parentes liberos suos, modo ut eis viam
ad veram parentum felicitatem, suppeditentque, quo ad eius scripto,
adminicula, quibus adiuti, viam illam a parentibus suis ostensam
ingredi tereréque possint. Istud, si fecerint parentes suum erga
liberos amorem optime declarabunt, hocque modo partes officii
sui rite explebunt. Facient autem absque dubio, si principem
in eo collocaverint curam, ut liberos suos, tam quoad inter-
num, quam quoad externum statum, pro virium suar. facul-
tate, perficere studeant. Natura itaque operam dabunt paren-
tes, ut liberi intellectum suum, cognitione rer. ad vitam
recte agendam necessariar. instruant, atque perficiant, eoque in
vitae suae cursu recte uti discant. Voluntatem vero omni stu-
dio et labore ad virtutis flectant amorem; contra odium
vitiorum ipsis quavis instillent occasione quoniam sine
virtutis studio nemo potest vitam agere vere felicem 178

§. 198 (Phil. Pr. Uol.). Et cum certum indubitatumque sit, tam arctum esse inter ueram religionem et ueram felicitatem nexum, ut haec sine illa locum habere nequeat: parentum officium est, ut liberos mature principiis uerae religionis imbuant, uel, si ipsi id praestare non possint, per alios imbuere curent, ne liberis sine studio religionis succrescentibus, fons uerae felicitatis praecludatur.

§. 199.

Philantropia, quam inculcamus, etiam in societate herili sese exerit. Etenim, quia serui quoque homines sunt, officia humanitatis ipsis denegare nequeunt. Qui domini sunt, meminerint duram esse seruorum sortem, hosque ea tenus in numerum miserorum referendos esse. Quoties sedat occasio misericordiam erga seruos declarant (homines), quin eos humanitate sua sibi arctius deuinctos ad praestanda fideliter seruitia, excitent. Sed serui suo modo amore atque honorare debent dominos suos, et cum ab iis beneficio afficiuntur, ratio postulat, ut gratam dominis mentem, promtissimamque obseruantiam contestentur.

§. 200.

Quodsi hoc modo philantropia, quam in Ethicis inculcamus, in his uigeret societatibus: etiam societas maiores uinculo amoris socialis erunt quam arctissime colligatae. Amor iste etiam inter eos uim suam exeret, qui securitatis

erga alios, speciatim concives et mortuos.

[...]ussa vivunt in una societate, quae Civitas audit. unde [...]lus membra concives appellantur. Quodsi isti mutuo sese complexi fuerint amore: multo facilius, imo promptius vicissim, [...]visq. praestabunt officia illa, quae ex statu eorum civili pro[...]veniunt, adeoq. perfecta sunt atq. aeterna, a nobis suo loco [e]xplicanda.

§. 201.

[Q]uid mortuis vivi debeamus, quaerere solent Ethici. At [c]um amor noster erga alios talis esse debeat, qualis est is, [q]uo nos ipsos diligamus (p. §. 121.): videt fieri non posse, ut nostram mortuis declaremus philantropiam, cum dici neque[...] [...]t mortuos homines se ipsos amare. Si itaq. ex hoc latere rem consideremus: officia, quae mortuis debemus, ex philan[...]tropia nostra deduci vix poterunt. Verum quia etiam est, nos ad omnia aliis praestanda esse obligatos, quae ab aliis praestari volumus (p. §. 82.) sed cum a mortuis nihil ampli[...]us expectare possimus: nec ex hoc principio officia erga mortuos deduci posse videntur. Quid igit. respectu mortuor. agendum nobis est? Respondimus, eo curas nostras con[...]vertendas esse, ut ne sui occupationibus, seu sanitati nos[...]tr[ae] cadavera mortuorum obsint (p. §. 72.) adeoq. tollenda e medio sint eo modo, quem decor hoc in casu observandum ostenderit.

Schol.

Schol: Luculentum est ex iis, quae in § posuimus, offic[ia] erga mortuos intuitu eorum praestanda, ex princi[piis] supra positis demonstrari non posse. Itaque hac[tenus] te praestandum nobis est, illud in ordine tor nos [ad] ipsos, vel alios viventes facere debemus. Hugo Gro[tius] libri II. de Iure belli et pacis Cap XIX ex iure Genti[um] voluntario sepulturam mortuos derivat, et loc[a] ctorum quam plurima adducit, ut ostendat off[icia] mortuis praestanda a hominibus bene moratis semper sancte fuisse observata. Sed Chr. Thoma[si]us prudentia ... lib. III. Cap X. et alio fonte ... deducere conatus obligationes, eo quod nullu[m] detur ius gentium voluntarium. Quod de occ... in tollendis e medio cadaveribus hominis a... fuimus, id eo pertinet, ut ne in hac parte more[s] hominum, cum quibus nobis conveniendum est, te[me]re repudiemus. Nostris moribus sepultura rece[p]ta est, de cuius origine loco citato pluribus disse[rit] Hugo Grotius. Quod vero fiat cum sacris ceremon[iis,] id ex eo profectum videtur, quod gentiles iura haec, [quae] sanctiora viderent, ad deos referebant. Romani co[rpo]ra mortuor comburebant, quod et hodiedum in Indi[ae] populis observatur.

PARS 1ma
IUS NATURAE ABSOLUTUM SISTENS
Prolegomena
CAPUT. 1.
DE
Natura et Constitutione Iuris Naturae
§1.

Uti Ethica, quam etiam Philosophiam Moralem stricto in significatu, vocamus officia, amoris seu Imperfecta exponit, ita Ius Naturae in arcto significatu explicat officia perfecta, ad quae homo externis remediis usque violentis cogi potest. Nobis igitur Ius Naturae Objective sumptum, complexum legum cogentium denotat, quae in hac disciplina explicari demonstrari, et tam ad statum hominis absolutum quam hypotheticum applicari debent. Subjective consideratum Ius Naturae est Scientia legum earum quatenus ex sola ratione cognoscuntur.

Schol. Discrimen quod inter Ethicam et Ius Naturae ponimus, non admittitur ab omnibus. Nos vero uti coeteros facile patimur suo abundare sensu, ita nostram quoque Philosophandi libertatem, hac quidem in parte tuemur. Qui Wolfium etiam in hac Philosophiae parte ducem sequuntur, Ius Naturae in eo accipiunt significatu ut ab Ethica non aliter quam ut theoriam a praxi differre dicant. Nos autem hac in parte Gundlingii sequi malumus. it g. Ius Naturae et Gentium C. 1. §19.

§.2.

Actio legi cogenti congrua dicit Justa, quæ autem conv cum lege amoris, honesta appellat. In Jure 11 inde Nat disquirimus de actionum Justitia quæ licet honestatem involvat, nihil tamen obstat quo minus clarioris doctri et perspicuitatis gratia, regula Justitiæ a regulis hone tis distinguunt explicenturq in disciplinis honestatem Ethica Justitiam stricte acceptam in Jure Naturæ exponim Id habebimus ex hac docendi forma comodi, q obligationem imperfectam seu internam, ex regulis Ethicis emanantem perfecta seu externa ex præceptis Juris Naturæ fluentem accurate distinguere queamus. Quod discrimen dici non quantam habeat in applicatione præceptor utilitatem quirem est, sola interna obligatione sapientes præstar ficiam, et cum stulti etiam ex perversæ mentis homines quidem magno numero, dentur: externa q accedat obl necesse est, ut queant contineri in officio.

§.3.

Tametsi pro nostra definitione Jus Naturæ ab Ethica curatissime distinguitur: Nullum tamen Juris Naturæ præc tum regulis Ethicis contrarium est, seu ut clarius men nostram explicemus ii obligat Jus Naturæ homines ut cepta Ethices violent, nec Ethica ad violandas Juris turæ præceptiones stringit. Et enim si omne Justum etiam honestum (§.2) quidquid præcipit Jus Naturæ

pr

praecipit etiam Ethica, sed modo diverso. Quum porro ex
nostra definitione non omne honestum, sit eo ipso illico etiam
iustum ut Gundlingii J. N. et Gen. (§ 20) adeoque non omne
id quod praecipit Ethica iubeat etiam J. N. nulla tamen
ad huc inde consecutio sit contrarietas cum id praemittit
Ethica non vetet Jus N. Ex his vero non potest duci argu-
mentum inepte se iungi Jus N. ab Ethica. Sunt haec
manentque semper distincta. Sed in praxi vitae non sunt
sejungenda, quin potius praecepta utriusque disciplinae
custodienda sanctissime. § 4.
Exprimus Jus N. in explicatione legum cogentium uer-
sari, quatenus nimirum ex solo lumine naturae inotescunt
(§ 1.) nec est necesse, ut dictorum intelligentiam integram
de lege esse doctrinam ex Philoso: Prac. Uralis repeta-
mus. Consideramus hic legem in sensu morali acceptam
intelligimusque per eam talem propositionem ad quam actiones
humanae liberae determinari debent. Ergo legis obiectum,
sunt actiones humanae liberae, quae quia duplicis generis
sunt, duplex etiam lex moralis statuitur a Doctoribus. Al-
tera actiones determinat, quae nullo remedio externo ex-
torqueri possunt, et propterea lex non cogens audit non confun-
denda cum mero consilio. Altera determinat actiones,
quae etiam remedio externo aut extorqueri aut impediri
possunt et dicitur lex cogens, seu lex simpliciter. Cum
autem propositiones aut affirmantes aut negantes sunt,

utroque

utraque lex aut praecipiens erit, aut vetans, prior Omiss[ivos], posterior vero omissivos actus dirigit. Ita ver[o] dirigit, ut utrobique limitet hominis libertatem, atque sit remedium efficiendae necessitatis moralis. Patet [e]x his legem permittentem pro nostra definitione [ex]plicare, sed facultas agendi moralis per leges perm[issa] seu non impedita, concipi utique potest, quod Jus appell[are] consueuit, quod varium obtinere possunt homines.

§ 5.

Monuimus etiam leges Naturae in hac scientia a[d di]versos hominum status et relationes applicandas ess[e]. Cum vero status eorum aut Naturalis sit aut aduentiti[us] et iste in Socialem et non Socialem distinguatur, (uti [?]) Phi. Prac. Ussl. patet in scientia hac nostra, tam natu[ra]lia seu absoluta, quam aduentitia seu hypothetica o[...] Sed ea tantum quae externa et perfecta appellauimus p[...] Iura esse Ostendendum imprimis erit, quae homini [...] socio, in specie Marito, Patri, filio, quidque Civi [com]petendum [...] Et quia supponente humani generis Conditione non o[mnes] homines Iura habent aequalia circa res ad utili[tates] moda agendam, necessarias, sed aliqua ita sunt n[...] nullis propria, ut illi ceteros ab usu rerum earundem [ex]cludere sit quo sensu res illae dicuntur esse in dominio eorum man[i]festum est, ad ostendere hanc rerum humanarum constitutione[m] maxime esse attendendum, ubi de recto et utili; Iuris natu[rae]

comportatione solliciti sumus. §. 6.

Finis formalis nostrae huius disciplinae est accurata legum naturae cognitio, et cognitarum in casu dato facienda ad-plicatio. Objectiones autem seu illa, qua per Juris hujus cognitionem obtinenda et promovenda est pax externa h. e. ille hominum status in quo illi rebus suis imperturbate uti possent. Atque ita si ex hoc fine dijudicanda est scientia nostra, praestantissimam esse eandem: et generi humano utilem vel me non monente quisque facile potest comprehendere. Sed haec peculiarem quandam habet utilitatem, si enim Leges Positivae nihil aliud sunt, quam ipsa Leges naturae ad facta hominum applicatae: profecto magnum sibi ad addiscendum Jus Civile et Patrium comparabit adjumentum, qui prius in Jurisprudentia Naturali, pro eo ac par est elaboraverit. §. 7.

Ita exculta est aetate nostra nobilissima haec disciplina ut non desint nobis remedia laudabili eo fine quem §. praeced. commemoravimus ponendi. Post Grotium, Puffendorffium Thomasium, quamplurimi ingenio et accumine praestantissimi Viri in ornanda hac sparta honestissima aemulatione decertarant quorum laboribus commode frui possunt omnes ii, qui hanc scientiam, ex commodo suo tractare cupiunt. Gribener, Heicher, Gundling, Heineccius, Coccejus, Huberus, Böhmerus, et multi alii vires suas in colendo

hoc

hoc Sago exercuerint, eaq. ratione de Juris prudentia Naturali immortalit[er] meriti sunt.

§ 8.

Sed ipsi omnes ducere nos debent, ad primos Juris N. fontes e quibus si ipsi hauserimus, tum demum explebimus sitim, et scripta auctorum non tantum intelligere, sed dijudicare etiam poterimus. Pariter monet Cicero de leg. Lib. I Juris hujus disciplinam, non a pratoris edicto neq. a duodecim tabulis, sed penitus ex intima Philosophia hauriendam est. Ab hominis natura repetendam hujus natura Juris, adeoq. qui est auctor naturae DEUS, is est etiam auctor Juris naturae qui leges a nobis explicandas producta hominis natura stabilivit. Est proinde Jus hoc necessarium, perpetuum, et immutabile, quia ex humanae naturae consideratione et mutua hominum ad se invicem relatione tamquam ex proprio suo fonte necessario fluit. Non debet proinde deduci ex revelatione aliqua supernaturali. Sed DEI legislatoris voluntas ex lumine naturae cognoscenda est. Propterea etiam cogitate diximus Jus N. subjective sumptum, esse scientiam legum cognitarum ex solo lumine rationis comparandam. Quaecunq. igitur leges rationi relictae non innotescunt, eae ad Jus. N. referri nequeunt. Nascitur ex ipsis humana scientia rebus

Prolegomenorum

Cap. II.

CAPUT II.
de
Principio Juris Naturæ.
§. 9.

Propositio ex qua omnia Præcepta Juris N. deducenda sunt, vocant principium J. Naturalis et quidem id quod cognoscendi appellari solet. Inter est nostri, ut nostram definitionem, usu loquendi apud Doctores J. Naturalis recepto conformem esse ostendamus. Michaël Gribnerus, Profes. prudentiæ, Nalis Cap. IV §. 1. vocat principium Juris N. propositionem illam ex qua sine ulla difficultate et fere circa omnem industriam qualiter statim de quibuscunque quæstionibus possit fere judicium. Manifestum est fere doctissimum auctorem principii J. Naturæ habere notionem, quam nos exhibuimus, id quod tamen asserit propositionem talem esse debere e qua circa omnem industriam quilibet de quibuscunque quæstionibus possit fieri judicium, aliter saltim magis determinate dicere potuisset, et debuisset. Joh. Laurentius Fleipher in Inst: Juris Naturæ et Gentium Lib. 1 Cap. II §. IV Principium Juris Naturalis vocat propositionem primam, et generalissimam, quæ omnes propositiones Legum naturalium quotquot dari possunt comprehendit eodem modo Gundling, in Jure Naturæ et Gentium Cap. II §. 5. Principium J. Naturæ vocat axioma in quo conclusiones omnes continean(tur). Ceteros allegare nihil attinet.

§ 10

§. 10

Expeditum igitur est, quid sit per principium Juris Naturalis intelligendum; sed quodsit illud, et quae sit illa fundamentalis propositio acriter hacdum disputatur. Nos ut praecipuas doctorum sententias sobrie dijudicare et genuinum Juris Naturalis principium indicare possimus proprietates ejus, et characteres primum exponemus. Oportet igitur, ut principium illud sit

a, Universale hoc est, tale ex quo omnes leges Naturae deduci possint.

b, Adaequatum et quo non plures, quam quae ad scientiam Juris Naturalis pertinent conclusiones firmari queant.

c, evidens ut intellectis terminis concipi queat, demum

d, domesticum ut ex solo lumine Naturae desumptum sit. Quaecunque igitur propositio his proprietatibus dotata non est, ea pro principio J. Naturalis haberi nequit; quae vero illis est conspicua, pro principio hujus scientiae ponenda est.

§. 11.

Nullum dari disciplinae hujus ejusmodi principium existimat Gribnerus principiorum Juris Prudentiae Cap. I. Proleg. §. 12. unum enim posse ullum excogitare propositionem ex eo probare vult, quod diversa objecta non admittant principium et diversus status, diversas regulas postulet. Verum vaticinari nobis hoc in passu videtur Gribnerius alioquin occultissimus. Etenim non recte probat opinionem suam quum diversa inquit objecta non admittant unum princi-

Sub

subsumptio enim ejus falsa est, quia in J. Naturæ stricte sic dicto diversa objecta non pertractantur. Si Ethicam a J. Naturæ melius distinxisset, Vir eruditus de offio J. Naturæ aliter indicavisset, nec ex diversitate regular. ex diverso statu oriunda ad confirmandam sententiam suam duxisset argumentum. Ex determinationibus variis varii oriuntur hominum status pro quor. diversitate etiam regulæ variare debent, sed hæc variatio novis tantum constat determinationibus, quapropter nec regulæ ipsæ ipsae aliter afferri, ferrent, quam in determinatum differt a magis determinato. Posse vero imo debere in hac sententia tale principium poni nos sequenti modo demonstramus. Quæ leges sunt ejusdem generis, h. e. quibus certe et in determinate officiorum species sub uno genere comprehensæ determinerantur: illæ ex uno offio non tantum demonstrari possunt, sed demonstrari etiam debent, id quod ex hoc Canone Logicor. manifestum est. Posito aliquo genere universaliter, quælibet species ponitur determinate et universaliter: Atqui Leges cogentes sunt unius ejusdemque generis. Ergo ex uno principio non tantum possunt, sed etiam debent demonstrari.

§ 12

Patet igitur de tali principio non esse prorsus desperandum, licet quam plurimi hoc in passu frustra laboraverint. Magnus ille scientiæ nostræ Reformator, restaurator, vel conditor potius Hugo Grotius custodiam societatis pro-

forte

fonte Juris Naturæ habet, adeoque si ex ejus mente scientia hujus formari debeat, illud hac propositione continebitur: *Vivendum est socialiter.* Idem statuit Puffendorff, et qui hos quasi duces catervatim sequuntur. At cum ex isto officio etiam Ethica officia deduci queant, nemo enim dixerit eum non vivere socialiter, qui officia amoris aliis præstat, patet igitur adæquatum non esse adeo, ea tenus nec pro officio J. N. habendum (cf. § 11). Propterea quoniam nemo socialiter potest vivere, nisi qui facit quod ad finem societatis pertinet, et in præcepto eo societatis species non exprimitur, propositio illa hoc respectu considerata est indeterminata adeoque minus evidens, ideoque nec pro principio J. Naturalis habenda est (§ 10). Excipiunt quidem Commentatores Grotiani appetitum honestæ societatis in abstracto spectatis se se tendere ad omnes homines cui postea in concreto satisfieri possit, in certa aliqua et determinata societate. Sed distinctiones seu determinationes ipsæ, quas adducunt, ostendunt indeterminatum esse officium suum adeoque non satis evidens.

§ 13.

Christianus Thomasius in fundamentis Juris Naturæ et Gentium Lib. II. cap. V. § 21. animadversa officii societatis insufficientia de alio erat sollicitus ex quo omnia Juris N. pro sua notione quam de hac disciplina hab

commode deducere posset dedítque hanc regulam. Facienda esse quæ hominum vitam reddunt s[umm]e maxi[m]e diuturnam et felicissimam; contra ea vitanda quæ vitam infelicem reddunt, mortemque accelerant. Quod aliis simile in sententia hoc Thomasio quoque contingit. Habet ille sequaces suos, sed habet etiam adversarios. Nos unicum monemus non esse hoc principium adequatum, quia toti Philos. Practicæ non Juri Naturæ proprium et peculiare est. Contrarium vero asserit Thomasius (§ 24) loci citati, sed facile quisque observare potest, confundi hoc quoque loco Ethicam, cum J. Naturæ stricte sic dicto, quæ duæ discipline cogitatione omnino distinguendæ sunt. De obscuritate quam nonnulli in hac Thomasii regula deprehendere sibi visi sunt, eam non laboramus.

§ 14.

Sunt qui voluntatem Divinam pro principio J. Naturæ habent, quam sententiam propugnandam suscepit Sam. Cocceijus Henricus Conestus Gestnerus, et multi alii. Dei voluntas Dei non est Propositio quæ propter pro nostra definitione pro principio haberi nequit. Si fontem seu principium quod essendi vocant Juris Nat. Divinam voluntatem dicerent, hujus sententiæ Patroni id tollerabilius esset quamquam id etiam ita accipiendum esset, ut salva maneat moralitas obiectiva. Sicuti si hanc propositionem quidquid Deus vult illud est faciendum

cien

cendum pro principio I. N. haberi, qui ad voluntatem di-
nam provocat: tum regerimus non esse adcentum hoc ppi-
licet in se sit qm verissimum. Deinde quodqd in Ethi-
quodqd in Ologia Morali proponit, illud tantum ad u-
preceptum referri pt adeoqe n. est Juris N. proprium et p-
liare. Accedit qd in applicatione huius principii magna f-
identem offerat difficultas, unde enim sciremus hoc vel i-
velle DEUM, nisi ex ea ratione quatenus nimirum in Sph-
nali versamur. Ergo ita a voluntate Divina vel invit-
rectam rationem labimur unum et purissimum I. N. fonte-

§ 15.

Amorem erga Deum et homines pro ppio I. N. haber-
lim qm plurimi quibus pollicem premit Heineccius i-
Elementis J. N. et G. Lib. 1879. sententiamq hanc demon-
tione tueri conat, licet in prefacione laudato libro p̄m-
Cocejano ppio nullum dari evidentius affirmat. Verum
ppium hoc adequatum n. est, quia ex eo etiam imperfec-
officia ad Ethicam et Ologiam Moralem spectantia
unt. Deinde cum ad amorem cum n. desit coactio ex solo
ficia perfecta amore quae in I. N. explicant, deduci n-
possunt. Vidit ipsum etiam Heineccius amoris hujus acc-
defensor et propterea, ut consuleret hypothesi sue du-
cem dixit esse amorem beneficentiae seu humanit-

al

alterum vero iustitiae. Ex priori imperfectam, ex posteriori vero perfectam dixit obligationem. Atqui si ita se res habet principium illud non est satis determinatum, adeoque ea tenus minus evidens. Si utrumque amorem intelligit auctor, tum non est adaequatum, quod vero ad demonstrationem ejus loco citato exhibitam attinet in ea hiatum aliquem deprehendisse nobis videmur. Deum per J. N. velle, ut vero bono perfruamur, largimur ambabus, interim moremque bonum hujus vel internum esse vel externum refert. Jam cum celeberrimus auctor argumentetur: si vero bono perfrui non possimus, nisi per amorem, sequitur ut amor officium J. N. tum antecedens restrictum ad bonum externum, a nobis docente experientia negari debet.

§ 16.

Vix possumus a nobis impetrare ut caeteras de principio Juris N. sententias enaremus. Ita enim absudunt a veritate ut nuda earum recensio, ad refutandas eas, sufficiens esse videatur. Quis enim rem aequa lance ponderans Statum integritatis cum Valentino Alberti pro principio J. N. habuerit? Quis Decalogum cum Calixto, quis Legem et Evangelium cum Prachio, quis praecepta Noachica cum Seldeno hucretulerit? Non ista principia domestica posse a nobis non admittenda. Joh. Joachimus Zengraffius Platonem ut opinamur secutus conformationem hominis cum DEO

in

in arenam produxit, qua tamen quia n intelligit clare p[r]
Principio J. N. haberi nequit. Ideo nec illi audiendi sunt, qu[i]
pro consensu moratior gentium aut pro tribus illis Imperator[is]
Justiniani praeceptis honeste vive, neminem laede, suum cuique
tribue pugnarit. Non enim principia, sed principium J.
N. quaeritur.

§ 17.

Sed iam ad eum accedimus, qui in hujus disciplinae ade[o]
quaerendi Principii ceteris et sollicitius et felicius inquisi[vit]
Is est Nicolaus Hyeronimus Gundlingius, qui refutatis au[tem]
omnium sententiis Cap II. J. N. et Gen. § 18 seq. Praeceptum pro
principio cognoscendi posuit. Pacem aeternam, ante omni[a]
sectare et serva ubi haberi pt, ne prorsus ad vitandam eam ali[quid]
producendam, virtutemque acquirendam inutiles pias. Est
omnino illa Gundlingii laus, quod primus Ethicam a
J. N. sollicite distinxit cujus distinctionis intuitu de
veritate regulae ejus dubitandum n est. At si cui liber[um]
Viri tam perspicacis cogitata sub examen revocare, dice-
ret forsitan e eo capite minus evidens videri sibi hoc prin-
cipium, quod servandae illius pacis aeternae modum n deter-
minet. Quisquis enim hoc principium, aut audivit aut legi[t]
illico e se ipso quaerit, quid sibi faciendum sit ut pacem
pacem aeternam conservet. Hoc igitur respectu n satis deter-
minatum videtur, enunciatum illud Gundlingianum, adeo[que]
neque satis evidens, quale tamen p[rincipi]o esse deberet.

§ 18.

Sed

Sed regula haec facile determinari potest modo vestigiis celle-
berrimi auctoris insistamus. Id vero facile fuerit, si ex defi-
nitione J. N. et Gen. §1 exhibita eruere studuerimus. Medi-
tari profecto monuit Gundlingius felicitatem aeternam
relationem continere, nec fine aliis hominibus mente conci-
pi posse. Cap. I. J. N. et G. §23. Ergo omnia praecepta J. Natu-
ralis in relatione ad alios homines concipienda sunt. Quoni-
am homines in hac scientia considerantur non in se sed in
relatione ad alios cum quibus ipsis conviuendum est
adeoque sunt in eo statu naturali quem non solitudinis sed
socialem appelare solent Doctores. Atque ex hac conside-
ratione profluxisse videtur principium illud socialitatis, cujus
(§12) facimus mentionem. Sed illud minus adequatum et
justo latius esse ibidem monuimus, quare etiam unice ad
pacem aeternam a Gundlingio restrictum est. At cum ae-
ternae pacis conservatio non sit semper penes nos videtur
hoc praeceptum exigere id quod potest in omni casu a nobis
ad actum deduci. Vidit id etiam ipse auctor, cellebermus
quo circa adjunxit illud ubi ea haberi potest. Nos autem exi-
stimamus principium J. N. tali contineri debere praecep-
to cujus custodia in omnium qui in statu naturali relative
vivunt, viribus semper sit posita. Porro cum manifestum
sit pacem aeternam promoveri posse etiam per officia amoris
impediri vero solet vicor denegatione, id quod testet quo-

tidi

Titiana experientia scribimus. Videt hoc respectu prin-
cipium istud non satis adequatum esse, quia ex eo deduci
possent etiam officia amoris. Proinde ut magis determi-
net principium hocce indicanda erunt remedia, quæ ad
pacem æternam conservandam sunt absolute necessaria.
Facile vero intelligemus æternam illam pacem seu feli-
citatem pro præsente hum. statu in quo res ad felicitatem
illam necessariae, non dato comunio plane consistere non pos-
sit, uni liceret turbare alium in usu eius, quod ille non comm-
uni sed suum proprium esse indicat. Quapropter ut felicitas
æterna hoc rer. statu obtineri queat, nemo in usu rerum
suar. turbandus, sed suum cuique tribuendum. Quo circa
propositio: ita conuiuendum est, pacis æternæ causa,
ut nemo in usu rer. suar. turbet, habet a nobis pro princi-
pio I. N. Usali, adequato, evidenti, et domestico. Si tamen
illa propositio suum cuique tribuendum in eo accipiat sig-
nificatu, ut cum nostra congruat, eam pro principio I.
Nat. assumere nulli dubitamus.

§ 19.

Objici posset nostrum hoc principium, eo ipso Principi-
non esse evidens, quia ex alio custodia nimirum pacis, ete
ne demonstrat. Sed respondemus ex Gundlingio Cap. II §
evidens esse volumus, non quasi nulla probas adjici posse
aut debeat, sed ne admittenda sit nimis longa et a

ficilis. Ad hoc principium nostrum e generalissimum quod sese ad universam Phi Nae extenderet. Est pe, culiare J. N. adeoque e prioribus demonstrari potest, et e principio amoris tamquam generaliori non debet esse contrarium. Finis totius Phi. Nae. est felicitas et quidem sumpta in amplitudine, ut tam internam quam externa intelligi debeat. At cum paucissimi hominum eum sa, pientiæ gradum pervenirent, ut e preceptis Ethices, quorum observatione felicitatem utramque consequi possent, viverent; interest humani generis, ut eo officia necessa, rio sibi mutuo præstent hom. sine quibus pax exter, na consequare nequit. Hanc externam tranquilitatem ultimam esse scientiæ nostræ finem, ultro confitemur, et quia propositio nostra ostendit remedium et quidem absolute necessarium, et sufficiens ad hanc pacem obtinendam: ea pro legitimo scientiæ hujus prin, cipio haberi debet.

JURIS NATURALIS
PARS I.
Cap. I.
de Officiis perfectis generalibus seu comunibus
§. 20

Qui ita vivit, ut alios in usu rer. suar. turbet, is eos læd
Læsio igitur est factum quo alii in usu rer. suar. turbant. N
vero ita convivendum est, ut nemo in usu rer. suar. turbe
(§ 818) Ergo nemo lædendus est. Perspicuum hinc fit, qu
ab aliquibus præceptum hocce negativum pro principio
N. habeat.

Schol. I. Nos in stricto significatu vocabulum læsion
sumimus, ut denotet actionem perfectis erga al
officiis repugnantem, qui læsionem generatim d
niunt, per actionem officiis erga alios adversant
abundent illi suo sensu, sed nos hunc loquendi
dum in hac scientia non adhibebimus. Nihil de
sione interna commentabimur, quippe quod ad na
disciplinas non spectat. Sola læsio externa h
in considerationem trahenda est: quia in J. Na
de pace externa conservanda solliciti sumus, et
tiones hum. externas consideramus.

II. Pro læsione sæpius vocabulo utimur injuriæ
dere alterum tantundem sit atque inferre injuriam.
hoc significatu injuria respicit ius alterius con
quod dum agit infertur eidem injuria. Aliquando
iuria denotat omne illud malum quod nobis evenit,
respectu ad Jus quo sensu tempestates celestes
cunt injuriæ

821.

Qui neminem in usu rer. suarum turbat, is neminem læ

perfectis generalibus seu comunibus

(§ 8 praeced.). Sed qui iure suo utitur, is eatenus neminem in usu rerum suarum turbat (§ 84). Ergo qui iure suo utitur eatenus neminem laedit. Pone enim eum, qui iure suo utitur, alium in usu rerum suarum turbare; tum sequitur habere eundem facultatem legibus concessam alios laedendi quia suo iure alius est quam facultatem legibus concessam ad actum deducere. Sed implicat ut leges facultatem concedant laedendi alios (§ 8 praeced.). Ergo implicat etiam, ut iure suo utens alios laedat. Si igitur falsum est eum qui iure suo utitur alium laedere: verum ergo erit utentem iure suo neminem laedere.

§ 22.

Ad res nostras pertinet quam maxime iura quibus sumus instructi, et quidem ea tam connata, quam acquisita. Iam cum ita conviuendum sit, ut nemo in eo quod suum est turbet, § 8. 18. Palam est neminem impediendum esse in iuris sui usu seu exercitio. Is enim qui alterum in exercitio iuris eidem competentis impedit alterum laedit (§ 8. 20) cum autem nemo sit laedendus (§ 8 cit.) neminem in exercitio iuris sui impediendum esse longe est clarissimum. Illi, qui in iure suo impeditur infertur injuria § 8. 20 Schol. II. Nemini itaque inferendam esse injuriam ex his liquido colligas. Sed is, qui iure suo utitur neminem laedit (§ 8 praeced.) is vero qui neminem laedit leges naturae non violat. (§ 8 20) Ergo nec is qui iure suo utitur pro violatore legum habendus est. Nulli enim infert injuriam.

§ 23.

§ 823.

Nemo tamen ex his ducat consequentiam, quemlibet ad exercitium iuris sui perfecte obligatum esse. Licet enim exercitio iuris nostri neminem laedat (§ 821) evenire tamen potest, ut in certo casu amor erga alios iuris exercitium dissuadeat. Jam vero leges naturae non obligant, nos ad violandas regulas Ethicae; neque ad exercitium iuris nostri in omni casu obligamur. Qui iure suo non utitur deliberato animo, eidem renunciat; licet ergo aliquando iuri suo renunciare, immo non nunquam expedit, ne rigore iuris officia amoris negligi videantur.

§ 824.

Malum ex laesione ortum, vocatur damnum, quod ademptum ita dici tradunt. Cum vero nemo sit laedendus (§ 820) nemini damnum inferendum esse, est certissimum. At qui iure suo utitur neminem laedit (§ 821.) Ergo utendo iure suo nemini infert damnum.

§ 825.

Damnum praeeunte Grotio Lib. II. de iure belli et pacis Cap. 21. § X. dividi solet in damnum directe datum, et id quod fit per consequentiam. Illud est, quod cuiquam aufert ad quod ille ius proprium habet, istud quo fit, quis non habeat, quod habiturus alioquin fuisset, cessante scilicet conditione sine qua non habebat. Damnum directum esse damni speciem ex § [illegible] manifestum est.

§ 826.

Ast damnum illud quod Grotio venire dicitur per consequentiam non videtur veri nominis esse damnum. Etenim qui iure suo

alii nemini infert damnum (§ 824) determinatur ergo illud alter accipit ex usu turis mei damnum damnum proprie dici non pt. Aliqui Grocii definitionem mutantes damnum consequentiam illud malum dixerunt, quod consistit in malis ex lesione sequentibus. Hoc sensu utique est damnum mediatum vocatum. Et quoniam nullum damnum alii inferendum est, nec damnum istud mediatum alius infere licebit.

§ 27.

Vita qm a Deo et natura nostra accipimus ad res naturales pertinet, et quidem ad TO nostrum conatum. Iam vero ostendimus neminem in usu rei suae esse turbandum (§ 818). Ergo nec quo ad vitam turbandi sunt alii: nemo proinde occidendus, nullius sanitati struenda insidia, nullius membra mutilanda, nullus vulnerandus. Et verbo dicamus, alter qui cum convivimus respectu vitae corporisque sui nullo modo est laedendus. Cum vita hominis rationalis ita est connexa religio, ut homo ad hanc per naturam ipsam factus esse videatur. Et omnino religio hominis vitam cum ratione instituere volenti omnino necessaria, ideo ut comode ad res eas referi posse, quas homines ab ipsa natura cum vita rationali obtinere solent. Nemo proinde alium turbet in religione aut ejus exercitio, et qui istud facit, contrarius est ... illi Juris Naturalis praecepto ita convivendum est ut nemo in suo turbet et consequens alter laedit.

§ 28.

§.28.

Post vitam et religionem, bonam famam atque existimationem inter res nostras maxime referimus et quidem Iure merito. Perditæ enim mentis oportet esse hominem, qui famæ suæ sit studiosus. Is qui verbis seu factis existimationem minuit, infert nobis injuriam et famam nram lædit. Quoniam nemo lædendus sit (§. 820) nemini inferenda est injuria, nulli faciendum Convitium, nemo habendus pro infami, cujus fama læsit magno afficei damno, velinde constat quod a nulli injuriam, tam late accipiunt, ut damni nomine exequet. Tam vero nemini damnum inferendum est (§.824) nullius fama atque existimatio violanda.

§.29.

Quatenus homines considerant in statu naturali eatenus sunt sibi æquales. Hæc ergo mutua æqualitas in statu naturali nemini abjudicanda est. Qui alterum in statu N. se ad Iura inferiorem indicat is eundem contemnit. Nemo igitur vel verbis, vel factis contemnendus est. Quia contemptus est vera læsio (§.820.) Si non neminem licet condemnare multo minus licebit facto aliquo libertatem alicui eripere.

§.30.

Pudicitia quam maxime pertinet ad existimationem nostram. Qui igitur pudicitiam veram violat ille nos lædit. Atqui nemo lædendus est §8 cit. Ergo nullius est violanda pudicitia. Valet istud quod hic inculcamus potissimum de

[...]equiore quia ejus maxima existimaõ & custodia pudiciti-
[...]æ emanat. Qui igitur aut Matronæ aut Virgini pudicitiam
eripit, eandem enormiter lædit, magnumque ei infert dam-
num quia eam et existimaõne et plurimum ceteris vi-
[...]tæ comodis privat. Hoc tñ ita accipiendum est, si Matronæ
aut Virgini vis inferatur. Si vero ultro consenserit locum ha-
bere videtur tritum illud: Volenti non fit injuria. Recte agit
Gundling. Cap VIII. §§ 5. I. N. et G. damnum quod quis sua
culpa sentit non est damnum. Inde tamen nemo ducat se-
quentiam, nonnunquam Matronas aut Virgines blandimen-
tis sollicitare. Quo tectiores sunt iste insidiæ, eo etiam
sunt scelesti sequentiori notentiores.

§. 31.

Sunt nobis aliæ quoque res necessariæ partim ad vitam nostram
sustentandam, partim ad existimaõnem nostram tuendam quæ
propterea bona adpellari solent. Has si facto aliquo justo
naturas efecimus, nemo nos in usu earum turbare d[ebe]t (§ 8 18)
et qui nos in usu earum turbaret, læderet nos, nobisque inferret
damnum, quo ipso patet, neminem esse in bonis suis turbandum.

§. 32.

Qui rem alterius mobilem ipso inscio et invito aufert, is
furatur. Hunc generalem conceptum existimamus in dis-
ciplina naturæ habere posse locum. Nam illud quod addi solet,
ut lucri faciendi causa fiat, determinaõnem superfluam esse

pat.

putamus. Nihil enim mea interest lucret alter re mea aliqu[a]
minus, sufficit me per illam ablationem in usu rei meae effe[c]
tum. Ast non licet alios hoc modo turbare (§. 818). Ergo nemini
furari. Omnis fur laedit alios illisque damnum infert, licet ipse [ex re]
ablata nihil lucretur, nihilque lucrari velit. Si quis aperta vi reb[us]
suis mobilibus me privat, is raptor est et latro, Comititque
non furtum sed rapinam, quae est ablatio rei mobilis vi aperta
ta. Ablatio rei immobilis per vim facta appellari solet violent[a]
jectio, quae cum manifesta sit laesio Iure Naturae merito pro[hi]
betur (§. 820)

§. 83.

Evenit saepius, ut sine vera alicujus cognitione, nec vitam
existimationem religionem, ne fortunas nostras tueri commode [pos]
simus per experientiam. Si igitur hoc in casu veram rei habe[o]
cognitionem, illa cognitio ad res nostras pertinet, consequ[enter]
qui nos in hac cognitione turbat, ille nos laedit (§. 820) nobisque
infert damnum (§. 824). Sed qui mentitur id facit, omne enim
mendacium est falsi loquium cum damno alterius conjunct[um].
Ergo cum nemini damnum inferre liceat, neque mentiri cuiquam
licebit.

Schol. Diligenter attendendum est, ne in applicatione leg[is]
hujus avero aberremus. Si e. g. Cajus nosset Sempron[ium]
facti alicujus veram revera habere notionem, cujus in[tuitu]
ipse aliquam actionem sibi utilem suscepturus esset, et [is]
sponte Sempronium conaretur falsi loquio suo eundem
ab actione illa utili amovere, tum hoc in casu ment[iretur]

Titius et damnum infert Sempronio. At si Sempronius de veritate rei alicujus dubitans accederet Titium quaereretque ex eo quid sibi ea de re videatur, Titius non veritatem quam probe novit non diceret hoc in casu Titius non laederet Sempronium, quia quod demum ipse acciperet, qui ad veritatem dicendam perfecte obligatus non est Titius. Jam forte necesse non est, ut moneamus omne mendacium esse falsiloquium non vice versa. Cum igitur prohibetur mendacium, non etiam simul omne falsiloquium nec omnis simulatio aut dissimulatio prohibetur.

§ 34.

Nonnunquam evenire possunt casus in quibus officia haec absoluta in collisionem cum iis venire videantur, quae nobis ipsis debemus. Oritur igitur quaestio, quid in hoc casu faciendum est, quia utrique officiorum generi satis fieri nequeat? Vel magis determinate. Num liceat officia perfecta absoluta violare in casu eo, quo cum custodia eorum interitum nostrum connexa esse videtur. In hoc casu docent Juris N. interpretes locum habere ius seu potius favorem necessitatis in cujus dant facultatem violandi officia perfecta si quidem vita nostra aliter conservari nequit. Et hoc vere docere videntur licet non accurate loquantur. Quidem enim vita nostra conservationem semper intendimus, et illud ipsum fundamentale J. Nat. praeceptum ita comparatum est, ut nemo in usu rei suae turbetur, et studio conservandi vitam nostram profluxit. Si igitur vitam aliis conservare non possumus, quam aliis inferendo damnum,

tum in eo statu simus in quo nos concepturus illud I. N. non tan-
git, adeoque illud proprie loquendo violare non possumus. Est
status, quem maxime irregularis, in quo licet facta perpetr[entur]
injusta dici tamen non potest ea perpetrari injuste. Nam actio ha[c]
casu secundum omnes circumstantias examinata ostend[it]
persona hac in collisione constitutam legem naturae violat[am]
non fuisse.

Schol. Ex dictis constat, nos hic eam necessitatem intel[li]-
gere quam in collumitatis dicunt. Dividunt enim
necessitatem in eam quae honestatis, et eam quae ca[la]-
mitatis est, quae tamen species huc non pertinent. Na[m]
proprii comodi causa neminem laedere debemus. N[on]
facile potest excogitare casus in quo praestanda offici[a]
absoluta honestatem naturam in discrimen edu[ci]
ceremus.

CAPUT. II.

De
Officiis perfectis Specialibus in Specie
de
Officiis Pacifcentium

§ 35.

Quum homo facto aliquo a libertate sua pendente, aut jur[a]
sua sibi acquirit, aut obligationes sibi contrahit, ad se fei[...]
sibi statum hypotheticum, qui tam directe pro specie
status naturalis habet in quantum isto statui civili o[...]

pon[...]

ponitur quamdiu mutua manet hominum æqualitas.
Officia ea quæ intuitu hujus status præstanda sunt, vocantur
Specialia et hypothetica, a nobis nunc diligentius inquesti-
ganda.

§.36.

Non esse nos ita ab omnibus rebus ad vitam comode agen-
dam instructos, ut aliorum quibus cum nobis conuiuendum est
opera haud indigeamus ex experientia clarum est. Cum uero
alios in usu rerum suarum turbare lege naturæ uetitum est (§.81.)
in eo elaborandum nobis est, ut res quæ alterius sunt nostræ
fiant, sine læsione alterius. Quo circa inquirendum est,
quomodo res alienæ nostræ effici queant. Saluis legibus
quas hucusque exponimus. Id uero ita fieri posse concipi-
mus. Si nimirum nos ex re nostra efficere voluerimus rem
alterius, et alter ille voluerit eandem itidem in numerum
rerum suarum recipere: tum hoc in casu res nostra alterius fieri
potest saluis legibus naturæ. Etenim de rebus naturalibus
habentimus liberam disponendi facultatem quam dum
deducimus ad actum utimur jure nostro, adeoque neminem læ-
dimus (§.81.) nec alter ille qui rem naturalem nobis uolenti-
bus in numerum rerum suarum recipit, nos lædit, uolentibus enim ut
est in prouerbio non fit injuria.

§.37.

In casu quem §pc. determinauimus occurit identitas uolunta-
tum, de certo negotio ad effectum producendo quæ Consensus
nomine uenire solet (§.63) Ubi Dr. Usse. Consensus

igit

igitur fit inter plures ad minimum inter duos ut pro[...] recto rem semper aliquam singularem habeant. In un[...] e. g. Cajo concipimus voluntatem praestandi aliqui[...] tuitu alterius verbi gr. Titii in Titium, ac volunt[...] utriusque quod Cajus respectu sui vult efficere cogitamus. [...] Cajus Titio voluntatem suam declaret, promittit, [...] vero Titius suam manifestat voluntatem, tum prom[...] sum acceptare dicit, uterque vero consensum suum sig[...] ficat, qui *mutuus* et *reciprocus* eatenus audit. [...] igitur quomodo promissio consensu differat.

§. 38.

Vario modo voluntatem nostram declarare possumu[...] quum alteri aliquid promittimus. Si id verbis contin[...] appellari potest *Promissio expressa*. Si factis aliis *tacit[...]* promittere porro possumus aliquid, vel *pure* vel *condi[...]onate* et conditio vel expressa vel tacita cogitari [...] Est vero conditio promissionis id, cujus intuitu aliqu[...] promissimus, et in cujus defectu non promisissemus. [...] proinde conditio aliquid de casu in se continet, atque adeo [...] sibilis nec legibus contraria esse debet. Non est igitur [...] hic conditio intelligenda, quae generaliter in omni promiss[...] est: nempe si velit accipere. Adjiciendum aliquid non [...] unde conditio illa *qualitas adjecta* vocari solet ut rec[...] moneat Gundling in J. N. et Gen. Cap. 11 §. 29. Sit exemplo his[...]

ipsitum est promissionem quam in diem vocant, rectius possam
pam conditionatam appellari: Quia hic conditio continet de casu.
Vel pendeat ex casu ejus sententia pro

839.

Promissa quæ legibus non sunt contraria vocant legitima in ca
in opposito illegitima dicunt ad hæc servanda non esse nos obliga,
tos inde fit manifestum, quod ad leges violandas nulla obligatio
concipi queat. Quodsi igitur promissio facta est sub conditione
legibus contraria, per hoc facta est promissio illegitima adeoque
non servanda. Sed nec ad legitima promissa servanda datur
perfecta obligatio. Etenim promittendo declaravimus alteri velle
nos in ejus comodum aliquid aut comittere, aut omittere. In,
dicabimus igitur velle nos vires nostras in ejus comodum exerere.
Sed eas actu non exeramus, cum in usu rei suæ turbati non videmur
consequens nec leges perfectas violare. Quo circa nec ad legiti
ma promissa servanda externe et perfecte obligati sumus. Va,
let et hic illud, quod alioquin dici solet voluntas hominis est
ambulatoria. Sed datur ad ea servanda interna et imperfecta
obligatio. Ideo enim alteri aliquid promittimus, ut ejus comoda
et felicitatem promoveamus. Jam vero ad istud obligamur ex amo,
re alij debito, ergo et ad promissa servanda eodem modo. h. e.
interne et ex officio amoris obligati sumus. Est non omnino æquus
qui promissa servat. Sed qui eadem non servat injustus propterea
dici nequit.

840.

Con

Consensus noster declarari potest, aut per verba fieri, aut per facta. In casu priori vocatur consensus expressus in posteriori ta[citus]. In utroque casu praesertim in posteriori ratione opus est ad d[iri]gendam alterius voluntatem, quod cum vel certum vel pro[babi]le esse possit consensus quoque in certum et probabilem d[ividi] potest, et solet. Etiam de praesumpto consensu loquuntur Do[cto]res eum diverso modo definiunt. Gundlingius in I. N. et [G.] Cap XI. §1. Eum vocat consensum praesumptum qui e fa[ctis] quodam non omnibus cognito per ratiocinationem adserit a deo[que] eundem esse speciem consensus taciti. Dariés contra ea in in[stitu]tionibus Jurisprudentiae Universalis §401 eum vocat consen[sum] praesumptum, qui e nullo facto colligitur et propterea dicit [eum] fictum imo nullum. Schubert eum dicit consensum praesum[ptum] qui juxta legem adesse debet. Si vel maxime non constaret [an] ille qui consentire debet vere consenserit necne, Ibi Prae §1[...]. Nobis eum consensum praesumptum dicere liceat, qui tamdiu [a]desse cogitatur donec probetur contrarium. Cogitatur vero propter[ea] quia sine eo negotium, aut plane non, aut difficulter admodu[m] perfici potest. Et hac ratione non multum differet a consensu [in]terpretando, qui e natura negotii deduci solet.

§41.

Is potest consentire, qui habet facultatem volendi qu[ae] quoniam e intellectu sequitur, is demum consentire pote[st] qui intellectu et voluntate praeditus est. Intellectus

vol

voluntas dant facultatem consentiendi Physicam sine qua nul„
lus intelligi pt consensus. Ergo infantes, mente capti sueme cor„
rigi consentiren possunt. Imo quia actus voluntatis nostrae dnt es„
se legibus conformes etiam facultas consentiendi moralis h. e.
convenientia actionis nostrae cum lege adesse dt necessario. Qui
igit consentiunt, in aliquod negotium legibus vetitum desti„
tuunt facultate consentiendi morali adeoq consensus eorum
habet pro nullo. Factum enim sine iure in Sphaera morali
recte pro nullo habet. Deniq. cum nemo consentire quod ni„
si velle pt, id qd semper haberi fieri dt, sequit ut ejus con„
sensus, qui libere agere ni pt pro nullo habendus sit.

Schol. Atq sic ad facultatem consentiendi Physicam liberta„
tem quoq requirimus sine qua nec voluntas, adeoque
nec consensus consistere pt. Si igit metu injusto contra
statum libertatis positi sumus, ni sumus in statu con„
sentiendi, et consensus hoc in casu declaratus habetur
pro nullo. Idem sentiendum de errore si is a nobis nulla
ratione detegi potuit. Etenim hoc in casu destituimur rec„
ta negotii inteligentia adeoq eatenus facultas consen„
tiendi Physica carere sese legitime ni pt adeoq con„
sensus ex ignorantia invincibili emanans habet pro
nullo.

§ 42

Consensus reciproci declaratio Pactionis vocabulo insigniri
solet et ipse consensus reciprocus declaratus, Pactum a

Melius: Pactum est promissio efficax legitime cum obligatione perfecta conjuncta.

nobis

nobis vocabit. Cum vero declaratio haec, vel per verba, vel per facta alia fieri possit § 840 ad pareo pactum in expressum et tacitum dividi posse. Illi qui pactum ineunt paciscentes audiunt.

Schol. In definiendo pacto non eam meditationem nostram servare voluimus. Alias paulo definiri pactum ignotum nobis haud est Heinecchius § 386. Juris Nat. et Gen. definit pactum per consensum duorum pluriumque in idem placitum. Sed quoniam non facit mentionem declarationem consensus illius, quae tamen ad notionem pacti in vita communi obviam necessaria est, videtur nobis hac in parte non satis determinate philosophari. Alii promissum acceptatum ab altero pactum dicunt nominale si idem promissum paulo generalius definirent. Promissio his auctoribus est sermo, si igitur pacta promissiones sunt profecto non possunt dividi in expressa et tacita, quia sermo seu verbum tacitum implicat. Ita tamen dividi pacta ex scriptis earum liquidissime est et Daries in Juris prud. Univ. (§ 423) Nobis annuit ipse Grotius, qui pactum perfectam promissionem vocat, atque declarandi aliquod signum necessarium esse docet de Jure Belli et Pacis Lib. II C. XI. § 4.

§ 43.

Solent Juris Romani interpretes contractum a pacto solicite

distinguere quam subtilitatem Grotius atque Puffendorf: in hoc iure imitati sunt. Nos contractus quam conventionem super rebus, quae sunt in comertio dicunt, speciem existimamus esse pacti, id quod ex definitione superius expedita, clare colligi potest. Non attendimus ad rerum de quibus initur pactum differentiam, quam si pro fundamento dividendi assumeremus varie emergerent pactorum species ad quas contractus postea referri possent. Sed. Insuper homines pacta ad illas res trahunt, quae in comertio esse non solent. Vide. Heineccii elementa Iuris N. et Gen. (§ 355). Sit quoque ex his clarum nec stipulationem seu solemnem verborum conceptionem hominis olim frequentatam ad pactum esse necessariam.

§ 44.

Consensus reciprocus in quo pactum consistere (§. 40.) melius: * [illegible] in qua p[illegible] consiste[illegible] docuimus, involvit promissionem, quam acceptationem promissi (§ 37) quo circa isto in omni pacto adesse debet. Addunt nulli tertium quoque consensum puta promittentis in promissionis acceptationem qui vero nobis iam in duobus illis promissione nimirum atque acceptatione involutus esse videtur. ~~Si igitur semel aliquis promittit tum profecto~~ Si enim in omni promissione generalis illa conditio sub intelligenda est si alter accipere voluerit (§ 38) ea etiam in pacto locum habere debet. Si igitur serio aliquis promittit tum profecto consentit in acceptationem

pro

promissi, quia id promitto alias, qui si alter acceptare n[illegible] lucrit. At cum pacta sint actiones externae videtur esse n[illegible] nunquam necessarium, ut seria illa voluntas etiam actione qua externa declaret, quod cum sit consensus in promissi acceptationem factus manifestat, quo posito tria in om[illegible] pacto consideranda occurrend. I. Promissio II. Accept[illegible] promissi. III. consensus in acceptationem promissi fact[illegible] et Daries in Iuris Prud. Ursali (§ 415)

§ 45.

Origo pactorum ex praedictis iam quodammodo intelli[illegible] potest. Nimirum ex insufficientia nostra profluxit hocce remedium res alienas in numerum nostrarum salvis legibus [illegible] cipiendi (§ 836) ut iis ad vitam feliciter agendam sine laesione alterius uti possimus. Atque sic finem quoque pactorum distincte perspicimus. Intendimus nimirum per pacta comm[illegible] dis nostris consulere. Sed ita intendimus, ne quemquam in usu rerum suarum turbemus.

§ 46.

Si quidem pactum mutui consensus declaratione absolvit[illegible] et eo tendit, ut commodis nostris sine laesione alterius consulam[illegible] (§ 8 praeced): Sequitur a pactis omne falsum abesse debere enim pactum idoneum remedium esse dt res alienas nostr[illegible] efficiendi, atque omne falsum ab eo excludendum esse. Nisi enim hoc statuamus pactum id quod intendimus nunquam poterimus obtinere. Etenim si paciscentibus liceret [illegible]

mutuo fallere: nullus eorum qui pactum commodis suis certo consu-
lere posset adeoque pactorum finis obtineri nequit. (§ 8 Spec.) Jmo
falsiloquium in pacto commissum pro mendatio recte habetur
adeoque est ex eorum numero quae legibus nat. prohibita sunt.
(§ 833.) Quapropter abesse debet omne falsiloquium, omnis
simulatio atque dissimulatio ista enim fini pactorum e diametro
contraria sunt.

§ 47.

Per pactum res nostrae fiunt alterius vice versa salvis natur.
legibus, Etenim in pacto est consensus reciprocus, qui promissi,
onem promissi acceptationem uno et consensum in acceptationem
promissi factum involvit (§ 841.) adeoque ipsam rei traditionem
innuit, quae nihil est aliud, quam actio qua res nostra aliena efficitur.
Is nimirum qui promissum acceptat rem promittentis in numer-
um suarum recipit, is vero qui promittit serio, seu quod eodem
recidit, qui in acceptationem consentit rem suam alteri tra-
dit, et quidem salvis natur. legibus, quia utendo Jure suo
neminem laedit. Quapropter per pactum rem nostram fieri alte-
rius, vel vice versa salvis natur. legibus longe est manifestum.

§ 48.

Concludimus ex praecedentibus per pactum natur. leges non
debere violari seu paciscentes non debere de iis rebus pa-
cisci, quibus leges naturae violarentur. Est enim pactum
remedium, quo res nostrae efficiuntur alterius, aut vice versa sal-
vis natur. legibus. Quodsi igitur eo leges natur. violari

deberent, tum ad illud obtinendum applicaret, contra quod sua ordinatum est. Licet igit. istud esse absonum est, p[illegible] tamen incolis domines eo nunqm prolabi possunt, ut [illegible] sum mutuum, de legibus violandis declarent, quo in ca[su] simulacrum aliquid pacti interesse agunt quod nos pacta illegitima vocabimus. Pacta vo ea quibus leges n[on] [vio]lant appellamur legitima

§ 49.

Ad haec servanda perfecte nos obligatos esse e superio[ri]bus fit manifestum. Si enim perfecta res nrâ alterius [f]iunt, aut vice versa (§ 841) is qui pacta non servat, turbat a[lter]os in usu rerum, quae ad illos pertinent adeoq. eos laedit [per]fecte. Atqui nemo laedendus est (§ 820) ergo Jus Naturae ad pacta se[r]vanda perfecte dat obligaõem. Jura igit. et obligaões pa[c]ti, perfecta sunt, quia e adaequato Juris Naturalis Off[ici]o e posito deducunt. Sed ad pacta illegitima servanda nulla dat obligaõ § 8[illegible] cum quo circa sola pacta legitima sunt valida illegitima contra ea pro invalidis recte hab[entur]

§ 50.

In omni pacto adesse promissionem e § 842 perspicuum [est]. Nemo igit. paciscipotest, nisi qui promittendi et assentiend[i] facultate gaudet. Haec vo aut Physica aut Moralis est (§ 821) utraq. igit. paciscentes praediti sint necesse est. Ergo nec infantes, nec furiosi, nec mente capti, nec summe eb[rii] nec metu injusto, aut errore invincibili voluntati sua[e] [illegible]

legitime et valide pacisci ~~non~~ possunt.

§ 51.

In pacto quod actio externa est non tam actus mentis interni quam externa voluntatis declaratio in conspectum venire debet. Si quis igitur in pacto ineundo aliud animo conceptum habuit, quam id, quod externa opera declaravit, is obligationem pacticiam contraxit, non ex eo quod agitavit mente, sed ex externa actione qua, licet falso, voluntatem suam declarare debebat. Nec potest excipere sese aliud animo tum temporis quam pactum inibatur voluisse. Etenim a pacto abesse debet omne falsum (§ 846) qui igitur illud quocunque tandem modo commisit sibi ipsi attribuat quod in foro externo ex externa actione sua non interna obligetur. Sed ista ad iocos liberales et verba honoris gratia prolata extendi non debent. Haec enim ex natura sua vi obligandi destituuntur.

§ 52.

Ex promissionis qualitate iam supra (812) pactum in expressum et tacitum divisimus. Quodsi porro isti insistamus fundamento plures adhuc pacti species determinare possumus. Si enim promissiones vel pure, vel conditionate fieri possunt. Pactum quod sine promissione et consensu concipi nequit in purum et conditionatum dividi potest. Imo in diem quoque pacisci possumus, si quidem aliquid promittere possumus in diem (§ 838) Praeterea fieri potest, ut unus tantum paciscentium alteri aliquid promittat, alter vero promissum acceptet, aut vero ut alter

quoque

quoque non tantum promissum prioris acceptet, sed eidem etiam aliquid repromittat. In casu priore habemus pactum unilaterale in posteriori vero bilaterale. Quodsi ad effectum pactorum obligationem nimirum inde emanentem attendamus pacta in obligatoria, liberalia, et mixta dividi possunt. In illis nova producitur obligatio, in his obligationes tolluntur, in istis partim novae constituuntur, partim antea existentes tolluntur.

§. 53.

In pacto billaterali paciscentium alter repromittit, alter sub conditione expressa vel tacita si nimirum promittenti alter promissis suis stare voluerit. Quocirca omne pactum bilaterale est conditionatum potest enim evenire imo evenit saepius, ut in unilateralibus quoque certa conditio locum obtineat. Itaque ea impleta oriuntur demum Jura et obligationes pactitiae pendente ea, obligationem ex pacto actu emanare demonstrari nequit.

§. 54.

Conditiones sub quibus pacta ineuntur non debent esse legibus contrariae (§. 38.) Quodsi proinde paciscentes sub conditione legibus vetita de re aliqua pacti sunt, pactum illud illegitimum erit ex quo nullum Jus seu obligatio pactitia provenire potest (§§. 48. 49.). Nec locum habet seu Jus seu obligatio pactiti licet conditio illa actu impleta fuerit. Etenim obligatio ex pacto conditionato emanans pendet quidem a conditione, sed a conditione legibus non contraria. Quodsi ius contraria fuerit,

illegi proorsus nequid quomodo inde oriri queat obligatio legitima. Vitiosa enim conditio si quam produceret obligationem hoc quoque vitiosa esset, atque eo ipso nulla.

§. 55.

De rebus nostris pacisci nos debere ex (§ 47) manifestum est. Sed nihil obstat, quo minus de alienis quoque pacisci queamus sub conditione si is ad quem res de qua pactum initur pertinet, in placitum paciscentium consenserit. Hoc enim in casu nemo laeditur adeoque pactum hoc legitimum est, et consequens impleta conditione servandum. Sed pure de rebus alienis pacisci non licet per hoc enim pactum alter in usu rerum suarum turbaretur quod cum legibus vetitum sit, pactum illud illegitimum esset adeoque nullam produceret obligationem. Possunt quoque pacta iniri in iis casibus, quibus dare vel facere iam debentur quo in casu non emergit obligatio nova sed naturalis per pactum confirmatur. Pacta huius generis commode ut equidem opinor vocari possunt pacta debiti, ea vero quae novam inducunt obligationem, pacta indebiti. Quidquid tale est, ut non dependeat a libertate de eo homines pacisci non possunt.

§. 56.

Ex origine pactorum quam (§ 55.) indicavimus perspicuum fit nos re eo quoque cum alio pacisci posse, ut ipse negotia nostra, quae expedire ipsi nequimus, efficiat. Hae pacti species mandatum vocari solet absque dubio a manus datione quo actu factum hoc olim

apud

apud Veteres et simplices homines celebrabant. Is qui p. h
pactum negotia alterius expedienda in se suscipit vocat
datarius; ille vero qui negotia sua expedienda committit al
mandans appellatur. Quodsi mandatario plena nec restr
facultas curandi, mandantis negotia, collata fuerit, tum di
plenipotentiarius. Ergo mandans et mandatarius p
centes sunt, consequens facultate paciscendi tam physi
quam Moraliter instructi esse debent. Is qui sine pacto qu
alterius negotia curat, dicitur negotiorum gestor.

§.57.

Posse nos per mandatarium cum alio pacisci, ex §. praeced. p
spicuum est. Tum vero Iura obligationesque pacticiae non man
datarium, sed mandantem respiciunt, qui est pacti hoc in c
causa moralis. Illud vero de eo accipiendum est casu, quo
datarius limites mandati excessit, sed pro data sibi fac
tate vice nostri cum alio pactus est. Si sine facultate si
concessa agit, nulla inde obligatio pacticia nullum Iu
rivari potest. Egit enim hoc in casu sui Iuris, consequens actus
ejus in Sphera morali recte habetur pro nullo. Si pleni
tentiarius loco nostri pactus est in nos recidit seu ius seu
ligatio pacticia quocunque tandem modo pactum illud institu
fuerit modo clare constet de ejus plenipotentia. Negotio
gestor nullam nobis obligationem, nullum Ius strictum d
amsi nostra vice pactus fuerit adquirere potest.

§ 858.

Obligationem pactitiam perfectam esse § 49. curiositer ostendi-
mus. At cum tu pauci hominum mente tam depravata reperiantur
ut huic quoque obligationi contravenire (agere) erubescant: etiam vinculum
religionis adhiberi [illegible] ad obligationem pactitiam reddendam multo
firmiorem.# Solent nimirum ad Jusjurandum confugere quod invocati-
onem DEI vindicis sub conditione falsi loquii factam, denotat.
Hoc remedium adhiberi etiam solet ad detegendam veritatem
ubi detectio ejus admodum difficilis est, et tamen summe necessaria.

r. firmiorem firiorem.

§ 859.

Ex his etiam origo Juramentorum generi humano ut undiquoque
decora clare patescit. Non esset opus Juramentis si homines in omnib[us]
actionibus suis virtutem ex animo sectarent, et obligationibus su-
is satisfacere serio studerent. Sed cum paucissimi vero honesti
verique amore ducantur: est hoc religiosum remedium, quo homines ad
praestanda officia sua magis adstringunt mature inter eos
adhiberi coepit. Unde simul finis Jurisjurandi intelligitur.
Adhibetur illud, ut per id adstringantur homines firmius seu ad enun-
ciandum verum, seu ad servanda promissa metu Divini Nu-
minis qua ratione propriam suam felicitatem cum praestatione
officii connectunt. Ergo id quod Cicero de Romanis nos de omni-
bus adfirmare possumus: nullum vinculum ad adstringendam
fidem Jurejurando majores arctius esse voluerunt. Lib. Offi: III.

§ 860.

Ex fine Jurisjurandi de ejus effectu ferri potest judicium.
Nimirum (certiorem reddunt) firmiorem reddunt obligationem praeviam eam esse
validam, sed novam et peculiarem obligationem non

pro

producunt. Recte Puffendorf Lib IV J. N. et G. Cap. II §. 5 Semper enim dum Juramus supponimus aliquid quod non praestito Divinam poenam in nos provocamus. Atqui ineptum hoc esset nisi illicitum foret non praestare id quod Jura[mus] pariter, adeoque nisi eam antea obligaremur.

§. 61. # Juras, partim

Producunt autem Juramenta effectum partim in eo qui [Ju]ramentum alteri defert. Prior coniungit propriam feli[ci]tatem cum praestatione officii, adeoque eo ipso obligationem [...] reddit firmiorem, quia omnis hoc impellente nostra ad [fe]licitatem propriam fertur. Posterior fit per Jusjurandum quod alteri debitet certior, non defuturum cum qui Juravit [of]ficio suo, quia contraire cum propria sua felicitati [ex]stimat. Atque hoc sensu dicuntur Juramenta [...] eri, eos causas, quia ea deferunt, ut hocce religiosissimo [re]medio ab omni oppositi formidine liberati plene, de seria [...] rantium voluntate praestandi officia convincant.

§. 62.

Ex his quae de iuramentis hactenus differuimus manif[estum] est nihil in iis contineri quod aut regulis Ethicis, J. N. praeceptis esset contrarium, quocirca frustra movet quis an ea sint licita, cum nulla lex adduci queat quae prohi[be]rent. Suadet tamen prudentia, ut rarius adhibeant, ne fre[quenti] usu vilescant. Ea est enim hominum indoles, ut erga res obvias aestimatio modica, aut nulla ducant religione ac [...]tum reverentia omne robur iuramentorum pendet.

§. 6[3]

863

Quamquidem ad eum finem adhibent Juramenta, ut obligaõ,
nes per ea reddant firmiores § 859. bb) colligimus inde eos a
Jurandum ostendum adigi n posse, qui validam obligationem
contrahere nequeunt. Usus ergo rationis requirit in iis qui Jura,
re volunt, adeoq infantibus, mente captis, ebriis ceterisq usu
rationis haud polentibus Juramenta deferri n dnt. Porro
deliberata Jurandi voluntas adesse debet in eo, qui Juramen,
to obligaõnem suam efficere intendit firmiorem. Nuda enim
Juramenti aut recte, aut recitaõ n habet vim obligandi, qua
propter ut intentus finis per Juramentum obtineat, necesse
est, ut Juraturus serium deliberatamq Jurandi voluntatem
signis sufficientibus declaret, e quibus deinde firmitas illa
obligaõnis in foro externo emanat (§ 854). Haec n mutis
quoq declarare per signa externa sufficienter pt, ergo mutu,
um quoq ad Juramentum admitti posse liquidum est.

864

Ex ipsa qm de Jure Jurando suppeditavimus definitione
manifestum est, solum verum Deum ostenda esse omnia
Juramenta § 858. Et enim ei per quem Juro attribuere debeo
cognitionem mear adcuratam intelligentiam, quae cum soli
vero Deo competat, solum verum Deum jurandum esse
patet, qm evidentissime summamq justitiam atq potentiam
illius revereor quem vindicem Juramentum invoco, unde
patet Juramenti ostenem esse actum religiosum, adeoq
per solum verum Deum jurandum esse inde denuo con,

ela

Octavimus. At cum iuramentum eum in finem soleat praestari ut per id obligationes fiant firmiores (§ 60) ipso hoc teneri queat, si quis per deum falsum opinione sua ad iuraverit, nihil impedit, quo minus id quidem deum agnoscit per eum iuret quem ipse deum per errorem vero deo habet, colitque religiose.

§ 865.

Potest evenire, imo evenit saepius, ut is qui iusiurandum defert, ab eo qui illud praestat, quoad veri Dei cognitionem eiusque cultum differat. Hoc in casu licet iusiurandum ~~...~~ deferentis causa praestari debeat (§ 6..) is tamen qui iusiurandum praestiturus est ad illud secundum religionem deferentis quae sibi adversa est praestandum obligandus non est. Cum enim is qui defert, alteri iusiurandum alterius ~~alterius~~ obligationem per hoc reddere velit firmiorem, quod cum fieri possit, si iuraturus ipsius religionis suae convenienter iuraverit; nulla datur ratio, quare contra religionem suam iurare deberet. Imo si deferens iusiurandum id postularet ab alio (si consideremus eos utrumque in statu Naturali) ut id adversus religionem suam iuret: absque dubio eundem turbaret in possessione eius quod ipse ad rem suam refert, adeoque eundem laederet (§ 24). Istud vero est legibus prohibitum (§ 815) quapropter in statu naturali a nemine potest postulari ut adversus religionis suae iusiurandum praestet. Nec tamen is, qui propositum ab alio veri Dei veri cognitionem non habente iusiurandum accepta

pro

propterea falsam ejus religionem approbat, quia nihil vult aliud, quam reddere obligationem ejus firmiorem de veritate ejus religionis par sollicitus.

§. 66.

Ad tantum Jusjurandum praestare potest, qui existere summum numen firma tenet fide (§. 58.) Jam vero Athei theoretici si qui sunt existentiam Dei non admittunt, ergo eatenus nec jurare possunt. Verum cum Juramentum sit remedium confirmandae obligationis (§. 59. 60.) et praestari soleat, deferentis potissimum causa (§. 61.) Athei quoque ad praestandum iuramentum si iis ipsis delatum fuerit obligati sunt. Verum quidem est iuramentum in persona eorum nullum producere effectum, quoniam felicitatem suam non existimant connexam esse cum praestatione officii, quatenus illud iuramento confirmatum est, quippe qui de officiis erga Deum nihil sciunt. Sed habet effectum in eo, quod illud defert, si nimirum nesciat se Atheo detulisse iuramentum. In hoc enim casu effectus pendet non ab internis actibus sed ab externa eorum declaratione cum in finem suscepto ut alter de eo quod sibi hacterus non satis firmum videbatur convincatur. Caeterum nemo prudens Atheo manifesto detulerit Juramentum quippe quod ad actus spectat religiosos (§. 64.) quod pro nihilo ducunt Athei.

§. 67.

Si finem qui per Juramentum intenditur consideraverimus deprehendemus aut ideo illud adhiberi, ut pravid promissiones fiant firmiores, aut ut fecisse nos aliquid isthoc remedio quum aliud applicari nequeat comprobemus in priori casu

Seu: Jusjurandum de re aliqua praestanda vocatur promissorium

Ostat Iusjurandum promissorium in posteriori assertorium. Ita dividit Iusjurandum Puffendorf. Lib. IV de I. N. & G. Cap. II. § 18. Sed alii unum esse Iusjurandum docent, quod promissorium distinctiones omnes a diversis relationibus, nem trahere statuentes. Nos praedictam Iusjurandi divisionem nolumus prorsus recipere eo quod assertorium a promissorium quantum quidem perspicere possumus revocari nequit. Qui asserit Iurejurando se aliquid fecisse ille non promittit se facturum aliquid quo circa Iusjurandum ab eo modo praestitum promissorium dici nequit. Sed est vocatum merito assertorium. Certe Iusjurandum consulum, priorum Magistratu abibant promissorium dici nequit, jurabant enim omnia se consilia atque facta ad reip. commoda dignitatemque retulisse.

§ 60

Per Iuramentum obligationes humanas reddi firmiores supra § 39. 60. demonstravimus. Necessum igitur est ut obligatio firma iam sit, ante iuramentum, secus nulla ratione reddi posset firmior. Iuramenta ea quibus obligationes in se validas confirmantur solent appellari Valida atque servanda effectum dari obligationem sine demonstratione longius petita clarum est. Ea vero quibus obligationem in se invalidam fortiorem nonnulli efficere volunt invalida iuramenta sunt, neque adeo ad ea servanda nulla datur obligatio. Quod ipsa sua natura sua invalidum est, id per Iusjurandum va-

millies repetitam firmam et validam effici nequit. Ergo ad turpia legibus contraria et quae naturalem excedunt facultatem nulla ratione obligari possumus, quamvis nos ad ea iuramento astrinxerimus.

§ 869.

Is qui Iusiurandum validum non servat perjurus appellari solet. Perjurium est omissio illius quod quis praestandum per iusiurandum validum in se recepit. Perjurus igitur obligationem perfectam violat, quo ipso alium laedit, at nemo laedendus est (§ 189) ergo iusiurandum validum sancte servandum, et omnia perjuria sollicite vitanda. Si quis pejeraverit is merito habetur pro infami, quia perfectam obligationem eamque iureiurando confirmatam non observavit. Unde Athenaeus perjurii posse reddi, et infamiam contrahere liquido colligi potest. Sed is qui iusiurandum invalidum non servat, non committit per iurium, nec alium cui se comodo astrinxerat ullo pacto laedit.

§ 870.

Iusiurandum in absolutum et condicionatum commode dividere possumus. Est enim illud remedium obligationes efficiendi firmiores (§ 867), quae cum tales fieri queant, vel pure, vel sub aliqua conditione seu expressa, seu tacita: perspicuum est iusiurandum etiam praestari posse, vel pure vel sub certa conditione. Obligatio e iure iurando condicionato emanans respicit et dependet a qualitate conditionis quae si

facta

facultatem nostram excedat, aut turpis sit legibusque vetita, nullum habet effectum.

§ 71.

Si quis Iusjurandum ex errore invincibili praestitit, id nullum potest habere effectum nec obligationi per id accipere potest firmitatem. Etenim si obligatio reddi deberet firmior, ianesse apud obligationem iurisjurandi debuit, f. § 59.) [illegible] Atqui nulla potest valida contrahi obligatio ab eo, qui agit aliquid ex errore ignorantia invincibili, f. § 50. ergo nec eo firmiorem reddit obligationem, qui ex errore invincibili iurat. Iurat enim conditionate se nimirum re ita pront ille eam cognoscit, sese habere, unde facile colligi potest, non emanare ex tali iurejurando ullam obligationis firmitatem f. § prec. Deinde si iuraverit de eis quae licita esse nec legibus vetita sunt, tamen nulla in eum ex tali iurejurando cadit obligatio. Interim, ut recte monet Puffendorf lib. IV Cap. II. § 7. I. N. et G. in honorem numinis ab eo non penitus discedere placeat, conditione rei suae metiens, quantum commode praestare possit. Aliter autem de iurejurando pronunciandum est, quod praestitum est ex errore et ignorantia vincibili. Contracta enim per ignorantiam vincibilem obligatio si caetera legitima fuerint valida est, quo circa Iusjurandum quod praestitum ex ignorantia et errore vincibili, obligandi vim habebit. Hac ex causa, ut nobis quidem videtur, voluit Iusjurandum suum servare Iosua, licet deceptus a Gibeonitis idem praestiterit.

§ 72.

in Specie. De Officiis Paciscentium

§ 872.

Actiones ex metu injusto susceptae nullam in nobis producere possunt obligationem (§ 850). Ergo nec possunt reddere obligationes nostras firmiores. Atqui Jusjurandum est remedium confirmandi obligationis (§ 859), quapropter Jusjurandum ex metu injusto invalidum est, et qui illud non servat perjurii accusari non potest (§ 869). At si quis justo metu ad actus obstrictus fuerit, Jusjurandum id omnino validum est, quia actiones nostrae susceptae ex metu justo validas producere possunt obligationes. Qui igitur tale Jusjurandum violat, merito habetur pro perjuro, et eum cui praestitum est laedit. Recte ergo scripsit Cicero officior. Lib. III. Cap. 29. nullam fraudem esse si quis praedonibus pactum pro capite pretium non attulerit. quia in hoc casu Jusjurandum ex metu praestatur injusto. Grotius de Jure belli et pacis Lib. II. Cap. 13. § 15 repudiandam esse hanc Ciceronis sententiam statuit, sed sine fundamento, uti recte monuit Pufendorf in J. N. et G. Lib. IV. Cap. 11. § 8.

§ 873.

Uti pactum in expressum et tacitum § 842 divisimus, sic nihil impedit, quominus Jusjurandum quoque certo respectu ita partiamur (§ 863). Requiritur quidem ut omne Jusjurandum per verba expressa et distincta praestetur, et modo praelegito, si is Jurejurando obligationem suam adstringere, aut velit aut debeat (§ 8 cit.). Sed per verba ea invocatio numinis, [illegible] Dei sine qua Jusjurandum nec concipi quidem potest

aut

aut proxime sit et directe, aut vero per consequentiam. Si modus prior obtineat, Jusjurandum expressum et Solemne vocat, sin posterius implicitum et tacitum cum Gundling J. N. et Gen. Cap 17. §11. Aequivocationis evitandae causa prius dici posset directum posterius indirectum. Per rem quodam uti nemini modum loquendi et scribere possumus ita profecto et volumus. Et monemus Jusjurandum illud quod fit per animam, per oculos, aut res cuivis carissimas esse implicitum seu indirectum. Sensus enim est, ut iudic ose monet loco cit. Gundling Deum si fallamus en in m mea quae quam cara sint atque preciosa ultionem debere affer

§ 874.

Jusjurandum a nobis praestandum ad negotia nostra quae maxime pertinet: quocirca id eum per mandatarium praestare possumus. Atque tunc mandatarius jurare dicitur in animam alterius mandantis nimirum in quem firmitas obligationis e Jurejurando emanans redundat (§ 857.) Ita quoque se res sit si plenipotentiarius noster loco nostri Jusjurandum praestiterit. Si vero negotiorum Gestor nostro vice deposuerit Jusjurandum illud quidem nulla nos pt obligare ratione § 857.

§ 875.

De eo iam dispiciendum est, quid in eo casu praecipiat Jus naturae, quum obligationi pactitiae etiam jurejurando confirmatae nequit aliter satis fieri quam cum manifesto ejus interitu, qui eadem contraxit. Habet et hic locum

falsor

favor ille necessitatis cujus (§. 34) fecimus mentionem. Si primitam pacta in eum finem, et cum ea expressa vel tacita conditione inita sunt, ut paciscentes vitam per pactiones non amittant. Quodsi vero paciscentium unus obligavit sese ad feri et quidem jurato velle se etiam cum jactura atque discrimine vitae suae officio suo defungi: tum utique favor necessitatis expirare videtur quippe qui per hoc pactum expresse sublatus est. Sed hic non incongrue judicari posset liceatque homini de vita sua cum alio pacisci eo quod vita ejus in Dei non in ejus propria potestate sit. Si homines in mutua relatione consideramus, posse et eos de vita sua pacisci inde cognoscimus, quod faciendo istud neminem laedat. Sin autem considerant in relatione ad Deum, nihil utique habent proprii et vitam quam agunt, Dei donum est, ejus quidem liberali bonitate concessum. Quapropter quoties de vita sua pactum ineunt, toties sub conditione est accipiendum, si nimirum Deo vitae auctori et conservatori id ita visum fuerit (§ 855).

876.

Quum hanc Officiorum collisionem expendimus perducimur cogitationibus nostris, ad quaestionem eam, An liceat sit vitae conservandae causa falsum jurare. Et hic quibus distincte conservandum esse arbitramur. Si Jusjurandum legitime h. e. salvis legibus naturae fuerit delatum non licet vitae conservandae causa falsa jurare. Nam in hoc casu Jusjurandum in foro externo spectatur intelligendum ex

mente illius qui illud legitime defert § 861. et obligationis firmitas derivari debet, non ex internis mentis actibus, sed ex externa declaratione (§ 863) Quapropter si quis in hoc casu falso iuraret, eum, cui iuratur laederet. Jam vero legibus vetitum est, alios laedere. Ergo si iusiurandum legitime fuerit delatum non licet vitae conservandae causa falso iurare. At si iusiurandum delatum fuerit illegitime e.g. a Latrone illud falso praestari posse existimamus. Etenim latro, vel quicunque legum violatorum nullum habet ius deferendi iusiurandum alteri, ergo alter ille nullam habet obligationem illud praestandi. Cum igitur iurati non iurant ideo, ut obligationem suam erga alium quam nullam habet confirmet, sed ut vitam suam quae in manifestum discrimen adducta est, hocce unico remedio conservet. Ergo hactenus nulla obligatio erga illum legum violatorem ex praestito iurejurando derivari potest. At forte obligatio erga Deum inde emanabit. ne ista quidem, nam hic non Deo iuratum est. Praeterea quum hoc in relatione ad Deum adeoque in foro interno consideratur, obligationes ejus, non ex actionibus ejus externalibus sed ex internis animi motibus emanant. Jam vero hoc latroni vitae conservandae causa falso iurans relatus ad Deum animi sui sententia non iurat, illud enim naturae ejus rationi repugnaret. Quocirca nec nulla ex hoc iurejurando ex necessitate praestito erga Deum obligatio provenire potest. Ex necessitate iusiurandum invalidum est, et qui illud non servat, periurus haberi plane non potest § 868. Quadrat huc apprime illud Ciceronis non enim falsum iurare, peierare est, sed quod ex animi tui sententia iuraveris id non facere periurium est Officior. Lib. III. Cap. 19.

§ 77.

Propriæ utilitatis causa pacta violare prorsus nobis licitum est, quod tunc sancte servanda sunt, quum e custodia eorum detrimentum aliquod in nos redundat. Etenim ne tunc quidem alium laedere licet, quum e læsione ea emolumentum aliquod in lædentem redundaret § 818. 20. Ergo nec pacta nobis violare licebit tametsi e violatione eorum commodum aliquod accipere possimus: quia qui pacta non servat eos quibuscum pactus est lædit § 849. Præterea si ab obligatione pactitia alicujus commodi gratia recedere liceret cessaret omnis inter homines fides, et pacta ad finem, cui obtinendo sunt destinata, prorsus essent insufficientia (§ 845)

CAPUT IIIum

De iure defensionis et belli.

§ 78.

Si homines tam absolutis, quam hypotheticis officiis quæ hucusque explicavimus semper satis facerent: vigeret inter eos semper pax externa ad quam obtinendam tota naturæ disciplina unice tendit § 818. Sed dari homines qui violando officia perfecta, alios lædunt, quotidiana testatur experientia unde non potest pax illa externa aut turbari, aut tolli penitus. Quo facto status paci illi oppositus emergit. Pacis externæ defectus est bellum, quod igitur pax per statum definitur in quo ita vivunt homines ut se mutuo in usu rerum suarum non turbent.

bel-

bellum per statum paci contrarium definiendum eri

§ 79.

Facile igitur originem bellorum detegere possumus. Deni mus ea, ex corrupta et perversa hominum indole qui saepius o ligationes suas quamvis validissimas non praestant. Eo enim in casu laedunt alios, quo ipso pacem aeternam turbant per § 15. 20. Quum vero quisque hominum per naturam suam proprias intendat perfectiones: fit hinc ut omnes saltem internas damnum aut ejus reparationem intendamus. facta igitur ex parte una perfectae obligationum violat adeoque laesione et turbatione aeternae pacis; et ex part altera conatu resistendi huic turbationi: statim oritur bellum quod qui inter se gerunt hostes appellari sole

§ 80.

Ex hac bellorum origine de causa quoque [illegible] possum fere iudicium. Id enim est causa belli unde intellig cur geratur bellum. Intelligitur vero ex laesione quia actu talis, aut saltem opinione alterius belligerantium. qui vero laesus est, aut saltem se vere laesum existi mat, habet aut se habere putat belli causam et qui Justam seu iustificam, quia nulla lex extat cui esset contraria. Is qui bellum gerit ex causa iustifica, Justum bellum gerere dicitur, in casu opposito iniustum ap rari solet.

§ 81.

Diximus § pho praeced. nullam legem extare, quae paci aetern

ui

violatori resistere prohiberet, iuberetque omnia damna ab aliis nobis illata patienter ferre. Nec post talis lex in Iure N. habere locum. Omnibus enim hominibus amor sui a natura et ejus auctore Deo insitus est, quem nulla lex tollere potest pen... His positis bella iusto esse omnino licita ex vero statuimus. Sed non audemus ea esse praecepta nulla enim lex extat, quae homines ad bellum gerendum necessario obligaret. Licet laesus habeat causam belli iustificam §. 8 praeced. potest enim ex aliis multo gravioribus rationibus iuri suo sibi in laedentem competenti renunciare (§. 8 23.)

Schol. An homini qua Christiano est bellum gerere liceat Theologis expendendum relinquimus. Speciosa in contrariam partem argumenta adduci solent ex Mat V. Sed quae ut plura alia recte refutat Grotius de Iure belli, et pacis Lib. 1. Cap. II §. 7. 8. Coniunctus reddit mens laudati viri, ut dicat prohiberi a Christo Mat V. 7. 1. Cap. XXV. seu amicitiam privatam et verba Christi quibus malo resisti vetat non in sensu absoluto sed in comparato accipienda esse. Ita commentatur etiam in anotatis ad Mat V. 39.

§. 82.

Hostium ille qui violando perfectas obligationes alterum laesit vocatur aggressor; ille vero qui sese aggressori opponit eique vi arbitrita resistit, defensor appelatur. Tam enim laedere aliis legibus vetito in sit §. 8 20. omne bellum ex parte agressoris spectatum, quippe causa iustifica

destitutum injustum erit, quo circa etiam rectius latrocin[ium]
diceret. § 880. Sed opponere sese aggressori leges natu[rales]
prohibent, § 881. ergo bellum ex parte defensoris spectat[um]
non erit legibus adversum, adeoque quia habet causam justific[am]
recte dicit[ur] Justum. Si igitur bellum quod offensivum voca[tur]
illud est, quod geritur ab aggressore illud semper est inju[stum]
et solum defensivum quod geritur a defensore pro justo ha[ben]
dum. At cum non bellum offensivum non uno eodemque mo[do]
definitur ab Auctoribus. Alii enim id vocant offensivum
geritur ab eo, qui primus arma arripuit quod tum juste f[ie]
rit, quum arma arrepta sunt ius que exerna exhiberi ...
non sine causa justifica. § 883.

Bellum justum non potest geri nisi ab eo qui laesus est, aut
re se laesum existimat § 880. Sola igitur laesio causa e[st]
belli iustifica, quia est ea sola de justitia belli judicium
ferri debet. Quapropter si ex alia causa suscipiatur bellum i[l]
lud certe iustum erit. Ergo quia denegatio officiorum amor[is]
laesio non est (§ 820) ea non potest esse causa belli iustifica[...]
inde qui jure suo utitur neminem laedit § 821. quocirca ne
istud juris exercitium absolute spectatum licet cum de[tri]
mento alterius conjunctum fuerit, pro causa belli justifi[ca]
haberi potest. Nec magna alterius opes, nec diversitas reli[gi]
onis, aut profunda alterius ignorantia pro causa belli ju[s]
tifica allegari possunt. Si enim quod alter me potentior est,
aut a mea diversam profitetur religionem, nullam ponit [...]

fic

... onem, pro q. nulla etiam belli causa justifica esse culpi pt. Nec is justam belli causam ht cui facta promissiones non servant. Ad has enim servandas imperfecte duntaxat obligatio, cuius violatio pro laesione externa haberi nequit.

§ 884.

Si quis per facta officia, tam absoluta qm hypothetica violavit, laesit. Per id alium ergo ipso justam ei belli causam dedit. Ergo qui vita et sanitati alterius sternit insidias eum perimit aut vulnerat, et in religione turbat, existimationem libertatemque ejus minuit, aut hanc adimere capit, exercitium jurium impedit, quod ht exercitium, bona ejus sua fur, furto seu rapina, vel quocunque dolo alio abalienat et memoriam commitit, is alteri dat justam belli causam (§ 821 et 834) et ipse propterea pro agressore habendus est § 852. Vera cum pacti legitimi violatio sit laesio per 849. qui illum servat, alteri dat justam belli causam, et licet arma prior arripuerit tn pro natura definitione agressor est.

§ 885.

Tanti uo facta laesio justam belli dat causam ita quoque certo iminens pro legitima belli causa haberi potest. Etenim non in id ferimur, ut mala nobis iminentia omni qua possemus ratione declinamus avertamusque. Si igitur certo providemus nos ab altero laesum iri nisi ipsi posuerimus impedimenta: nulla lege prohibemur quo minus damna nobis iminentia armis etiam et vi externa adhibita amoveamus. Nec est necesse ut cognitio nostra hoc in passu in ri-

gere

gore Logico aut Geometrico certo sit; sufficit si certo moraliter adeoque maxime probabilis. Sed ubi sumus dubii de alterius erga nos animo, ibi non esse capienda arma inde fit manifestum, quod conscientia dubia nulla actio suscipienda est (§ 105.) Eth.

§ 156.

Propterea defensor adversus aggressorem arma arripere iure potest: quod iste violando perfectas obligationes pacem externam conturbaverit (§ 80.) Intendit igitur aut damnum sibi ab aggressore illatum reparare, aut inferendum avertere, et id quidem pacis externae conservandae causa. Finis ergo belli iusti *pax externa* est, seu restituenda, seu conservanda, quam alter aggressor nimirum aut turbavit, aut turbare certo intendit. Si igitur defensor finem sine strepitu armorum per alia remedia obtinere potest, rem ut et aequius fecerit, si antequam arma capiat, ea prius adhibere voluerit.

§ 157.

Vult autem defensor aut reparare damnum sibi ab aggressore illatum, aut certo inferendum avertere (§ praec.) propter si aggressor edoctus fuerit a se alteri damnum esse illatum illudque reparare voluerit: tum quidem defensor sine ratione et fine ageret, si armis id quaerendum esse censeret, quod sine iis obtinere eum posset. Potest autem damni reparatio duplici modo a laedente institui. Aut enim rem ablatam *restituit*, aut exhibitione aequipol-

a laeso satis facit. Ergo si laedens ablatum restituat, aut pro
satis faciat, defensor iustitiam belli causam habere
desinet. Ex his quam utilis imo necessaria sit belli in-
dictio vel minimi momenti apparet. Ita enim facta deli-
berationes institui possunt de remediis quibus laeso
sine strepitu armorum satis fieri possit. Sed haec quidem
generatim exposita nullam habent difficultatem, verum
quia in applicatione perplexa admodum res est, fit hinc, ut
saepius non aliter, quam armis solis explicari queat. Hac
nimirum tantum semper est in controversia quis in
dato casu pro agressore habendus sit, quod non alias quam
armis decidi solet. Sed suadet prudentia ut res deferatur
ad arbitrum qui alienus a studio partium sententiam ex
aequo et iusto pronunciet. Quodsi enim utraque pars in eum
compromitteret, standum esset ejus iudicio et lis posset
aequa ratione sine armorum strepitu componi

§. 885.

Qui ab altero laesus aut certo laedendus est, is habet ius
belli adeoque facultatem nocendi hosti suo sed quantam
infinitam ne an restrictam? id enim non est undiquaque ex-
peditum. Nos existimamus, attendendum hic esse ad finem,
ob quem bella suscipiunt, et ex eo de quaestione iudicandum
(886) Tantam nimirum concedit ius naturae hosti nocen-
di facultatem, quanta est ad finem obtinendum necessaria.

Finis

Finis vero est damni illati reparatio et certo iniuriae aversio. §. 886. ergo quibuscunque velis hostem ad reparationem damni nobis illati cogere, aut certo inferendi [illegible] tere possumus, ea omnia licite a nobis adhibentur. Prohibent leges vitam ei adimere si alias pax aeterna non possit obtineri. At si in eum statum vi nostra fuerit conjectus in quo amplius damna nobis inferre nequit, et in hoc statu vita ei adempta fuerit, id quidem humanitatem gravem et barbaram crudelitatem redolere videtur.

§. 889.

Nec praescribit nobis Ius N. quibus armis adversus hostes nostros utendum sit. Omnia licita sunt, quibus id quod per bellum intendimus obtinere potest. Si hostem interficere licet §. 880, quidni liceret isthoc vel alio modo id facere ferro, flamma, dolo, veneno intersit perinde, modo parcat: siquidem pax aeterna cum ejus vita consistere non potest. Nec est iniustum per submissos percussores eum e medio tollere qui vitae fortunisque nostris inspirat. Si enim hostes nostros nobis interficere liceat: nihil interest seu id per nos ipsos, seu per alios efficiamus. hactenus videmus, quod arma iure N. pro illicitis habenda sint, si ea intelligi velis, quod officiis erga Deum ediametro repugnant.

§. 890.

Ex his quae generatim hactenus exposuimus respondere

potest ad quaestiones specialiores, quae ad hunc locum
referri solent. Sed vero observandum est, nos hic loci
habere statum naturalem prae oculis, e cujus consideratione,
quae hoc in casu ferendum erit judicium. Ita quaeritur, an
liceat ne furem occidere? Sed occidi ille non potest, nisi prius in furto
deprehendatur. Deprehensus in furto aut sese opponit
ad reparationem damni restitutione satisfactioneve praestandam,
aut promittit. Si posterius eveniat, nulla adest ratio cur occidi
deberet, quin potius ac de ejus abstinendum esse le[ges]
[j]ubeant. Etenim hoc in casu efficit fur, ut laesio quae
sola est belli causa justifica cesset; sublata igitur caussa
belli justifica illud amplius legitime geri nequit. Sin
posterius accidat, non videmus quod leges caedem furis arceant.
Hoc accipi potest, inter rem nobis ablatam, et furis vitam nul[lam]
esse proportionem. Facultas enim hosti nocendi non e
comparatione, sed e fine belli dijudicanda est (§. 88.) O[pp]o-
nit se mihi fur, adeoque ut infamiam e furto manantem
se avertat, omnem adhibet vim meae etiam incolumitati
perniciosam. Quapropter si in hoc conflictu vita ei adem-
pta fuerit, leges naturae per id violatae non sunt.

§. 91.

Quandoquidem sexus sequioris existimatio pene unica est,
nata pudicitia deperierit, aut saltim inde perdere deberet,
quaeri solet, an virgini et matronae honestae liceat etiam in-
terficere, qui sibi pudicitiam eripere conatur. Nos confidenti[ssi]-

fine respondemus, ~~alia evitare possit ratione~~ id omni[...]
licitum esse, si laesionem hanc certo sibi iminentem [...]
alia evitare possit ratione. Laesio enim certo iminens
est justa belli causa (§ 85) quo circa qui virgini aut m[a-]
tronae honestae vim inferre conatur hostis ejus est, quem i[l-]
lico interficere potest. Vana est exceptio inter vitam
hominis et pudicitiam sexus feminini nullam esse pro-
portionem. Tam enim ad § cit. monuimus, [...] fine [...]
[...] aestimatione damni seu illati, seu certo inferendi [...]
facultatem nocendi esse aestimandam. Et hic honor et [...]
quae ad hoc negotium passu pari ambulare videntur. Im[pe-]
ditior est quaestio liceatne foeminae occidere eum, a quo
violenter est compressa. Si res consideretur in statu na[tu-]
rali non videmus cur hoc ad genera prohibitorum referri [de-]
beret. Etenim magna haec est, et prorsus enormis [lae-]
sio restitutione nulla satisfactione reparabilis. [...]
igitur laesa insignem hanc injuriam nece hostis sui
vindicaverit, dici nequit eandem leges justi viola[s-]
se. Sed nec prohibent leges, acceptare aliquam sa-
tisfactionem, si illa violentus ille comprehensor dam-
num datum quodam modo reparare voluerit. An lice[at]
Virgini et Matronae, pudicitiam autochiria conservare,
quaestio est in Ethicis discutienda.

§. 92.

Ex his quid juris adversus talios cum hostes contempto[res]
nimirum et famae nostrae violatores in statu natur[ali]

beamus. Liquidum est. Persequi eos possumus tamdiu, ipso eo quam diu et donec nocituros eos esse nobis justi, mus. Nocere eis possumus, directe et indirecte per, ere et abstrahere eorum res omnes etiam religiosas ut si, nem quem intenimus, damni nimirum reparationem aut ... ionem, et per hoc pacem aeternam obtinemus. Si igitur sufficientem cautionem obtinuerimus, hostem non amplius nobis esse nociturum, vitam ei adimere barbarum foret. Imo si offert sufficientem cautionem velle sese reparare damnum illatum, humanitatis est, non statim recurrere ad arma, sed ex-pectare an promissa damni reparatio, certo subsecutura sit § 886. Sed quis de sufficientia cautionis, aut reparationis damni iudicabit? Ille qui laesit, an qui laesus est? Nos pro posteriore pronunciamus. Verum cum in applicatione diffici-le sit defensorem ab aggressore distinguere (§ 887.) evenit inde ut in hocce ferendo iudicio, magnae identidem difficul-tates oriantur. Recte ad hanc rem Bundlig, unde inquit, hic nihil absolute dici potest. Sed propria conscientia laesi, totum utique negotium relinquendum Cap. 10. § 31. I. N. et Gen. Non fuerit tamen inconveniens, uti eiusmodi hoc ad ar-bitrium, a studio partium alienum deferre (§ § 87.)

§ 893.

Tametsi bellum status est maxime inordinatus, tamen et hostes, qui non ferorum more bellum gerunt, certa pacta inire possunt, per quod illa rerum perturbatio quae bello ordinarie comitatur,

manens quodam modo innuat. Ea duplicis generis esse possunt, aut enim tendunt ad pacem spectantq statum belli tollendum, aut relinquunt belli statum et modum tantum bellum gerendi respiciunt. Generali nomine pacta belli appelari solent.

§ 894

Prioris generis pacta servanda esse demonstratione pr[illegible] non eget. Nam ipsum bellum pacis causa suscipitur (§ 86) Ergo hoc pacta ad eundem finem tendunt, cujus g[ratia] bella suscipiunt. Nec in hac pacti specie quidqm [occur]rit, quo obligatio pacticia, isto in casu si cetera paria [fue]rint reddatur irrita (§ 849): ergo servanda ea esse posi[tum] est extra omnem controversiam. Imo posterioris quoq[ue] generis pacta, quibus nimirum status belli relinqu[itur] servanda esse propterea statuimus, quod sint veri nomin[is] et legitima pacta, ad quae servanda semper datur ve[ra] obligatio (§ 849.) Per ea enim possunt hostes modum ge=renri belli, mutuo consensu determinare, et facultatem sibi mutuo nocendi, certo modo limitare, restringereq[ue]. Movet quidem de his pactis dubium Puffendorf =Lib. VIII Jure N. et Gen. Cap. 8. § 2. qui status ingu[it] =belli, ut talis proprium agendi modum, vim, agnoscat, p[a]=cis autem proprium instrumentum est, fides. Igit incon=gruum videt, fidem adhibere, ubi de pace reducenda =non agit, imo ubi status belli magis servari qm destru[i]

Qui

videt. Dein, quo cum paciscor, ab eo populo, ut fidem mihi = adhibeat postulo. Atqui implicat postulare, ut aliter fidem mean = sequat. et nihilominus profiteri velle ipsum hostem manere = i. e. qui, quacunque via ipsi nocere velit. Nam hostilis sta,, = tus utique in se dat licentiam nocendi alteri in infinitum, sed ad hoc facilis est ut equidem opinamur responsio. Ver esse a in statu belli vigeri, sed causis pt per pactum certo modo determinari, quo observato ea quidem e de,, ducere vult laudatus auctor, sequi n videtur. Deinde cum e definitione hostis adversus horum pactor validitatem argu,, mentatur, regeri posset, definitionem ejus definito suo esse an,, gustiorem. Nam certe n tantum is meus hostis est, qui quacunque via mihi nocere vult. Sed etiam ille pro hoste merito reputatur qui me vi certo modo per pactum restricta et determinata impugnat.

§ 95.

Pacta bellica expressa quae hostes inter de actionibus hostilibus ad breve aliquod tempus omittendis, n sublato tamen belli statu vocant **induciae**, quas sancte servandas esse ex § praeced. fit ma,, nifestum. Non licet igitur eas violare ne tum quidem cum id ma,, ximo nostro comodo fieri posset, quia sunt veri nominis pacta, adeoque de iis valet etiam id, quod supra § 49. et 47. de pactis legitimis generatim exposuimus. Nec valet exceptio licite de,, cipi posse hostem ex § 89. illum enim ex ta pactum observandum esse § 46 luculenter declaratum. Sic vero n decipit hostem qui du,, rantibus induciis sub alio pretextu concessis, de iis sibi pro,,

spicit, quod ad suam defensionem necessarium esse arbitratur. Consistit tamen in nudis actibus defensivis. Fluit enim ex natura rationali, ut hostis, omne id arripiat, quod ad sui defensionem quocunque modo facere arbitratur. Ergo nisi actus illi defensivi, in induciis expresse exacti fuerint, proficientes reputari erunt. Sed si fuerint per pactum induciarum vetiti, aliter pronunciandum esse statuimus.

§. 96.

Fieri potest ut hostis unus alterum ad inducias sibi concedendas alliciat fraude, quod si iam deceptus ille fraudem hostis sui post datas inducias detexerit, quaeritur sitne obligatus ad inducias concessas servandas? Putamus non esse obligatum si fraudem nulla detegere potuit ratione (§. 50.) Si igitur obligatus non est, nec iure iurando si quod accessit, firmam reddere potuit obligationem, adeoque si inducias concessas violat non potest haberi pro perjuro (§. 8 by). Sed nec ille hostis existimabit se ad servandas inducias esse obligatum, qui vincibili errore inductus eas concessit. Etenim deceptum se esse constanter affeuerabit, nec in statu belli qui est maxime confusus, distinctio vincibilis atque invincibilis erroris magnam habere potest utilitatem. Non agunt ibi homines secundum leges, sed omnem iustitiam in vi et armis collocant. Sed induciae metu concessae servari propterea debent, quod metus ab hoste incussus semper pro iusto habendus.

§. 97.

Status belli tolli potest per pactum, quod in eo casu pacis

[-]um appelari posset. Istud licet ex metu profluxerit [ta]men custodiendum esse, inde patet, qd in bello omnia fe[r]e ex metu hostis suscipiantur. Etiamsi pacti illius pa[ci]ficatorii custodia cum nostro incomodo conjuncta esset, eo [ta]men non obstante obligaremur ad illud servandum, quando [qu]idem propria utilitatis causa pacta violare non licet. §. 77. [Q]uodsi vero ex errore invincibili pactum illud hostium alter i[n]iuit, et ex eo multa ad se mala emanarent, nulla vis est obli[gati]onis pacti habere locum. Namsi ab errore liber fuisset hosti[s] absque dubio nullum pactum fecisset, illud igitur qd iniuit pro [c]onditionato habendum est, quia non alias qm ea sub conditio[-]ne, si ita se res habeat pacisci eum voluisse existimandum [e]st.

§. 98.

[Ad]do adhuc monemus violatione officior. perfector. ex favore [n]ecessitatis facta non oriri belli causam iustificam. Enim qui [f]avore necessitatis utitur non violat officia animo laedendi: qua [p]ropter nec laesio proprie sic dicta in eo casu, locum obtinet, [qu]a sublata iusta belli causa tollitur (§. 83). Sed si quis detri[m]ento alterius vitam suam conservavit: defectus periculo [a]d illius reparationem obligatus est, si eam nimirum, ad fectus [m]alo, postulaverit. Nec enim habet obligationem perfectam tol[l]erandi mala quae in se, ex favore necessitatis, quo utitur alter, pro[f]luunt. Quapropter si praestare reparationem noluerit, alterum laedit, [a]tque ei causam belli iustificam. Quodsi quis favore utens [n]ecessitatis, nihil mali vim inferre conaretur, ut conservaret

sta

suam juste ei resisterem inferemque etiam mortem natu-
me amore impulsus.

Theses depromtæ ex
Par. I. Capite III
Juris Naturæ et Gentium

Thes. I. Bellum est status paci oppositus adeoque humanæ
felicitati maxime adversus, licet sint quam plurimi
qui e bello fortunas suas augmentare quærant

II. Non omne bellum est justum, omnis tamen agress-
pro injusta habenda est.

III. Christiana religio bella in universum non erat, se-
ea tantum, quæ sine causa justifica suscipiunt.

IV. Sola læsio est causa belli justifica, quod si tamen
pars lædens, parti læsæ satis facere voluerit, nu-
ratio ad arma provocandi adesse videtur.

V. Læsio iminens probabiliter præcisa, belli o defe-
vi causa justifica esse potest.

VI. Qui obligationem pactitiam violat paciscentem
lædit, unde læsio, jus belli enascit.

VII. Indictio belli, in quantum custodia pacis gesta
fluit, est officium stricti juris.

VIII. Facultas hosti nocendi, tanta est, ut ei vitam etia
adimi posset, si pax terra alioquin obtineri ne-

IX. In statu naturali furem in furto deprehensum o-
re licitum est, latronem etiam laudabile.

X. Iustitiæ conservandæ causa, ei qui [illegible] ui eripere conatur jure vita adimi potest.

XI. Omnia pacta bellica si legitima fuerint, sancte servanda sunt.

XII. Licet quidem hostem decipere, sed recedere ab obligatione e pactis bellicis emanante nec iustum est, nec honorificum.

CAPUT IV

De Dominio rerum, et eius varia differentia

§ 99.

Ius naturæ omnes vetat læsiones, nec permittit alios in usu rerum suarum turbari (§ 815). et quidem propterea, ut pax externa conservari queat. Res aliorum eæ sunt, de quibus illi ius pro arbitrio disponendi habent. Ergo de quibus pro arbitrio iure disponere possumus, sunt res eorum, adeoque respectu mei [illegible] res aliorum. Sed cum nequeat inter omnes res quæ non sunt alterius esse mea, accedat necesse est, unde cognosci queat, rem esse meam. Tamen non quam primum facultas accesserit, alios ab usu ejus excludendi, statim dicere possum rem esse meam; quapropter facultas ea conjuncta cum facultate de re pro arbitrio suo disponendi character est, quo rem meam ab aliena distinguere possum. Quod res est mea illa dicitur esse in meo **Dominio**. Ergo Dominium nihil aliud est quam facultas pro arbitrio de re disponendi cum exclusione alterius

et

et is cui competit dominium dominus appellatur. Meum igitur et tuum, in hac nostra disciplina utramque faciunt paginam, quod accurate semper, pacis externae conservandae causa distinguenda sit. Et quia ex hoc discrimine Dominia orta sunt manifestum est in disciplina nostra omnia eo dirigi, ut Domini inperturbate rebus suis utantur.

Schol: In definitione Dominii non conuenit interpretibus Juris Naturae. Puffendorf Lib IV Cap IV § 2. Dominium vocat ius, quo alicujus rei, uel ut substantia, ita ad aliquem pertinet, ut eodem modo in solidum non pertineat ad alium hominem. Voluit hac definitione si quam conjectura adsequi possumus illustris auctor uulgarem definitionem illustrare. Illi pro objecto dominii res constituunt corporales quas phrasi distinctius expositurus Puffendorf objectum Domini constituit res cujus eius uel ut substantiam. Heinecius per solam facultatem excludendi alios ab usu alicujus rei definit dominium Lib I. J. N. § [illegible]. Sed definitio ejus non videtur ei reciproca dantur enim casus in quibus haec facultas locum habere potest necetiam obtinet adhuc Dominium, quod in casu dicitur res iacens. Alii per solam facultatem libere de re disponendi definiunt Dominium vid. Glaffey Lib. IV Cap III § 46. His uero Heinecius pupillos oponit, qui sunt nocentes Domini licet ea facultate non sint praediti. Christianus Tomasius Juris pru-

Oden,

Veritat. Divinae Lib. II. Cap. 10 § 37. dominium vocat ius quo res aliqua alicui est propria, sed quia ipse monet § seq. proprietatem et dominium esse sinonima eo ipso definitio ejus videtur vitiosa. Nos his ~~ex aliis~~ causis tentavimus duo illa facultatem nimirum de re pro arbitrio disponendi et ius ab usu rei alium excludendi conjungere, ut plenam nobis atque accuratam dominii formare queamus notionem.

§ 100

Dominus alicujus rei potest eadem disponere libere, cum exclusione ~~exclusione~~ alterius per § prec. Ergo potest consectaria rei illius ad fines suos obtinendos adhibere, adeoque eadem uti, et quia omnia ad quosvis fines obtinendos adhibere potest, omne ea fruendi ius habet. Si quidem vero quisque iuri suo renunciare potest § 824., etiam dominus dominio renunciare potest adeoque penes ipsum est, an re ca uti velit nec ne. Immo quia de re ipsa pro arbitrio iure disponere potest, si ipsam quoque rem destrueret, et per hoc omnia ejus tolleret consectaria neminem laederet. Ea tenus igitur domino competit ius re abutendi quatenus nimirum facultatem habet ipsam rem quoad substantiam ut ita dicam tollendi et destruendi. Vero quia dominus habet de re in dominio suo existente disponendi facultatem, habet etiam facultatem efficiendi ut fiat alterius. Facultas haec jus alienandi vocari solet quod ex dominio necessario sequi in aperto est.

§ 101

Vero quia dominus libere de re sua disponere potest,

et

et quidem cum exclusione alterius; habet enim jus rem possidendi. Is autem dicitur *rem possidere* qui eam actu ad res suas refert, ejusque usum actu percipit. Unde efficitur a possessione ad dominium non valere consequentiam, quia fieri potest, ut quis rem aliquam ad res suas referat, percipiatque actu, et percipere velit ex ea utilitatem, nec tamen illius faciat. Et hoc notum iuris illud axioma: *a facto ad ius non valet consequentia.* Sed nec a dominio ad possessionem semper recte concluditur, cum ex iure quod est moralis facultas non semper consequatur actus. Potest nimirum evenire ut alter rem possideat, alter rei sit dominus.

§. 102

Si quis rem alterius possideat, is cujus ea est, seu ejus dominus a possessore repetere potest. Quando id facit dominus, tunc *rem suam vindicare dicitur.* Ius ergo *vindicandi* ex dominio necessario sequitur. Sed rem vindicaturus iura sua ostendat necesse est, probetque evidenter rem ab alio possessam ad se pertinere, seque esse eius legitimum dominum. Hoc facto si possessor rem possessam tradere domino noluerit, eundem laedit, adeoque dat eidem belli causam iustificam. Isto in casu possessor rem alterius possidet, et quia novit verum rei possessorem dominum, iura sua vindicantem et demonstrantem, non tamen eam vindicanti domino restituit, pro *possessore malae fidei* habetur; quod si rei possessae verum dominium ignoraverit

si

possessor bonae fidei. At cum nemo hominum possessor malae fidei videri cupiat, et mala fides, quae interna cujusvis conscientia diiudicanda sit; malam fidem possessoribus ostendere per quam est difficile. Quodsi controversia inter possessorem et dominum alicujus rei exorta ad arbitrum deferatur, sive eo, ut sine armorum strepitu componi queat: ipse argumenta vindicantis recte et sine partium studio exponere, et ex regulis iusti ferre iudicium debet. Totum igitur probandi hoc in casu vindicanti incumbit, unde favor possessorum intelligitur. Praesumitur semper, et quidem haud immerito, possessores esse etiam dominos: quia possessio ut effectus domini consideratur. Sed dominium sine possessione male praesumeretur; quia ita divelleretur causa ab effectu suo, quae tamen ordinarie simul sunt. Sed vero uti vulgatum, ita verum quoque est, extraordinaria non sunt praesumenda.

§. 103.

Si dominus ejus iura hactenus expedimus iura sua actu exerceat, varii inde partim in ejus persona partim in aliis oriuntur effectus. Et dominus quidem si iure abutendi atque alienandi utatur, privat se ipse dominio. In casu priori propterea quod res quae in dominio erat destructa est, et certo respectu esse cessavit; in posteriori vero alter factus est rei illius dominus. Sed idem dominus iuri suo renunciare quoque potest (§ 123) efficereque ut res quae hactenus in dominio suo fuit, fit nullius,

quo

quo in casu eam derelinquere dicitur. Tres igitur amittendi dominii concipimus modos, & per ista nimirum quae dominio competunt fluentes. Primum rei destructionem, secundum alienationem, tertium derelictionem. Nec plures modi amittendi dominii, qui in facto dominii rationem habeant proximam, in statu naturali dari possunt, licet plures modi amittendae possessionis locum habere queant. Potest enim evenire, ut dominus ex certis causis rem aliquam mobilem possidere nolit, quo in casu eandem abjicere dicitur, sed per abjectionem non cessat esse ejus dominus, quia iure suo per abjectionem non videtur se privasse. Accidit enim etiam, ut dominus possessione rei alicujus mobilis invitus privetur, sed propterea non cessat esse dominus, quo in casu rem amittit, quia ius in re ea non amisit, licet id exercere nequeat.

§ 104.

Ex iure vindicandi, quod domino competere diximus (§ 81.) derivamus obligationem restituendi, qua alter possessor sive bonae seu malae fidei sit, tenetur. Et rei quidem restituenda erit, cum omnibus consectariis et fructibus suis, quia ejus esse censentur, qui est rei ipsius legitimus dominus. Et consumti fructus restitui debent vero rei domino, non quidem in natura, alioquin dominus in usu rei suae turbaretur, quod tamen legibus vetitum est (§ 78.) Nec habet quod adversus hunc iuris rigorem excipiat bonae fidei possessor. Etenim ipse rei possessor, dominus revera non est, licet dominium sese

esse

[illegible]pinet, quapropter tam etsi acceperit detrimentum, rei a se possessae restitutione, dominus tamen rem suam vindicans, nullum infert damnum, quia utitur iure suo, adeoque neminem laedit (§ 821. 102.)

§ 105.

Quod si possessor rem in statum redegerit meliorem, atque erat tum, quum verus ejus dominus possessione ejus excidit, tunc possessori sumtus refundere debet. Nisi enim istud faceret, turbaret possessorem in eo quod ejus est, adeoque eundem laederet, quod etiam legibus prohibitum sit (§ 820.) Sumtus ad rem perficiendam facti possessori a domino restituendi sunt. Sed si sumtus illi ex rei fructibus facti fuerint, dominus ad eos refundendos, quia fructus sunt, non obligatur. Quodsi non fuerint sumptus.

Quodsi non fuerint sumptus industria possessoris, non vero rei possessae: dominus et possessor negotium inter se ex regulis iusti et aequi transigere debent. Est istud etiam in eo casu observandum, quum possessor rem domini perituram conservavit. Ita quidem observandum, ut firmum maneat vinculum illud pacis aeternae fundamentum suum cuique (§ 815.) Quodsi res apud possessorem bonae fidei perierit, is ad ejus restitutionem obligatus esse non censetur, quia ipse verus dominus, hoc in passu dominium ejus rei amisisset.

§ 106.

Dominus quia iure alienandi gaudet, per § 100 potest rem transferre in alium, aut rem ipsam quoad substantiam, aut tantum rei illius consectaria itaque vel pure, vel conditionate (§ 838.) Si cui

ipsius

usus alicujus rei a domino concessi, usuarius voca-
cui enim fructus, usufructuarius audit. dominus vero in
ratione proprietarius appellatur. Efficitur hinc, nec usuarium
nec usufructuarium abutere posse, quo respectu nec prio-
ris Domini habent jura, verum secundum certas condition-
es accurate observandas usuarius et usufructuarius
sunt obligati.

§ 107.

Hactenus iura dominorum consideravimus: eam speciem
nominis quoque expediendi ducimus et definitione § 99 in-
ta deducendo. Diximus dominium idem involvere ius
de re aliqua pro arbitrio disponendi, illud autem aut circum-
tum posse esse, et illimitatum aut limitatum: si prius, di-
dominium plenum, et absolutum; sin posterius minus plenum
restrictum. In posteriori hoc casu is qui iure gaudet di-
eitracurium, quod competunt alteri certo respectu restringen-
di, ac eam relative ad eum cujus iura restringere potest, do-
minus directus, et alter ille dominus utilis, appellatur. Un-
de intelligimus dominium utile dominium esse minus ple-
num seu restrictum posse vero eo non obstante pro vera domi-
specie haberi. Si autem attendamus ad varietatem condi-
tionum, sub quibus dominus directus domino utili iura
cedit varias dominii species utilis inde deducere possumus.

Schol. Aetate nostra tres potissimum ejusmodi dominii
species innotuerunt, feudum, emphyteusis et ius
superficiei. Feudum est dominium utile datum

sub conditione fidelitatis. Is cui datur feudum vocat. vasallus, et qui illud dedit per excellentiam dominus audit. Emphyteusis e dominium utile concessum sub lege annuae pensionis, domino directo praestandae. Qui hoc dominio gaudet dicit. emphyteuta, et dominus directus hac in relatione emphyteuticarius audit, si dominus utilis salarium aliquod pro superficie soli domino directo praestare debet, tum audit superficiarius et dominus directus per excellentiam dominus appellat.

§ 108.

Nec usuarius necesse fructuarius sunt rei domini sed habent tantum ius utendi et fruendi, re aliena § 8 praeced. Iura hoc autem in re aliena Servitutes solent vocari, quas in iure naturae locum habere, licet denominatio e iure Romano desumta est, e § praeced. manifestum est. Potest autem dominus usum rei cuiusque fructum personae tantum conferre ita, ut in concessione ea certae personae cui concedit illud ius respectus habeat, aut rei ipsa dicitur, quicunque demum fuerit ejus possessores; in casu priore emergit Servitus personalis in posteriori realis, Utraque est ius in re aliena, et prior aut pacto aut morte personae, posterior aut pacto aut rei interitu evanescit. Si servitutes intuitu conditionum sub quibus conceduntur dispescere vellemus: varias obtinebimus earum species et quidem pene innumerabiles conditiones excogitari possunt § 8 praeced.

§ 109.

Quae

rerum et eius varia differentia

Quae hucusque de Dominio et turbatione inde manantibus di[xi]mus, ea fluunt omnia e definitione (§ 99) suggestata, in qua generalis dominii notio exhibetur. Quodsi iu[s] cogitemus ius illud quo dominium absolutum, referre ad omnes homines, et soli ac uni personae competere Dominium cogitabimus, quod doctores dominium simpliciter, vel stricte tale, nonnullis etiam privatum di[cunt], quoniam a domino comuni seu comunione in quo pl[u]res homines de re aliqua liberam disponendi facultatem habent, cum exclusione aliorum H. Christ. Tomasius in[stitu]tis prudentia Divina Lib II Cap 10. § 39. et 53. Sed haec co[mu]nio positiva est, quae distingui debet a comunio negativa. Haec tum obtinere dicitur cum res ita pertinet ad plures, ut nullius hominis proprietate acta sit: illa cum in pluribus est dominio, quibus proinde ius excluendi alios compet[it]. Comunio negativa opposita est dominio, non sensu a[c]cepta; Comunio vero, revera nihil est aliud, quam ipsum [do]minium comune vel condominium

§ 110

Haec dominii cum comunione comparatio, ducit nos ad quaestionem eam, in Iure Naturae ventillari solitam, cooperit[ne] tum dominium cum dominibus, an vero comunio bonorum eo fuerit prior? Quaestio haec quia facti est, non est magna in[de] enti hac natura utilitatis, quare nec nos multum de eo labo[ra]bimus quaecunque sit dominorum origo, sufficit nunc ea esse[,] introducta nec posse sine maxima rerum humanarum turbatio[ne]

soleri (§. 99.) Praeterea omnia iura dominorum in praecedentibus
voluimus (§. 100.)-103. Neque eramus soliciti de origine domi,,
niorum, probe gnari principia J. Naturalis dominium rerum
concernentia e dominii natura praesente deduci, sine certa hy,,
pothesi de origine ejus, id quod iudiciose monuit laudatus
Thomasius in fundam. J. N. et G. Lib. II. Cap. 10. §. 6. Sed
si ad quaestionem praedictam determinate respondendum est
communionem priorem fuisse dominio propterea statuimus
in statu naturali, iura hominum, utendi atque fruendi, re,,
bus ad vitam agendam necessariis, aequalia ponenda sunt
adeo communio bonorum negativa, e statu naturali absoluto de,,
ducitur. Dominium contra ea stricte acceptum, factum aliquod
in quo rationem habeat, necessario requirit, cum ea nec in na,,
tura hominis, nec in ipsis rebus contineri queat. Unde
liquet rerum dominia, pertinere ad ius naturale hypotheticum
et eos, qui dominium [illegible] sunt, viuere in statu aduentitio.

CAPUT. V.

De Modis perueniendi ad Dominium.

§. III.

Jam igitur facta ea, quibus homo sibi comparare potest Do,,
minium recenseamus. Factum illud in quo ratio dominii hae,,
ret, modus adquirendi ratio vero ipsa Titulus solet appel,,
lari, et quidem iustus si ratio fuerit sufficiens. Omnis igitur
adquisitio ~~legibus dominium~~ Titulo, et modo aquirendi
necesse est, sine quibus salvis naturae legibus domini,,
um obtineri nequit. Concipiemus hinc qua re dominus

domi

dominium suum in re aliqua probaturus perfecto ratiocinio facere debeat. Etenim tam titulum quam adqui[rendi] modum, clare debet ostendere, quod aliter fieri nequit, [quam] priorem majori propositione, posteriorem vero in minore assumtione exhibeat. Si ratiocinio suo constat veritas, minus tum est legitimus, sin minus habet recte [pro] illegitimo.

§. 112.

Si quidem communio bonorum et ea quidem negativa ante Dominium ponenda est per §. 110. quaeri posset haud inutili[ter] tam de occasione, quam de causa movente, qua impulsi hom[ines] Dominia rerum introduxerint. Objectum dominii esse res ad constituendam naturam nostram, haud pertinentes, ex eo [fit] manifestum, quod adquiritur facto aliquo ab arbitrio pend[ente] (per §. 8. et pcedd.) Jam etiam homines animum adverterent incom[mo]dum haud fore imo paci externae maxime conveniens, si [res] quasdam alias a se diversas, ita effecerint suas, ut de iis pro arb[itrio] et quidem cum exclusione aliorum disponere possint. Occa[si]onem igitur introducendi dominii accepisse videntur homin[es] ex usu rerum, quae ad constitutionem eorum naturae pertinent, [quam] per ipsam obtinuerant nativitatem. h. e. suum connatum deducebant homines ut de suo, quod per adquisitionem tale [fit] cogitarent. Intendebant vero pacem externam, quippe quae illa communione primaeva non poterat obtineri. Atque hujus [pacis] consideratio pro causa movente introductorum dominiorum recte habetur: quanquam et sufficientia vel ejus potius defectus, pro tali causa haberi possit.

§. 113.

Modis perveniendi ad Dominium

Res in Comunione negativa existentes in nullius sunt dominio (§. 109) quodsi igitur aliquis easdem in dominium suum accipere voluerit efficereque sibi proprias, necesse est factum aliquod praestet, unde ratio peti possit, quare res quae ante fuit in comunione negativa, eam in suo dominio existat. Factum quo acquirit ejusmodi res vocatur modus acquirendi originarius, illud vero quo acquiruntur res quae eam existunt in dominio alterius modus acquirendi derivativus. Terminos hos post Grotium fere omnes, quia comodi sit et comunionem negativam dominio priorem fuisse indicant, et Grotius de Iure belli et pacis Lib II. Cap III. 81. adhibent.

§. 114

Qui res in comunione negativa acquirere vult, debet eas in numerum rerum suarum refere, declarareque actu aliquo externo, se in posterum rei hujus dominum esse velle. Quamdiu res est in comunione negativa, tam diu nullus est ejus dominus, adeoque ea tenus res illa pro re nullius recte haberi potest. Factum illud quo quis res nullius in numerum rerum suarum refert, hancque suam voluntatem actu aliquo sufficienter declarat vocatur Occupatio, quae pro modo acquirendi originario recte habetur. Cum vero ubi nunc ostendimus, res in comunione negativa existentes pro rebus nullius recte haberi queant, necessum vero est occupationi adjicere divisionem quippe quae non comunionem negativam sed positivam proponit. Ergo olim cum genus humanum amplificari coepit, occupatione, non proprie dicta divisione, dominia introducta esse videntur. Atqui vero occupatione etiam res derelictas et eo manifestum est, quod eas ad res nullius recte referant.

§. 115

§ 115.

In omni aquisitione legitima titulus et modus aquirendi adesse debet (§ 110). Ergo nec occupatio si ea pro recto aquirendi modo habenda est, titulo destitui potest. Titulus est dominii ratio evolvenda, et modo aquirendi domin (§ 100) Ergo in nostro casu desumendus erit, et eo actu quis rem nullius in numerum rerum suarum recipit hincque recipiendi actum signo aliquo externo sufficienter dec (§ pce) Et omnino iste aquirendi modus justum titulum exhibet, quia occupans fundamentalia J. N. ... non violat nec quemquam facto suo laedit (§ 18–20) Ergo iste alter non laesio ratio est sufficiens, quare occupatio sit legitimus aquirendi modus, et justum dominii titulum exhibeat. Nec forte opus fuerit ad Dei concessionem cum Gundlingio provocare, quia communio negativa proximi deducenda vid et f. 27. ejus J. Nat. et Gen Cap 20 § 10. Non vocat hoc numinis concessio in dubium, quia jus occupandi fluere detur, sed non habet a nobis pro justo titulo in occupatio quandoquidem priorem reperire possumus.

Schol. Ex his nostris quantum quidem perspicere nobis tum est, possumus eam objectioni illi satis face quam Illust. Pufendorfius, et auctore de principiis sti et decori in compendium redactam, contra titulum occupationis justum proponit Lib. IV Cap IV § 5. posita quia aequali facultate primaeva hominum in res n intelligi, quomodo nudus actus corporalis uniusq

est occupatio, ceterorum facultati praejudicari possit, nisi ipsorum consensus accedat. i. e. nisi pactum intervenerat. Placet hac sententia etiam Mich. Henrico Lib II. Cap III § et Lib IV Cap V. § 1. principiorum Juris prudentiae Naturalis. Sed rationes quas pro ea adducunt non videntur validae. Etenim facultas illa in res, quam indefinitam esse ex concessione nominis, indefinita manifestum est, ipsi etiam occupanti attribuitur, quam si occupatione sua prodit ad actum neminem laedit, quod in re sua utens, neminem in eo quod suum est turbat. Quamdiu enim res in communione negativa existit, nemo eam dicere potest suam (v. § 114) quapropter qui eam occupat, non violat leges nat., adeoque justissime acquirit. Potest ergo intelligi quomodo occupatio facultatem aliorum extinguat, quippe quae tantum tamdiu durat, quamdiu res est in communione, et hoc in casu valet illud tritum: prior tempore prior jure.

§ 116.

Qui rem nullius occupare vult, debet eam in numerum rerum suarum recipere, et hanc receptionem signo aliquo externo declarare (§ 114) quod cum partim verbis partim factis aliis fieri queat, occupationem quoque duplici modo fieri posse, nobis quidem videtur. Plerique factum et in specie apprehensionem aliquam corporalem seu capionem requirunt, quasi verba hoc in casu haud essent sufficientia. Verum modus iste occupationis videtur magis positivus quam negativus, nec extendit ad omnes res, quae per occupationem occupari possunt. Res immobiles, sylvae, agri, prata, cet. nequeunt commode manu aut corpore comprehendi; possunt tamen acquiri per occupationem, sed et omnino verum est mobi-

tam rei occupationem, per corporalem adprehensionem q
sufficientissime declarari. §117.
Si res in dominio nostro existens incrementum aliquod acce
at, tum illud quoque incrementum illius esse censet, cujus est
ipsa, et dominium rei, adquirere dicit incrementum illud p
accessionem. Iste modus adquirendi, quo nimirum id, quod rei a
dit adquirit, vocari solet occupatio necessaria, distinguenda
principali, qua ipsa res quoad ejus substantia adquiritur. [illegible]
autem rei nostrae aliquid accedere vel ipsius natura benef
vel industria nostra, vel tam industria nostra quam natu
mul. In casu primo vocat accessio naturalis, in secundo
dustrialis, in tertio mixta. Ut ad accessoria hac occupa
justum det dominii titulum necessum est, ut ad nexum q
inter rem et id quod rei accedit attendamus.
§. 118.
Quod si inter rem et ejus accessorium, nexus est causali
Dominus rei est etiam dominus accessorii, effectus enim
casu sua continet, adeoque dominus causae, etiam pro
fectus domino recte habet. Fructus igitur arborum, ut exem
plo rem illustremus, quae in meo sunt dominio, omnes a
me pertinent, quia inter eos et arborem nexus est causalis
Res de foetu animalium res ita expedita non est, si quando
git, ut parentes in diversis dominiis existant. [illegible] tu
tri est, ut foetus ejus esse censeat, in cujus dominio est
ter, quam sententiam post Ulpianum ICtos hodie tenent
quam plurimi Heineccius contra ea, et Gundlingius in ca
eo, ubi de parentibus in diversis dominiis existentibus consta
foetum existimant esse debere communem, non prorsus inep

qu

quia causa foetus in eo casu, communis est. Sed si interrem id quod ei accedit talis naturis non potest concipi nec rei dominus pro accessorio illius dominio statim haberi potest. Ita si res iam in alterius dominio existens, ad rem meam accedat, ego propterea, accessorii illius rei dominus non sum; quia ejus dominus per hunc casum, iure suo quod in ea habet, non excidit. Si terrae aliquam portionem, ut exemplo rem declaremus, et quidem ab agro alterius avulsam vis fluminis meo adjecerit fundo, ego portionis illius ex hac sola ratione dominus legitimus non fio, quia possessor dominio suo hoc in casu non censetur esse privatus.

§.119.

Cum rei alicujus dominium ignoramus, ignorantia, invincibili: tum possumus eam salvis naturae legibus occupare, §.115. Etenim ita facientes neminem laedimus imo nec laedere possumus cum ex hypothesi verum rei dominium nesciamus, nec scire possimus; habemus igitur rem eam tantisper pro re nullius, quae occupatione justissime acquiritur. Sed si post factam occupationem verus dominus rem suam a nobis vindicaverit, ostenderitque sufficienter se esse rei illius verum dominum, tunc est in nobis obligatio, eam restituendi, quia tum non re ipsa, sed tantum opinione nostra, eramus rei illius domini, licet fuerimus bonae fidei possessores (it §.104 et 107)

§.120.

Si igitur res aliena cujus ego dominium nec scio, nec scire possum rei meae, naturae beneficio accesserit, eandem iure habere possum, pro re nullius, adeoque iuste occupare (it §. praec.). Quapropter si per alluvionem, prato, vel agro meo arei finio terrae fimus ag- cujus limitum vix confinxit.

pau

paulatim et successive aliquid accrescat, incrementum
tur iure occupo, eo, quod particularum illarum, quae
fundum meum auxerunt, verum dominum nescio, nec scire
la ratione possum. Sed si fundus meus fuerit limitatus
que certa determinataque mensura circumscriptus, nihil
per alluvionem accedit, quia solum illud quod inter flum
et agrum meum ~~inter~~ interjacet, non est in meo dominio.
Quodsi flumen alveum mutet, dominus agri arcifinii
setur, esse dominus etiam derelicti alvei, propterea quod
illius limes ipsum flumen est, cujus mutatione mutari
debent agri illius fines, seu termini: similis est ratio
lacu aut in stagno, quod prodit alveum constituit: decresce
etiam eo, prout ubi finale decrescit, et acrescente cont
eo ipso diminuitur. Sed si ager meus limitatus fuerit
ad me pertinebit alveus ille, sed habebitur pro re nullius,
que cedet occupanti: Istud vero in eo casu intelligendum
quando flumen lacus aut stagnum, ad res nullius refer
Alioquin cujus est lacus aut flumen, illius censetur esse
alveus imo insula quoque quae in eo nascitur.

Schol. Attigimus hactenus species accessionis naturalis, memoriae causa simul hic adscribere haud fuerit inutile. Referunt nimirum ad hanc accessionem, fetum animalium, vim fluminis alluvionem, al derelictionem, et insulam.

§127.

Potest quoque contingere, ut rei meae aliquid accedat, incrementum industria alterius (§117.) Hoc autem hic loci vocat incre

tum

tum per quod res melior utiliorque efficitur: nam illud per quod fiat deterior detrimenti potius nomine complectendum est. Est facile ad intelligendum, industriales hujus accessionis varias dari posse species, quas omnes in disciplina nostra enumerare non est necesse. Quodsi modum accessionis consideraverimus, et ex ejus diversitate species determinare voluerimus, reperiemus primo posse aliquid rei nostrae ita accedere, ut accessorium illud extra rem nostram existat, ab eaque salva rei nostrae substantia separari queat. Hanc accessionis speciem appellare solent adjunctionem. Dein itaque rei nostrae accedere potest aliquid, ut illud accessorium non existat extra se, sed intra rem nostram, aut plane ita, ut rei nostrae per accessorium illud nova data sit forma, quae sine re nostra, separatam existentiam habere non potest. In casu priori quoad solida quidem commixtionem, quoad fluida, confusionem, in posteriore specificationem adesse dicunt.

Schol. Industrialis hujus accessionis, variae species solent ab iis recenseri politicis, qui jura positiva in specie Romana interpretantur. Referunt huc adplumbaturam, adferruminationem, intexturam, inaedificationem, picturam et scripturam. In specie specificationis variae possunt esse species, si ad varietatem formarum, quae in re oriuntur attendamus.

§122.

De his accessionum speciebus observanda sunt sequentia.

1, Si is cujus industria rei alterius aliquid accessit, accessorium illud repetat, reddendum est ei, si separari a re illa sine

del.

detrimento possit, sin minus reddendum est in valore; ideo ob generale disciplinæ nostræ axioma nemo in suo locupletandus §. 81. Quod si sine detrimento rei accessorium aut ejus industriale ... are sejungi nequit, dominus rei a separatione non videtur obligatus. Nam is cujus industria rei alienæ aliquid accessit, aut sciuit rem esse alienam, aut non. In casu priore est in culpa, adeoque valebit adversus eum tritum illud: damnum quod quis sua culpa sentit, non est damnum. In posteriori res ... decidenda erit ex æquo et bono. IIdo Solet in his casibus ubi nimirum separatio commode fieri non potest, inculcari vulgare illud: accessorium sequitur suum principale. Sed id ita generatim et crude positum sine insigni alterutrius injuria, non semper procedit, uti si accessorium principali suo æstimaretur multo præstantius, id quod in pictura et scriptura evenire potest, facile quis in eo casu pro legitimo domino habendus. Existimamus hic valiturum prædictum canonem, modo id accipiatur pro principali, quod est præstantius. Si igitur scriptura præstantior carta aut pictura, tabula: sequatur charta scripturam, tabula picturam et domino chartæ, vel tabulæ per principia sic entiæ naturæ, charta vel tabula in valore restituatur.

§. 123.

Ad accessionem mixtam sationem et plantationem referre solent. Et in his quidem expedita sunt omnia, nam quidquid in fundo meo crescit, id ego ad res meas jure refero. Quod si alter agrum meum conseverit, tum circum-

stan-

stantiis sub quibus hoc factum ab eo est, de Dno fructuum
iudicium ferri dt. Si id ab alio dolo perpetratum est, non
pertinent ad eum fructus, quia violata lege natural. pacem
externam conturbavit (§. 818.) Quodsi autem ex ignorantia
vincibili hoc ab ipso factum est, suam sibi adscribere dt. ne-
gligentiam, sin ex invincibili, ex iusto et aequo inter Dnum
fundi, et eum cujus industria fructus illi provenere divisio
eor. instituenda erit.

§. 124.

Evenire potest et identidem evenire solet, ut Dominus rem aliquam
mobilem amittat, nec tn propterea dominio ejus privetur (§. 105.)
Quodsi tam amissa haec res ab aliquo inveniatur et inventor verum
rei dominum sciat, scireve possit, tum eam non pt habere pro re nul-
lius, adeoque eam iuste occupare nequit. Hoc igitur in casu, in-
ventio non est legitimus adquirendi modus, et tales invento-
res si rem inventam apud se detinuerint, habentur merito pro
malae fidei possessoribus (vid §. 102.) fures tn dici nequeunt, quia
dominum possessione non privarunt (§. 32.). Sed si inventor nec
sciat, nec scire possit, verum rei inventae dominum, recte eam
habet pro re nullius (§. 119.) adeoque eam iure eam occupare pt
(§. 115.) Inventio igitur dat occasionem occupandi, et justitia
hujusmodi adquisitionis proxime ex occupatione non ex inventione
derivanda est.

Schol. Atque ista de occupatione principali et ejus accessoriis
sufficere possunt. Est ea uti iam ostendimus legitimus
adquirendi modus, et is quidem originarius, quod ita clare
patet, ut Dei quoque dominium in creaturas ex inde derivare

nulli

nulli dubitemus. Titulus est creatio unde summum et illimitatum Jus Dei, in homines pendet, ut consumatissimo jure Dominus dici mereatur. Potest ex his perspici, quae sit hominis ad Deum ratio, quae item officia a hominibus Deo praestari debeant, quae licet imperfecta, intuitu pacis aeternae audiant, ad ea tamen praestanda perfectissime obligati sunt hi per naturam. Posse ne inter Deum et hominem pactum stricte dictum locum habere, unde iura et obligationes pactitiae dependeant, aliae hujus generis quaestiones, etiam ex Jure Dei facile decidi possunt.

§.125.

Jam modi adquirendi derivativi ex perdendi veniunt. Cos facile reperiemus si ea quae de amissione Dominii §103 commentati sumus in memoriam revocaverimus. Diximus ibidem Dominum privari Dominio, aut rei suae destructione, aut abalienatione aut vero derelictione. Ex destructione nullus modus derivare potest. Praeterea, quod res ipsa, quae in Dominio fuerat, ... it certo respectu esse cessavit, adeoque nec adquiri potest. Res derelictae habentur pro rebus nullius, consequenter adquiruntur occupatione per §114. Verum ex alienatione modus adquirendi derivativus emergit si nimirum alter, ad alienationem illam consenserit et rem alienatam in numerum rerum suarum receperit. Cum vero uti ex praedictis constat ad hunc adquirendi modum, mutuus consensus necessarius est: adquisitio derivativa eatenus per pactum fieri debet, nec sine eo potest consistere (per §42.) Recte igitur docuimus supra (§47.) per pactum res nostras fieri alterius, et vice versa salvis naturae legibus.

§.12

§. 126.

Omne pactum vel expressum est, vel tacitum, purum item vel condicionatum (§§ 42. 52.) Ergo etiam adquisitio derivativa, vel expressa vel tacita fieri pt, pure item vel condicionate, (§§ praeced.) Sunt hae pacta vel unilateralia sunt vel bilateralia §§ 52. Illa in alienatione considerata vocantur gratuita seu benefica, haec reciproca seu onerosa. Cum vero pacta modum adquirendi derivativum iustum constituant §§ praeced. colligitur inde liquido pt, tam per unilateralia quam per bilateralia iuste rei alienatae dominium adquiri.

§. 127.

Pactum gratuitum quo Dominus rei quoad substantiam in alterum transfert, vocatur donatio. Per donationem igitur legitime adquiritur dominium, quia Domino competit ius alienandi quovis modo, si id salvis legibus naturae fiat. Unde quoque ius donandi derivatur. Is qui per donationem dominium alicuius rei consequutus est, donatarius, et qui donavit, donator vocari solet. Id vero probe tenendum est, promissionem a donatione distinguendam esse. In ea enim non fit rei traditio, adeoque revocari pt, sine laesione illius, cui facta est, in hac res iam alteri traditur, et ipsa facta traditione efficitur eius Dominus (§§ 37. 41. 47.) Quapropter invito eo non pt, ne a donatore quidem adimi. Id quoque ex notione donationis perspicuum est, posse eam vel expresse vel tacite pure item vel condicionate fieri posse (§. 8. pr.) adeoque etiam in eventum mortis, unde quid sit donatio quam mortis causa vocant intelligitur. Istud vero ideo adfertimus, quia unilateralia quoque pacta iniri possunt sub certa conditione (§. 8. 3.) Et quia donatio

natio pactum est gratuitum eam ex solo amore proficisc si nimirum sinalas abest recte colligimus. Ergo ad d nandum n dat alia qm imperfecta obligatio; nec ea quidem semper cum quisq propriæ necessitatis rationem, quam maximam habere debeat.

§. 128.

Perspicuum fit ex his donationem esse modum adquirendi gitimum quidem, sed statui in quo nunc vivunt hoes n semp congruum. Non est nunc mutuus ille hnum amor in tanto g ut ditiores toties dona offerant pauperioribus, quoties ipsi consti ti in necessitates eis indigerent. Ad hæc nemo ita ab omnib rebus institutus est, quin rebus alienis identidem opus habeat. be igit fuit hominibus ad permutationem delabi quartum con gere dicit, cum quis dominium rei suæ in alium transfert eo fi ut res illius in quem nimirum rerum suar dominium transtulit, numer res suas recipiat. Unde patet permutationem esse pact onerosum, simulq modum adquirendi derivativum cumq legi mum. Posse autem hanc permutationem certis conditionib fieri natura pacti onerosi intelligit. cf. §. 126.

§. 129.

Sed hæc rer permutatio licet in se sit iustissima tantis tn obn est molestiis, ut nequeat a hominibus commode semper exerceri Hinc ad commoda generis humani pertinere visum est, ut cert aliqua res constituat, ex ejus comparatione quantitas rer in h existentium moralitas. h. e. valor ear æstimari queat. Necessu igit erat rei illi tantum imponere valorem ut comparata cum re aliis eas oes exæquare posset. Hoc respectu adtributum est rei il

pretium quod eminens vocari solet rei cujus, res ea pro universali rerum omnium mensura, quatenus moraliter seu quoad valorem suum determinatur haberi pt. Res hoc ut eam suo peculiari numine designemus numus seu pecunia audit quae magno seu inestimabili societatis humanae comodo inventa est. Vulgare pretium est illud quod ex comparatione rerum mutua orit, sine assumta aliqua mensura universali. Istud vero prius hominibus innotuisse eminenter illo pretio ex iis quae de permutatione diximus liquido colligitur.

§130.

Pretium illud eminens, quod pecuniae inesse intelligit non ex materia qualitate, sed ex opinione hominum dependet. Si enim de rei alicujus natura de ejus valore ferendum est iudicium attendendum esse existimamus ad relationem, quam ad nostram felicitatem habet, et pro eo gradu, quo in eam influit pronunciandum sine quibus rebus plane non possumus vivere illae in se spectandae sunt pretiosissimae, ut aër, panis, aqua, reliq. in tantum aestimandae sunt, in quantum ad vitam comode agendam pertinent. Hoc tamen vero obstant quominus pretium pecuniae licet imaginarium super omnes res elevemus. Nam ea possumus panem, vestes, ceteraque omnia, ad vitam partim necessaria partim utilia nobis comparare, et quidem quam comodissime: quo respectu, utique sapienter factum est, ab hominibus quod pecuniam, universalem illam rerum omnium ad vitam necessariarum mensuram introduxerint.

Schol. De materia qualitate unde formari debeat pecunia ex fine illius indicandum erit. Debet nimirum esse talis, quam homines si non omnes saltem quam plurimi

ament

ament. adpetant. Cum autem ea sit quam plurimor. indoles ut adpetant res rariores, id qd ex Philosophia cor perueniu materiam pecuniae raram esse oportet, ne si facilis esset pa in opinione hnum uilescat. Deinde quoq debet esse dura lis, et in partes multas diuisibilis, quo quam diutissime seruari et comode circumferi possit. Unde pronum est colligere aurum et argentum ad pecuniam formandam esse ceteris re omnibus multo comodiora.

§. 131.

Qui rem suam in alterum transferet, pro accepta ab eo pecunia is eam uendit, ille uo, qui cujus rei ualorem in pecunia stat, eam emit. est igit emptio, uenditio pactum onerosum, sed legitimum, adeoq est etiam modus adquirendi legitim iustum adquisitionis deriuatiuae titulum exhibens (§. 110.) uero perspicuum est, emptionem, uenditionem rem et pretium ejus semper esse in consideratione sumenda. Quod dixim emtio, uenditionem esse pactum legitimum, id ita intelligendum esse uolumus prout saluis principiis quae supra posuimus intelligi pt. Si nimirum nec emtor uenditorem nec uenditor emtorem laeserit, pactum habet legitimum et ualidum sed in casu diuerso, is qui laesus est, n contrahit obligaonem pactitiam et laedentem ad reparationem damni cogere p

§. 132.

Potest uo uenditor emtorem laedere, si res uendendae imperfectiones ita celet, ut eas emtor detegere nequeat, agit enim in casu doloso, adeoq emtor detectis rei emtae imperfectionibus pt eandem iure uenditori restituere, qui ad eam accipiendam

et pecuniam emtori redendam obligatus est. Ceterius rem aestimandi ad eum pertinet in cujus dominio est res ita ad venditorem, sed et emtor ht ius pro opinione sua, valorem ejus determinandi, quem si minorem esse existimat hunc quidem n laedit, sed in casu eo, emtio, venditio, perfici nequit. Tum ea absolvitur quando tam emtori qm venditori de rei pretio convenit ac hor existimaone valor rei emtae, venditae dependet. Quo sensu verum est illud tanti res valet quanti vendi potest, sed per statum in quo nunc vivimus hominis, non e semper crude accipiendum. Illud quidem liquido ostensum est, pecuniam hanc habere valorem internum sed tantum ab opinione hum pendentem (§§ 8.129. 180.) sed valorem eum, n unice ad opinionem emtoris et venditoris, ver alior qq hum indicium aliquatenus referendum esse tam socialitatis, qm prudentiae regulae postulant. Aliud est, si emtor emere vult rem raram et generis conspicuam perfectionibus, in quam propterea cadit precium affectionis. In hoc enim casu, rei illius valor quantumvis augeat, dici tn nequit emtorem a venditore laesum fuisse.

§. 133.

Emtio et venditio ad permutaonem generatim sic dictam ptinet (§. 8. 131.) permutao vero pactum est, onerosum (§. 8. 120.) donatio autem gratuitum §. 8 127. Atqui hactenus hoi tantum aquirendi modos derivativos enumeravimus. Ergo hactenus n vidimus alium modum acquirendi derivativum qm qui p pactum

enascentis. Remedia pro obtinenda hac securitate adhiberi solita, vocant Cautiones, quae etiam pacta sunt, sed accessoria tantum et subsidiaria, quia locum non possunt habere prius, quam alia pacta sancita fuerint. Cum vero varia esse possint pro standa securitatis hujus remedia; cautiones etiam varias esse posse inde jam conspici potest. Sed facile est, ad duas revocari posse classes; aliae enim verbales sunt, aliae reales. Illae expressis verbis, hae re aliqua in potestatem Domini data, perficiuntur.

§. 137.

Cautio Juratoria est remedium aequipollens de praestanda Creditori vel locatori aut Commodatori Securitate confirmatum.

Solent verbales cautiones in nude promissorias, fidejussorias et juratorias dividi. Jure jurando effici obligationes majores abunde a nobis ostensum est (§. 60). Unde recte adhiberi cautiones juratorias ad praestandam creditori vel locatori securitatem manifestum est. Fidejussoriam cautionem is praestare dicitur, qui debitoris obligationem ita in se suscipit, ut debitor eo non obstante haud cesset esse obligatus. Praestari solet ea in majorem creditoris locantis, aut commodantis securitatem, et quidem recte: quandoquidem creditor non potest semper debitori aut conductori plenam exhibere fidem. Cautio nude promissoria, si quidem hoc nomine digna est inter eos obtinet, qui non tantum ex regulis justi, sed honesti quoque et decori vivere solent.

§. 138.

Sed cautiones reales creditoribus majorem praestare possunt securitatem. Si debitor in custodiam conjicitur obtinet cautio corporalis; si vero res aliqua, a debitore, creditori possidenda traditur locum habet cautio pignoraticia: et tum res ea creditori in securitatem debiti tradita pignora vocari solent. Quodsi vero res creditori non traditur

acti

pervenienti ad Dominium

acta, sed det ei ius, rem aliquam praesertim immobilem in casum non
praestitae solutionis apprehendi hypothecam dicunt, quam cauti,
onem esse realem adeoque pactum subsidiarium, e dictis facile
colligi potest. Variae possunt his cautionibus adjungi determi,
nationes, quae deinde novas cautionum efficiunt species. Si ita
inter creditorem debitoremque conveniat, ~~ut creditor rei fructus~~,
ut creditor rei fructus loco usurarum percipiat, pactum antichre,
ticum dicunt; sin vero ita placet, ut res tradita creditori in
ejus maneat dominio si iusto tempore solutio non fiat pactum
legis comissoriae appellant, quod iniustum esse, nequit ex principiis
I. N. demonstrari.

§. 139.

Quos hacterus ~~exposuimus~~ modos adquirendi derivativos, omnes
per pactum fieri, evidentem est. At praeter recensitos modos cogita
re possumus adhuc alios, qui itidem pacto peraguntur et e iure ali,
enandi, quod Domino competit emanant. Nimirum Dominus rei alicuius
eandem non tantum in praesens, sed in futurum alienare potest (§ 8 100)
et quidem omni modo, et conditione dummodo tertias non
laedat (§ 820). Si vero in futurum licet alienare, quidni in futurum
mortis eventum id facere, pacto legitimo liceret (§ 852)
Ergo hoc pactum, quo Dominus res suas in alium transfert
eo modo, ut non prius quam post mortem suam transeant in Do,
minium alterius vocatur successorium, quod I. N. iustum esse
propterea statuimus; quod eo nemo, in usu rer suar turbetur adeoque
nemini inferatur damnum quodque. Haec de cetero statuunt Iura
Romana " § 8 18. 20. et 24. Pactum hoc successorium potest vel pure
vel conditionate iniri, § 857. et quia legitimum est, pacis

cen

centiis ad illud servandum perfecte obligati sit, § 84
modo id observet, qd de obligaone et pacto condicionato
manante §.3. monuimus

§.140.

Quandoquidem Dno, licet, res suas in futurum mortis eventum
per pactum successorium, ab alienare (§ 8 praec.): absq. dubio li-
bet ei eam voluntatem suam, nude declarare, quid de rebus suis
post mortem suam fieri velit. Si enim hac sua dispositione nem-
neminem laedit, eat. Officiis Juris N. eidem denegari n. pt. Quod
iam Testamentum dicamus hanc Dni dispositionem, qua ille de-
claraverit, quid de rebus suis, post mortem suam fieri velit. Testa-
menta Juris N. adversari statuere n. possumus, imo quia eadem de-
cimus et naa Dni eadem probata definitione Juris de Naturali
statuere nulli dubitemus. Is qui testamentum condit vocat testa-
tor; qui autem ex testamento in bonis testatoris succedit haeres
appellat, et bona testatoris hoc respectu, haereditatis vocabulo
signari solent.

§.141.

Ut autem sententia nostra, recte capiat ad ejus pleniorem intel-
ligentiam sequentia observanda esse, censemus. Primum quidem
liceat nobis testamenti eam retinere raonem, qm eam in definitione
§ praec. exhibuimus. Neq enim discedimus ab usitato dicendi genere
Siquidem etiam Chris. Tomasius Lib. II. Cap 10. Juris pr. Dnd ve-
stigia quadantenus premens Puffendorfii eandem exformavit. Dein-
de quoq tenendum est, nos, cum Testamenta Juris esse naturalis
docemus eadem revera ad mutuum testatoris et haeredis consensum
reducere, qui in priore semper sufficienter declaratus esse debet
in posteriori plerumq tantum praesumtus est. §. 8.40. Quo posito

sta

stamentum, reuera est pactum in diem §. 52 et ad hoc duas involuens conditiones, alteram ex parte testatoris ex parte hæredis. testator de rebus suis disponit, in fauorem hæredis si eidem usum aliter stand fuerit; hæres consentit sentire in successionem bonor. testatoris si nimirum id comodo suo fore existimauerit. Obligatio igitur ex testamento emanans, non potest aliter concipi quam id non pactor conditionator et eor quæ in diem solent fieri postulant (§. 8.53)

§. 142.

Quandoquidem testandi facultatem, ex dominio deduximus §. 140 et 141; perspicuum est dno competere, testamenti factionem nec quemquam posse, de re aliena ualide testari (§. 99). Inprimis hoc Jus dno directo et proprietario competit, qui plenam habet de rebus suis disponendi facultatem modo dispositione sua nemini inferat damnum §. 106. Quod ad dnum utilem attinet de ejus testamentis factione indicandum est. Si dnus directus in id consensit et dnus utilis testandi facultate gaudeat, hæc ei jure consumatissimo competit. Sed si de hoc consensu haud constet et dnus utilis uasallus sit uel emphyteuta, jure rem sibi concessam abalienandi non gaudeat. nec testamenti factio ipsi tribui potest.

§. 143.

Quod si hæres per testamentum constitutus nolet testatori in dominio rei succedere, ad id faciendum jure non cogi non potest §. 141. Si autem id faciat acta adire hæreditatem dicitur et per hanc hæreditatis aditionem acquirit dominium rei

quae testatoris olim fuerunt. Non est igitur car Dnus ab[illegible] quam adeat hereditatem, quia nec dum habet ius de iis [illegible] arbitrio disponendi (§. 899.) Quam primum de iis pro arb[illegible] disponit, iam se gerit pro herede, unde tuto concludere [illegible] eundem in successionem hereditatis consentire. Quod [illegible] res testatoris, antequam heres adeat hereditatem haben[illegible] te pro rebus iacentibus. Id quod scilicet Ius heredis [illegible] eidem e testamento competit vocari solet hereditar[illegible] cui si renunciaverit id quidem ei integrum est §. 828. Testamentum Dominium actu non consequitur, unde adeun[illegible] te loquendo, testamentum non tam modus adquirendi d[illegible] minii est, quam ejus occasio.

§. 1744.

Prouti vero penes heredem est, velitne adire hereditatem an minus §. prec: ita quoque penes testatorem est, velitne penes dispositionem suam, ad mortem usque constanter perma[illegible] §. 8141. Quodsi eandem revocaverit, heredem antea des[illegible] gnatum non laedit, quo ipso testatoribus toties mutare li[illegible] testamentum, quoties eis libuerit: unde etiam voluntas us[illegible] ad mortem ambulatoria esse censetur. Est enim testamentorum dispositio, semper cum ea intelligenda conditione, si testato[illegible] aliter non fuerit visum, unde enim in hanc conditionem censet[illegible] consentire heres, cujus consensus de adeunda hereditate [illegible] te praesumitur §. 8141.

8145.

In testamento secundum omnia I. N. spectato requiritur a Tes[illegible] tore, ut is voluntatem suam sufficienter declaret, id quod ve[illegible]

Ser[illegible]

scripto vel verbis ore prolatis facere pt. Si prius habemus testamentum scriptum; sin posterius nuncupatorium. Ea vo quae ad sufficientem voluntatis declarationem necessaria esse videntur vocant Solemnitates testamenti, quae variae pro diversitate legum positivarum esse possunt.

§. 146.

Nos quidem facultatem testandi ex natura Juris adserimus, retulimusque eo tenus testamenta ad J. N. (§. 140). Verum multi sunt et iique quidem constantissimi Viri, qui contrariam fuerunt sententiam, et testamenta meri esse Juris positivi affirmant. Grotius de Jure belli et pacis Lib II. Cap VI. §14. testamenta ex natura Juris derivat, quo dato asserit ea esse Juris naturalis quamquam formam certam, ut actus alii accipere possint a J. Civili. Dubitavit hac de Puffendorfius Lib IV de J. N. et Gen. et Cap X §11. et alii postea, catervatim negarunt. Tentabimus respondere ad praecipuas objectiones quibus si satis factum fuerit, caeteras iudicio eorum permittemus qui nostra, quae in sententia hac sequuntur officia, intelligunt, et primam quidem castigat Cocceius Grotium quod testamentum vocaverit alienationem, cum a vivo testatore nihil transferatur in haeredem. Verum salva tanti viri perspicacitate defendi posse hac in parte Grotium nos quidem existimamus. Dicit enim Vir incomparabilis testamentum esse alienationem, sed alienationem in mortis eventum et quidem revocari possibilem adeoque eatenus condicionatam. Forte per suam alienationem, tantum declarationem futurae

ali

alienationis intelligit Grotius. Jam quando adversarii urgent non habere ibi locum alienationem, ubi actu non transfertur Dominium, regeri iis posset, commode habere utique etiam in isto casu, locum alienationem, sed conditionatam eam factam in diem. Sed demus, mutatam esse definitionem a Grotio testamenti in iure Romano obviam, quid tum postea? non testamenta Romana explicare voluit Grotius, sed ostendere Domino competere, et quidem iure Naturae facultatem declarandi voluntatem suam, quid de rebus suis post mortem fieri velit id quod in J. N. iam sufficit. Deinde opponunt adversarii contradictionem implicare hominem aliquid velle in illud tempus, quo ille non possit, et Dominium rerum suarum tum demum in alium translatum cupere quando ipse eiusdem non amplius sit Dominus. Verum aut nos prorsus caeci sumus, aut nulla hic contradictio latet. Cur non posset obsecro? homo velle hodie id, ad quod volendum die crastino, nec physicam nec moralem, habiturum se facultatem videt? imo si hodie mea voluntas libera est nec potest ullo modo restringi, hodie declarabo eam, ne tempore futuro, in eius declaratione impediat. Verum est omnino extingui omnia iura Dominii in morte sed ante eam, nihil eadem restringit, nisi hoc quod lex neminem laedit. Si igitur Dominus ante mortem suam, sine laesione tertii disposuerit, quid de rebus suis post mortem suam fieri velit utitur iure suo, et vult aliquid in illud tempus quo velle non poterit. Tandem obiiciunt non posse ex J. N. ostendi obligationem

esse

perveniendi ad Dominium

esse hæredem, ad servandam testatoris voluntatem, quod tu in omni testamento sit necessarium. Sed et etiam hæc objectio per facile refelli. Utique verum est, non teneri hæredem voluntati testatoris, sed esse in ejus posito arbitrio, velitne adire hæreditatem. Quod si fecerit, tum tenetur utique non ex sola voluntate testatoris, sed ex proprii consensus declaratione, adeoque ex aditione hæreditatis. Iste itaque est modus adquirendi, et testamentum occasionem tantum ad adquirendum suppeditat. Reliqua quæ hic objici possent, possunt facili negotio ex assertis nostris resolvi.

§ 147.

Proximam Dominii rationem, quod hæres adipiscitur, non in testamento, sed in aditione hæreditatis esse quærendam jam § 143. indicavimus. Non sufficit nimirum præsumptus hæredis consensus, ad Dominii adquisitionem, sed eundem sufficienter declarari ~~[illegible]~~ sit, ut ita securam obtineat hæreditatis possessionem. Hoc facto fit legitimus hæreditatis Dominus, et quidem per pactum per quod alteri nullum infertur damnum (§ 141.)

Testamento quoque solent adjungere successionem ab intestato, quam etiam inter modos adquirendi derivativos referunt. Derivant vero hunc adquirendi modum ex præsumpta defunctorum voluntate, quæ propterea valere debeat, quod valeat, si per testamentum sufficienter declarata fuerit. Hac de causa, hanc ab intestato successionem vocant testamentum præsumtum, eique etiam in J. N. locum assignant. Nobis vero hac in parte liceat nostro abun-

dare

O dare sensu, et ad ea, quae de hac successione solent ab auctoribus in modum proferi, nonnulla monere. Primum quid intestamentum illud praesumtum nescio quomodo possit commode intelligi, cum omne testamentum sit sufficiens voluntatis declaratio §. 143. quod non sufficienter declaratur illud nec potest nec debet praesumi. Sed de vocabulis tam solliciti non erimus inquiremus secundo, in hujus successionis fundamentum, quod non potest esse aliud, quam intimus inter defunctum et ejus successorem inter eos amor ponendus. Ex amore igitur eo non sufficienter declarato deducitur successio ab intestato, unde et pronum est colligere, omnia hic redire ad probabilitatem, cum evenire queat, ut inter eos maximum sit odium, inter quos maximum esse amorem alii tenere existimant. Est quidem maxime naturale, ut Parentes liberos suos ament. Sed tamen non est ita necessarium, ut nulli prorsus in contrarium adduci possint casus. Bene igitur monet Gundlig. non esse hic inferendum ad esse J. N. argumenta cogentia, quibus effici queat liberis necessario esse haereditatem relinquendam. In Jure N. et Gen. Cap. 20 § 64. Habentur tamen illi pro haeredibus etiam in Jure N. probabilissime, et tum Parentibus suis intestatis succedunt, neminem laedunt, quia quantum nobis videtur occupant rem nullius adeoque eandem justissime adquirunt. Est itaque occupatio adquirendi, non autem modus.

§. 148.

Etiam occupationem bellicam, nonnulli inter modos adquirendi Dominii derivativos referre solent. Sed utrum vero

de eo iam despiciendum est. Expedit enim est neminem dam-
no alterius debere fieri locupletiorem, unde necessario consequitur
eum qui laesit alterum ad damni reparationem esse obligatum
§ 84. Quod si iam laedens damnum reparare noluerit, laeso com-
petit ius eripiendi ei armorum res nonnullas in dominio laedentis
existentes quibus damnum sibi illatum resarcire queat § 86.
Actus ille quo hosti aliquid eripitur vocatur *Occupatio bellica* quam
leges utique permittunt § 88. Tes qui pro legitimo adquirendi mo-
do, et eo quidem sensu haberi nequit. Inter arma silent leges,
nec is cui hostis aliquid ademit existimat sibi per hoc ademtum
esse ius rem ablatam sibi quoque modo vindicandi. Est ea tan-
tum in controversia, quamdiu durat bellum, nec alias secura ejus
possessio obtineri potest quam per pactum pacificatorium, seu expres-
sum fuerit illud seu tacitum, ex quo deinde dominium ejus
derivandum est. Proinde non videtur sine caussa scripsisse Gun-
dlingius in I. N. et Gen. Cap 36 § 117. hanc domini adquisi-
tionem occupationem pura bellica tantum in cerebro Ro-
manorum et torniatam esse quo dato eam non esse I. Naturalis
indicata facillimum est.

§ 149.

Solent nonnulli et quidem praeeunte Grotio Lib II. Cap IV
de Iure belli et pacis eam *Usucapionem* seu praescripti-
onem ad modos adquirendi derivativos referre, eosque naturales
se et hi aberrare a veritatis tramite videntur. Id quod illico
manifestum erit, quam primum rectam nobis de praescriptione
formaverimus notionem. Est autem *praescriptio* modus adqui-
rendi Dominium ope possessionis diuturnae. Iam cum hic

Sol

solum tempus pro ratione dominii allegat, nec ullum factum nominet, e quo aliqua rei traditio seu alienatio a Dno facta concludi possit: longe est evidentissimum, usucapionem e Jure Juris N. non posse haberi pro legitimo acquirendi mo[do]. Hoc est ut clare dilucideque mentem nostram exprimamus, [quod] p. e. [ex] Jure Juris N. certe clare et solide ostendi, usucapionem in statu naturali recte haberi pro modo acquirendi de[rivativo], licet concedamus praescribentem posse cum aliqua ve[ri]similitudinis specie tacitum alterius consensum e sua possessione diuturna arguere.

§ 150.

Doctrinam Grotianam de praescriptione post Petrum Puteanum celebrem apud Polonos JCtum quam plurimi aggressi sunt. Et quo[d] omnino facile respondere, ad rationes eas, quibus praescription[em] ad modos acquirendi derivativos et eos quidem naturales referre solent nonnulli: Urgent primum omissam Dni protestationem esse, e qua omissione tacitam ejus traditionem eli[ci]cere conantur. Sed istud quidem nulla ratione conferri potest. Nam omnis protestationis omissio, ita comparata est, ut inde a[d] consensum domini et inde manantem tacitam traditionem valida nectt possit consequentia. Potest nimirum evenire, u[t] rei Dns e metu et periculo a potentia possessoris sibi iminen[te] aliisque causis protestationem amittat, quo in casu e ea omissio[ne] nullus potest concludi consensus. Deinde patroni praescription[is] sequente eam tueri volunt argumento. Si praescriptio non e[st] acquirendi modus legitimus, sequitur maximum incomod[um]

ut

ut controversias de possessione rer. potissimum imobilium nul-
lo unquam tempore extinguere possint: quod cum paci externa
(vel ut Grotius loquit.) communi gentium securitati repu-
gnet necesse est ut praescriptio pro legitimo acquirendi modo eti-
am in statu naturali habeat. Id. Sed nos negamus in hoc argumento
recte formatam esse consequentiam, possunt enim controversias
inter hres de rei dominio ortas, ab aliis arbitris componi, cum
extent in J. N. plures Tituli, ex quibus de Justitia possessionis
ferri pt iudicium. Etiam Gundlingius in J. N. et G. Capto
85. et seq. partes Grotianas tuet, asserendo usucapionem non
tantum J. N. non repugnare, ver etiam confirmari. Statuit vero
per usucapionem transferri Dominium tacita Domini voluntate
adeoq. modum hunc acquirendi reducit ad pactum tacitum.
Quod si recte sit a Viro accutissime, dubitari profecto nequit,
quin ipsa etiam praescriptio Jure N. firmat. Verum ad obiectiones,
quibus haec petit doctrina, non satis comode respondisse vid etur
Gundlig. Cui inquit § 59. non adversat me timuisse potentiam
alterius potentiam. Neq enim vere simile fit intra tantum
temporis spacium, timorem nunquam cessare neq ullum habendi
iudicium, me prodere quivisse. Sed quid? si vero fit simillimum
timorem meum nunquam cessare, ~~neq ullum habendi iudicium~~
quod evenire posse quisq facile concesserit, qui rer humanar
cursum attentius paulo apud se ipsum expenderit. Instat
poro Gundlig: et voluntas inquit § 60 quae post tantum aetatis
intervallum, ostendit non magis efficax est, quam voluntas retinen-
di donatum, postea quam ius meum, expressis verbis transtulit.

Quis

Quis vero hoc Gundlig. concesserit? negamus pernegamusque recte hanc institutam esse comparationem. Nam in donatione translatum est dominium expresse, sed in usu capione esse intranslatum s. expresse s. tacite demonstrari nunquam poterit

CAPUT VI.

De Modis solvendi obligationes

§. 151.

Produplici statu, in quo hominem in nostra hac disciplina consideramus absoluto puta et hypothetico: jus quoque officia et obligationes duplicis esse generis, absolutas nimirum atque adventitias vel nobis jam monentibus facile quisque colliget ex §. 85. Quoniam vero absoluta in ipsa hominis natura et ejus ad ceteros relatione rationem suam sufficientem habent: consequens est, ut ea tamdiu permaneant, quamdiu natura hominis ejusque ad ceteros homines relatio perdurant. Cum autem ista per mortem tollantur, has ipsius nostras obligationes in morte tolli, per se est evidentissimum. Sed denique potest homo in eum statum, in quo collisio officiorum obtinere videtur, quo in casu habet locum favor necessitatis ita ejus homo ab officiis perfectis absolutis solvitur, nec ad ea praestanda obligatur quod alioquin eo ipso, quia ei cum aliis convivendum praestare deberet §. 834.

§. 152.

Obligatio adventitia in specie pactitia ex statu hypothetico dependet adeoque ratio ejus in facto aliquo ab arbitrio hominis dependente in specie pacto quaerenda est §. 835. Proinde qui hac obligatione tenetur ab ea non alias quam pacto liberari potest

Ut

Soluendi obligationes

Cum vero factum hoc perinde praestatio illius ad quod per pactum erat facta obligatio, quae illico cessat quam primo ei fuerit satisfactum: praestatio eius quod in obligatione est solet etiam solutio vocari, quam legitimum esse, solvendi obligationes pacti modum, e dictis abunde constare arbitramur.

§ 153.

In hac vero praestatione id quam maxime respiciendum est, sintne obligationes personales an minus. Quodsi enim personales haud fuerint, proinde est a quocunque demum fiat solutio, modo ei satisfiat, cui est aliquid soluendum; sin autem personales fuerint, vicariam alterius praestationem prorsus non admittunt, sed is qui contraxit obligationem, eandem etiam per se non per alium, implere debet. Hinc consequitur ut obligationes personales cum morte personae cessent, eae vero quae personales haud sunt, quia vicariam admittunt praestationem, cum morte personae expirare haud videntur. Ceterum solutio ita debet peragi, ut pacto ex quo profluxit obligatio, in omnibus perfecte satisfiat: adeoque soluendum est, eo modo, loco, et tempore, prout id per pactum determinatum est.

Obligatio p[raest]ita est facta ab eo qui obligationem contraxit praestanda.

§ 154

Si praestatur non quidem id, quod in obligatione est, sed quod ei aestimatione morali aequipollet: tum obligatio dicitur tolli per modum compensationis, unde patet compensationem esse solutionis speciem, adeoque modum soluendi obligationes legitimum. Ea igitur ita debebit institui, ut pactum ex quo obligatio orta est nullo modo violet (§. 8. praeced.) Hinc perspicimus obligationes personales non posse tolli per compensationes, quae ordinarie tantum in rebus fungibilibus non vero iis quae pretium admittunt

ad

adfectionis locum obtinent (§ 134. cum Schol.) Ad haec qui obligatione tenet alteri invito rem aliquam obtrudere nullo titulo compositionis eundem absque dubio laederet, quod cum lege prohibitum sit, nec prius illud facere dictum est. Necesse ut alter ad comparationem assentiat, si hoc quidem pro legitimo tollendi obligationem modo haberi debet.

§. 155.

Quandoquidem obligationi ex parte altera semper respondeat id quod ex natura relatorum perspicuum est, et quisque iuri suo renunciare potest (§. 23.) facile est ad intelligendum etiam ex hac renunciatione certum solvendi obligationes modum emanare. Quod si renunciatio gratis fiat h. e. ita ut a debitore nihil postulet: alia donationis species ista in casu sit locum (§. 127.) quare modus solvendi obligationes considerata condonatio seu remissio appellari consuevit. Cum vero donatio partim pure partim condicionate fieri queat § § cit. Condonationem quoque eo modo institui posse posse est manifestum. Imo quia donatio partim expresse partim tacite fieri potest § cit. remissionem quoque seu condonationem eodem modo fieri posse facilimum est iudicare. Debet vero in tacita factum ex quo voluntas alterius concludit recte et secundum omnes circumstantias expendi, ne temere pro condonatione habeat factum quod hoc nomen, re sollicite expensa, non meret. Restat ut moneamus neminem posse alterum ab obligatione per modum condonationis liberare, nisi eum cui ius illi respondens obligationi competit.

§. 156.

Obligatio pactitia, et pactis conditionatis emanans tamdiu

in suspenso est qm diu conditio completa haud fuerit § 81 (2 183) Quodsi igit. conditio pacto adjecta, impleta haud fuerit: promtum est colligere obligaonem quoq. quae alioquin, e illo pacto deriveret esse interemptam. Unde perspicimus, defectum conditionis posse ad legitimos solvendi obligaones modos, referri. saltem id concedi debet hoc in casu, obligaonem pendentem tolli; modo eo observent quae de conditionibus supra monuimus (§ 38). Si enim is, qui obligaone tenet, ipse efficiat, quominus conditio ad eventum perducat, ni iure et semper ab obligaone esse solutus.

§ 152.

Pleraq. pacta e quibus Iura et obligationes emanant bilateralia esse, adeoq. conditionata § 83. e iis quae § 128 seq. disseruimus, et quotidiana experientia, liquido constat. Tam enim obligaones istae e mutuo paciscentium consensu ortae fuerint: mutuo eor. consensu posse eas tolli inde demonstramus, quod hoc modo salvum manet, scientiae nostrae principium, ita conviuendum est, ut nemo in usu sui turbet § 8 (?). Quodsi paciscentium alter obligationem suam, implere haud voluerit, adeoq. pacto violato perfidus extiterit: paciscentium alter laedit, huic dat Ius cogendi se ad implendum pactum id quod e iis facile intelligit quae Cap. V de Iure laeso in laedentem competente in medium protulimus. Sed si perfidia alterius motus, paciscentium alter sese liberatum ab obligaone pactitia existimet, potest id quidem, salvis nad legibus facere, quoniam omne pactum billaterale hanc ad regam (?) ditionem

habe

habere intelliget, praestiterum officium suum, paciscentium unum si alter quoque e parte sua obligatione sua haud de… voluerit. Perspicuum ex his adeo fieri non posse generatim omnes obligationes e pacto bilaterali emanantes alterutrius perfi… abrumpi id quod tamen tam Grotius de Iure belli et pacis Lib III Cap 19 §.14 quam Pufendorfius J. N. et G. Lib V cap 11 §.9 tuere videntur, Tollunt ea si loqui velimus accurate pro novo pacto, quae ex eo, *liberatoria* solent appellari §.152.

§.158.

Obligationes eae, quae ex certo hominis statu emanant, illi… tolluntur quam primum ille status fuerit mutatus: quandoquidem isto in casu, conditio sine qua obligationis tollitur, qua absolu… nec obligatio locum habere potest §.136. Recte proinde status mutatio ad eos modos refertur quibus legitime solvuntur obligationes Sed non aliae, quam quae in eo statu, unice sunt fundatae. Quodsi obligatio ex pacto emanans, ad certum duntaxat tempus durare debet, elapso eo tempore interimitur, quo in casu lapsus temporis pro modo tollendi obligationes recte habetur.

§.159.

Qui ex pacto contraxit obligationem, eam non alias teneri intelli… quam si praestatio in ejus fuerit facultate, nec vires ejus excedat Semper igitur ista conditio adnexa esse censetur; praestitutos nimirum non paciscentes id quod ex pacto debent, nisi id supra vires suas positum fuerit. Si igitur prorsus fieri nequeat, ut officio suo satisfaciant, nec ipsi se culpa propria in eum conjicere statum, in quo non possunt praestare id, quod est in obligatione: non censentur eadem teneri ex trito illo proverbio, ad ea quae fieri nequeunt, nulla datur obligatio

Sed

Solvendi Obligaonis

te si culpa propria viribus ad praestandum debitum necessariis sese spoliaverint, obligao eor propterea n tollit. Nec enim ius alterius ex pacto quaesitum, per hoc extinguitur, cum pediti iuris sit nemini alterius culpam esse debere detrimento imo neque eam adversam fortunam § 160.

Jam de eo nobis disquirendum est, quomodo obligao iure iurando confirmata salvis nao legibus tolli queat. Venit autem hic loci in censum ius iurandum promissorium quippe qd vinculum illud est, quo obligaones sit tempore explicandi magis adstringunt § 873. Adhibetur ergo isthoc iusiurandum, eum in finem, ut is cui ius obligaoni respondens competit plenam obtineat securitatem, nec dubitet quin obligatus suum rite explere velit officium § 859. Quodsi iam obligao ejusmodi in se alioquin valida, ex aliquem eor modor quos hactenus recensuimus rite sublata fuerit: etiam accedens illud vinculum rumpi necesse est, propterea qd sublato principali ut loqui solemus etiam accessorium sublatum esse intelligitur. Si vo obligao in se erat invalida, ex iusiurandum eidem adiunctum, n pt reddi firmior § 864. Ergo in hoc casu ipsum iusiurandum invalidum est, nec ulla ei vis obligatoria attribui potest. Actus ille quo obligao iurejurando confirmata declaratur invalida vocari solet relaxao iuramenti, qui in casu de quo loquimur nec necessarium nec utilem esse quisque facile animadvertit. Ceterum si obligao ea in se ex lege nao, est invalida, n e necesse, ut ab alio pro tali declaretur aut aliqua ibi instituatur relaxatio, ubi nihil adstrictum aut colligatum est. Quodsi autem obligao in se et per leges nao valida, iure iurando magis adstricta fuerit, nullius hominum eam invaliditam declarare pt, n quod

ad

ad neum sit ei Iusjurandum, sed qd leges nat., quippe a bo nod auctore latæ, a nullo mortalium pmutari possint. Despi cuum igit est e his pdictam Juramenti relaxationem, mi nus recte ad legitimas tollendi obligaones modos referri.

PARS IIda
Jus Sociale
Sectio I
Oeconomica
Cap. I.
De
Statu Sociali in Genere

§ 161.

Status hominum adventicius, si ita fuerit determinatus ut plures unum eundemq finem propositum habeant Socia lis appellat. Et Societas est illa plurimum unio vel si mavi illa plurium ad se invicem relao qua omnes ad unum finem contendere intelligunt. Status igit socialis eatenus pro spec status naturalis hypothetici haberi pt, quatenus inter Soci æqualia Jura, et obligaones ponunt, eaq e aliquo facto d ducunt.

§ 162.

Ex fine proinde diiudicanda est omnis societas et e eju diversitate, in varias dividendi species; id vero ante omnia nendum est finem eum, qui per societatem intendit non deb legibus naturæ repugnare, id enim si fuerit, societas intellici et iniusta, imo, colluvies potius hominum malefactorum quam s cietas compellanda, Cum autem varii esse possint fines quo homines per societatem, obtinere contendunt, facile e ad intellige dum dari posse variaq hominum societates quæ honestæ erunt omn atq legitimæ si finis legibus N. contrarius haud fuerit.

Statu Sociali in Genere

§163.

Id quod rationem finis in se continet, remedium solet appellari. Si proinde socii certos fines, eosque legibus naturae haud vetitos intendunt, eos per certa remedia proficiant necesse est. Haec vero remedia nec iusti nec honesti regulis debent esse contraria, siquidem isti fines in quocunque fuerint statu, semper obligant. Verum quidem est quod docent Philosophi remediorum bonitatem a finis qualitate pendere; sed id de iis tantum accipiendum est, quae per se considerata cum lege morali non sunt in nexu necessario. Nec enim licitum est I. N. facere mala ut inde veniant bona.

§164

Jus Sociale est illa scientia in qua Jura et obligationes hominis qua socius est, explicantur. Hanc cum pertractare volumus disciplinam quo omnia concinne et distincte excipi possent quin [illegible] adaequatum et domesticum, est hoc ponimus principium: Ita convivendum est cum sociis, uti id finis requirit societatis. Ideo vero ita efformavimus scientiae hujus principium, quia in ea omnia valent, quae parte 1ma de obligationibus hominum naturalibus differuimus. Non cessant socii esse homines proinde omnibus illis legibus tenentur, quae ex eorum natura necessario fluunt. Inde quoque perspicuum fit, rectum nos disciplinae huic constituere principium, quia in eo formando, generale illud praeceptum: ita convivendum est ut nemo in usu suarum rerum turbet, per notionem societatis et statum hominis socialem magis determinavimus.

§165

Finis societatis nullus potest esse alius, quam eae sociorum perfectiones, quas homines extra statum socialem aut prorsus non, aut non tam comode consequi possent. Unde de prima origine societatum pronum est iudicare. Quidquid autem ad finem societatis obtinendum quoquo modo pertinet, illud ad bonum societatis refertur,

Si

si quidem omnes socii ad finem societatis obtinendum con-
tunt § 8161. Cum itaque ita cum sociis conveniendum sit u-
ad finis requirit societatis § 8 praed. manifestum est, omnia
societate, ea dirigenda esse ut bonum societatis commune q-
ad ejus fieri potest omnibus legitimis remediis promoveat.

§ 166.

Ubi bonum societatis commune seu finis ejus obtineri p-
omnes socii obligationibus suis quibus, qua socii tenent-
te et decenti ordine satis facere debent. Omni obligationi e-
te altera, ius, qua relatum ejus respondet, sociis proinde cer-
quoque iura competunt quorum exercitio bonum societatis comun-
promovere debent. Si itaque socior unus sub obligationi socia-
non satis faciat, non tantum non promovet societatis bonum
commune, quod est ejus finis § 8 praed. sed laedit etiam ceteros so-
cios qui perfecto gaudent iure certa ab eo postulandi officia,
Atque nemo laedendus est (§ 820) ergo omnis socius ad praestan-
officia socialia perfecte obligatus est. Ita se res plane hab-
respectu socii, quatenus certis in societate iuribus gaudet,
remittant haec per finem societatis § 8164. et 165. Quocirc-
si quis socior ea altro exercere velit non conveniat ita uti e-
finis requirit societatis. Quod cum primum hujus disciplin-
praeceptum sit § 8164. nemo in societate sibi plura arroga-
debet iura, quam eidem acta competunt. Is enim si fecer-
turbat societatem, nec finem ejus pro eo ac deberet, promov-
§ 8164. Ceterum a bono decentique ordine, a sociis in usu-
rium et exequutione obligationem observando, pendere bon-
societatis commune, quis rem bene intuens facile perspici-

§ 167.

Ob

Statu Sociali in Genere

§. 167.

Obligationes sociales hypotheticae sunt per §. 161. nec tollunt officia quae quia e natura hominis fluunt absolute diximus Part. I Cap. III. Quapropter status socialis non prohibet homini ea, quae ei, in quantum homo est, praestanda sunt. Omnes vero actiones hominis eo dirigi debent ut homo veram consequatur felicitatem quo circa homo etiam in statu constitutus sociali perfectiones proprias sibi et peculiares cum fine societatis haud necessario connexas, promovere et amplificare potest. Perfectiones eas quae ad finem societatis haud dirigunt proxime, appellabimus Salutem Sociorum privatam eo quod cum bono societatis communi non censetur esse in connexione (§. 145.) Privata illa salus aut talis est, ut sine ea homo in nullo statu queat esse felix aut talis ut certum duntaxat hominis statum perficiat; in priore casu vocabimus eam perpetuam in posteriori temporariam.

§. 168.

Quodsi iam salus sociorum privata in collisionem veniat cum bono societatis communi facile est dijudicatu quomodo exceptio facienda sit. Nimirum salus privata perpetua bono societatis communi semper praestanda est, eo quod illa ultimus est finis hominis ad quem omnia cetera dirigenda sunt per §. praeced. Sed salus privata temporaria, bono societatis communi, praeferri non debet. Etenim felicitas e bono societatis communi in socios redundans major esse censetur felicitate privata temporaria quia infelicitas in quam violatione officiorum socialium emanans major est, infelicitate in quam violatione officiorum sibi debitorum inciderent socii. Quapropter in collisione, bonum societatis commune saluti privatae temporariae e regulis sapientiae merito praefertur.

§. 169

§ 169.

Societatem diximus eam plurium ad se invicem relation intuitu cujus omnes ad certum tendere finem intelligunt. monuimusq statum socialem certo respectu, pro specie stat hypothetici haberi posse. Cum vero hypotheticus status a facto aliquo hominis pendeat § 835. manifestum est, statumq socialem, ex facto hominis derivandum esse. Posse autem hominem statum, pervenire socialem, per pactum ex 845 eum certissimum unde quo fit ad societates via clare iam intelligi potest. Pactum igitur est remedium aptissimum in eundi quamcunq demum societatem, modo ea justa sit atq legitima, sed istud quidem respectu omnium sociorum in omnibus societatibus non valet. Potest enim evenire, ut obligationes secum in ~~statum~~ pacto quam ex facto aliquo alio dependeant alterius vero socii ex ipsa derivent nativitate, quod in societate paterna obtinere infra demonstrabimus. In hac relatione non tam pactum, quam factum in aliquod aliud haberi debet pro societatis fundamento.

§ 170.

Jam exhibebimus non nullas societatis divisiones postquam ea quae gratim de societate, dici poterant, majori ex parte expromsissemus. Si socios seu societatis membra, consideremus eorum intuitu dividi solet societas in simplicem et compositam. Prior dicitur ea, in qua socii sunt singulae personae; posterior in qua socii sunt societates, quae si simplices fuerint orti dicuntur Societatem compositam minorem, sin composita, Societatem compositam majorem. Pronum est ex his colligere posse quoq ex societatibus compositis majoribus novas denuo formari societates quae tam vastissime erunt distinctissimeq.

§ 171.

§ 171.

Quandoquidem composita societas minoris membra sunt societates simplices § 8 pced. Consequens est, ut singulares societatum simplicium finis remedium sit ad bonum societatis compositæ obtinendum § 8165. Quo sensu in societate composita minore plures societates simplices, uni compositæ subordinantur quo circa etiam subordinatæ audiunt. Composita aut in hoc relatione Subordinans vocatur, sicuti talis etiam est societas composita major in relatione ad societates compositas e quibus illa constituitur § 8 pced.) Quodsi bonum societatis subordinantis cum bono societatum subordinatarum in collisionem venire videatur, perspicuum est, illud huic esse pferendum. Et enim bonum societatis subordinatæ remedium est, ad promovendum bonum societatis subordinantis et intendit ideo, ut bonum societatis subordinantis promoveat. Si autem cum eo in collisionem venerit cessat esse ejus remedium, quo facto regulæ sapientiæ suaderent, ut bonum societatis (comune) subordinatæ negligant potius quam ut finis societatis subordinantis impedire deberet

§ 172.

Porro socii ita possunt considerari ut singuli de remediis ad finem societatis obtinendum necessariis pro arbitrio et intelligentia sua, disponere possent, aut ut cura hæc aliquibus tantum in societate comissa sit. In casu priore habemus societatem æqualem in posteriori inæqualem quæ etiam rectoria solet appellari. Illustris Thomasius lib 1 Cap 1 § 98 Juris pr. Divinæ inæqualem societatem solam eam esse dicit quæ inter Deum et homines est quia eam tantum inter personas diversæ essentiæ constituit. Sed quoniam nostrum Jus solos hnes et n Deum proxime respicit,

nos

nos quidem definitionibus [illegible] in haerere nolumus.

§ 173.

Non tantum ex pacto sed ex facto quoque alio oriri posse societates § 169. monuimus. Cum autem pacta ab arbitrio dependeant paciscentium § 142 ipsa quoque societas inde proveniens ab arbitrio paciscentium pendet quo respectu appellatur voluntaria. Distingui ab ea solet societas necessaria quae habet pro fundamento factum aliquod quod ab arbitrio eorum qui per in statum socialem perveniunt, ex utraque parte haud aequaliter dependet. Utrem exemplo illustremus, si erat penes Carolum ut ne esset filius Leopoldi magni, quamvis factum Leopoldi unde haec prolluxit relatio, fuerit quaratenus in ejus arbitrio. Et quia in allegato casu factum aliquod maxime naturale pro fundamento ponitur societatis, eam nonnulli naturalem quoque vocare solent.

§ 174

Faciunt quoque auctores mentionem societatis ultroneae et quae opponitur coactae, qua distinctione quid sibi velint, dispiciendum erit. Ultronea societas vocatur ea quam § prec. diximus voluntariam ea tantum accedente determinatione et consensus paciscentium ante initam societatem adfuisse cogitetur. Quod si accedat ad societatem, aliquis primum quidem vi adactus fuerit postea vero in eam, seu expresse seu tacite consenserit, ea appellari solet coacta, estque quo ad originem suam maxime vitiosa, nequit tamen pro injusta omni modo haberi, postquam consensus ad ejus validitatem necessarius ex parte illius qui ab initio coactus fuerit accessit

§ 175

Statu Sociali in Genere

§175.

In singulis his societatum speciebus socii unum eundemq. intendunt finem, adeoq. eatenus unum intelligunt (intelligunt) unum volunt, quo circa respectu alior. societatum pro una persona, comode haberi possunt quae Moralis solet appellari, sed cum singuli socii privatum qq. bonum suum promovere possint ad q. quaerendum, qua homines obligati st. §. 167 hocquidem respectu pro una persona haberi nequeunt. Hinc si quis eos in privato bono turbet, laedit quidem socios, sed n. qua tales, quo circa nec societatem laesisse existimandus est. Quodsi quis vo eos in bono societatis publico promovendo turbet non tantum eos, sed totam laedit societatem eiq. adversus se justam dat belli causam §. 8.80)

§176.

Restat ut de liberatione ab obligationibus socialibus nonnulla moneamus. Quamprimum hae legitimo modo sublata fuerint ipsa qq. socialia iura cessare debent adeoq. terminata societate status socialis evanescit. Revolvenda hic erunt ea, quae supra Cap. praeced. de modo solvendi obligationes commemoravimus. In primis modi, pactitias solvendi obligationes hic expendendi veniunt per eos enim omnis societas voluntari et ultronea legitime dissolvi pt. Necessaria et naturalis n. potest tolli aliter, qm morte alteri utrius socior. Porro si socior aliqui finem societatis plane promovere n. possint, suntq. ad eum obtinendum inepti, per hoc liberi redduntur ab officiis socialibus eum ad impossibilia in foro naturali nulla det. obligatio istud vo de eo casu accipiendum est, in quo per pactum de societatis ?itu aliter provisum haud est.

Schol.

Schol. Iuvat hac occasione observare Auctor loquendi formulas quibus societatis dissolutionem distinctius exprimere solent. Fundamentum societatum hae distinctiones rationum, ob quas cessare solent obligationes, posita solent. Si mors socii societati imponit finem, tum eam solvi, sin autem id efficiat sociorum consensus cum ea specialiter dissolvi dicunt. Extinguit societas stilo Auctorum quam eam lex dirimit, finit vero tandem quando tempus quousque ex pacto durare debebat elapsum est.

CAPUT II.

De Societate Coniugali

§177.

Natura per sexum homines a se invicem distinxit, indiditque iis fere omnibus nescio quem stimulum, ad sobolem procreandam, id quod quemvis se et res humanas intuentem, quotidiana docere potest experientia. Placuit nimirum Deo naturae auctori ista via propagaret nobilissima omnium animantium species quo fine etiam membra corporis humani, ita efformavit, ut ad generationem, et partum sit maxime idonea. Cum vero videant diversi sexus personae non posse se finem suum sobolis nimirum procreationem sine alia diversi sexus persona obtinere feruntur natura ad mutuam eam societatem, quae finem habet sobolis procreationem. Haec societas connubialis seu coniugalis audit de qua pauca pro instituti ratione in medium producemus.

§178.

Finis igitur principalis est sobolis procreatio ad quam obtinendam

mutuus ille inter personas diversi sexus affectus et qui inde oriri solent concubitus dirigi debent. Conjunxit vero natura cum hoc actu insignem voluptatis sensualis gradum seu libidinem cujus extinctio locum obtinet legitime, cum ea fini primario subordinatur. Infantes recens nati perirent absque dubio nisi eis ab aliis praestaretur auxilium parentum igitur est, ut natam sobolem recte educent, h. e. viam ei rectam ostendant, qua possit ad veram pervenire felicitatem. Ut isthoc officio eo promptius libentiusque defungantur conjuges parentes, indidit eis deus sapientissimus naturae auctor insignem erga sobolem a se natam amorem quo impulsi omnes, gravissimas licet, in educanda ea molestias libentes perpetiuntur. Facit ad hunc finem facilius et commodius obtinendum mutuum, quod sibi conjuges praestant, adjutorium, quod propterea etiam pro fine conjugii secundario habetur.

§. 179.

Quo fine contingit excellentum est per illud nec Ethicas nec stricti Juris regulas violari. Est igitur conjugium non tantum licita sed justa etiam societas ceterarum omnium prima radix et fundamentum. Conformant se illi Dei voluntati finesque Divinos quantum in se est, promovere student, qui hanc eo fine ineunt societatem, ut procreant liberos et procreatos recte educent. Quo nomine conjugium pro societate quam maxime honesta habendum est.

§. 180.

Cum vero finis per matrimonium intentus sine duarum diversi sexus personarum conjunctione obtineri nequit: sequitur, ut ii, qui matrimonio copulati sunt ad hanc conjunctionem consentiant. Etiam corpora hominum, ad illud jus, quod formatum appellatur pertinent; usum igitur corporis alterius illius alter sibi arrogare non potest. Quapropter cum pactum sit legitimum, remedium quo res nostra vel usus ejus, alteri

legi

legitime concerit § 838 et 42. per pactum coalescere debere so-
cietatem connubialem, facile iam est ad intelligendum. Unde p[...]
no iam fluit alveo, societatem hanc debere esse voluntariam, e[...]
quod ad pacta ineunda et ad amorem societatis conjugalis u[...]
calum § 8177 nemo cogi potest.

§ 181.

Colligimus enim e fine matrimonii neminem ad hanc societat[em]
aptum esse, qui aut per aetatem aut per statum aut casum aliquem
sobolis procreationem haud est idoneus. Ergo omnes infantes, spa[do]-
nes, eunuchi inepti sunt ad hanc societatem, quia ejus finem pri[n]-
cipalem consequi haud possunt. Arcendi enim sunt ab hac societa-
te vetulae, [...] fertimtum, cum iuvenculos apetunt, quia nec ad pri-
marium, nec ad secundarium conjugii finem habiles sunt. Solent
nonnunquam viri senes ducere iuvenculos quod pro illicito atque injus[to]
haberi nequit: quia potest in hoc casu finis matrimonii principalis ob-
tineri, sed non est undiquaque congruum quia potest senex et decrepitus e[...]
ducationem sobolis ad quam obligatus est § 178 non videt habere p[...]
oculis.

§ 182.

Porro quia societas conjugalis init per pactum § 8.180. sequitur n[on]
eos esse, ad hanc societatem idoneos, qui valide paciscI nequeunt
Qui proinde facultate paciscendi, seu physica s. naturali des[ti]-
tuuntur privati consensu [...] requisito ad societatem conjugalem
rite ineundam necessario. Hinc infantes ebrii, mente capti non po[s]-
sunt inire matrimonium, quia destituuntur facultate paciscen[di]
physica. Ii vero qui lege impediuntur tamdiu sese a matrimonio [ab]-
stinere debet, quamdiu eorum erga legem viget obligatio, qua extinc[ta]
nascuntur facultatem paciscendi moralem adeoque etiam conjug[i]-
um valide contrahere possunt.

§ 183.

Jud

§.183

Verum vero haud invento an seu agnatio, seu cognatio legitimum sit J. N. conjugii impedimentum. Omnino considerandum est nos e principiis scientiae naturalis posse haec de re clare et perspicue disserere. Etenim inter quas personas ea habitudo ~~~~ ut sint ad finem matrimonii obtinendum idoneae: quid sit quod Jure Naturae aut possit aut debeat, eos impedire conjugium non assequimur. Si possent ostendi sanguinis propinquitatem obstare quominus finis matrimonii obtineri queat, esset ea legitimum societatis conjugalis impedimentum. Sed istud quidem quod sciam nemini ne hucdum ostensum est. In iis personis quae se mutuo respiciunt, ut generantes et generatae non posse legitime contrahi matrimonium unde forte colligi posset, quod istius modi conjugium quod ad aetatem nimis esset inaequale, adeoque sobolis educatio minus commode institueretur. At haec naturalis illa liberorum a parentibus suis dependentia, de qua pluribus infra, contrariari huic matrimonio videtur. Nam matrimonium ut spectatur in J. N. est societas aequalis, adeoque si liberi cum parentibus et vice versa contraherent matrimonium, aequatio eorum introduceretur et naturae et humanae societati contraria. Optimum est hoc in passu ad naturam provocare, quae hominibus bene fruens nescio quam ab ejusmodi conjugiis, incidit aversationem.

§.184

Proinde illae tantum personae juste ineunt matrimonium, quae tam ad procreandam, quam educandam sobolem per aetatem statumque suum idoneae sunt, atque aequaliter pacisci possunt. Sed praeterea omnes et singulae personae ad hos fines obtinendos alioquin

idon-

ratione et et utroq[ue] facultate paciscendi praedita ad in eandem [illegible] tatem conjugalem, haud sit perfecte obligata. Etenim omissio hujus facti neminem laedunt, et ideo penes eas est velint [illegible] praedictum extendere [struck] finem, an vitam suam in perpetuo libata transigere. Saepius status, finesq[ue] excellentiores homin[es] a procreanda sobole avocant licet non sint prorsus ad hanc [illegible] nem impoti, quo in casu negari eis vertii vitio quod non terram viam ordinariam, sed rebetis aliis multiplicandi generis [illegible] ris cura, ipsi occupationibus, multo sublimioribus dediti sunt.

§185.

Qui societatem conjugalem solemnite inchoant nuptias celebrare dicunt. Quod proinde nihil aliud sit, quam solemne [so]cietatis ~~sobolis~~ ~~[illegible]~~ conjugalis initium. Post nuptias [il]lico elaborare debent conjuges ut finem societatis sobolis nimir[um pro]ationem et procreatae, rectam educationem, quantum in se est pro[mo]veant. Generalis igitur regula secundum quam conjuges actiones suas instituere debent hoc est: quidquid ad procreandam sobolem et educandam facit illud sollicite curandum est, quod vero eam impedit diligenter vitandum §. 8.164. Quod si conjugum a[d] finem hunc aut non promoveret, aut plane impedire voluerit ad regulam praedictam violaverit. Conjugem alterum laedit eiq[ue] [illegible] tribuit ius quod laeso in laedendum competeret supra ostendimus §. 818[?]

§186.

Affectus personar[um] diversi sexus mutuus et qui inde evenire so[let] concubitus ex ordine et lege natur[ae] remedium est ad finem conjugii obtinendum §. 8175. adeoq[ue] ex ne[cessitate] in natura institutus ad hunc [ob]tinendum finem semper adhiberi deberet. Qui igitur concumbunt extra conjugium non intendunt sobolis procreationem adeoq[ue] agunt

contra naturæ ordinem et Numinis in ea institutum petulanter conturbantur. Quo ipso voluntatem illius violant, qui sit in naturæ constituti ordinem ejusq gloriam offendunt. Ergo omnis furtiva venus, quæ pro fine principali solam habet libidinis applicationem est ex eorum genere, quæ natura turpia sunt, tametsi nequeat osten, di, quod in omni casu per eam regulas stricti Juris violari.

§ 187.

Scortatio seu fornicatio vocatur concubitus personarum extra conjugium venerium, institutus, solius libidinis extinguendæ gratia. Cum vero in hunc solum finem corporum conjunctio fieri non debeat (§ 184 cet.) sequitur scortationem esse actionem turpem, et inhonestam. An semper injusta sit disputare solent Juris Naturalis doctores saltem talem esse in statu naturali ex illis supra positis nequit evidenter ostendi. Nos vero notamus, pro forte rerum statu scortatores sibi quam maxime nocere, siquidem a, pud ceteros cum quibus ipsis conviventium est omittunt existima, tionem suam, adque conservandam, augendamque obligati sunt. Ex hoc fonte Sodomiam, pederastriam, lenocinium pugnare cum ordine naturæ adeoque maxime turpia esse, censemus. Et duo quidem illa priora scelera, ita abhorrent a natura ut vel vocabulorum quibus designantur, universum genus humanum pudere deberet.

§ 188.

Ad finem matrimonii obtinendum unum marem et foeminam sufficere, ex experientia clarum est. Si igitur societas hæc ita insti, tui debet, ut commemoratus finis obtineatur. Sequitur ut ad eam unus mas et una foemina sufficiant. Est igitur naturæ humanæ ma, xime conveniens ut conjugium unius maris et unius foeminæ

sufficiant, qd monogamia solet appellari. Sed possit non evenire, ut ad finem matrimonii obtinendum uni viro, una n sufficiat mulier quo in casu, si cetera paria fuerint, n̄ legi nat. mas, adeoq nihil committit, quod turpe esset si plures sibi adjungat foeminas. Conjungium inter unum marem, et plures simul foeminas initum, vocat poligamia quam n esse in casu, legibus nat. adversam e praedictis abunde constat. poliandria seu Conjugium inter unam foeminam, et plures simul mares omni e parte J. N. repugnat. Etenim n dirigitur ad finem conjugii, quin potius eundem impedit habetq e parte foeminae pro fine sfdat. libidinis extinctionem. Nunquam de genuino patre constaret si cum pluribus promiscue concedi liceret foeminae, poliandriam legibus et ordini nat. ee qm maxime adversam.

§189.

Si ad finem attenderimus matrimonii videtis quidem exigere conjuges aliquanto diutius invicem cohabitent, sibiq mutua officia. Sed inde eiusdem enter ostendi nequit perfecte cos esse obligatos, et quidem e nat. et fine conjugii ad cohabitandum usq ad mortem. Potest istud quidem in pacto per qd initur matrimonium, expresse adjici, ut nimirum usq ad mortem alter utriusq conjugum duret, id qd moribus nostris conveniens est, sed n consequitur e nat. et fine conjugii hanc stricte durationem fluit ea e pacto nec e injusta, aut finis societatis conjugalis extranea, licet necessariam eandem adeoq in oi matrimonio adhibendam e ipsis naturalibus, ostendi nequeat. Sed nec id e fine matrimonii ostendi pt ut maritus in uxorem dominium aliqd obtinendum esse ignorum sit, ut pro ea, aliqm habeat praecellentiam

§190.

Coniugium iniri per pactum supra §180 monuimus. Cum vero pacta modo vario et variis conditionibus inire possint ipsum etiam conjugium vario modo, et variis sub contrahi posse manifestum est. Quando societas matrimonialis init occulte occulteque continuatur, appellari solet matrimonium conscientiæ, quod consideratum in statu naturali, secundum I. Naturalis pia, non est quidem in se injustum, tamen etsi non satis congruum esse videatur. Solent quidem auctores in definienda hac matrimonii forma monere, hoc coniugium obtinere inter personas inæquales, sed quum in statu naturali quem præcalis habemus nulla sit personarum inæqualitas, nos hanc determinationem hic loci omittendam esse censuimus. Potest quoque matrimonium ea iniri conditione ut liberi ex eo oriundi cum liberis ex prioribus ortis matrimonio, æqualem haud obtineant sortem, quod dum fit, contrahi dicitur matrimonium ad morganaticam quod consideratum in se legibus naturalibus adversum non est. Si cogitemus porro eum in morem iniri societatem matrimonialem, ut integrum sit viro dimittere uxorem suam, quando ipsi visum fuerit, vel potissimum tamen cum prole iam potitus est, appellari solet barbaro vocabulo matrimonium ad thald, quod in se consideratum pro scortatione seu fornicatione haberi nequit. Accedere videtur quam proxime ad concubinatum, in quo quidem procreatio sobolis non item ejus educatio, ab utroque sociorum intendit. In his matrimonii formis id quoque observandum est, par esse mariti et foeminarum conditionem, quoniam in statu naturali quod viri justum est, nec alteri vetitum esse potest.

§191.

Quandoquidem ex omni matrimonio, obligationes proveniunt,

fa

facile est ad iudicandum qua ratione finem suum societas
coniugum si quidem aberre iam supra docuimus quibus modis
obligationes pactitiæ dissoluantur. Nimirum mors uti omnibus re-
bus sic quoque statui matrimoniali imponit finem, ita tamen
ut superstiti socio, nouum contrahere matrimonium integrum sit.
Id quod tum quoque obtinet quum coniugum alter promisit alteri
nouum matrimonium si uita sibi contingerit longior non contra-
Solent nonulli iure iurando, suam hanc formare promissionem
tamen prudentiæ maxime aduersaria uidetur. Pacto hoc istiusmodi
promissio stabiliri nec potest nec debet: quia licet superstes conjux
obligationi suæ pactitiæ haud satisfaceret, demortuum non læderet
quippe qui, quia desiit esse inter homines lædi non potest. Quod si vero per mor-
tem, sed alia ratione, uinculum conjugii soluatur obtinere dicitur ca-
diuortium quod liberatio ab officiis conjugalibus intelligitur.

§192.

Plures possunt esse diuortii legitimæ causæ deducendæ tum omn-
e natura societatis conjugalis. Et quidem primo manifestum est p-
matrimonium mutuo consensu dissolui, cum nihil tam natura-
sit, quam dissoluere conjuncta, modo eodem, quo colligabantur.
Ex fine uero conjugii plures diuortii caussæ derivari possunt.
Societas hæc ad procreandam et educandam sobolem iniri sole-
§ 178. Quaecunque igitur fini huic obstant ea etiam legit-
ime dirimunt matrimonium. Ergo impotentia ex parte uiri, ste-
rilitas ex parte foeminæ legitima est diuortii causa in quan-
tum nimirum coniugum in statu naturali eo absolute consi-
deratur. Deinde si odium exoriatur inter coniuges, et id quidem
nulla ratione placabile, per hoc cessare ipsum matrimonium n-
existimamus. Etenim hoc in casu sobolis procreatio non p-

obst

obtineri quippe qui fructus est, tenerrimi illius amoris qui vin-
culum est societatis coniugalis. Solet ex tali odio nonnunquam e-
venire, ut coniugum alter alterum maliciose deserat, quo facto
cum finis impediatur matrimonii, maliciosam declarationem, pro
iusta divortii causa merito habemus. Tandem si coniugum
alter fatali aliquo casu usum amitteret rationis per id ad finem
societatis promovendum redderetur minus idoneus, ipsum igitur
matrimonium, hoc in casu recte solveretur. An nimia prodiga-
litas in statu naturali iuste dirimere possit matrimonium,
quaestio est opinione nostra, problematica.

§. 193.

Non possunt se homines vehementius laedere, quam si coniugum alter in-
scio et invito altero, cum persona alia concumbat, quo in casu adul-
terium committi dicitur. Adulterium proinde quia vehemens est laesio
et plerumque odium post se trahit nec aliqua ratione placabile. Recte
pro legitima divortii caussa habetur § 8 pces. Est illud coniugium
ediametro oppositum, quippe quod non alias quam mutuo eorum intensissimo
coniugum amore producatur. Est etiam fini matrimonii adversum
atrox et nefarium istud facinus. Etenim si ex parte consideretur foemi-
nae quam plurima in eo occurrunt flagitia, societatem coniugalem
destruentia. Ut enim taceam, nihil ibi quaeri aliud quam stultae li-
bidinis expletionem, id imprimis marito molestum est supponi sibi
partum non suum, atque postea, cura paterna educandum. Dilapidat
foemina adultera opes mariti, cumque variis affligere solet modis,
ut recte dixisse videatur Cato nullam adulteram non eandem esse ve-
neficam. Ex parte mariti non videtur quidem, his incommodis laborare, a-
dulterium, sed quia et ipse contemnerat amorem coniugalem, adeoque

uni

unicum societatis conjugalis vinculum rumpit, et quoque prohib[illegible]
est. Caeterum seu simplex fuerit adulterium, ubi duo concu[illegible]
bitum extra statum ineunt conjugii; seu compositum, ubi uterque
matrimonio vivunt, res perinde se habet, quia in casu utro[illegible]
que vinculum conjugalis enormi hac laesione rumpit.

§. 194.

Tam etsi vero per adulterium juste legitimeque solvitur adulter[illegible]
si tamen laesa pars laedenti facinus istud condonare voluerit, ma[illegible]
trimonium juste iterum continuari potest. Si conjugum alter [illegible]
alterius perversam indolem patienter ferre, et non obstante adul[illegible]
terio ei convivere velit, id quidem per eos ipsum est, quum volen[illegible]
ti nulla fiat injuria. Sin laesum se esse existimat, vel aliquam
reconciliationem id quod facere potest, licet ad id faciendum per[illegible]
fecte obligatus haud sit. Reconciliatio haec aut expresse aut ta[illegible]
cite iniri solet, qua per acta matrimonium recte continuatur.
Factam reconciliationem arguere solent ex concubitu, et quidem
recte, per hanc actionem finis matrimonii intenditur, adeoque illud
vel inchoatur denuo vel vero continuatur.

§. 195.

Solent homines absque dubio prudentiae regulis commoti ante
actam societatem in eam matrimonialem, prius de ea ineunda pa[illegible]
cisci. Pactum hoc sponsaliorum nomen accepit, et usque ad nuptias
mas sponsus, foemina, seu sponsa appellatur. Possunt equidem
pacta tam expressa quam tacita iniri, uti in §. 41. monuimus,
sum eorum prudentia suadeat, ut in negotiis majoris momenti
clare et dilucide mentem suam exponant paciscentes, adeoque
expresse non tacite paciscantur: rectius fit, et circumspectius,
sponsalia expresse non tacita serio fiat. Ex factis
enim alterius mens ejus difficulter cognoscitur quia qui fa[illegible]

uult, semper habet qd opponat illi, qui e facto aliquo, a verbis distincto animi sui sensa eruere conat.

§. 196.

Pacta vel pura vel condicionata esse ostendimus §. 52. quo circa sponsalia qq. in pura et conditionata dividere licebit § 8 pced. De condicionatis omne hoc valebit, quod de pacto condicionato commemoravimus, unde obligaões ex sponsalibus ejusmodi emanans et ei respondens, ius, quod hic potissimum considerand, adjudicari possunt. Admonemus, nos potissimum talem hic condicionem quae non accedit, nec e ipsius negotii nata, intelligere respicere. Hae sem per expressis verbis adjicienda est, alioquin sponsalia recte habebunt propurus, illa vo quae e ipsius negotii natura, intelligenda veniunt, tam etsi n fuerit verbis expressa, si tn haec adsit sponsalia efficit vitiosa. Ceterum cum sponsalia pactum sint de ineundo matrimonio § 8 pced. ea omnia de futuro ut loqui amant, ne de psente esse, e re ipsa pspicuum est.

§. 196.

Siquidem sponsalia pactum sunt, de ineundo matrimonio initum § 194. evidens est, ea tantum ab iis personis contrahi posse, quae tum physica qm moralia facultate, paciscendi, gaudent §. 840. Si contracta fuerint ab iis qui iure contrahendi n gaudent invalida sunt, nec ullam obligaõnem pacticiam aut ius qd ei responderet producunt. Ceterum quicunq legitime conjugio iungi possunt, illi quoq recte sponsalia contrahere possunt, et qui arcent a matrimonio, eos sponsalia qq quocunq modo celebrata, invalida st § 8183.

§. 198.

§.198.

Ex Sponsalibus iura obligationesque sponsalitiae proveniunt qu
si non observat sponsa, sponsum laedit, eique adversus se h
facto ius dat laeso in laedentem competens. Idem valet de
sponso qui si suae obligationi haud satis faciat, sponsam laedit
haec quippe ratione sponsae quam magis omne amare deberet, debitum den
gat amorem. Ergo si tempore in sponsalibus definito elapso
sponsus aut sponsa nuptias celebrare noluerit alter pacisc
entium, gaudet iure cogendi eum, qui officia sua sponsali
complere, atque matrimonium consumare detrectaverit. Suad
tamen prudentia ne istud ius semper exerceat, cum explorat
sit ad amorem unicum illius societatis, conjugalis vincul
homines vi externa cogi non posse.

§.199.

Iura et obligationes sponsalitiae possunt non secus ac reliqua
pactitia nonnunquam iureiurando firmari, per quod tamen demum
validum est, quum ipsa sponsalia in se considerata, legitim
sunt. Solent quoque sponsus, et sponsa, sponsalia sua mutuis d
onorum nonnullorum oblationibus seu probare seu confirmar
quae inde appellantur arrhae sponsalitiae. Non esse vero han
sponsaliorum, seu probationem, seu confirmationem necessitatis
absolutae vel me non monente intelligi potest.

§.200.

Sicuti mutuo consensu contrahuntur sponsalia, ita mutuo
consensu posse ea dissolvi, ex praecedentibus manifestum est §151.
Factum quo dissolvuntur sponsalia, repudium vocari solent
quod iustum esse, si mutuo fiat sponsi aut sponsae consensu
nulla eget probatione. Sed praeter mutuum consensum, dantur ali
quoque modi, quibus legitime solvuntur sponsalia e.g. error spon

alt

aut sponsa invincibilis quo inductus, aut inducta sponsalia traxit. Prave inter sponsum et sponsam exortum odium legum contra futuras nuptias irolas. Concubitus sponsi aut sponsa cum persona aliqua, qui finis futuri matrimonii e diametro contrarius est. Nec tamen congressus iste pro adulterio habendus est: eo quod adulterium comittit tantum a personis in coniugio viventibus, sponsus vero et sponsa, actu in coniugio non sunt. Modis istis repudium legitime semper fit, tametsi id aut arrha sponsalitia, aut iureiurando confirmatum.

CAPUT III

De Societate paterna

§ 201.

Quum coniuges finem societatis suae obtinere, oritur inter eos, et liberos procreatos nova societas quam **paternam** appellare moris est. Tendit haec societas eo, ut liberi recte educentur perducanturque in eum statum, ut suam ipso promovere possent felicitatem. Quo respectu est societatis coniugalis quadam continuatio ejusque novum quoddam vinculum. Cum vero societatis hujus fundamentum sit generatio, adeoque non pactum aliquod, inter parentes et liberos, initum evidens est hanc societatis speciem, ad eas iure referri posse, quas supra § 173 necessarias vocavimus. Per hic non intelligenda est clara illa necessitas, huic voluntati contraria: quando quidem naturae autor Deus membra societatis hujus amore proprio singulari tamquam arctissimo, vinculo interse colligavit.

§ 202.

Hoc

Hoc amore impulsi parentes, liberos recens natos curant dilig
tissime lubentissimeq etiam tum, quum haec eorum occupatio cum
maximis molestiis conjuncta sit. Cum ita jam perfecerunt
aetate liberi, ut cogitare atq loqui possint, in eo elaborant,
natura impellente, elaborale dnt parentes, ut iis de remediis
prospiciant, quibus per claros illos recte cogitandi loquendiq
habitus sibi queant comparare. Nec enim alias recte pt ing
tui bona educatio, quae nihil est aliud quam perpetua illa cu
atq sollicitudo parentum, quomodo liberi vera solidaq felic
tis participes esse possint. Hanc unice tendere dt legit
ma et sapiens educatio, omniaq remedia quae ad hunc fin
obtinendum, apta esse vident parentes promte adhiber
debent, quo ita officii sui partes rite possint explicare. Qu
uo alibi iam demonstravimus, sine virtutis studio atq re
ligione neminem moralium feliciter vivere posse § 11
Ubi vera ursa optime faciunt parentes illi, qui liberos su
ad virtutem naturae et religionem ducunt, iisq hanc om
et solide felicitatis fontem recludant. Multo certe melius
rentes illi, ~~qui liberos~~ suum explent officium, qui suos inde a
neriori aetate divinar humanarumq rer cognitione aut imbu
unt ipsi, aut si id facere nequeunt per alios imbuendos cura
quam illi qui neglecto animo, nobiliore hominis parte corporibu
suorum magis student et iis improbo labore corradunt divitia
Non prohibet quidem haec cura, sed prior illa quia constantior
et liberis multo utilior magis est commendabilis.

§ 203.

Liberis qui diu usu destituunt, sana rationis nulla possun
praestari officia, tum uero cum aetate ita iam profecerunt, ut poss

p

per rationes moventes regi, officium eorum est, ut parentibus debitam praestent obsequentiam, et eos a quibus acceperunt vitam omni amore et honore prosequantur. Est istud ita humanae naturae proprium, ut eos qui contra hoc officium faciunt, merito omnis humanitatis expertes esse iudicemus. Ex his naturalis legibus dependentiae fundamentum eius iam supra §.183 injecimus mentionem clare iam perspicimus. Ipsa enim naturae luce cognoscimus, causam effectu suo esse nobiliorem, quo posito liberi parentibus suis hoc respectu numquam aequari possunt. Ergo ad reverentiam atque obsequentiam praestandam liberi perfecte obligantur, tametsi ad morem externo modo cogi non possint. Ad autem non necesse est ut moneamus obsequentiam liberorum erga parentes non debere eo usque extendi, ad ea etiam quae naturae inhonesta atque turpia sunt posse eos parentum voluntate obligari censeamus. Nulla ad haec potest dari obligatio quia ipsa natura fugienda esse haec talia omnibus hominibus praecipit.

§.204.

Iura itaque parentum, quae respectu liberorum suorum habentiam ex praecedentibus ostendere possumus. Quandoquidem societatis huius fundamentum est generatio §.201. et parentes erga liberos amore inducti suscipiunt eos illico cum in lucem prodeunt publicam, cum animo voluptatem ex iis capiendi §.202. manifestum est, esse hic ex parte parentum aliquam occupationem, per quam liberos natos ad se referunt. Quia igitur libe-beri parentum sunt: parentibus in eos ius effectum competere recte statuimus. Accedit quod obligatio liberorum ex ipsa naturali quam ad parentes suos habent relationem proveniens effecta §.203.

unde

unde ius quoque parentibus debitam denegantes obsequentiam parentes suos laedunt et quia per naturam ipsos sibi inferiores reddit, eos legitime etiam a parentibus puniri possunt. Cogi quidem possunt ad obsequium, sed neutiquam ad amorem, cum nullum reperiri queat remedium externum alios ad amorem honestum illum atque legitimum cogendi.

Schol I. Ita habemus fundamentum iurium, quae parentibus in liberos competunt, nec opus est, ut ad consensum praesumtum, pro ostendendis horum iuribus confugiamus, quod fecit Puffend. J. N. et Gen. Lib. VI Cap. I § 4. Generationem ponit Grotius de Iure belli et pa. Lib. II Cap. V § 1. Quae, ut nobis videtur, primam dat natos occupandi occasionem. Unde iura parentum in liberos quam commodissime deduci possent. Qui hic quoque ad voluntatem Dei provocant, carum pro iurium horum principium habent, dicunt quidem id, quod in se verum est, sed tamen non satis concinne philosophari.

Schol: II. Curiosa magis quam necessaria quaestio est, patrine an matri majora in liberos competant iura. Si generationem per quam parentes liberos adquirunt respondendum esset, forte aequalia iis attribuenda forent. Sed si educationem respiciamus quia hanc patres ut homines sexus nobilioris et iudicio plerumque praestantiores rectius instituere possunt, iis majora in liberos iura competere videntur. Hobbesius de cive Cap. 9. matrum iuribus disputant.

§ 205.

Quod ad iura liberorum attinet, quae respectu parentum ...

bent, de his sequentia observamus. Liberi quia parentum 1t
§ ped. vix habent ius perfectum exigendi, quidquid ab iis quod ad su-
am pertineret felicitatem. Omnia haec e amore parentum deducun-
tur §. 8202. ad quem nulla dari potest coactio. Sed quia liberi homines sunt,
ipsi suum conatum habent, quod adversus omnes, adeoque si res eo de-
veniret etiam adversus parentes defendere possunt; sunt quidem
ad obsequentiam parentibus exhibendam obligati §. 8204. Sed non
usque eo, ut propterea cessent esse homines. Omnia igitur iura, quae ho-
minibus per naturam competunt liberis quoque respectu parentum ad-
tribuenda sunt.

§. 206

Complexus iurium, quae parentes in liberos patria potestas vocatur.
Cum igitur iura ea, quae patriam constituunt potestatem per naturam
obtineant parentes §. 8204. quin patria quoque potestas ab ipsa natura
parentibus detur non est quod dubitemus. Sed haec potestas restricta
non absoluta est, quoniam per iura liberorum, quae ipsis praecedente §
competere diximus limitatur. Itaque habent parentes perfectum
ius actiones liberorum dirigendi ad fines suos, habent ius, si ita
tulerit necessitas, eos alienandi, h. e. donandi, vendendi, mutandi;
sed nullum habent occidendi eos aut membra eorum mutilandi, nul-
lum plane cogendi eos ad actiones inhonestas et turpes. Et si
quam religionem pro vera agnoverunt liberi ad eam amplecten-
da non possent avocare parentes, qui nec iure gaudent cogendi
liberos ad eam religionem quam ipsi veram, liberi vero falsam existi-
mant esse. Quodsi haec talia fecerint parentes laederent li-
beros suos, nec his ius se defendendi, hoc in casu denegare
posset. Efficitur e his parentes liberorum dominos, si dominium
in rigore accipiatur haud esse §. 8106 et 205.

§. 208.

§207.

Tam diu durat patria potestas, quam diu liberi ob imbecillitatem statis et iudicii propriam nequeunt promovere felicitatem. Iste enim est educationis finis, quod non posset recte institui nisi parentibus quam commemoravimus competere potestas. Jam obtento fine remedia adhiberi non solent, proinde nequit statui patriam potestatem ad mortem usque parentum superdurare, quia evenire potest, imo evenit saepius, ut liberi viventibus parentibus in eum pervenient statum, in quo possent sine parentum opera recte et feliciter vivere. Sed expirante patria potestate mutuus [illegible] inter parentes et liberos amor expirare haud debet. Fundatur is in actu generationis adeoque parentibus et liberis quam maxime naturalis est. Morte parentum cessare patriam potestatem non necesse ut moneamus: cum mors omnia jura, omnes etiam humanas obligationes extinguat.

§208.

Contingit saepissime ut parentes antequam ad rectum rationis usum producant liberos suos, ex hac vita excedant; quo in casu recte faciunt, si aliis [illegible] curam educandorum liberorum suorum, conservandarumque quas ipsis comparaverunt facultatum committant. Habent parentes plenissimum ius istud faciendi: quapropter utentes iure hoc neminem laedunt, et vera est exceptio cessare eorum voluntatem in morte adeoque eos curam hanc nemini deferre posse. Non enim deferunt tum cum voluntas eorum cessat, sed cum vivunt, iure gaudent felicitatem liberorum suorum quamvis modo sine laesione tertii promovendi § 146. Cura haec appellari solet *tutela* et qui eam in se suscipiunt *tutores* vocantur, liberi vero in hac relatione *pupilli* audiunt. Perspicuum est quod his tutores par[illegible]

tu

tum officio fungi debere habereque catenus iura, parentibus alioquin competentia adeoque recte eos patriam exercere potestatem. Pupillis e contrario incumbant ea, quae liberis erga parentes § 204 praescripsimus. Si quidem tutores eorum caussa magnas subeunt molestias quas ille inefabilis amor, quem natura inter parentes et liberos constituit, non solet delinire. Illud quoque e definitione natura sequitur incongruum esse parentum alteri deferre tutelam. Pater non est tutor, mater non est tutrix. Sed sunt parentes omnibus aliis tutoribus et tutricibus qui dum recte funguntur officio suo multis nominibus praeferendi. Hoc vero accipienda sunt unice in statu naturali in civili plura hic perspici possunt, quae nos infra suo loco adducemus.

§ 209.

Quibus natura denegavit liberos ii nonnunquam solent aliorum liberos ita recipere, ut eos loco suorum habeant, quo in casu adoptare eos dicuntur. Liberi in hac considerati relatione adoptivi solent vocari, et ii qui eos adoptarunt, parentes sunt licet non naturales quia illa inter adoptantes et adoptatos relatio e facto generationis haud profluit. Nititur omnis adoptio pacto adeoque quoad formam et finem varia esse potest; unde deinde tum parentum quam liberorum adoptivorum officia iuraque desumenda erunt.

CAPUT IV
de
Societate Herili

§ 210.

Ita sumus omnes a natura efformati, ut mutuo indigeamus auxilio. Et vix quisquam reperiatur, qui sibi ipsi in omnibus esse

qui

quam sufficientissimus. Posset quidem medela huic adferri in-
gentia, si omnes hos sapienter efferret, et sincere virtutis stu-
dio. Sed quum in hoc rerum statu nequeat sperari, solent potentiores
eos in eum statum redigere, in quo ad quascunq operas in con-
stantes commodum perfecte obligati sint. Homines hujus [illegible]
vocant Servos, ii vero quorum causa labores quoscunq praestare d[illegible]
domini, et in hac relatione speciatim despotae vocant. Sunt
proinde Dni servique in societate, quam herilem solemus
pellare, in qua quid reguli institutio postulant a nobis tam
breviter indicandum erit.

§ 211.

Sunt qui servos in mercenarios et obnoxios distinguunt
Heineccii elem. I. N. et G. lib II Cap IV § 77. Illos vocant
qui pro certa mercede, alimentisque; hos, qui pro solis alimentis
operam praestare debent. At cum mercenarius ille non alio
quam locato et conducto adeoque ex pacto obliget § 133, non
conductoris habeat quasvis ei imponendi operas perspic-
uum est, obnoxios quos vocant Servos hic loci potissimum
considerationem venire, qui etiam hoc nomine designant.

§ 212.

Finis hujus societatis est ex parte Despotae ut per servum
commoda sua promoveat, ex parte vero servi, ut ex alimentis
vivat. Ita nimirum omnibus hominibus insitus est hujus vitae
amor ut eam quoque tandem modo possint conservare stude-
ant. Si igitur adversa fortuna in eum dejecti sint statum, ut non pos-
sint alias quam dura servitute tueri vitam, eligunt triste [illegible]
remedium quo tamen, ad quam anima impellunt obtineant.
Hoc igitur fine, dijudicanda sunt jura dominorum et obligationes

Ser

servor, quidquid enim ad hunc finem obtinendum facit hoc pro iusto, qd vero ei adversat, vel eum excedit proin injusto in hac societate habendum est

§ 213.

Dominis igit competit Jus Servos ad quascunq operas praestandas cogendi § 210 Possunt Domini servos suos quocunq tandem modo, alienare adeoq donare, vendere, locare vindicare ab aliis ect. Hoc si cui demum videat is perpendat nos adserto nro nihil docere aliud, qm posse Dnos Jura sua, quae sibi in servos competunt in alios per pactum transferre, qd ita clar esse existimo ut nulla egeat demonstratione. Habent etiam Dni, Jus inobedientes servos dignioribus afficiendi poenis, sed vim vitae, et nec is competere iis non videt. Etenim istud excederet finem societatis, sed ex sequenti ex societatis herilis indole deduci nequit § 8 pced. Neque possunt Jure Dni Servos ad religionem aliqm cogere non possunt iis inhonesta atq turpia imperare et si istud faciant laedunt servos iisq inferunt injuriam. Est proinde in Jure N. manifestum, posse etiam servis fieri injuriam licet Jura Rna hic aliter doceant. Etiam non infert injuria servis, quam iis a Dnis alimenta denegant Ad hoc enim exhibenda Doni perfecte obligati sit § 210, si proin, de ea n praestant faciunt contra officium suum et servos suos laedunt.

§ 214

his quae sit servor quos obnoxios esse diximus officia proclive est ad intelligendum. Nimirum ad omne hoc praestandum obligati sunt qd sibi a dominis Jure imperat. Quod si vero talia imperant quae per conscientiam, aut per vires suas facere nequeant servi, imperant iis injuste, adeoq ad obediendum obligati non sunt.

Er

Et si propterea denegatum tale officium durius in eos animadvertere voluerint Dni, n faciunt male, si fuga sese eripiant, cum omni animanti a natura inditum sit, ut quoad ejus fieri potest n... cetura fugiant.

§ 215.

Quod ad primam originem molestissimi status attinet de disquirendum erit antequam necessaria ne sit ista hæc Societas voluntaria dispiciamus. Qui rem accurate intueri voluerit prehendit facile duram nonnullorum hominum paupertatem esse amaram illam radicem unde surculus iste propullulavit. Sunt qui nequeunt aliter vitam sustentare, quam statum amplexi fuerint servilem § 812. Sunt quoque quos hostis victor, in duram abducit captivitatem, in qua conditionem servorum si mortem effugere velint subire debent, et tristi mancipiorum vocabulo compellantur. Hebetudo quidem ingenii, et barbari mores nonnem faciunt servum, sed qui hebetis sunt ingenii habent etiam ut plurimum servilem indolem, et ejus ad præstandas serviles operas etiam sordidissimas apti satis atque idonei. Atque in hunc sensum accipienda sunt verba Aristotelis, qui Politicorum Lib I cap 3 et seq. quosdam homines natura servos appellavit. Cæterum per modos acquirendi derivativos quos supra § 81... et seq. monuimus, etiam servos adquiri posse vel nobis n monentibus manifestum est.

§ 216.

Fiat iam ex his iudicium, quo nomine digna sit societas herilis, et necessaria ne an voluntaria appellanda. Doctor nonnu... hanc quoque sententiam ex mutuo consensu declaratione, adeoque ex pacto derivant, ista vero quia ordinarie ab arbitrio pendet

hru

hominem concludi inde possit, herilem societatem esse volun-
tariam. At quum de nemine, cur ratione praesumi possit, eundem
animo deliberato sponte ac libere in statum servilem quippe
qui calamitosissimus est § 814. consentire: societas haec nequit
dici ex omni parte voluntaria. Certe ultronea non est, sed potius
coacta, d.t. § 174. adeoque caterus necessaria; quia non profluit
ex actione plene libera, uerum ex ea, quam mixtam solemus
compellare. Utique multum de necessitate tradit ista Societas,
tam etsi consensum servi adesse cogitemus. Consentit servus
quia per statum et conditionem suam, aut non potest aut non
audet dissentire. Sed si scire volueris an alter revera consen-
tiat, is in eo sit statu, necesse est, ut eum impune possit dissentire.

§ 217.

Vita servorum per alimenta a Dominis exhibita sustentatur § 8
210.) quidquid igitur laboribus suis adquirunt, servi totum
totum illud Domini est, nec illi quidquam sibi adquirere possunt. Pro-
inde etiam ex servis nati in eo sunt dominio cujus servi sunt pa-
rentes eorum, et peculiari nomine Vernae appellantur. Quod si
ancilla ex servo Domini alterius conceperit de partu res uideri
posset dubia d.t. § 117. Per ordinarie partus sequitur uentrem,
adeoque in dominio esse censetur, cujus est ancilla.

§ 218.

Morte seu Domini seu servi, tolli societatem herilem adeoque
statum etiam servilem, cessare est per se manifestum. Per
alia quoque ratione solvitur ista societas, pacto nimirum inter
dominum et servum inito. Potest nimirum Dominus servum

libertate donare, potest etiam evenire, ut servus, pretio aliquo libertatem suam redimat, hacque ratione e duro servitutis jugo exeat. Cum libertate donatus a domino servus manumissus dicitur, appellaturque postea Libertus seu Libertinus.

CAPUT V.

De

Familia

§ 219.

Cum societates simplices conubialem et paternam, vel conubialem patre et herilem, vel conubialem et herilem unitas cogitamus: obseruatur animo illius idea societatis, quam familiae nomine insignire solemus. Est ergo familia societas e pluribus simplicioribus composita (§. 170) adeoque ejus natura e iis quae de simplicioribus illis societatibus commemoravimus intelligitur. Veteres quidem solam societatem appellant familiam quae sit societatem quae famularet. Sed nos vocabulum familiae, uti e dictis constat sumimus in significatu generali.

§ 220.

Pro diversa societatum simpliciorum conjunctione, diversae etiam species familiae cogitari possunt. Cum duae junguntur societates simplices, conubialis nimirum atque paterna familia inde oritur paterna quam veteres speciatim domum appellatant. Si vero herilis cum conubiali consociatur herilis quaedam familia emergit. Quodsi tres praedictas societates simpliciores unitas esse cogitemus: eam animo intuemur familiam, quam ex centiorum nonnulli compositam dicunt, nos familiam majorem commode appellare possumus.

§ 221.

Mem

De Familia

Membra itaq hujus societatis sunt societates simpliciores quo respectu familia est composita ex minor §. 170. Hinc est ut membra hujus societatis denominationem accipiant a familia et Dni patres familias Dnæ matres familias, liberi, filii, filiæ familias servi ancillæq, servi servæq familias appellent.

§. 222.

De origine familiæ ex iis quæ §. 219 et 220 in medium adtulimus, expeditum erit iudicare. Fons ejus et primum fundamentum est societas Conubialis ad quam si per actum generationis accesserint liberi orit inde domus seu familia paterna. Quodsi servilis societas unita est cum conubiali planum est non alias quam per pactum hanc ejusmodi oriri familiam illam quam herilem supra compellavimus. His positis necesse non est, ut de origine familiæ majoribus multis differamus, cum enim quisq cogitatione assequet facile.

§. 223.

Pro fine familiæ recte habent comodum illud, quod minores illæ et simpliciores societatis per hanc intendunt consociationem. Cum nimirum in finem hæc simpliciorum societatum unio dirigat, ut finis conjugalis paternæ atq herilis societatis obtineat eo facilius adeoq omnes qui ad familiam pertinent, æternam felicitatem suam, quoad ejus fieri potest, per hanc societatem promoveant. Cum vero ad æternam felicitatem non tantum rerum ad vitam necessariarum acquisitio sed etiam earundem secura possessio pertineat: dubitari nequit quin hoc quoque ad finem hujus societatis recte referatur.

§. 224.

Quandoquidem familia societas est composita §. 220. finis ejus non posset comode obtineri, si singula ejus membra

aequa

aequalem haberent de rebus ad societatem pertinentibus disponendi facultatem, imo istud natura societatis ejus repugnaret. Etenim setus subsunt Dnis suis liberi parentibus, atq[ue] adeo nec filii filii aeque familias, nec famuli familias aequalia cum patre aut matre familias jura habere possunt. Diximus §189 congruum et nad consentaneum esse, ut maritus aliquem pro uxore habeat praecellentiam, unde nunc quaedam consequentiam quaerimus esse bono ordini, ut summam rer familiarem pertinentium penes maritum ceu patrem filias sit, qui salutem totius familiae pro sua civili promoveat. Quo posito ad eas societates referenda erit familia quasi supra §172 rectorias inaequales compellavimus.

§225.

In familia omnia eo dirigi debent, ut hujus societatis finis recte et comode obtineri queat. Ergo omnia familiae membra, ita actiones suas instituere debent, ut per eas salus familiae procuretur promoveaturq[ue]. In hac igitur societate haec est summa atq[ue] generalis lex: ita vivendum est in familia, uti id ejus salus requirit §164. Ex hac propositione haud difficili negotio, tam jura quam obligationes omnium familiae membrorum deduci possunt, id quod nos jam in compendio facere conabimur.

§226.

Et obligatio quidem patris familias e lege § 1 aducta dare jam perspicitur. Ipsius nimirum jam officii est curam providere familiae alimenta ceteraq[ue] res ad vitam necessarias illis qui ad familiam pertinent suppeditare. Quod curam ejus adtinet, ut ea per ximia cog. penes ipsum est salutem totius familiae omni honesta, licitaq[ue] promovere ratio

De Familia

§ 226. (Ced.) Quum diriget Jus ad finem det qq ius ad remedia sine quibus finis ille obtineri nequit: perspicuum est patri familias competere Jus leges in familiam ferendi quibus singula familiae membra actiones suas attemperare debeant. Habent ius puniendi eos qui desunt officio ita prout ipsa salus familiae requirere videtur. An vero etiam ius vitae et necis patri familias competat, quaestio est altius ut nobis videtur expendenda. Quam plurimi doctores ius istud patribus familias vindicant quatenus nimirum familiae consideraret in statu naturali quem nos hic loci solum habemus p oculis. Ad oppositum est, gaudere patres familias Jure pacti cum aliis familiis ineundi, modo ea legi illi quae in familia statuta est, contraria haud sint. Competereque qq eis ius belli et pacis ex iis quae hactenus enarravimus luculentum est.

§ 227.

Ex his proclive est colligere quae sint eorum obligationes qui sub patri familias tamquam capite in familia quadam vivunt. Nimirum eorum officii est, voluntati patris familias sese subjicere in omnibus iis quae nec ad turpia haud sunt. Debent qq poenas ab eo inflictas tollerare patienter servare pacta quae ille cum aliis in familiae suae comodum iniuit eique labor suor factas dare rationes. Contra ea habent membra familiae Jus postulandi a patre familias alimenta cetterasque res ad vitam necessarias aut sibi per pactum promissas quas si pater familias denegaverit laedit familiam, non secus atque familia eum, quum illa obligationi suae non facit satis.

§ 228.

Sicuti societatis generatim considerata ita composita in primis bonum comune a recto ordine in esse iterum est aequa-

tio

tione obligationum, a sociis observando quae maxime dependet §§ 166 et 177. Ergo et in familia ratio ordinis maxima habenda quo ita ejus status commode promoveri procurarique posset. Possemus hoc generali fundamento plures deducere regulas in procuranda salute familiae rite observandas. Si majorem prudentiae quam scientiae haberemus hic loci rationem, sed cum nobis propositum sit tradere potissimum scientiam speciabiores prudentiae regulas praetermittimus, unam illam et maxime necessariam hac occasione inculcantes, quae monet uti in rebus omnibus, ita in rebus familiaribus agendis, partim parta tuenda adhibere iubet. Modus autem uti loquitur politissimus ille rusticae rei scriptor Collumella erit sua cuique moderanda voluntas.

PARTIS IIdae

Sectio II

Politica seu Civilis

CAPUT VI.

De Origine et natura Civitatis

§ 229.

Si plures cogitemus familias in statu naturali viventes possent ea quidem finem suum commode consequi §§ 223. Si omnes et singuli homines ita vitam instituerent suam, ut observatis iustitiae regulis neminem unquam laederent. At cum plerique sint male feriati, et postposita naturali sua obligatione continentiaeque cum interturbare velint eosque in ipsis rerum suarum turbare: familiae pace oblata nequiret rebus ita se habentibus perfrui §§ 878. Ubi vero ista obtineri posset, viribus, vires plurium per mutuum consensum unigendae erant, adeoque societas quaedam familias pacis externae obtinendae caussa instituenda.

§ 230

Origine et natura Civitatis

Ut finis per hanc intentus societatem, commode obtineri pos, sit necesse est, ut sit inaequalis seu rectoria §172. Nisi enim talem cogitemus tum singuli socii, pro suo arbitrio remedia ad finem societatis obtinendum adhiberent, quae pro varietate ingenii humani non varia tantum, sed saepenumero etiam con, traria essent; ideoque finis societatis obtineri plane non posset eaque hac ratione frustra iniretur. Ut proinde bonum hujus socie, tatis commune seu ejus finis commode obtineri queat: Jus dis, ponendi pro arbitrio de rebus ad societatem hanc pertinentibus spectatum in exercitio non potest esse penes omnes et singulos socios, quo posito societas illa pro inaequali habenda erit.

§231.

Si exercitium Juris illius non est penes omnes socios, penes nullos sit necesse est; quandoquidem sine eo finis societatis obtineri nequit. Cum autem posito ex parte una Jure ponatur ex parte altera necessario obligatio: Consequens est, ut in societate pacis ex, ternae conservandae causa inita sociorum nonnulli obligati sint ad actiones suas ex voluntate aliorum instituendas. Qui tali tenetur obligatione, ab altero dependere dicitur, ergo in societate pacis externae causa inita, dependentia nonnullorum sociorum ab aliis est necessaria quo ipso independentiam statui naturali propria, tollat necesse est.

§232.

Ille igitur, vel illi qui in hac societate Jus de rebus ad eam pertinentibus pro arbitrio disponendi exerceant, eatenus de, pendentes haud sunt: quia non sunt obligati ad actiones suas vo, luntati aliorum sociorum conformandas, sed exercent potius jus suum quo gaudent dirigendi pro arbitrio actiones aliorum

soci

sociorum ad finem societatis. Jus istud hoc imperium solet vocari et quidem summum: Siquidem penes eos est, qui in societate independentes sunt, adeoque nullum habent se superiorem. Cum ergo eorum potestas summa est, quia ea in societate non datur superior. Summum Imperium vocari quidem solet Majestas quam Grotius Lib 1. Cap III. § 7. definit per potestatem summam, cujus actus alterius juri non subsunt, ita ut alterius voluntatis humanae arbitrio irriti possint reddi. § 233.

Societas familiarum pacis externae caussa inita et summo instructo imperio civitas audit seu respublica et membra societatis hujus Cives vocantur. Definitionem hanc usui loquendi conformem testimoniis auctorum nonnullorum comprobamus. Joh. Bodinus Lib 1 Cap 1 vetustiores enim allegare nihil attinet cum dicit familiarum rerumque inter ipsas communium multitudinem cui summa potestas ac ratio moveretur. Hugo Grotius Lib 1 Cap 1 § appellat eam perfectum liberorum hominum coetum juris fruendi et communis utilitatis caussa sociatum Puffendorf de J. N. et G. Lib VII Cap II § 13 vocat civitatem personam moralem compositam, cujus voluntas ex plurium pactis implicita et unita pro voluntate omnium habetur singulorum viribus et facultatibus ad pacem et securitatem communem, uti possint Jos. Oder Sch... Ferus in commentatione Politica Juridica de forma imperii Romano Germanici § 1. rem publicam appellat complexum plurium hominum sub imperio pactis, vel expressis, vel tacitis tuitionis et tranquillioris vitae gratia initum. Cum istis sentiunt plerique aetate nostra, de civitate scripserunt.

§ 234.

In

In omni igitur civitate tria adsunt necesse est sine quibus nec recte cogitari nec consistere pot. Primum est finis ejus, pax nimirum et securitas vitæ hujus externa, seu vita hujus, ad quem omnia in repub. dirigenda sunt. Deinde patrum familias vero capitum familias ad hunc finem obtinendum mutua consensio denique summa potestas, seu Majestas tamquam remedium ad finem obtinendum maxime necessarium. Qui sine familiis coalesce-re posse Civitates opinantur, ut Huberus aliique darent nobis sub-tiliter magis quam utiliter Philosophari. Non est durabilis illa respub. in qua non darent societates conubiales et quibus demum orti familiis quas mutua consensio civitates constituerit. Tes-te Puffendorf Lib. VII. Cap. II. Pro inquit civitates ab initio constituunt non sane hoc censent egisse, ut illi singulis qui ab initio constitutam ibant et cunctis simul et singuleret, sed potius longa sibi atque æterna comoda per easdem obtinenda ob oculos posuerunt quibus adeo ipsi, ac posteritas gauderent.

§. 235.

Familia in statu viventes naturali æqualia quod habent iura non alias quam per pactum aliquod speciatim pactum amit-tere possunt (§ 78 præced.). Unde colligimus sine pacto origi-nem Civitatum concipi haud posse. Iura vero ad pacta in-cunda, nemo per naturam perfecte obligatus est. Civitates ad institutionem suam consideratas esse societates volun-tarias proclive est ad intelligendum. Non fiunt homines per naturam cives, sed hunc statum nanciscuntur per pactum qui propterea civilis est.

§. 236.

§ 236

Ex his prone fluit consequentia ab origine legitime civitatis recte perspicienda, sejungendam esse violentam ad constituendam civitatem coactionem. Non possunt iure homines cogi, ut abdicata libertate naturali sese aliis subjiciant, et si coguntur violantur natur. leges adeoque non potest perfecta coalescere societas. Quodsi occupationem bellicam spectes ~~eamque~~ originem civitatis derivare volueris ea memoria resolvenda erunt, quae § 148 de hac occupationis specie docuimus. Profecto haec ejusmodi civitas quam necessariam vocant, nonnulli nunquam aut saltem minus commode obtineret finem suum, eo quod illi qui injuste sub jugum se missos esse opinarentur ab eo, qui eos naturali privavit libertate perpetuo abicere eum destinationibus contrarii essent. Accedere igitur et hoc in casu deberet pactum aliquod, seu tacitum seu expressum, ut legitima eaque firma, et durabilis civitas constitui possit. Dat utique commodissimam ~~utilitatem~~ occasionem constituendae civitatis occupatio bellica, sed sola ad constituendam legitime civitatem sufficere non videtur.

§ 237.

Existimo autem, duo pacta cogitanda esse quo civitatis generatim considerata, genesis recte perspiciatur. Prius capita familiarum de societate pacis tuendae causa ineunda consentiunt deinde per summum imperium eandem esse statuunt. Ex consequenti priore erit pactum quod respicit civitatis finem, ex posteriore vero illud quo remedia ad hunc obtinendum finem constituentur. Prius pactum unionis posterior subiectionis vocare solent auctores § 233. Vid. Joh. Erdmanni Schmid exercitatio politico historica de civitatis origine § 62.

Sta

Origine et natura Civitatis

Schol. Hobbesius de cive cap V. uno pacto derivat originem Civitatum, quo unusquisque uni cuique ceterum sese obliget ad non resistendum illius voluntati hominis cui se submiserit. Disserit contra eum copiose Puffendorf Lib VII. Cap II. §11. monetque Judiciose quam maxime distincta esse conspirare inter se de imperio in Cajum conferendo et Imperium Cajo deferre fide data acceptaque. Nisi enim Cajus oblatum acceperit Imperium profecto solo eo pacto quod producit Hobbesius origo Civitatis intelligi nequit. Quod ad sententiam Puffend. attinet qui duo pacta et unum decretum ad constituendam Civitatem requirit eam scrupulosius examinare non est instituti nostri. Videtur tamen in Civitatis certa specie non in Civitate considerata generatim mentis oculos defixos habuisse id quod ex sequentibus clarius efficiet. §238.

Quandoquidem omnes Civitates per pacta exorta sunt, haud fuerit difficile germanam reperire rationem, qua homines ad statum naturalem cum civili permutandum, promoverit. Nos omnium originem pactorum in humana insufficienti deteximus §45. Proinde hac quoque promoti homines Civitates constituerunt quas nati numquam fuissent, si singuli homines sibi ita essent in omnibus rebus sufficientes, ut nullius ope indicarent. Dulcis enim est et cara hominibus libertas, qua politi sunt illi, qui in statu vivunt naturali, sed efficit id insufficientia virium ~~nostrarum~~ ut libertate restricta summae potestati subjicerent sese homines quo possent vim aliorum, si ea sibi inferat, repellere, et vitam in pace ac securitate agere. Itaque verum est, quod docet Gundlig. in J. N. et Gen. Cap. XXXV. §. 6. Civitates ob metum esse ortas. Sed me-

tus

tus non videtur ultima ratio quae homines ad erigendas Civitates permoverit. Etenim metus ille si vanus non erat rationem absque dubio habebat sufficientem quae partim in ipsis metuentibus partim in aliis hominibus quaerenda erit.

§ 239.

Imprimis quoque Civitatum fundatoribus metum hunc prodyt virium insufficientia cum haud se esse existiment, qui possint sine ope aliorum vitam tranquille secureque agere. In aliis hominibus animadverterunt perversam illam et corruptam indolem, qua illi obliti obligationis naturalis turbare ceteros, inferre eis vim, eosque laedere nulli sibi ducunt religioni. Haec dum animo revolvebant, primi illi et sapientes Civitatum fundatores, considerantes virium suarum insufficientiam, non poterant non metum aliquem quo inducti societates constituerant, in quibus subsidia ad tranquille secureque vivendum quaerebant.

Schol. Sunt qui explicantes originem Civitatum ad infirmitatem obligationis naturalis provocent hancque constituendarum civitatum caussam ultimam opinentur. Videatur Exercitatio histo. Politica de civitatis origine Joachimi Erdmanni Schmid § 93. Nos vero rationem [illegible] habere videmur haud levem cur hanc doctrinam non sequamur. Etenim ipsa enim illa naturalis obligationis infirmitas deducitur e perversa hominum indole adeoque eatenus pro ultima constituendarum civitatum caussa haberi nequit. Obligationem enim naturalem propter hominum perversam indolem fieri firmam eo manifestum est, quod bellum offensivum illa huma

gene

generis perniciem, non aliis quam hominibus malis placeat. Quod si omnes et singuli homines sapienter vitam instituere vellent, perspicerent absque dubio bellum esse humano generi maxime exitiale quo posito obligatio naturalis esset quam firmissima, estque omnino talis in se considerata. Theologorum nonnulli opinantur homines ex studio religionem in puritate conservandi, eamque exercendi in civitates coiisse quae tamen opinio probari non potest.

§. 240.

Ad haec usque de Civitatum origine enarravimus omnia eo redeunt ut clare intelligatur quomodo ex statu naturali transierint homines in civilem in quo per summum imperium, libertas eorum naturalis restringitur. Unde pronum est colligere, nos eam pocius habere Civitatem, quae originaria dicitur a derivativa probe distinguenda. Illa oritur ex statu naturali in imperio eam antea constituta. Prouti vero plures dari possunt caussae ex quibus civitas oriri possit derivative ita enarrandis iis nos quidem immorari non possumus

§. 241.

Ad haec uti plures familiae Civitatem unione sua efficere possunt §. §. 233. ita nihil impedit quo minus plures quoque Civitates cogitemus, pacis aeternae caussa consociatas. In priore casu simplex oritur Civitas, in posteriori civitatis composita, nobis animis nostris obversatur. Verum haec Civitas composita, quia per consensionem una effecta est, unum tantum habere potest imperium, cum duo, aut plura imperia in una Civitate concipi nequeant.

§. 242.

et moventibus quae § 238 et 239 adu- imus rationibus de civitatis necessitate producere iam erit iudicare. Sunt ed omnino pro p- senti humani generis statu q̃m maxime necessariae sed homines per naturam suam ad Civitates non sunt nati tametsi sunt ad eas constituendas ratione quippe atque oratione praediti q̃ maxime idonei (cf. § 235) De utilitate civitatum hand mel- habeo quod proferam, nam quae de cultura rationis, multo Civium auxilio, morum et vitae elegantia hac occasione commemorari solet talia sunt, quae etiam in societatibus sine summo imperio constitutis obtineri potuissent. Revera haec aliaque modi vitae humanae adjumenta, non fluunt e civitate qua talis est, sed ex eo quod membra Civitatis vivant in societate. Differit elegante de his more suo Ioh. Gottl. Heineccius in elementis Iur. N. et Gen. Lib II Cap VI. § 100 seq.

CAP. VII

de

Maiestate emanantibusque inde Iuribus

§ 243.

In Civitate ad summum imperium maxime attendendum quandoquidem vi illius de omnibus ad Civitatem pertinentibus negotiis disponitur cf. § 232. Recte igitur est hoc imperium, quod Maiestatis nomine insignitur anima corporis Civitatis; quia sicuti corpus humanum sub regimine animae stat, ita Civitas etiam quae morale corpus est tota a summo imperio dirigitur. Subiectum hujus imperii, seu is qui summa potestate in Civitate ∂spicuus vocatur princeps et illi qui perfecte obligati sunt ad ei-

emanantibusque inde Juribus

jus exequenda Cives Subditi item ejus appellantur.

§ 244.

Et vero summa haec potestas seu Majestas remedium ad finem Civitatis obtinendum institutum § 234. quum ob rem nec potest nec debet, ultra finem et scopum Civitatis extendi. Limitem igitur omni majestati finis civitatis ponit, qui quoniam ex ipsa fluit Majestate recte vocatur limes Majestatis necessarius. Potest vero evenire, ut hi, qui Civitatem formaturi et de imperio paciscentes, eidem per pactum quoque certo modo limitent, unde limes Majestatis enascitur pacticius. Est vero perspicuum Majestatem per pactum limitatam pro Civitatum varietate varios admittere posse gradus. Qui omnes dependent ab eorum voluntate, qui de imperio pacti sunt.

§ 245.

Cum illi, qui de imperio inter se paciscuntur, modum etiam determinant, quo se exercere Majestas in Civitate debeat, eamque proponunt Majestatem suscepturo, pactum aliquod ineunt, quo Majestati limites ponunt. Haec pacta quibus summum in Civitate imperium limitatur ~~vocant~~ leges fundamentales cum haud insolens sit, ut ea quoque, quae pactis constituunt, legum nomine veniant. Ex quolibet enim pacto obligatio oritur pacticia adeoque eatenus convenit omne pactum cum lege, quae restringit libertatem humanam et a qua praeterea obligatio nempe per cogitationes quidem, secerni potest.

§ 246.

Sed evenire quoque potest, ut qui de imperio paciscuntur nullum ejus exercendi determinent modum vero totum relinquant in ejus arbitrio, qui illud in se suscepturus est. Hoc in casu majestas oritur absoluta, quae ideo ita vocatur, quia nullis ex pactis limitibus

pac

pacticionis, Majestas cui limites pacticii per leges fun- mentales positi sunt, restricta audit, qua tamen propterea ne- cessat esse summa potestas, quia ne in hoc casu quidem in civi- tate ea superior datur.

§. 247.

Ita ergo tam absoluta, quam restricta majestas si primam ejus con- sideravimus adquisitionem, per pactum adquiritur, adeoque eo adquirendi modo, quem §. 112. derivationem appellavimus. Et- enim prompti dominium per pacta adquiritur eodemque modo adqui- ri possunt iura in personas adque cum Majestate quoque per- tineat §. 243. manifestum est eandem per pacta adquiri posse. Modus adquirendi originarius, hic locum plane non habet, nec enim majestas adquirendi censetur esse nullius, sed eorum qui conditi libertate naturali pactum de imperio constitu- erunt.

§. 248.

Quod si civitatem iam constitutam cogitemus, potest alio quoque modo in ea adquiri Majestas, per successionem nimi- rum, si primo imperanti ita ea delata fuerit, ut pertineat ad ejus familiam et ad posteros quoque ejus devolvatur. Talia im- peria successiva seu hæreditaria vocari solent, ea vero ubi Majestas ejus est imperantis, ut ita dicam personale quid tantum ad ejus pertineat personam electiva vocari solet. Hi- rite expensis perspicuum fit ab imperio successivo seu hæ- reditario ad absolutum non valere semper consequentiam cum fieri queat, ut restricta quoque Majestas per successionem hæreditatem obtineat. Per electionem tam absoluta, quam restricta Majestas adquiri potest. Est autem probabile elec-

Majestate emanantibusque inde Juribus

onem successione esse vetustiorem, quae vero sit comodior utiliorque Civitatibus nostrum non est in hoc scientia definire. Seneca Epist. 9. regno ab initio electitia non hereditaria fuisse scribit.

§. 249.

Princeps Majestate praeditus absolute neutiquam pro arbitrio suo ea agere potest, quae fini civitati contraria sunt. Habet etiam ista Majestas limitem necessarium §. 247. quem si excesserit princeps, laedit Civitatem, adeoque dat ei adversus se causam belli justificam §. 180. Errant proinde omnes illi et quidem vehementer errant, principibus tantum indicant potestatem, ut ea quoque quae fini civitatis contraria sunt, possint pro arbitrio suo facere. Non potest talis potestas e fine Civitatis deduci, quin contraria ei est, adeoque nec nomine majestatis digna.

§. 250.

Cum summa in Civitate potestas ad perniciem Civitatis adhibetur, tum, uti praediximus cessat esse majestas degeneratque in tiranidem. Civitatibus ita noxiam, sicuti utilis est moderata et per finem civitatis limitata majestas. Princeps talis in casu amittit dignitatem suam, degeneratque in tirannum, adversus quem iustam causam belli civitas habet. Sed Princeps qui cives nonnullos laesisse videtur propterea tiranni nomine illico compellandus non erit, quia tum adversus totius Civitatis finem egisse non videtur. Imo nec semper alio hoc nomine dignus est, cum tota civitas laesam se esse existimat, quia non potest ostendi Principem tali in casu egisse dolose, quod tamen ad probandam tirannidem ostendendum est omnino.

Schol. Quam difficile sit principes tiranidis accusare,

& hinc facile quisque collegerit. Vix enim quisquam reperi[etur]
principum, qui occipere se aliquid adversus Civitatis [...]
velit confiteri. Quicquid susceperit in utilitatem totius Societa[tis]
tum id ad societatis commoda pertinere constanter asserer[e]
licet reapse, seu detrimentum seu interitum Civitatis [...]
tenderit. Quaestio itaque tali in casu, oritur sane impedita
nes quam sit de actionibus principis judicare, dirigantur an
ad obtinendum civitatis finem, an ne eidem repugne[nt]
Quantum equidem judicare possum praesumtio tali in c[asu]
sit pro principe, non adversus eum formanda esset: cum
ejus dignitas, incolumitasque cum felicitate Civitatis
quam arctissime connexa esse, censeatur de nomine autem
stimandum sit, propriam eum intendere felicitatem.

§. 251.

In ea civitate in qua summum imperium per leges funda
mentales restrictum est Princeps perfecte obligatus est, ad
majestatem eo modo exercendam, qui est per leges illas de
terminatus § 245. Quod si istud facere noluerit laedit
Civitatem, quae propterea omnia ea jura obtinet quae laeso
in laedentem competere demonstravimus § 79 seq. Sed
si non possit ostendi principem animo deliberato leges funda
mentales violare adeoque agere cum dolo, nequit conce
di laedere eum civitatem. Adeoque civitas a vinculo quo d[...]
vincta est principi suo, soluta esse haud censetur.

§. 252.

Majestati cum id solemus vocare, quod sui ratione h[...]
in majestate. Cum itaque majestas ad pacem civitatis
obtinendam partim partim conservandam tendat § 2[...]

pe

e manantibusque inde Iuribus

perspicuum est, principi majestate quippe predito, Ius esse, ad remedia omnia, sine quibus ille majestatis finis ob- tineri nequit. Evidens enim est illud Philosophorum scitum, iure ad finem ius ad remedia fini illi obtinendo necessaria fluere. Unde pronum iam est colligere, varia in rebus summum in Civitate imperium, debere esse conspicuum, quae omnia, quia e majestate descendunt majestatica so- lent adpellari.

§.253.

Sunt vero hoc iura majestatica duplicia. Aut enim fluunt e ipsa summi imperii essentia; aut e imperii huius certo, de- terminatoque modo (cf. §. 245.) Priora graecis [illegible] dic- ta nos perpetua et immutabilia; posteriora vero mutabilia adpellabimus. Quia vero priora illa, nunquam possent, a majestate separari, evidens est, nullam Civitatem sine istius modi iuribus majestaticis sufficere posse (cf. §. 243.) cum contra sine iis, quae mutabilia diximus et constitui, et perdurare respub. possit.

§.254.

Iam perpetua quum mutabilia iura, si majestatica dici dent ad finem Civitatis tendunt, pacem quia atque securitatem Civium. cf. §. 234. Ista vero pax et securitas non tantum in- ter Cives, quae membra sunt unius Corporis vigere debet, sed nec ab aliis, extra corpus civitatis constitutis ullo mo- do turbari. Ad utramque obtinendam Majestas Civitate constituta est, ut ipsaque iis iuribus predita sit necesse est, quorum exercitio utraque pax tam mutua inter cives inter-

na propterea dicta quod externa, obtineri queat. Jura Majestatica tendentia ad pacem inter cives conservandam vocari solent immanentia; illa vero quae tendunt ad securitatem ab externis praestandam transeuntia audiunt, quae ad utramque diriguntur vocari possunt mixta.

Schol. Diximus quidem quum Civitatem definiremus (§. 233) finem ejus pacem esse externam, nunc vero pacem eam in internam et externam dividimus, quae perspiciendi ratio nec satis dilucida nec ordinata prima fronte videri posset. Verum observandum est nos in definitione civitatis per pacem externam illam intellexisse, quae paci animi, atque mentis tranquillitati opponitur, quippe quae per summum civitatis imperium optineri non potest. Hic loci externam pacem interitu eorum vocamus qui non sunt nobiscum, unius corporis nostrae nimirum civitatis membra, quo observato clare erunt omnia, nec ulla obscuritas attentum lectorem retardabit.

§. 255.

Pax civitatis interna tunc viget, quum cives in usu rerum suarum non turbantur §. 878. Cum itaque Majestatis sit pacem illam omni procurare ratione §. 234. et istud per leges quibus cives in officiis contineat praestari possit §. 84. manifestum est, ius leges civitati praescribendi esse majestaticum, cum vero hoc legislatoria potestas, e ipsa deducitur majestate, ab ea divelli nequit atque adeo pertinet ad Jura majestatica propria. Leges vi summi imperii in Civitate latae vocantur Civiles, quae in quantum vim obligandi a Majestate accipiunt, ad positivas referendae sunt.

§. 256

§. 256.

Sunt vero leges hae positivae propterea in Civitate necessariae quod leges naturales ad dirigendas omnes civium actiones non semper et in omni casu videantur sufficientes, saltim non semper possint ab omnibus recte applicari. Hae enim plerumque a singularibus dependent circumstantiis quas lex naturae quod summis varia esse possunt, non determinat. Cum vero pacis in Civitate obtinendae conservandaeque intersit ut cives certam determinatamque regulam habeant, ad quam actiones suas dirigant necesse omnino est, ut leges a summo imperante accipiant, secundum quas, ita actiones instituant suas, sicuti id finis requirit Civitatis. Leges hae non possunt esse aliae, quam quae ex illi generali naturae lege fluunt: ita conveniendum est, ut nemo in casu res suas turbet. §. 18 hanc igitur princeps, per peculiarem suae civitatis constitutionem, magis determinare modum certum, atque determinatum ostendere potest, quo huic naturae legi cives sui pro peculiari civitatis statum satisfacere possint debeantque. §. 257.

Potestate legislatori quae summo in civitate imperio fluit non potest adstringi ius abrogandi leges iam constitutas si id finis civitatis postulaverit. Omnia enim pro fine civitatis iura suscipere, potest princeps: proinde si finis civitatis legum nonnullarum postulaverit abrogationem, recte is utique facit, quum eas abrogat, seu quod eodem redit, tollet penitus. Quod si civitatis finis derogationem qua vis legis obligatoria ex parte quadam minuitur requirat, habet princeps ius derogandi eiusmodi legi intuitu summae, quam in civitate conspicuus est potestatis. Etiam ius dispensandi, penes ipsum est quo efficere

pt.

potest, ut civium nonnulli, per legem in civitate alioquin non abrogatam, non obligentur. Ex iure disponendi fluit jus privilegia concedendi. h. e. tales constitutiones, per quas civium nonnulli ab obligatione, ex lege civili manante, liberi pronunciantur. Ita ergo privilegium vim legis obligatoriam, respectu nonnullorum civium impedit et propterea ad solum Imperantem spectat Jus privilegia concedendi, quod vis legum obligatoria a majestate dependet § 255, nec ab alio, nisi qui praeditus majestate est impediri potest.

§ 258.

Qui Iure abrogandi leges civiles, easdemque pro re nata derogandi gaudet: is tantum abest ut subiectus iis sit, ut sit iis potius omnibus superior. Ergo princeps non subest legibus, nec illae nullam habent vim obligandi eum, vel eos, qui in civitate majestate conspicui sunt. Illa vero ita accipienda sunt, ut ne repugnent iis quae docuimus. Concedendum quidem est majestatem sive absoluta sit, seu restricta, legibus civilibus haud subesse. Sed ea propterea non est eo usque extendenda, ut nullis prorsus legibus subiecta esse censeatur. Etiam absolutam limitem habet necessarium § 244. restrictae vero leges fundamentales, quae pactorum vicem subeunt, limitem ponunt, quem excedere nullo iure potest, quamvis legibus civilibus qua talibus accurate loquendo subiecta haud sit.

§ 259.

Ex potestate legislatoria, quam principi competere diximus § 255 fluit necessario ius cognoscendi de actionibus civium easque ad leges latas expendendi seu Civil-

acti

e manantibusque inde iuribus.

actiones ad normam legum civilium gerendi, tum de iis constituit iudicium, et cum declarat, quid in iis iusti sit, vel iniusti, fertur de iis sententia. Ergo ius actiones civium diiudicandi, seu potestas iudicaria ad principem spectat ergo eo capite competit quod majestatem in civitate obtineat. Unde manifestum est potestatem iudiciariam ad iura majestatica, quae immanentia vocamus pertinere summumq. inrep. iudicem principem esse, cujus sententia nullius hominis animi subjiciatur.

§. 260.

Nec potestas leges. latoria, nec iudicaria posset se efficaciter in civitate exerere, nisi principi ius quoque delicta, civibus iuste imputata, seu crimina puniendi, competeret. Profecto nullum essent ejus leges nec ullum producerent in repub. effectum, si earum violatores nullas metuerent poenas nec justo metu ad custodiendas leges adigerentur. Quapropter cum sine hoc iure, non possit civitatis obtineri finis: ius legum violatores puniendi, majestaticum esse, idemq. perpetuum luculentum est. Quodsi pax civitatis non possit alias obtineri, quam morte civium, qui eam perturbarunt, iure eos interficere potest princeps qui omnia remedia, ad hunc finem obtinendum necessaria adhibere potest. Hoc respectu tribuit principi ius vitae et necis, et quidem intuitu summae quae in civitate est potestatis. Ergo quia solus princeps hac potestate in civitate conspicuus est: ad solum principem, ius vitae et necis in civitate pertinet.

§. 261.

Cum autem penes principem sit facultas leges Civiles

in

in certo casu derogandi, adeoque etiam disponendi. Probi-
evidens est posse Principem vi summae potestatis vitam con-
donare iis quos alioquin leges post scelera in civitate
comissa, ad mortem condemnat. Hoc principis potesta-
tis agratiandi solet appellari quod majestati cumulandi
esse constat, quod ipsum quoque ad Civitatis finem dirigat. Q
enim evenire possunt casus, ut legum civilium viola-
tores per leges civiles morti subjiciendi, multa civitati a-
ferant comoda, si vitam ex principis gratia obtinuere posse.
Hoc proinde in casu recte facit princeps si majestate sua
utens rigorem legum civilium clementia sapientiaque sua
mitiget.

Schol. Quum ius aggratiandi principi vindicamus
deducimus illud unice ex majestate nec ad religi-
onem, cui adjectus est princeps attendimus. Quod
si per hanc ita limitetur principis majestas, ut is
nequeat, in omnibus criminibus ius aggratiandi exerce-
re illud iam non ex majestate, sed ex religionis illius natu-
ra atque indole repetendum erit. Non ergo ad nos spe-
quaestio de iure agratiandi principis aut Christiani aut
Evangelici, quam in Saeculi, quod vivimus exordio a doc-
tissimis viris ventilatam fuisse novimus. Stanckens
de iure gratiae principis Christiani, in reos necis capitalis
cui Fechenbergius Ao 1702 disputationem de iure prin-
cipis Christiani agratiandi circa homicidium negato opp-
suit. Christianus Thomasius in diss. de iure aggratiandi

pr

principis Evangelici in causis homicidii Aº 1707. Halis habita Ius aggratiandi principib. e iure N. vindicat, qd et nos ins. tuemur. Sed si istud recte instituit dt sola in principe majestas, n vero religio Evangelica consideranda est, qm ius qd a natura dissimus ignorat.

§ 262.

Quodsi princeps Ius aggratiandi exercere voluerit, id ei quam maxime observandum erit, ne in poenis infligendis modum excedere, et n tam e studio iustitiae, qm personar odio agere videat poenar finis ultimus quatenus hoc in civitate spectant, est civium securitas adeoq civitatis pax ut ex § 280 luculenter constat. Hanc proinde si in puniendo poenis habuerit principes, et tam qualitatem, qm magnitudinem poenae e ista ratione determinet n excedet modum, sed iusti principis officior praestabit. Nulla igit delicta in civitate in summi imperii iure puniri possunt, nisi ea per qua pax civitatis turbat, in ista vo eo exquisitionib. poenis animadvertendum est, quo magis per ea pax civitatis convellitur. Ita enim cives licentiosi e certius poenar atrocitate perculsi, vivent in pace ad qm obtinendam omnia in republ. adeoq etiam criminum poenae, ei summi imperii, dirigantur.

§ 263.

Nihil magis naturale est, qm ut illi puniant qui leges violaverunt. Illi proinde Iure a principe puniunt, qui obligationem suam, Civilem tenere negligunt, nec latas ei summi imperii leges servant. Atq istud quidem expediti iuris est. Sed quaestio oritur difficilior licet nenunquam etiam eos

pu-

punire, qui delictum non comiserant, adeoque culpae partici[pes]
non sunt quoniam per eorum poenam, criminis atrocitas notetur, et
Cives adversando ejus generis scelera, eo comoveantur
efficatius. Quodsi poenae nomen, animo intueamur, ni[hil]
tum in iis locum habere poenam, qui nihil comiseru[nt]
mali, statuendum erit necessario. Est enim poena malu[m]
passionis, propter malum actionis: ubi proinde non processit
actio mala, ibi nulla ratio poenae concipi potest, adeoque
nec ipsa poena, in proprio accepta significatu, locum obtin[et].
Verum enim non evenire potest, ut ii, qui cum reo vivunt
in aliqua conjunctione, ex poena atrociore eidem inflicta
comodo aliquo adficiantur, quo pacto ad se quoque poenam
illam redundare existimant. Sed incomodum illud eo tan-
tum fine, ad ceteros extendit, ut atrocitas criminis in ci[vi]-
um oculos incidat eo clarius, quo respectu pro simpliciter
iniusto haberi nequit, tametsi poena, si loqui proprie
velimus, dici nequeat. Aliquod poenae analogum, vel
magis poena per consequentiam, incomodum illud dici
posset, haud incomode. Ex his quae de poenis societatum
e. g. familiarum, collegiorum, disputari solent, possunt etiam
quadantenus intelligi. Nemirum si severam hanc anim-
adversionem finis civitatis requirere videatur, non censetur
iniustum integram punire societatem, quandoquidem illa
recte habetur pro una persona, quae legi a majestate re-
cepere possit. Atas si violaverit societas, iustissime puni[ri]

Cae[terum]

c. manantibusque inde Juribus.

licet sociorum nonnulli, ad leges illas, actiones illas conforment.

§. 264.

Secuti crimina in civitate commissa securitatem Civitatis turbant: ita controversiæ quoque civium inter eos de rer. dominio ✕ ortæ, paci civitatis provocant, iisdemque sese subjicere volunt: tamen nisi per summum iudicem quem principem esse diximus §. 259. de controversiis eor. feratur sententia perpetuo erunt in repub. lites, e quibus non plus orirentur animos dissocia, tio paci in civitate obtinendæ, maxime contraria. Quocirca prout in criminalibus summam iuris dictionem principi competere docuimus, §. 260. ita eam etiam in controversiis civium de dominio rer. ortis, seu civilibus, eadem competere statuimus, modo consideremus verba St. Gundlingii Cap. 36 §. 50 controversias de meo et tuo vix posse imperium acerbum, seu metum, bene ut crimina, quæ pacem reipub. perturbant.

✕ internæ, contraria sit, tamen si crimi. cives litigantes aut quæ leges civitatis

§. 265.

Videmus itaque sine exacta iustitiæ administratione tam in Civilibus, quam criminalibus observanda, civitatem consistere haud posse. Cum aut fieri nequeat, ut princeps omnium et singulorum civium actiones, ipse dijudicet, et tam de criminibus quam controversiis eor. cognoscat: ius constituendi in Civitate iudices, et magistratus aliosque modumque administrandæ iustitiæ determinandi principi adserendum est omnino. Iudices isti, seu personæ singulares fuerint, seu compositæ quæ e collegiis et dicasteriis constituunt nomine et auctoritate principis de Civium criminibus aut controversiis cognoscerent

se

feruntq de iis secundum leges sententiam, qm dantes quaestioni justitiam illam pacis conservatricem in Civitate administrant. Quia vero eam non administrant iure proprio, si quis civium sententiam eorum injustam existimet, ad principem tamqm summum in civitate iudicem, et omnium dicasteriorum caput, caussam deferre, seu qd idem appellare pt. Sed a principe, nulla datur amplius appellatio.

§266.

Per appellationes frequentatas ita posset cursus justitiae impediri, ut inde pax Civitatis interna maximum accipiat detrimentum. Cum itaq recta, et bene ordinata, iustitia administratio unicum sit pacis internae conservandae remedium; manifestum est, principi competere ius limitandi appellationes iisq certum praescribendi ordinem imo ius dem appellando, nonnullis dicasteriis concedendi. Praeterea quidquid ad bonum in administranda iustitia ordinem spectat, illud constituendi ius penes principem est eo quod ad eum potestas iudiciaria pertinet. Itaq et locum et tempus administrandae iustitiae designat princeps constituitq, ut summi imperii iure justitia per quod cursus iustitiae ob certas caussas sistitur.

§267.

Si quidem iudices et magistratus inferiores principis nomine administrant civibus iustitiam §265 ii nihil facere possunt aliud qm leges civiles ad facta civium applicare. Haec applicatio ut recte procedat, plene ac perspicue prius debent intelligi, ab iis leges, et ita deinde applicatio ad facta institui, quo iusta eveniat imputatio. Potest autem contingere, ut leg

Ca

Civilium sensum, iudices inferiores, n. semper recte assequantur; quo in casu nequit fieri, ut recte eas ad facta applicent, iustamq pronuncient sententiam. Itaq recurrendum erit ad principem, cujus perspecta voluntate legis sensus intelligitur, vel potius nova lex ab eodem fertur. Siquidem lex, qd n. intelligitur, nec vim habet obligandi, adeoq eatenus, pro lege haberi n. pt. Ceterum ex supra dictis luculentum est iudicibus inferioribus accuratam legum civilium intelligentiam esse quam maxime necessariam.

§. 268.

Hactenus ea jura principis consideravimus, quae directe et proxime ad pacem mutuam inter Cives conservandam tendunt, et hac de causa immanentia audiunt. Iam ea qq evolvenda sunt, quae pacem Civitatis externam respiciunt, et transeuntia vocantur §. 254. Hac parte potissimum conspicua est majestas, habetq hujus intuitu finis ius armorum seu belli cujus exercitio securitatem civitati praestare contendit. Ius iste hoc belli plura in se involvit iura, et ea quidem omnia majestati necessaria atq perpetua §. 253. Huc spectat Ius conscribendi militem, hostem bello prosequendi, extruendi arces et munimenta, eaq demoliendi, praefectos militares constituendi, inducias, et pacta pacificatoria cum hoste ineundi, totam denique rationem, qua bellum geri debeat determinandi. Verbo dicemus: quidquid ad rem bellicam pertinet, de eo propter principem nemo in civitate disponere potest. Atq ita imperium qq militare penes eum est, qui imperium civile seu majestatem in republ. obtinet. Probe tn observandum est ab imperio militari, ad

ma-

O ad majestatem non valere consequentiam, sed illud ab hac necessario dependere. Duo enim summa in Civitate imperia consistere simul non possunt, non secus ac duae animae in corpore uno.

§269.

Sicuti recta iustitiae administratione pax civitatis interna, ita scientia rei militaris pax civitatis externa continetur §. 254. Interest proinde principis, ut cives habeat non tantum armis exercitatos, sed etiam tam naturalium quam civilium legum peritos, quo ita et cursus iustitiae in civitate fiat expeditior et hostes reipub. territi robore exerciti ejus a laesionibus abstineant. Principi igitur competit Ius Scholas publicas gimnasia, Universitates, academias scientiarum fundandi, in quibus iuventus in belli pacisque artibus soleriter erudiatur et mature ad gerenda tam civilia, quam militaria officia praeparetur, viri vero scientia eminentes sese in cognitione rerum in dies magis magisque perficiant.

§270.

Ad fines tam arduos, quo principis majestas dirigitur requiruntur haud exigui sumptus, sine quibus princeps iura sua efficaciter exercere nequit. Necesse est igitur, ut princeps ampla bona redditusque opimos habeat, quorum adminiculo iura sua exercere atque ita finem civitatis promovere queat. Bona ea, quae princeps qua majestate conspicuus possidet vocantur publica quia revera, ad civitatem pertinent, et ad ejus impenduntur emolumentum. Ea vero quae cives possident privatim bona privata vocantur. Cum autem omnia in reipub. tam publica quam privata bona ejus fini subordinentur §. 233. principi competit

c' manantibusque inde Juribus

ius omnibus in civitate bonis utendi si finis civitatis aliter
obtineri nequeat. Istud ius appellamus Recente Grotio Domi-
nium eminens, tametsi largiamur Wittenbergensibus, & im-
perio illud, non dominio esse arcessendum. Atque Regiis eminen-
tis Dominii intuitu princeps, iure gaudet Vectigalia a ci-
vibus exigendi eo quod cives privatis suis bonis utentes pu-
blicis civitatis bonis, uti censeant. Quatenus vero princeps bo-
norum aliquod emolumentum, exiget a civibus properare, quod
illi bonis suis, in securitate per majestatem ipsis praestita,
uti possint tributa ab iis accipit idque uti videmus, summo
iure, Ius hoc vectigalia tributaque exigendi per finem civi-
tatis per se iam limitatur, potest tamen per pacta etiam, et le-
ges fundamentales vario modo restringi

§. 271.

iure quod § praec. vindicavimus competere eidem, tam
quam erarii ius diximus. Etenim necessarium est ut tantos habeat
proventus quanti requirunt ad pacem civitatis obtinendam, con-
servandamque, adeoque erarium locuples possideat secus ma-
jestas ejus pro sufficiente remedio ad finem civitatis obtinendum
non haberet. At hoc cum fieri nequeant, ut princeps majestatem
suam efficaciter in civitate gerere queat, nisi cum dignitate
quadam, et eminentia in civitate vivat: necesse est, ut bona quae
ad hunc finem destinare habeat, seu quod idem, iure Fisci gau-
deat Praedita illa, quae ad dignitatem principis sustentandam,
in civitate destinata sunt, vocari quae solent Domania unde ea
quae ad Fiscum pertinere manifestum est. Fisci et erarii dif-

feren

ferentiam, graecos imperatores sustulisse scribit Bodinus de repub. Lib. VI. § 1002.

§ 272.

Jura haec principi competentia eo nos deducunt, ut statuamus esse principem, officium subjectos sibi cives in eum collocare statum, in quo possunt tributa, vectigaliaque quae exigunt illi, pendere, seu ut vivant in statu sufficientiae. Quidquid proinde ad agriculturae, opificiorumque aliorum perfectionem quoquo modo spectat, quidquid ad comercia, in repub. promovenda, et metalla e visceribus terrae eruenda, cudendamque ex iis monetam pertinet, totum hoc solicite curare debet princeps, siquidem ex istis fontibus bona illa emanant, quae sufficientiam praestant civibus ad finem civitatis obtinendum summopere necessariam. Perspicimus itaque ius cudendae in civitate monetae pertinere ad principem, eo quod sine eo majestatem suam nequiret comode exercere. Ita ergo non tantum civilia, et militaria curare debent principes, sed oeconomica etiam, et quidem eo diligentius, quod sine bona oeconomia fluentibus cives sui, ... agere nequirent. Ad curas oeconomicas merito referenda est cura sanitatis, quae a principe eo diligentius suscipienda est, quod sufficientia, quam comemoravimus, morbis in repub. grassantibus obtineri nequeat. Cura haec oeconomica dat principi ius constituendi officiales, qui ejus nomine de comodis reipub. sint soliciti. Hoc fine instituunt principes scholas, ut artes oeconomicae et salutares in repub. solide tractentur, et ad usus transferantur publicos.

§ 273.

e manantibusque inde Juribus.

Jus munera publica imponendi quod principi tandem civilibus quam militaribus oeconomicisque competere docuimus § 265. 268 et 272 aliud post se trahit, quod itidem majestaticum est et principi propterea attribuendum. Nimirum ius honorem, existimationemque eminentiorem, et titulos splendidiores illius existimationis indices, decernendi iis, qui constituti in muneribus publicis, in ornanda civitate ejusque comodis promovendis diligenter elaborant. Munera quae cives nonnulli a principe sibi imposita gerunt etiam onera sunt: aequum est igitur, ut princeps magistratus a se constitutos ceteris quorum opera in gerenda defendendaque repub. ita conspicua non est velit esse honoratiores. Omnis proinde ordo quem cives inter se respectu existimationis civilis tenere debent, a principis dependet dispositione, cujus majestas omnis honoris, dignitatis atque existimationis civilis primus et unicus fons est.

§ 274

Haec quae hucusque comemoravimus iura, omnia ex summo in Civitate imperio deducuntur, adeoque directe eos respiciunt, qui sunt cives, et tamquam principi subiecti in Civitate vivunt. Haec vero, non sunt accipienda eo, quasi principi respectu eorum qui inter Cives vivunt, nec tamen sunt cives, nulla competerent iura. Certo respectu majestas ejus extendit se, per ipsam eam regionem quae est in civitatis dominio adeoque catenus respectu omnium qui in eo terrae tractu habitant, certa eidem iura attribuuntur recte. Illa regio quae est in civitatis dominio vocatur Civitatis

ter

territorium unde denominatio Juris territorialis provenit, intuitu cujus princeps id efficere potest, ut nemo eorum qui in civitatis vivant territorio pacem civitatis quoquomodo turbet.

Schol. Vario modo a doctoribus accipi vocabulum territorii in dissertatione sub praesidio Christ. Tomasii th. 19. Halis instituta, de nullitate Brocardici vulgaris, quod sunt in territorio praesumuntur etiam esse de territorio §. 3. anotatum est. Ipsa ergo territorii, ingens laudato differit, auctor valde homonyma est. modo enim denotat terrae portionem ad comunitatem pertinentem, modo districtum juris dictionis, modo juris dictionem ipsam, unde varie etiam solet definiri territorium. Nos existimamus, definitionem in § exhibitam esse incongruam haud esse, quoniam quae de territoria [illegible], ex ea haud incomode deduci possunt. Ita intuitu juris territorialis dicitur Princeps habere jus alios a transitu excludendi, vias publicas reparandi, flumina derivandi, conjungendi, Sylvas plantandi, exscidendi cet. quae vera ex definitione nostra facili deducuntur negotio.

CAPUT VIII.

de Officiis et Juribus Civium

§. 275.

Facillimum jam erit de obligationibus civium differere evolutis majore ex parte strictius enodatis Juribus

majestaticis. Juri enim responde ex parte altera obligao et qua, le ponit Jus talis ipso qq obligao tamqm ejus corelatum po, nitur. Cum itaq officia eor qui in civitatis territorio vivunt, referant sese ad iura majestatica quae perfecta esse ex Cap. Ordi manifestum est: ipsas etiam obligaones, ex his manantes iu, ribus perfectas esse asserimus. Referunt vo ea ad ea officia quae supra § 35 hypothetica appellavimus. Status enim civilis adventicius est cujus rao non in naa hnis sed in facto aliquo quaerenda sit. Ceterum nullo negotio intelligit officia omnium eor, qui in Civitatis vivunt territorio, intuitu iurium majestaticorum ostenda sequente enunciato contineri: ita vivendum est, in civitate, ut neqq ejus conturbet. Cum autem ad pacem obtinendam conservandamq Jura majesta, tica in civitate tendunt § 8234. perspicuum est, vitam in ci, vitate iuribus majestaticis convenienter esse instituendam.

§ 8276.

Tam generalis est qm supra posuimus officior regula, ut ad eam eor etiam actiones, qui cives haud sunt, vivunt tn in reip. territorio exigi debeat § 8274. Quodsi vero cives in specie con, sideremus, pro statu eor et nexu, quem cum principe peculia, rem habent, peculiariter etiam, majisq determinatam obli, gaonem suam regulam habeant necesse est. Ipse nimirum non tantum nihil contra civitatis finem agere dbt, sed simul omnes, suas actiones ita subjicere Juribus Majestaticis, ut eae ad bonum civitatis comune h. e. ejus pacem, tam inter, nam qm externam dirigant. Regula proinde generalis

Sec.

secundum quam omnes cives officia sua civilia instituere debent, hoc est: principi iura majestatica legitime exerceenti observandum est. Non est quod de propositionis hujus veritate aut sufficientia dubites. Est enim luculentum omnes actiones civium ad finem civitatis dirigendas esse § 8 praeced. atqui eo tendunt etiam iura majestatica. Ergo qui e fine civitatis, vitam instituere debet, majestati legitime sese gerenti semper obsequens sit.

§ 277.

Ergo omnes et singuli cives leges per principem latas observare, nihil extra privilegia ab eo concessa recipere, poenas ab eo sancitas subire, et quam sententiam de eorum controversiis civilibus pronunciavit ei sese subjicere, nec ab eo appellare vi obligationis suae civilis dant. Ad munera sibi per principem collata acceptanda, eaque quam diligentissime administranda perfecte obligantur. Nec possunt detrectare militiam cum armis respublica adversus hostem defendenda est, nec libertatem emigrandi hoc est e territorio civitatis exeundi, eo fine ut amplius non sint cives sine principis consensu habere intelligunt. Tributa, vectigaliaque exigendi principi pendant, et iis debitum exhibeant honorem quos princeps in muneribus constituit publicis et quibus majorem in civitate existimationem impertivit § 8 praeced. et Cap. praecedens totum.

§ 278.

Illi cives qui iuribus sese opponunt committere dicuntur crimen laesae majestatis quia contra eundo civili suam obligationi, eum qui in civitate majestate conspicuus est laedunt. Vocari quoque solent

reb

rebelles, eo quod laesentes majestatem paci civitatis conturbata bellum civile gesserit, quod specialiter rebellio vocari solet. Actus ille quo rebellio ritur crimen audit perduellionis: nemo itaque dici potest rebellis, nisi qui regulam actionum civilium §276. positam animo deliberato violat.

Schol. Definivimus hic loci crimen laesae majestatis acceptum in sensu laxiore, strictius definitur per illam actionem qui contra dignitatem principis, et in ejus persona contumeliam a civibus suscipit. Ita e.g. si quis statuam principi positam violaret, confringeret ejus insignia, aut effigies, loco deturbaret, rescripta et mandato ab ipso exposita indigno et contumelioso modo tractaret. Is reum se efficeret criminis laesae majestati, in sensu strictiore accepti.

§279.

Potest autem evenire, ut cives non legitime exerceri iura majestatica opinentur, quo in casu, tametsi principi promtum habent obsequium pro rebellis simpliciter declarari nequeunt. Nec enim eo fine praestationem sui officii suspendunt, quo conturbent civitatis pacem, sed ut de ipsis quod ad legitimum iurium majestaticorum exercitium, quod sufficiens est praestandi obsequii non pertinere sibi videntur ad principem debita cum subiectione referant. Hominum hoc genus, male contenti vocari cupiunt, eo inprimis in casu ubi non solum obligationem suam civilem negligunt, sed committunt etiam aliquid actu ut dicere consuevimus positivo, quo ostendant videri sibi iura majestatica in civitate minus recte exerceri.

§280

§280.

Sed potest etiam evenire, ut civium nonnulli ne tunc quidem suae obligationi satis facere queant, cum principium iura majestatica legitime exercere perspiciunt. Ut rem exemplo illustremus, si cui civium munus aliquod in rep. gerendum a principe demandaretur, is intuitu iuris, quo id agit princeps ad munus illud accipiendum perfecte obligatus est. At si deprehenderet non esse sibi tantum virium, ut recte et cum commodo reip. muneri illi praeesse possit, haud male fecerit, si illud in se suscipere recusaverit. Potest enim obligare rationem, cur obligationem suam exequi nequeat, quae si valida fuerit eum ab obligatione, qua intuitu majestatis alioquin tenetur liberat. Is qui rationem allegat, cur nequeat suae satis facere obligationi, excusare se dicitur et quidem sufficienter, si ratio ab eo allegata sufficiens fuerit: insufficienter contra ea si ratio illa deprehensa fuerit insufficiens. Ergo qui se principi sufficienter excusant, nec pro rebellibus nec pro male contentis reputari possunt, quod ostenderint, fieri non posse, ut officium suum faciant, ad ea autem, quae fieri non possunt, nulla datur obligatio.

§281.

In civibus non meras obligationes, sed certa quoque iura, ex statu eorum et officio principium manantia deprehendimus. Etiam ea quae hominibus omnibus intuitu eorum naturae competunt, civibus quoque quippe qui non desinunt esse homines, vindicanda sunt. Sed uti status civilis naturalem illam omnium aequalitatem tollit, ita modum quoque exercendi iuris, quod alioquin omnibus per naturam compet-

tem

limitat, atque determinat. Unde perspicimus cives iuribus sibi per eam competentibus utentes non agere contra iura majestatica, dummodo iurium suorum exercitio modum per statum civilem determinatum observent. Hunc enim si violent, agunt contra iura majestatica, nec statui civili congruenter vivunt. Generalis proinde regula quam cives in exercitio iurium sibi competentium observare debent est hoc: non est utendum iure contra modum per majestatem in civitate determinatum. Vel si eam affirmantibus terminis efferre volumus: cives iure suo secundum modum per majestatem in civitate determinatum uti debent.

§. 282.

Possunt itaque laesi cives iure eo, quod omnibus laesis in laedentes competit etiam in civitate uti, sed modo eo atque ordine qui per majestatem in civitate determinatus est, per §. praeced. Eo vero redit modus iste, ut iustitiae administratio, tam in civilibus quam in criminalibus in civitate ad solum principem pertineat per §. 264. Ergo in civitate, nullus civium sibi ipsi iudex sit, nullus sumat de alio vindictam, nullus morte afficiat alium, ne eum quidem, quem in statu naturali iuste interimere posset. Haec enim omnia ad majestatem pertinent, in cuius iura cives involare haud debent. Proinde si existimat civis iura sua a concive fuisse violata, negotium suum deferat ad iudices, in civitate constitutos per §. 268. et secundum modum determinatum in civitate iura sua persequatur per §. pr. Cum civis ius suum in civitate per iudices, modo per leges civiles determinato, persequitur erigit actionem adversus concivem, a quo sibi damnum illatum esse

pu

putat, et quia cuivis iura sua in civitate persequi integrum esse debet, per se patet cuivis civis, adversus concivem, ubi se laesum esse existimat, actionem erigere posse. Quod si civis laesus, ob graves rationes actionem erigere nequit: non potest impediri quin recurrat ad principem, eique negotium causamque suam supliciter exponat.

Schol. Cum actio secundum ordinem in civitate constitutum tractatur appellari solet causa, et cives illi, quorum controversia per iudices dirimenda est, causantes vocantur, quorum alter actor est, alter vero in causam attractus. Varia hac in parte pro varietate rerum publicarum disponi possunt et ordo causarum diversimode determinari, quare is adcurate cognoscere debet, qui litigantibus civibus iura suggerere vult h. e. ut nos loqui solemus, agere advocatum seu procuratorem.

§. 283.

Cum in eum statum deveniunt cives, ut iure suo sibi in laesionibus competente secundum modum per majestatem in civitate determinatum, nequeant alios, qui eum sui consentissimo actio uti: tum vero censentur redire in statum naturalem, in quo leges civiles, qua tales vim obligandi habere nequeunt. Quando in hunc statum delabuntur cives, iure vitam corpusque suum, quoque modo defendendi gaudent: propterea quod illud e natura fluit hominis, adeoque ei in nullo casu denegari potest. Hoc ius appellari solet moderamen inculpatae tutelae et qui eo utitur non agit contra iura majestatica neque si interfecerit alium civitatis securitatem conturbasse censendus est. Multa de exercitio iuris huius praecipere solent auctores, sed ea quamvis uti-

hili

subtiliter excogitata nullam aut certe exiguam, haberent, dent utilitatem. Profecto cum in eum statum devenit civis ut moderamen in culpatæ tutelæ adhibere debeat non habet tantum temporis, ut ea sibi revocari possit in memoriam quæ de modo in exercitio iuris hujus observando præcipiuntur. Naturæ impetum tali occasione sequunt homines, qui propterea vitio curet, quia omni animanti amor vitæ propriæ maxime est naturalis.

§. 284

Atque inde etiam concludimus, moderamen in culpatæ tutelæ ad eos quoque merito extendi, quos arctiore necessitudinis vinculo nobiscum vinctos, amamus, amareque secundum naturam maxime debemus. Ita si quis patrem aut matrem meam per vim aggrederet ego autem vitam eorum aliter servare non possem quam in justi aggressoris nece: omnino interficerem eum justissime, nec hoc pacto pacem civitatis conturbarem. De rer quas mihi aliter per vim eripere vult defensione non ita expeditum est iudicare. Potest enim res aut erepta, aut furto ablata repeti per magistratum aequo deinde, et facto facto expectanda erit et ereptor ille atque fur ad debitam poenam trahendus. Quod si rei aggressio magistratus civilis non possit reparari recte vim sibi illatam, vi repellant cives, quia et hoc in casu transire videntur in statum naturalem in quo cum hostem suum, quoque modo occidunt, regulas justitiæ violare non videntur, nec agunt contra leges civiles quippe quæ in eo casu vim obligandi amittunt. §§ 84. et 88.

§. 285.

De eo quoque quæ non videas adversus quem hocce ius legitime possit exerceri. Nos reponimus, adversus omnes qui-

cunq

cunque nos illegitimo modo, adgressi fuerint, et vi nobis illata in statum naturalem conjecerint. Sed an etiam adversus patrem? equidem non facile eo inanitatis perventurum credide parentes ut qui liberis vitam impertiverunt, eis per eandem per vim injuste illatam velint. Sed si ita deflecterent ... ordine etiam adversus eos moderamen inculpatæ tutelæ rec exerceri censeo. Nec enim parentes meos supra me jus habere possunt: proinde si nequeo vitam meam conservare alia quam interitu patris, nequit id habere pro scelere si eam tam lamentabili modo conservavero. Imo si princeps innocentem civem, absque omni juris ordine in persona sua interficere vellet, etiam adversus eum moderamen inculpatæ tutelæ haberet absque dubio locum, quia tum non ageret ut majestate, aut si eam obtenderet, ea certe non uteretur legitime §. 266.

§. 286.

Quæ de collisione officiorum civilium cum officiis alterius generis disputari solent, ex iis quæ nos §. 34. in medium protulimus possunt quodam modo dijudicari. Monuimus ibidem tum, cum sibi contrariari videntur leges, legem alteram, vim obligandi amittere, quo facto non potest pugnare cum ea, quæ etiam in dato casu vim obligandi retinet. Quod si ita est vera officio collisio non datur, sed est tantum in animo, non vero et ordinem legum non satis distincte perspiciente. Etenim, ubi lex amittit vim obligandi, ibi nullum, respectu legis ejus concipi potest officium. Proinde quando is negligit, quod illa lex quando to casu vim obligandi amisit alioquin jubet, nihil fit q... regulis justi esset contrarium, neque securitati civitatis per... bat. Opus est proinde ut neque et ordinem legum recte

int

introspiciamus et semper illos quoad felicitatem nostram solidam eam durabilem atq perpetuam dirigamus ceteris praeferamus, hosq prioribus subordinemus.

Schol: Varios solent interpretes iuris formare casus quib hanc officior collisionem illustrare explicareq volunt e.g. Si princeps meus et pater, in incendio simul forent mortis periculo, et ego non utrumq sed alterutrum e faucibus mortis eripere possem quaeritur quid in hoc perplexo casu esset faciendum. Si naturalem meam obligationem expendo, patri auxiliares ferendae essent manus; sin civile officium animo recogito principi esset succurrendum. Verum est casum hunc eorq qui fingi possunt esse intricatissimum. Difficile enim est vim naturae reprimere difficile amorem patri debitum, tum non prodesse, ubi is quam maxime opere-ro sese deberet. Sed eo non obstante nec in hoc casu veri nominis officior collisio locum habere videtur. Lex quae iubet patris vitam conservare non iubet illud aliter quam si leges superiores iustae paternae conservationem non violent. Quodsi proinde lex aliqua, ordine superior per hanc amoris declarationem violaretur amittit lex illa omnem obligandi vim, et consequenter nec ullam respectu ejus officium adesse concipit. Non violarem legem illam eo in casu, ubi propterea patris vitam non servari, quod quam certissime praevidi, ne in hoc opere interiturum. Ita in civitate lex quae principis in periculo versantis vitam servare iubet praecedit ordine legem, patris vitam servare iubentem, itaq haec posterior nullam habet in nostro casu obligandi vim, quia priori illi subordinatur.

CAPUT IX

De Modis adquirendi in Civitate

§. 287.

Duplici modo posse res adquiri (§ Ito et seq.) demonstravimus, occupatione nimirum, quae originarius est adquirendi modus, et inde per modos quos derivativos compellavimus. Jam necesse est, ut dicta ibidem, in relatione ad temp. consideremus, et quo modo cives, iuste aliquid in civitate adquirere possint. ... tim ostendamus. Merito vero, hanc inchoantes doctrinam, eorum repudiamus opinionem, qui bonorum comunionem rerum dominio, ... civitatibus praeferunt et sublato isto civibus omnia comunia esse debere [redacted] autumant. Nusquam nisi in Platonis rep. ubi ... gunt, ii nascuntur homines eventus non contingunt. Sed cogentur, ... tione determinantur, talis bonorum comunio sine ... bis locum habere posset. Necesse est pro praesente rerum pub. ... tu ut cives proprii aliquid omnino possideant habeantque res ... nullas in dominio alias finis civitatis pax nimirum atque securitas, ii posset obtineri.

Schol. Cum inculcamus, necesse esse pro praesente rerp. statu ut cives dominium nonnullarum rerum obtineat, ii respicimus ad dominium absolutum, h. c. ut illud definit Hobbesius de Cive Cap. XII §. 7. proprietatem talem quae ius ceterorum omnium ii modo concivium, sed etiam ipsius civitatis in easdem res excludat; sed dominium intelligimus ... le intuitu ejus, civis, concives alios, ab usu certarum rerum in se excludere queat, et hujus quod certo modo restrictum

est urgemus necessitatem. Quomodo se vero civium domi, nium ad majestatem habeat, ex § 270 intellectu haud fieri difficile.

§ 288.

Ut de occupatione ceterisque adquirendi modis Par. 1. Cap. VII differuimus, ea in civitate quoque locum habent, modo cives iura sua, secundum modum a Civitate praescriptum, exerceant § 48 pr. Possunt illi, si non omnes, saltem quam plurima cum respectu suorum civium esse inter se aequales, suntque considerati in mutua relatione, veri rei dominii § 287. adeoque omnia illa, quae de modis adquirendi, speciatim de occupatione, tam principali quam accessoria in medium protulimus, cum statum explicuissemus aequalitatis, etiam ad cives eatenus applicari possunt. Cum cives in mutua relatione considerantur, et iura iis hocce respectu attribuuntur, tum illa privata appellari solent, quod in civitate ad majestatem referri, publicum audit.

§ 289.

Ab initio statim observandum est, cives in territorio Civitatis nulla prorsus nullos fundos per occupationem proprie loquendo adquirere posse: propterea quod totum territorium, in Civitatis dominio est § 274. et quod cives privati non possideant, id in dominio Civitatis esse censetur adeoque nulla terrae portio in toto civitatis territorio existit, quae dici posset absolute nullius, possitque propterea per occupationem iuste adquiri. Si quid igitur occupatione adquirere possunt cives, aves, ceterum, atque bestiae quas aucupio aut venatione, si cetera paria fuerint suas efficere possunt. Verumtamen iste quoque occupandi modus potest in civitate vario modo

rest-

restringi. Potest civibus interdici venatio, certum ferarum genus excipi, civis concivem in fundo suo venari ... lentem prohibere; et qui adhuc esse possunt modi alii, ... bis hic loci haud recensendi; qui si determinati per ... civitatem fuerint, necesse omnino est, ut obligationem suam civilem observent cives iuribusque suis quibus alioquin gauderent, secundum modum a civitate determinatum ... tantur §. 281.

§. 290.

Ergo cives etiam acquirunt iuste id quod rei eorum accedit, si inter id quod accedit, et rem in dominio eorum existentem ... adsit nexus causalis §. 117. Potest etiam in civitate dominium acquiri, per alluvionem obtentionem § 120 allegatam. Quodsi flumen per civitatis territorium fluens alveum mutet, alveus derelictus non est res nullius, sed civitatis, adeoque hoc respectu non potest occupari. Recte tamen habetur pro re nullius civis, adeoque ea tenus a cive aliquo iuste occupari potest, ab eo inprimis, per cujus fundum novum sibi alveum formavit flumen, nec tamen per hanc ejus occupationem ius majestatis, quod civitati seu ejus principi in alveum competit, extinguitur §. 120. Clare ... ut opinor ex his intelligi potest quomodo ea quae de accessione industriali § 121. edisseruimus, ad statum civilem applicari possint debeantque.

§. 291.

Sub quibus determinationibus inventio pro iusto acquirendo modo haberi queat. § 124. docuimus. Nec difficile est, ibidem dicta ad statum quoque civilem ...

applicare cum evidens sit, cives in mutua consideratos relatione pro veris dominis, et quo ad certa in rep. iura pro aequalibus haberi posse §. 288. Sed sunt qq. casus qui hac occasione cum de modis adquirendi in rep. dis, ferimus altius expendi merent. Quaeri posset e. g. an in fundo civis possit aliquid invenire? an inventor n. deberet rem inventam, tradere domino fundi, aut saltem dividere eam cum eo seu in natura, seu valore? de rebus quae in fundis civitatis n. Civium inveniunt facilius est iudicare. Nec enim res illas principi vindicare oporteret cum cum iure presumi queat, eos, qui possessione rer. suar. n. item iure, per amissionem privati sit, e numero civium ee. Quod si res in fundo publico inventae magni essent atq. per eximei pretii, nec quisquam e numero Civium, reperi, ret, qui esset rer. eam legitimus dominus, recte ad toti, us Civitatis atq. adeo ea terrus principis, ee existimant.

§. 292.

Modos adquirendi derivativos redire omnes ad pactum §. 125. demonstravimus. Cum vero pacta declaratione, consensus mutui absolvant §. 842. adeoq. perficiantur actione externa: evidens est, habere civitatem ius uti ea generatim pacta, ita speciatim modos adquirendi deriva, tivos magis determinandi eisq. certam formulam atq. legem, secundum quam in civitate instituit debent praefigendi, quae pacta secundum modum a Civitate determinatum inita sunt,

Civiliter valida audiunt, ea vero quae contra leges civiles ce-
lebrata sunt illegitima, adeoque civiliter invalida appellan-
Proinde divisio, donatio permutatio emtio, venditio, mutuum
oppignorationes in hypothecationes, ita institui debent inter Cives
prouti id legibus civilibus, si quid hac in parte latum est, cau-
tum est, alioquin isti alienandi et adquirendi modi nullum
habebunt in civitate effectum, adeoque nec dominium, eatenus
per eos juste adquiri poterit. Esse autem civitati maxime nec-
essarium, atque utile, ut modi alienandi et adquirendi per leges ci-
viles magis determinentur, vel nobis non monentibus quisque civi-
tatem attentius considerans intelligit. At hoc cum omnia
rerum pacta, tacitam involvant hypothesim, neminem si ea ma-
jestati non fuerint contraria §. 276. perspicuum est, omnia civil-
pacta, quae illi mutuo secum ineunt per statum eorum civilem
iam tacite determinari.

Schol. Quae in § generatim dicta sunt possunt copiosius illus-
trari legibus constitutionibus in regno nostro observari
solitis si id quidem negotium nostrum, aut requireret, aut
pateret. Speciminis loco aliquot casus producemus in medi-
Apud nos illi tantum ius habent, bona alienandi, qui eadem
pacto laboreque proprio adquisiverit. Par. 1. Oper. Tripar. Tit.
LVIII. Iure nostro bona avitica abalienari non possunt, sine
previa admonitione eorum, qui ius pemtionis per leges regni
habere dignoscuntur, et si quis, non promissa tali admoniti-
one cum ea alioquin praestare potuisset, bona ejusmodi vendi-
diderit, actio adversus eum coram Tabula Regia juri aut

pignoraverit, coram comitatu erigi pt. Par 1. Tit. LX coll. arti, [...] XXXV. Ani 1729. et illi qui ius ad bona ea per regni consti, [...]tiones habere intelligunt, eadem a quocunq tandem posses, [...]sore iudicialiter vindicare, et recuperare possunt Art. XI 1771. [...] 1723 sunt quaedam fassiones, apud nos, quae regio consensu [...]ingent, sunt quae etiam sine eo valent. Pt Par 1. Tit. LXIII. [...]LXV coll. Arti 26 Ao 1715 Intelligimus vero, per fassiones contractus de alienando bonis initos, et in locis authenticis declaratos. In matura et debita intabulationem s. improtocolationem leges nostrae constituunt Artic. CVII. A 1723. Nolumus iam ea commemorare, quae leges nostrae de concambiali bonorum permutatione Par 1. Tit. LXX sq. definiunt, cum pauca haec clare ostendant quomodo leges naturales per leges civiles pro diverso Civi, tatum statu diverso modo determinari queant.

§ 293.

Sicuti Civis a Concive suo juste aliquid adquirere potest § pced. ita quoq evenire potest, ut Civis a Civitate seu [...] eodem redit ab ejus principe, qua tali rei nonnullae dominium obtineat. Non equidem, negaverim, posse Civem a Civitate s. ejus principe obtinere rei alicujus domini, um, aliis etiam modis, quam denominatione e. g. oppigno, ratione, emptione, venditione, cet. modus tn adquirendi per donationem et Civibus denotaris quam maxime utilis honorificusq est, et donantis principis majesta, ti convenientissimus. Ita vero late sumimus hic loci denotationem, aliosq adquirendi modos intuitu totius civitatis, ut non bona tantum, sed ceteras etiam in Civitate

Pro

prærogativas et excellentiorem in rep. æstimationem nobilitatem, et hujus varios gradus, a principe p. civibus adquiri posse, indigitemus. Cum autem nemo possit a to donandum perfecte obligari §. 227. nec principis offi cium est donare quicquam civibus licet iure donandi p fectissimo gaudeat.

Schol: Iure nostro cuivis denotat castrum, villam vel quodcunque ius possessionatum eo ipso eundem verum regni creat nobilem Par I. Op. es. Tit IV. Tes necesse est, ut donatorius in bona sibi per principem donata, legitime introducatur, quae intro ductio Statutio apud nos audit, debetque peragi intra anni revolutionem Par I. Tit 32. Potest etiam Princeps noster sine iurium possessionariorum denominatione nobilitare, sed hic quoque multa habent leges nostræ peculiaria, quæ videri possent Tit Par I. Sunt autem apud nos varii nobilitatis gradus, uti Barones, Comites, Principes, omnes tamen isti quoad libertatem, et iura nobiliatoria æquales sunt Tit 9 Par I.

§. 294.

Cum cives a principe alienante aliquid adquirunt tum in hoc casu non est necesse, ut principi quoad modum alienandi sese iis subjiciat legibus, quæ civibus alienantibus et adquirentibus latæ sunt. Ipse enim intuitu Majestatis quæ præditus est legibus hujus modi subjectus non est, §. 258. Proinde licet modus ali

nan

andi, ex parte principis non esset per omnia, legibus civilibus con-
formis; Cives tamen a principe alienante, res alienatas juste adqui-
rerent, nec modus adquirendi ex parte civium posset haberi pro
illegitimo, quamvis a norma legum Civilium recederet.

§. 295.

Si majestatem in Civitate recte intueamur, ejusque naturam, et
finem ad quem illa dirigitur, non possumus ex ea, generatim conside-
rata concludere, Principi ius ipsum alienandi rem. compe-
tere. Etenim majestas remedium est, obtinendae in Civitate
pacis §. 234. hoc vero remedium non videtur tantum involvere,
ut ejus intuitu principi ius rem. alienandi, vindicare debe-
am. Majestas imperium est, non proprie loquendo dominium
ex quo ius abalienandi, necessario sequi §. 100. docuimus.
Modo autem per pactum facultatem rem. alienandi, aut
potius majestatem suam alteri cedendi obtinuerit princeps,
quod utique invenire potest; tum evidens est ius illud non ex
majestate qua tali, sed ex pacto repetendum esse. Civitates ejus-
modi, seu regna quae princeps pro arbitrio alienare potest, dicunt
esse in ejus patrimonio, et appellare solent patrimonialia.
In quibus autem tali iure principes non gaudent, dicunt legi-
tima, seu non patrimonialia vid. Grotius de iure belli et pac.
Lib. I. Cap. III. §. 11. 12. et Lib. II. Cap. 7. §. 10. 14.

§. 296.

Quomodo per testamenta juste alienari, et adquiri possit Domi-
nium §. 142. indicavimus. Nunc addimus posse principem

testa

testamentis per leges civiles, Civitem formam dare et testamenti factionem, qua Cives jure dominii gaudent, certo modo restringere. Grotius de Jure bel. et pac. Lib II Cap. VI § 14. Quamquam inquit testamentum aut actus alii formam certam accipere possit a Jure Civili, ipsa tamen ejus substantia cognata est Dominio. Testamentum igitur illud quod non est acive secundum leges Civiles conditum, in cujuscunque favorem confectum fuerit illegitimum est, adeoque ineptum invalidum, nec intuitu ejus ipse adquiri potest Dominium. Atque in hoc casu in bonis defuncti civis, aut princeps succedit, aut is qui per leges ab intestato succedere deberet.

Schol. Jura nostra de testamentis multa habent peculiaria, sorti 26 A. 1715 edifcenda. Requisita illa quae per leges positivas in testamento adesse debent, vocantur ejus Solennitates, quorum defectus reddit testatum invalidum. Est vero Solemnitas vel interna quae consistit facultate testandi, vel externa quo exercitium facultatis ejus per leges determinatur. Ita testamentum scriptum ipse testator per articulum citatum subscribere et quod si vero id praestare non posset, debet praeter quinque testes ordinarios, habiles et idoneos, super numerarium adhibere, qui loco testatoris subscribant; testes sygilla sua apponere debent et actus iste una serie h. e. nulla actione quae ad testamenti factionem haud pertineret interposita peragendus est. Id prorsus peculiare est in Jure nostro quod haeredis institutio ad substantiam testi haud pertineat secus atque apud

Modis adquirendi in Civitate

Romanos qui sine heredis institutione nullum facere po,
terant testamentum de bonis aviticis hungari testari non
possunt.

§. 297.

Uti omnino fit in Civitate quod facultas testandi, ex
dominio fluens, per leges Civiles pro bono ordine in resp.
conservando restringat. Etenim ipsum dominium Civium
intuitu Civitatis nostræ restrictum est. d. § 287. Scholion, pro,
inde iura qq. et eo fluentia restricta esse debent. Hinc si quis
Civium de bonis in favorem alicujus extranei, n. civis per testa,
mentum disposuerit designaveritq. eum rei suæ dnum, non
videtur tale testamentum in civitate legitimum esse, eo quod
nemo in ea nisi civis capax esse dominii debeat, quod si leges
positivæ successionem in bona civium etiam extraneis ex testa,
mento permittant, potest utiq. secundum leges ea, etiam is
qui membrum Civitatis n. est, adquirere in ea rer. nonnullarum
dominium, an n. id ecomode resp. sit, de eo merito ambigi pt.
Princeps quia caput e Civitatis, pt. ex testamento civium do,
minium legitime adquirere, sed etiam in hoc casu Cives
testantes ad modum testandi per leges Civiles determina,
tum observandum obligati sunt: alioquin illegitimum erit
Civis testamentum et ideo nec pt. recte adiri, hereditas adeoq.
neq. juste quisquam adquiri d. § ceo.

298.

Sicuti singulis dominis facultas testandi iure tribuit § 140.
ita eas em principi qq. in quantum dominus est absq. dubio com,
petit. Sed n. videtur is obligatus ad observandum eum testandi
morum quem leges Civiles inter Cives constituerunt eo quod

nec

nec ex hac parte legibus civilibus uti iam §294 ostendimus subjectus est. An possit per testamentum constituere successorem, vel loquendo generatim disponere de rebus ad Civitatem pertinentibus, eius dijudicandam sit quoad §29. de iure abalienandi differimus. Nimirum facultas testandi ex imperio, sed ex dominio deducitur, proinde nisi ea per pactum seu expressum seu tacitum imperanti concessa fuerit ex sola majestate seu summo imperio quantumcumque possideat potestatis principes eandem sibi vindicare non possunt. V. Ioh. Fran. Buddei exer. Iuris naturalis de Testamentis summorum imperantium.

§299.

Clare ostensum esse existimo (§149. et 158) praescriptionem in statu naturali pro iusto acquirendi modo haberi non posse. Hoc tamen non videtur obstare, quo minus civitas legem ferrat, ut civium illi qui bona aliqua per certum et a civitate determinatum tempus continuo et imperturbate possederant, ea deinceps imposterumque possideant, neque priventur illis per eos, qui iura ad bona illa habere se existimant. Interest enim Civitatis, ut status pacis consequentur, et Cives iuris sui invigilent, quasi ipsi negligant detrimentum, quod inde accipiant, sibi non aliis imputare debent in Civitate, enim vigilantibus iura serviunt. Quod si igitur civium nonnulli propterea habent pro rei nullarum legitimis dominis, quod eas eo per tempus a lege definitum imperturbate possederint dicuntur acquisivisse dominium per praescriptionem. Ceterum autem sufficiens dominii certaque non haeret in possessione per tempus determinatum continuata, sed in lege tempus illud definiente

Atq hoc sensu nihil impedit, quominus praescriptio quae in statu naturali non potest dare sufficientem dominii titulum in Civitate, si ei ita visum fuerit pro iusto adquirendi modo declaret, modo in tempore determinando observet id, quod est secundum ipsa Civitatis status et singulorum civium conditio requirit.

Schol. Multa sunt quae de praescriptione comentari solent Iuris civilis atq canonici interpretes. Nos ea praesertim concernunt, quae Verbőczius Part I oper Tripar Tit 78. 79. hanc in rem protulit, quae tamen ipsa e civili atq canonico iure magnam accipere lucem haud diffitemus. Monent Doctores quatuor conditiones ad legitimam praescriptionem requiri (1.) Possessionem continuatam. (2.) bonam possessoris fidem (3) Iustum titulum (4.) Tempus lege definitum. De prima nihil est quod moneamus quod ad secundam et tertiam attinet, de iis excelsa comissio Ao 1717. a Rege Regnoq in eum instituta finem, ut ali, quod systema a Iuris conficeret praescriptionem inquit, allegans non tenetur probare titulum, sed solam possessionem pereffatam et bona fides, in praescriptione, praesumitur nisi mala probetur. Sapienter profecto excelsa comissio, nam si in Civitate ipsa praescriptio est modus adquirendi legitimus utiq ipsa etiam titulum iustum exhibet, adeo, ut alius tituli allegatione non sit opus. Qui novum titulum ad praescriptionem requirunt eo ipso ipsam praescriptionem non continere in se dominium rationem sufficientem seu

titu

seu titulum tacite admittere videntur. Fuerunt qui titulum praescriptioni adnectendum, non debere necessario esse verum, sufficere si apparens sit vel existimatus vel praesumptus. Sed haec talia esse videntur quae ad rigorem juris subsistere nequeant. Nam si titulus ille apparens existimatus praesumptus vel quocunque tandem nomine designandus a parte rei falsus et illegitimus, nunquam a parte rei dat legitimum dominium, sed apparens tantum, existimatum vel praesumptum. Quod si intellectu ab eo quod a parte rei verum abstrahamus, possessor ejusmodi meo titulo se bona fide fundat, atque eodem non vero praescriptione, dominium sibi repetit. Quod si vero titulus ille secundum leges civium examinatus vitio aliquo laborare deprehendatur, eo ipso nullum dat dominium, quod non e legibus ejus consensu tanceum. Caeterum tempus praescriptionis in regno nostro per bonis seu juribus possessionariis regalibus sit. Anni Ecclesiarum 40 nobilium 32 Civium unus annus et dies semper autem in computandis annis his respici debent constitutiones regni, ne tempora ea, in calculum sumantur quae a praescriptione per leges exemta sit. Sed supertheredi tario iure, et proprietate juris possessionarii, inter fratres praescriptionem admittit Tit XLVI Par I.

CAPUT X

De

Diversis rerum publicarum formis

Diversis rerumpublicar. formis

§300.

Consideravimus hactenus Civitatem generatim, et ea quae de majestate et Civium ad eam relatione deduci poterant, exposuimus. Tum quia majestas determinari potest ratione subjecti cui illa inest, pro diversitate subjecti illius variae oriuntur civitatum formae, a nobis nunc strictim recensendae. Nihil itaque est forma civitatis aliud quam determinatio majestatis per ejus subjectum, adeo ut quotuplex illius subjectum sit totuplex etiam civitatis forma statui debeat. Sexus tamen differentia hic in nullam venit considerationem cum foeminae aeque ac Viri majestatis capaces sint licet hi ad eam a natura facti videantur aptiores. Cum unice ad subjectum unitatis animum intendimus, obversatur a nobis formae simplicis notio; cum autem plures majestatis determinationes, cum exercitium respicientes cogitamus formam compositam mente intuemur.

§301.

Nullam esse sine summo imperio Civitatem ex notione quam §293. de Civitate monuimus luculenter patet. Necesse est proinde ut majestas quippe quae facultas moralis est, insit alicui subjecto ex cujus diversitate diversae rerumpubl. formae oriantur §.§. pr. Cum majestas generatim Civitati inesse cogitatur, civitatem constituimus ejus subjectum quod tum Grotio sequente Lib. I Cap. III. §7. n. 3. commune appellatur. Ab hoc distingui solet proprium, quod est,

aut persona una in Civitate aut aliquod collegium adeoque ipsum hoc subiectum, majestatis proprium, omnia illi inhaerent atque in eo continentur. Ceterum si tantum ad subjectum majestatis, verum etiam ad modum quo ea subjecto inest in contemplatione formae attendendum esse, quisque perspicere potest facile, qui varios modos, quibus majestas subjecto suo inesse potest, apud se expenderit.

§. 302.

Si majestas in Civitate est penes unam et singularem personam, Civitas illa Monarchia, regnum et ejus princeps monarcha rex appellatur. Quod si summa in Civitate potestas penes aliquos esse cogitetur forma inde emergit Aristocratica; sin autem toti coetui sed non singulis civibus inesse cogitetur forma oritur politica quam plerique democraticam vocant. Sed democraticam formam ... seu deflexionem esse a politica, monent nonnulli, ut Joh. Erdmanni Schmid Exercitat. pol. histor. de civitatis origine §. 90. quam de re non tamen nos laboramus, alii ochlocratiam dicunt quando forma haec deflectitur. Sin in forma Aristocratica ex eo coetu penes quem est majestas, si nulli eandem exercent exclusis aliis, ad societatem praedictam spectantibus obligarchiam dicunt, quae formae aristocraticae opposita, et vitiosa est. Tyrannidem in specie ibi esse agunt, ibi Monarcha viribus abutitur majestatis.

Schol. Jurn. §. 250. tyrannidis fecimus mentionem, sed ibi cum vocabulo hoc notionem paulo clariorem iungebamus ex notione ibidem aducta, eum illud collegium quod

in

in forma aristocratica, subjectum est majestatis tiranicum vocari pt. si nimirum abutat iuribus majestaticis nec ipsae Civitatis salutem p oculis habeat. Nec enim hoc in casu dici posset Oligarchia, cum non pauci, sed totum illud Collegium male abuti cogetet. Imo in ipsa etiam politica forma aliqua tirannis e generali illa notione, cogetari posset, si totus civium Cetus, qui e subjectum majestatis, aut saltem cetus illius major pars, ita formam exerceat potestatem, inde resp. non posset non accipere detrimentum.

§. 303.

Solent Philosophi formas civitatum in regulares et irregulares dividere, sed cum terminis istis non omnes unam eandemq jungunt notionem sunt qui tres illas formas §pced indicatas, monarchicam puta aristocraticam atq Politicam seu democraticam, pro regularibus habent. Et Joh. Gottlieb Heineccius in element. Iure N. et Gen Lib II § 117. eam vocant regularem formam, in qua imperii ius observat, et subjectum cognoscit illico, in quo illa resideat integre. E qua definitione, tres pdictae formae, utiq regulares esse videntur. Puffend. de. I. N. et Gen Lib VII. Cap V. § 2. regularitatem inquit Civitatis, in hoc consistere arbitramur, ut omnes et singuli, ab una, veluti anima, videant regi, seu ut summum imperium, indivisum et inconvulsum, ab una voluntate, per omnes Civitatis partes, atq negotia exerceat. E inde quid irregularis sit Civitas, collecta non est difficile. Ioach. Erdmanus Schmidt.

Juri

Qui exerc. poli. historia, de Civitatis origine eam dicit fe
remp. esse regularem, in qua iura Civium sunt aequalia, su
amq. hanc definitionem eo probare contendit, quod qui
Graeci ideam Corporis regularis a Matemathicis acceptam a
remp. tamquam corpor. moralium nobilissimam applicaverint ce
Patet vero ex his quaestionem institui, potissimum de vocab
lo quod tn. ingenia, omnium minime occupare deberet

§304

Si mihi ratione de formis mixtis disputari solet in Scholis
Sunt qui mixtas formas, quae ex conjunctione trium illorum si
plicium emergant, plane negent, eo quod species nulla
possit esse mixta. Hobbesy elem. Phil. de Cive Cap. VII
§4. Sed alii, uti enunciatum hoc acceptum gratiam, veritati
consentaneum haud esse existimant, ita nec posse officia
ex eadem resp. mixtas, plane non dari, negerunt. Concedunt qui
dem isti in Physicis rebus dari posse etiam eorum quae opposita
sunt mixtionem sed inde ad res morales haud esse concludendum
dum monent. Puffend. mixtas resp. irregulares potius vocandas
esse censet. Lib. II Cap. V §14. Sed alii e contrario nullam admit
tere nolunt, inter regularem et mixtam formam differentiam
Nos quod iam ad §§ ced. monuimus repetimus hic denuo ex
mantes, nihil esse in studio Sapientiae, magis odiosum qua
de significatione vocabulorum diu litigare. Forte non loquem
inepte, si formas mixtas in oppositione ad Simplices, eas di
ceremus, in quibus plures una, majestatis determinationes, con
sideranda sunt, §t §301. Nimirum forma mixta, in hoc

sen

sensu, idem esset, ac forma composita in qua praeter determinationem majestatis & subjectum alia qq determinationes exercitium majestatis respicientes occurrunt, § 300 et Joh. Theod. Schefferi comentatio Schitio iuridica de forma imperii Germ. Ca 1 Sec II et III.

§ 305.

Majestatem in absolutam et restrictam § 246 non sine fundamento divisimus, ergo ea cuicunque inhaereat subjecto seu uni personae uti in monarchia, seu optimatum collegio, uti in aristocratia seu toti populo ut in democratia, sub hac dupli, ci ratione considerari potest. Si tamen absoluta consideratur tum habemus monarchiam, aristocratiam et democratiam absolutam: sin vero aut restricta, formae oriuntur restrictae, seu limitatae. Has si quis irregulares et mixtas vocare voluerit, utatur iudicio suo. Sed nec nobis vertat vitio, quod nostram dicendi formam, planam ut pote et simplicem ceteris praeferamus.

§ 306.

Ad constituendam Civitatem, generatim consideratam, duo requiri pacta § 237 docuimus. Sed illa ad originem formarum distincte explicandam sufficere non videntur. In forma quidem democratica, seu ut alii volunt politica, novum pactum, ad constituendum majestatis subjectum necessarium haud esse, videtur ~~enim~~ illud illico obversetur menti, qui primum Civitatis notionem animo comprehendit. Sed in monarchia atque aristocratia res aliter se habet, ad has formas constituendas earumque genesin distincte concipiendam, accedat necesse est pactum novum, quo determinato proprio majestatis subjecto aut monarchia oriatur, aut aristocratia.

§ 307

§. 307.

In civitate democratica, populus est subjectum majestat. sec. princip. d. §. 302. Omnia proinde iura majestatica, quae supra a §. 253 ad 274 recensuimus, populo competunt, et singuli cives obligationibus, quae civibus illis respondent, tenent. d. §. 278 seq. Itaq. in democratica civitate illi crimen laesae majestatis committunt, et fiunt rebelles, qui populo iura majestatica legitime exercenti sese contumaciter opponunt. d. §. 278.

§. 308.

Ex natura hujus civitatis fluit, ut cives identidem, publici negotii causa, conveniant, quo una constitutum de eo deliberationes instituere possint, quod ad rem pertinet. Conventus illi Comitia appellant, quae summe esse, in hac civitatis forma, necessitatis ex iis, quae diximus, abunde liqueat. Cum vero democratia aut absoluta esse possit seu laxa aut restricta §. 8. 303 pro hac diversa ratione, in Comitiis deliberationes instituendae erunt. In restricta semper prae oculis habendae erunt conventiones populi, et secundum eas remedia ad finem civitatis obtinendum adhibenda, nec alio modo, commodum ejus promovendum. In absoluta contra e contrario attendendum est ad finem civitatis qui quocunq. demum modo, qui tamen legibus naturae repugnare non debet, promoveri potest.

§. 309.

Cum in Comitiis cives de negotiis civitatem concernentibus deliberationem instituunt, plena gaudere debent libertate judicium suum de rebus ad deliberationem sumtis exponendi

Nisi cum hac libertas civibus concedatur, frustra instituta,
etenim comitia nec pro remedio ad finem civitatis obtinendum
idoneo haberi poterunt. Judicium illud civium de negotiis
publicis in comitiis latum, suffragium seu votum audit
et cives qui facultate gaudent, de publicis negotiis in
comitiis judicium ferendi, dicuntur habere ius suffragii seu
voti, quod nisi liberum sit, exerceaturque sine impedimento
nec pro suffragio reputandum. Cum autem promulgatum
sit, omne judicium, vel affirmativum vel negativum
facile est ad intelligendum, suffragia quoque in adfirma-
tiva et negativa, commode dividi posse. Porro cum judi-
cia, partim pure, partim condicionate formari queant,
idque ex doctrina logica, hic tanquam notum sumimus: suf-
fragia etiam, tam pure quam condicionate fieri posse
perspicuum est.

§. 310.

Quicunque iure suffragii gaudent, eorum suffragia non debent
in comitiis negligi, sed ad ea attendendum est omnino.
Atqui in forma democratica omnes cives iure suffragii
gaudent §§. 302. et 309. Ergo ad omnium civium suffra-
gia attendi debent et comitiis et singulorum vota traden-
da sunt in considerationem. Itaque multitudo et qualitas
votorum consideranda est in hac civitatis forma, quod dum fit,
numerari vota dicuntur, et aestimari, seu ponderari. Aestimantur
seu ponderantur vota tum, cum attenditur ad eorum qualitatem,
cum autem multitudo eorum trahitur in considerationem numerantur.

§. 311.

Hic

fieri nequit, ut in tanta opinionum varietate, omnes Cives, de negotiis publicis uno eodemque modo iudicent, et in ferendis suffragiis semper concordent. Unde fit ut non sine ingente difficultate, decerni possint in Comitiis ea, quae ad deliberandum proposita erant; imo saepius animi civium propter sententiarum diversitatem dissocient. Est igitur in hac rep. quam necessarium, ut ex eorum suffragiorum tenore, quae numero sunt plura, formalis conclusio decernatur, quod illud aut faciendum esse, aut omittendum quod plures voluerint. Vota enim ubi §pcad demonstravimus non aestimari, sed numerari debent. unde necessaria consequentia efficitur, non ex votorum qualitate, sed ex eorum numero in Comitiis reipublicae democraticae, esse decernendum.

§. 312.

Prout in omni societate composita inprimis bonus ordo necessarius est § 166: ita nec haec, de qua differimus, civitatis forma sine eo consistere potest. Opus est, proinde, ut Cives, uni, vel pluribus e medio sui, ius concedant, certo statuto tempore, ad comitia convocandi, et in iis ea proponendi, quae ad remp. spectant. Ideoque necessarium esse videtur ut directorium in Comitiis sit penes certas personas. Si quidem bonus ordo, in publico illo conventu observandus aliter obtineri nequiret. Postulat tamen huius Civitatis natura ut ius istud non sit eis perpetuum, quibus a populo concessum est, quin pro arbitrio toties illud in alios transferre possit, quoties id e rep. esse iudicaverint. Facile enim in iure suo abuti possent illi, qui in democratia perpetuum sibi illud esse aestimarent, cum humanum ingenium, semper ad altiora spiret, et difficulter in limitibus

Ab

Diversis rerumpublicarum formis

sibi oppositis continens. § 313.

Quæ de democratia hactenus exposuimus suo modo etiam formæ conveniunt aristocraticæ. In hac subjectum maiestatis sunt optimates seu proceres § 302 quorum collegium iura exercet majestatica. Cum autem aristocratia aut absoluta esse queat, aut restricta § 305. luculentum est, pro hac aristocratia diversa ratione, iura majestatica in hac Civitatis forma, esse exercenda. Si proceres absolutam majestatem, pro arbitrio suo, remedia ad finem Civitatis obtinendum adhibere possunt. Sed si ea restricta fuerit, necessum est, ut majestatem eo exerceant modo, qui per leges fundamentales determinatus est. Ceterum proceres consiederati singillatim sunt civitatis subjectum, et tenent singuli illa obligatione quæ ex iuribus majestaticis necessario emanant.

§ 314.

Restrictio aristocratiæ variis modis institui potest, qui omnes ab eorum arbitrio dependent, qui hanc Civitatis formam condere volunt. Ita potest aristocratia esse quoad numerum procerum, potest esse vel electiva, vel successiva. In hac certæ familiæ ad ordinem spectant optimatum, in illa certæ personæ, iudicio Civitatis in collegium procerum adsciscuntur. Imo ita quoque restringi potest aristocratia ut proceres Comitia quoque celebrare debeant, in quibus de publica Civitatis salute deliberationes instituant. Ex his aliisque restrictionibus variæ aristocratiæ species emergunt, quas singulas enarrare, nec expedit, nec necesse est.

§ 315.

§. 315.

Quod de democratia §. 311. monuimus, idem de aristocratia quoque tenendum est. In hac quoque civitatis forma, numerari debent suffragia procerum, non aestimari, eo quod penes omnes eos conjunctim summum sit imperium, non vero penes singulos §. 310. 313. Concludendum ergo et hic e numero votorum, nisi legibus fundamentalibus intuitu certarum personarum aliter statutum erit. Etenim cum alia quoque bonus requirat ordo, necessum esse videtur, ut uni aut pluribus e collegio procerum eminentiora concedantur iura, quibus instructi aliorum deliberationibus ita moderentur, quo bonus ordo in omnibus recte observetur. Non est necesse, ut haec dignitas principatus, vel alio quocunque nomine compellanda, iis qui ea conspicua sit ob rationem §. 312 allegatam. Sed si perpetuam eam esse volunt, proceres ita erit restringenda, ne inde forma aristocratica aliquid accipiat detrimentum.

§. 316.

Quod ad monarchiam speciatim attinet in ea monarcha habet majestatem, et quidem ita, ut praeter eum nemo ejus sit particeps §. 302. Omnia igitur iura majestatica penes eum solum sunt, quae is, aut pro arbitrio, pleno exercere potest, si majestatem habuerit absolutam, aut secundum leges fundamentales, si restricta fuerit conspicuus. Quodsi monarcha, majestate praeditus restricta, a legibus fundamentalibus in exercitio iurium majestaticorum destinata consilia deflexerit: convellit utique fundamenta civitatis suae pro cujus perpetua incolumitate, sibi omni ratione invigilandum erit.

Quid hoc in casu iuris sit, e § 250 discendum. De absoluto vero monarcha, tenendum est, eum nec cum tiranno nec cum despota confundendum esse. Tirannus enim abutitur potestate sua, et Civitatis intendit perniciem, § 250. Monarcha autem absolutus utitur majestate, pro arbitrio suo unice ad Civitatis comodum. Despota, non imperium tantum sed dominiumque in eos qui sibi subjecti sunt obtinet § 210. Imperium, autem absolutum Dominium involvere non videtur.

Schol. Quod de monarcha generatim diximus intelligendum est ita, ut et de foeminis quae si ea majestate conspicue fuerint valere debeat. Solent quidem etiam Regum uxores, titulo majestatis cohonestari, tamen est solum mariti eorum majestatem revera habeant, vero id sensu Civili intelligi non potest. Regum uxores revera subditae sunt et majestatis titulum accipiunt unice propter maritos quibus majestas competit. Quodsi contra ea in foemina majestas resideat, tum maritus ejus potest quidem appellari rex, tamen vera maritus potius reginae quam rex nominandus est, vide Joh. Philipp Paltheina dissertatio de marito reginae Grittis valdis 1707.

§ 377.

Monarcha quamvis absolutus fuerit non potest tamen vastissimam reip. Corpus sine consiliariis regere. Horum officium est, monarchae iudicium suum, de publicis in civitate negotiis manifestandi, ut is demum deducat ad effectum quod Civitati maxime utile esse videtur. Ergo certo modo eum consiliarii,

in

in monarchia sufragia ferunt §. 309 quæ tamen princeps non necessario numerare debet sed potius eadem æstimare, propterea quod ipse, absolutam habet majestatem. Hujus intuitu perceptis omnium consiliariorum sententiis id semper agere potest princeps, quod sibi videtur optimum. Nec enim consiliarii ejus eo modo de negotiis publicis iudicare possunt, quo id faciunt in aristocratia optimates, aut populus in democratia.

§. 318.

Magna quidem est monarchiæ absoluta iura, sed non extendenda in tantum, ut eidem, intuitu majestatis, qua præditus absolutæ ius designandi, pro lubitu successorem suum attribui necessario debeat. Etiam in regnis electivis potest princeps absolutam habere majestatem, si talis eidem a civitate collata fuerit. quæ tamen, quia per finem civitatis necessario limitatur §. 246. ad designandum pro lubitu successorem extendi nequit neque enim hæc successoris constitutio finem civitatis obtinendum per principem pertinere intelligitur, et licet facta fuerit a principe cives tamen propterea obligare non potest, quod illi vivo principi, non mortuo sese subjecerint. Quodsi ius concessum fuerit principi, eum quem ipse designaverit successorem in civitate majestatem obtenturum esse, utique obligati sint cives, ad subjectionem designato principi contestandam sed hæc obligatio non ex majestate principis prioris absoluta, uer ex promisso proficiscitur.

§. 319.

Diversis rerumpublicarum formis

Vario modo restringi posse monarchiam § 246 manifestum est, unde colligimus, etiam in hac civitatis forma, locum obtinere posse comitia, quae pro diversa civitatis hujus determinatione diverso modo institui possunt. Ab qq a peculiari constitutione dependebit, utrum nota civium numerari an vero aestimari, in monarchia restricta debeant. Est igitur evidens, a comitiis non recte concludi ad formam democraticam, cum tam in aristocratia quam in monarchia restricta, locum illa optinere queat.

§ 320.

In formis civitatum, quas hactenus recensuimus, unam tantum consideravimus majestatem, licet ejus subjectum in democratia atque aristocratia, tanquam e pluribus personis compositum consideravimus. Et revera si naturam civitatis accurate intueamur, manifesto deprehendemus prorsus fieri non posse, ut in una civitate uno plura summa imperia locum habeant. Sicuti in uno corpore una anima est, quae corporis regimen exercet, ita in rep. unica tantum est majestas, a qua in civitate omnia pro ejus fine diriguntur. Certe contradictionem est, plura simul imperia, admittere, quum id non sit summum, quod habet sibi aequale. Hinc quam insipienda sit illa majestatis distinctio, qua illa in personalem et naturalem dispescitur vel nobis vel nobis non monentibus quisque facile perspicere potest. Realis illa majestas cujus subjectum in omnibus formis populus constituitur a monarchomachis excogitata est, et sicuti

nal

nullo prorsus nititur fundamento, ita viam pandit ad perpetuas discordias et aristocratiae atque monarchiae forma maxime est periculosa. Nec in restricta quidem monarchia, illa realis majestas locum obtinet cum tanta majestas, in principis persona conspicua sit et ea honus personalis accedat, tametsi se pro peculiari Civitatis constitutione, certo atque determinato modo gerere debeat.

§ 321.

Quodsi plures Civitates etiam quoad formam distinctas pacis causa, consociatas, cogimus animo observabitur Civitas quaedam composita, quae in quantum una cogitatur unum tantum summum imperium habere p. II § 241 et 320. Quum itaque de pluribus civitatibus composita Civitas nunc eo summo imperio instructa vocatur, Civitatum Systema cujus exemplum in Achaeis ostendit nobis Justinus L. 34. Cap 1. ubi Achaei, inquit, licet per Civitates veluti per membra divisi sint, unum tamen corpus, et unum Imperium habent, singulorumque urbium pericula, mutuis viribus propulsant. Hinc factum ut systemata Civitatum appellant quae civitates archaicae

Schol. Quantopere in formanda Systematis recta Civitatum notione dissentiant auctores iis notum est qui in hanc quam tractamus philosophiae parte, vel mediocriter versati sunt. Sunt, qui expresse negant, Civitatum systema esse Civitatem, ut Joach. Geor. Daries Institutionis prud. Universalis § 1768 faciuntque e systemate speciem aliquam anarchiae, qua omne ... imp...

urum, Sed contra quam plurimi Systema Civitatum vocant Civitatem et quidem merito. Nam in qua societate conspicua sunt iura majestatica, illa societas Civitas est § 8.235. atqui in achaica illa societate quam exempli loco ex Systro aducimus teste Polybio iura majestatica exercebant. G. Achaica illa societas nomine civitatis competanea erat eratque revera, civitas composita. Hinc factum porro, ut Gundli Systema Civitatum simpliciter per Civitatem compositam, definiverit Cap 37. § 37. I. N. et Gen. quod nos tametsi locius expressa improbari planen pt. Sed non est operum operis scribere hic loci historiam definitionis de qua quaestio instituit ea quam nos suppeditavimus, profluxit ex condita. Ioh. Erdman Schmid exercitatione Politica Historica de Civitatis origine, eamque propterea ceteris praeferimus, quod ueterum sensui maxime est accomodata, ipse viae laudatus auctor Systema definit per Civitatem compositam originariam.

§ 322.

Si quidem majestas considerata generatim vel absoluta est, vel restricta § 8216. Etiam in Systemate Civitatum aut absoluta obtinet, aut restricta. Quoniam vero restrictio haec vario modo institui pt manifestum varias Systematum formas cogitari, imo dari etiam posse. Si majestatem, qua Systema Civitatum est, conspicuam quoad subjectum determinatum esse cogitemus, etiam in Systemate triplicem illam Civitatis formam politicam pro ratione

democratica, aristocraticam, atque monarchicam obtinemus. In politica subjectum majestatis sunt Civitates e quibus veluti membris totum corpus Systematicum componitur. In aristocratica ex omnibus civitatibus aliqui eligunt, quorum collegium iura exercet majestatica. In monarchia penes unam personam est majestas cui ejus omnes in Systemate Civitates regunt.

§323.

De praestantia formarum difficile est iudicare. Sunt qui monarchiam ceteris omnibus praeferant, alii pro regimine stant Aristocratico. Nec forma democratica suis caret defensoribus. Sed si rem accurate intueri volumus, singulae formae habent quae iis adjuncta incomoda, ideo nec hac in parte nihil generatim definiri possit. Nec tamen nihil hac de re dicat iudicium Polibii Scriptoris politissimi hac de re inscribemus postquam de simplicibus formis monarchiam puta aristocratia, atque democratia nonnulla monuisse δηλον γαρ ὡς αριστην μεν ηγητεον πολιτειαν την εκ παντων των προειρημενων ιδιωματων συνεστωσαν. h. e. manifestum est illam remp. censeri debere optimam, quae ex omnibus istis quas diximus formis sit composita. histor. Lib I.

CAPUT XI.

De Habitudine Societatum minor. ad Remp.

§324

§. 324.

Respb. Constat e pluribus Societatibus §. 233. quae peculiares fines, tamen remedia fini illius, qui per remp. intenditur considerari dnt §. 171. Itaq omnes in Civitate Societates Civitati subordinata sunt, quae tamen subordinare omnia ea, quae in suo territorio sunt, ad finem suum dirigere jure pt. Hinc quoties finis societatis alicujus minoris fini Civitatis contrarius esse videtur: prior ille negligi debet omnino eo quod in simili casu, cessat esse remedium quod alioquin ad finem civitatis obtinendum, promovendumque dirigi debebat. Ergo nec in hoc casu, veri nominis collisio officiorum statui debet, cum evidens sit legem societatis minoris in tali casu, nullam habendi obligandi vim adeoque ipsam legis non exuere §. 34.

§. 325.

Quod supra §. 287. de communione rerum in Civitate monuimus, idem nunc cum conjugium in Civitate consideramus de uxorum communione dicendum nobis videtur. Ista nobis non tantum fini Civitatis, sed ipsi humanae non videtur contraria eo quod ita conturbet rerum ordinem ut patres et senatores cognoscere ne queant; in liberis autem illam non impetum, quo in patres suos feruntur ita restringat, ut ille vix locum tam amplius, in Civitate habere possit. Hinc profecto non satis naturae, nec humanae congruenter sentiebat Plato, qui in sua rep. cujus territorium celebrem ejus fuit, ubi omnium bonorum sit mulierumque communionem introducere voluit, quasi ad finem Civitatis, maxime necessariam. Nec Lycurgus

feli

felicius Spartanos suos credidit, qui ex ordinatione, e comodo reip. esse existimabat. Pugnant hæc omnia cum fine societatis conjugalis, nec ullo modo finem Civitatis promovent.

§.326.

Itaque necessaria sit in rep. conjugia quæ a Civitate vario modo determinari posse perspicuum est. Monuimus supra conjugium sine pacto oriri non posse §. 180. Cum vero omnia pacta civium per leges Civiles vario modo determinari possint §. 292 perspicuum est eximia esse hac in parte majestatis iura non tamen tanta ut ea, quæ iuris naturalis sunt, per ea convelli possint. Potest Civitatis princeps intuitu majestatis suæ gradus consanguinitatis et generis affinitatis definire adeoque certas personas, a mutuo conjugio arcere, si id bonus in rep. ordo exigere videatur. Potest enim dispensare h. e. facultatem aliquibus personis concedere, contra illas leges agendi impare. Potest etiam maritis tantam in uxores impertire potestatem, quantam ille ex iure N. sibi vindicare haud posset. Unde perspicimus ius illud vitæ, et necis, quod maritis Romanis in uxores suas competebant, non ex natura societatis conjugalis, sed ex Civitatis concessione profluxisse.

§.327.

Sed uti in contrahendo, ita in dissolvendo quoque matrimonio sua iura habet majestas quorum exercitio id sit, imo debet in Civitate ordinate quod ad ejus ordinem et quod hunc promovet, publicam pacem quoquo modo pertinet. Cum vero non possit

con

contra ea quicquam determinare, quod ex natura conjugii fluunt necessario, et ideo pro. ne causae divortii, ex hoc matrimonio et adulterio desumptae tolli in civitate possent, §§. 192. 193. Si hoc interesse reip. ne frequentia sint in rep. seu civitate divortia, ex quibus non posset non magna animorum dissociatio quae pacem civitatis facile convelleret. Quodsi cives contra leges civiles inierint matrimonium, illud a principe vi majestatis dissolvi potest; cum tale matrimonium in rep. legitimum, adeoque ipso iure nullum sit. Nec potest jusjurandum, quo illud illegitimum matrimonium confirmatum est, iuribus opponi Majestaticis; illud enim in hoc casu non efficit obligationem firmiorem, quod nulla ex pacto legibus civilibus contrario in cives emanari possit obligatio §. 84. Ubi autem obligatio nulla est, ibi ea per iusjurandum confirmari nequit.

§. 328.

Etiam sponsalia possunt a civitate certam obtinere formam, quae si neglecta fuerit, eadem pro nullis in civitate haberi debent. Indotem quae a Romanis in alias manavit gentes determinanda, et quid quantumve iuris in ea habeat, maritus pendet ex dispositione civitatis, nec possunt omnia a nobis recenseri, quae hoc in parte pro varietate civitatum, varia sunt. Multa sunt ad pacta haec magis determinanda, praeter rem cogitata, quo ipso res simplex, et maxime naturalis in magnam abiecta est confusionem, quae non poterat non augeri postquam negotium hoc, tamquam sacra aliqua ceremonia

cele

celebrari coepit.

Schol. Quod iurisi canonici Doctores hac de materia commentantur, ioo non miramur. Do monemus iura hungarica dotem, a contra dote quae data a marito in remunerationem dotis ab uxore sibi datae non distinguere, sed appellare, iam dotis, iam dotalitii nomine. Est vero apud nos dotalicium praemium feminae perdendis.

Bona Paraphernalia vocant apud nos bona mobilia quae foeminae desponsationi ejus, aut solemnitatis nuptialis dant. Caeterum quae hic peculiari sunt, Civitati non exhibet ea verbosius. Par I Tit. XXXXIII. Conf Tirocinium Iuris Hung. Joh Szegedi.

§ 329.

De poligimia nihil determinate praecipit I. N. §. 18 1655. proinde hac in parte principi competit ius ita disponendi, prout, id salus Civitatis requirit. Videtur vero, maxime esse congruum ut monogamia in Civitate locum obtineat, et etsi nequeat, et natura Civitatis evidenter ostendi poligimiam in omni casu, precisi esse adversam, Romana non politissima unam civibus suis dabant uxorem, sed iisdem permitabant plures concubinas, de quibus quid statuere possit intuitu majestatis suae princeps, frustra iam quaeremus, cum isthoc negotium ad sacra fora, ubi non majestas principis, sed religionis statuta attenduntur, translatum sit.

§ 330.

Conjugii finis est Sobolis procreatio, ad quam deinde recte educandam parentes per amorem quo erga liberos suos

ferunt obligati sunt §. 1178. Si itaq. iste finis debito obti-
neri ordine parentes qui sua naturali obligaoni satis faciant,
n. pt. n. resp. inde maxima accipere emolumenta. Sed si contra
ea promiscua et furtiva Venus civibus concederet, per eam
n. tantum procreatio sobolis impediret. Sed negligeret etiam
educao ejus, a qua tamen, totius resp. finis dependet. Nec
enim educant alii tam sollicite, iuventutem atq. parentes, nec
tam exquisitam curam ejus habent. quia erga eum tanto amore
atq. parentes n. ferunt. Est igit. bonis principis officium, omnia
e Civitate sustollere, quae procreationi sobolis, et ejus recte insti-
tutioni adversantur. Lupanaria itaq. et artes ceteras meretri-
cias, quibus utriusq. sexus iuventus corrumpit, per poenas his
sceleribus futuras, e ee iubeat e resp. quae e omni parte quo-
ad ejus fieri potest, ordinata atq. perfecta sit, crimine hoc
maxime pacem Civitatis internam conturbari § Aug. Ley-
seri disputaonem quae ostendit lenitatem in adulteris, resp.
nocere et prodesse Vittembergae ao 1735.

§. 331.

Inter est etiam resp. ut <u>patria potestas</u> quam § 206 descripsimus
recte in ea exerceat. Potest princeps intuitu magestatis suae
ita hanc restringere potestatem, ut quis exercitium, ad finem
Civitatis modo per leges Civiles determinato dirigat. Prop-
ter bonum in resp. constantemq. ordinem, etiam tempus per leges
determinandum erit, quo elapso habere pro majorenib. seu
sui iuris haberi debeant. Non e. no necesse ut monent per
majestatem suam uitl. Ancers a patria potestate avelli,

eum

cum illud in hoc potestate ne involvat quidem §. 820. Facta quoque quibus paria extinguat potestas a Civitate determinanda sunt, ut hac de re, nulla facile oriri possit in Civitate controversia. Possunt enim conjugum alteri jura in liberos eminentiora concedere majestas, adeoque majorem Patriae potestatis conferre partem, quo ea hoc modo exerceri queat facilius.

Schol. In plerisque Civitatibus summa patriae potestatis ad exemplum Rom. penes patres est; unde denominationem quoque suam accepisse illa videtur. Apud nos enim penes patres est et per leges regni non modo variè determinat. Cessat illa per divisionem bonorum inter patrem et filium institutam, et ex parte filiarum per nuptias seu ut nostri loquuntur per emaritationem. Deinde si pater in judicio legitimo capitis fuerit condemnatus liberi ejus in potestate patria esse amplius non censentur. Denique ille amittit patriam potestatem, qui a hoste captivus detinetur quamquam si ex aequitate naturali judicandum foret talis non tam jus, quam juris sui exercitium amittere videatur. Vide oper. Tripti Par I Titu. LXI.

§ 332

Inter iura, quae patriam constituunt potestatem, illud enim refert, liminis, quo illi liberos suos, aliorum tutela, post mortem suam suscipiendos, commendare possunt §. 8. 208. Cum vero istud Juris exercitium magnum in Civitate posset habere influxum, perspicuum est posse illud vario modo determinari et ordo tutelae, personaeque qui eam exercere possit per leges Civiles

Habitudine Societatum minor ad Remp.

definiri. Inprimis in id cugitandum erit principi, ut tutores iusto, fideliterque suo fungantur officio quos propter eosdem ad varias rationes jure etiam compellere potest.

Schol. Tutelam triplicem esse, norunt et ii, qui Iura Rom. a limine tantum salutaverunt. §. 1 Instit. Iustinianae Lib. I. Tit. XIII seq. Est nimirum Tutela aut testamentoria, aut legitima aut dativa, quam divisionem nostra eandem iura retinuerunt. Testamentoria constituitur ab illis, qui habent testamenti factionem. Legitima, quam per leges Regulas ordinatur. Dativa propterea ita dicitur, quod a principe vel majistratu inferiore deficiente testamentaria, aut legitima dari soleat. Quo respectu vocatur etiam principis et patronorum tutela. Quia vero tantum in eo casu locum habet, ubi aut testamentoria aut legitima deficit, habetur recte pro tutela, Subsidiaria. Iura nostra hac in parte, multa habent peculiaria qui si singula referre vellemus ab instituto nostro recederemus longius. Distinguimus nos aetatem perfectam ab imperfecta, et prior illa maribus 24, in foeminis 16 annorum spatio, definitur. Imperfecta subdividi solet in legitimam et illegitimam, quae distinctio capacitatem ad actiones iuridicas respicit. Prior spatio annorum 12 in utroque sexu iure recentiore definitur. posterior ob diversitatem naturarum ad certum et determinatum annorum numero restricta non est. Qui ordine tutelam gerere soleant agnati seu consanguinei per sexum masculinum et his deficientibus

cog-

cognati seu consanguinei, per sexum femininum ceteri huc pertinentia copiose exponit Verbőczius Part. I. Tit. 112 11 5. quibus ea adiungi velim, quae in Tirocinio Iuris Hung. ad uberiorem materiae hujus explanationem in medium adlata sunt.

§. 333.

Siquidem adoptio pacta perficiatur §. 213 pacta vero omnia ea vim tantum quae vim habent in reip. certam formam a legibus Civilibus obtinere possunt §§. 292. manifestum est adoptionem quoque ita esse per leges Civiles restringendam, uti id Iura majestatis Civitatis comoda requirere videntur etenim per adoptionem Cives non adoptivi efficiuntur Cives, unde perspicuum est non posse eam a Civibus pro arbitrio pleno institui quippe quae magnam habent cum Civitate connexionem, ad eoque magna etiam ex parte Maiestati subesse debet.

Schol. Si quis nobilium herede legitime destitutus alienum aliquem adoptare velit opus habet consensu Regio: cum quod princeps noster eorum, qui in semine deficiunt, et bona habent sibi a majestate collata, legitimus censetur heres. Adoptius tali in casu, statutione legitima, in bonis adoptantis intra anni spacium peragenda opus habet. Si quis vero adoptare velit alium sine eo, ut sibi in bonis succedat de quibus liberam habet disponendi facultatem consensu regio non videtur indigere vid. Verbőczius Par. I Tit. 66.

§. 334.

Sicuti plurimum interest reipublicae, ut Patria potestas recte a parentibus exerceat ita quoque ~~in tantum~~ finis Civitatis

postulat, ut iura Dnor. in servos debito, se atq. legitimo modo, in rep. exerceant. Possunt hæc iura vario modo per Civitatem restringi; amplificari qq. in tantum, ut Dni ex concessione majestatis Ius vitæ et necis, in servos suos obtineant. Non possunt tamen Dni tanta iura in servos habere, ut servi ab illis, pro hominibus reputari non debeant, quippe qui etiam in hoc statu retinent humanam naturam, adeoq. nec iuribus, cum ea necessario connexis, privari possunt. Romani servos suos pro rebus habebant, unde tanti profluxerant abusus, ut pro iis deploranda fuerit, eos servorum conditio §. 283

§. 335.

Sunt itaq. iura Dnor. in Civitate vario modo determinari quæ, ut et §. pced. perspicuum est, statum etiam servorum et eor. iura per majestatem in Civitate determinari. Leges quidem Civiles, ad servos Civium extendi propterea non possunt, quod ea pro sine Civibus qua Civitatis membris latæ sunt; possunt tamen Civibus ipsis, tales ferri leges, per quas status servorum in rep. magis determinatur. Imo intuitu servor. certæ condi. positiones sunt leges, eæq. pro varietate remp. variæ: quia et servi subsunt Civitatis Imperio, cum sit in potestate eor. qui medi ate majestati subjecti sunt. Ut vero pacta omnia in Civitate vario modo determinari possunt §. 324. Ita conjugia qq. servorum testamenta, et usufructuum ab ipsis obtinendum peculi, ares a Civitate determinationes, accipere possunt. Unde manifestum

tum est, non esse omnium Servorum Conditionem e iure iurando adjudicandam, sed eos etiam pro servis habendos esse, qui ex consuetudine Romana pro talibus haberi nequeunt.

Schol. In Hungaria hujus Conditionis homines appellari solent Jobbagyones quorum iura exponit Verböczius pa. III Tit. 25 ad 31. Homines isti per se quidem in regni dicasteriis causas agere nequeunt. Sed si cum uno alteroque pars adversa eorum Dominos convenire potest, qui tali in casu processum, impersonalem adhibere dicunt. Quid de iure jurando rusticorum observandum sit, docet Arti. 26 anni 1729. De testamentis rusticorum vide eas. Par III. Tit. 30, et de eorum testimoniis ceterisque particularibus institutis, iam taceamus. Reddiderunt homines hi conditionem suam duriorem tumultu eo quem Ao 1514 duce Georgio Dósa homines sceleratissime adversus nobilium ordinem excitaverant. Nam spoliati sunt in alium locum se transferendi, quod tamen suadente Ferdinando I. ipsis certis sub conditionibus restituta est. vid. Arti. 26 27. Ao 1547. et Arti. 34. Ao. 1550.

§ 336.

Per manumissionem servos libertatem consequi monuimus § 115. Nec tamen illi per hoc beneficium, statum Civitatis consequuntur. Aliud factum accedat necesse est, e quo intelligi possit, eum, qui antea in servili statu vitam agebat, jus Civitatis fuisse consequutum. Facta hoc possunt quidem

per leges Civitatis determinari. Omnia tamen ita compara=ta esse debent, ut per ea promoveat Civitas finis et cor au=ctores bene de rep. mereant. Si principes quemque e Statu servili exemptum, in ordinem Civium cooptare voluerit, Jus faciendi istud habet etiam quod tn pro varietate resp. quoad exercitium vario modo determinari pt.

Schol. Nobiles Hungari Rusticos sibi subditos manu mittere possunt, et quidem tam pure quam sub aliqua conditione. Sed libertini dein per istud Dnorum suorum beneficium in nu=merum membrorum regni, seu Sacrae Coronae non recipiuntur. Hoc dignitatis a solo proficiscit principe, qui personas de rep. bene meritas, vel bene merituras, intuitu ma=jestati Sua nobilitare solet. Istud tn principi nostri Jus, quod erit se apud nos modo per leges et consuetudi=nem determinato e. g. cum hos rusticus, et nobilis Sub=ditus legitime consequat nobilitatem necesse est, ut consentiat ejus Dnus, eumque principi commendet. Ad haec totius illius Civitatis, in quo nobilitandus comen=datio accedat necesse est, et deinde Armalium (sic nostri lit=teras vocant, quibus a Principe sine iure possessionario nobilitas impertiri solet) publicatio sequat. Quomodo extra=neae seu conditionis illustrioris personae Jus Civitatis Hunga=ricae consequant docet Art. 26 A. 1687. Plura huc pertinentia jam non apponimus facile ab iis quorum interest, addenda.

§. 337.

Jam de familiari quoque ad remp. habitudine aliquid adjungendum est.

est. Jo necesse haud est, ut multis inculcemus, omnium so-
cietatum fines fini Civitatis esse subordinatos cum dicta de-
rimus §324. omnium societatum, quae in Civitate sit fines, fini
Civitatis subordinari. Finem familiae indicavimus §225
Sed ibi consideramus eandem in statu naturali in quo patri
familias, multa ejusque eximia iura, attribuimus §226. Nunc
vero cum statum Civilem habemus vocalis intelligimus
cile patribus familias pro securitate politica invigilandum
haud esse, istud enim in Civitate, ius est majestaticum, ad
spectat ad principem, unde sola rerum ad vitam necessariarum
adquisitio et comodior vivendi cum suis ratio, familiam
in Civitate intendit. Ex quo fine eum demonstrari nequea
patribus familias ius vitae et necis competere, illud in sta-
tu Civili eisdem attribui non potest: nihil tamen impedit, quominus
ius istud ex concessione majestatis obtineant patres familias.

SECTIO III.

Religiosa seu Ecclesiastica.

CAPUT XII.

De Natura et constitutione Iuris Ecclesiastici Universalis.

§338.

Inter societates eas quae in rebus publicis vigent ea maxime praecipua
est, qua initur summi numinis colendi seu exercendi religionis
gratia. Cum itaque iam ostensum sit hactenus, quae sit reip. ad soci-
etates minores habitudo: necesse est, ut breviter, dilucide tamen

con

commonstret quam habeat resp. ad societatem religiosam relationem.

§. 339.

Et primum quidem monemus falsum esse, quod non nulli opinati sunt religionem eum in finem a sapientibus edictam esse, ut Cives ad officia sua, promptius exequenda, hocce vinculo adstringi possent arctius. Commentum hocce eo est intollerabilius, quo solidius ex humana ratione consideratione demonstrari potest religionem hominis maxime esse naturalem § 827. Cum enim is per naturam suam constitutionem, ad felicitatem aeternam dirationem ferat: ad religionem quoque qua ratione est ad eam felicitatem per naturam ipsam trahitur. Ut autem natura sua, homo ad religionem fert, ita nec tum civis est hanc amittit indolem adeoque cultura religionis non est eum ad statum Civitatis reddere minus idoneam.

§. 340.

Quamquam religio non est ab illis excogitata, qui primi civitates instituerant § 8 praeced., est tamen ea, ita omnibus civitatibus necessaria, ut sine ea, finis Civitatem vix possit commode obtineri. Prout enim religio ad aeternam felicitatem directa, omne verae sincereque virtutis studium, ex motivis efficacissimis inculcat: Ita justitiam quoque illam rerum conservatricem, quam diligentissime colendam esse docet. Promovetur itaque per religionis culturam, securitas publica, adeoque religio Civitati maximam praestat utilitatem. Tolle religionem e Civitatibus et januam omnibus sceleribus aperuisti; quam majestas jure puniendi scelerata quo eam perditam dixerimus haud tam facile clauserit. Ubi autem

knes ad scelera quae data porta ruent, ibi nulla locum habet securitas, et consequenter nec Civitas recte subsistere potest. Perspicuum est ex his Atheismum, per quem omnes tollitur religio perniciosum esse Civitatibus adeoque in iis nulla ratione tollerandum. Neque superstitio cum fine Civitatis satis congruere videtur §§. 233. et 234. quo nomine ipsa quoque Civitatibus detrimento satis est.

§ 341.

Est ratione ex his perspicuum finem religiosae societatis finis civitatis nulla ratione debere esse adversum. Si qui in Civitate securitate frui intendit potest simul per viam religionis tendere ad felicitatem aeternam duraturam, et qui hanc quaerit in promovendo Civitatis fine propterea non impeditur. Cum autem ultimus hominis finis aeterna sit felicitas: manifestum est, omnes ceteros fines huic esse subordinandos adeoque ceteros omnes si in collisionem cum eo venire videatur negligendos, si quidem ad eos obtinendos tali casu, nulla datur obligatio. Itaque fini religionis subordinatur finis Civitatis et consequenter, si quam legem ferret Civitas, quae esset contra religionem illa obligandi vi destituta esset exercitium tamen religionis externum fini Civitatis utique subordinatur.

§ 342.

Nemo est qui nesciat religionem partim naturalem esse partim revelatam. Utriusque habitudo ad remp. attendi debet,

et iura hac ex parte majestati competentia diligenter evolvis. Revelata religio ostendit homb. viam ad aeternam perveniendi felicitatem, siquidem illa naturalis religionis exercitio obtineri a hominibus non potest. Cum vero iste finis, fini Civitatis haud sit contrarius per § praeced. Illa religio, cujus instituta e diametro opposita essent justis Civitatis statutis et ad finem ejus obtinendum necessariis pro revelata nullo modo haberi potest. Naturalem fini Civitatem non esse contrariam inde est manifestum, quod haec quoque religio, optime cum Civitatis naturali, et fine conspiret, et a sana ratione, quo inducti homines Civitates constituerint proveniat. §343.

Varias dari religiones revelatas norunt etiam ii, qui rem humanam, vel mediocri cognitione praediti sunt. Nos pro instutione ad eam potissimum hic loci attendimus, quae Christiana audit, quam tamen in tot, tantasque divisam esse sectas dolemus. Religio haec quod ad essentiam suam considerata, nihil in se continet, quod fini Civitatis esset quodammodo adversum, quin potius recte culta eundem quam maxime promovet. Cum itaque societas eorum qui Christianam colunt religionem, Ecclesia audiat; luculentum est Ecclesiam reip. maxime esse fructuosam. De origine vocabuli Ecclesia non est differere, pertinet enim ad eos, qui Christianam religionem interpretari solent. Sufficiat nos in ejus significatu determinando non discedere ab usu loquendi, licet non tam naturam

quod

quam ejus ad remp. relationem, hic loci consideramus adeo
societatem intelligamus externam.

Schol. Justus Henningus Böhmerus in Iure Prot: Eccles,
astico Lib 1 Tit 33 § 19. definit Ecclesiam per societatem
aequalem, initam ad colendum Deum secundum doctri
nam a Christo traditam, et ordine conveniente colligatam,
plane eadem dicis copiosius airsumus quae nos breviu
in 8 exposuimus; nisi quod Ecclesiam dicat determina
societatem aequalem: Nos determinationem hanc debita
opera omisimus, non quo negemus Ecclesiam esse soci
etatem aequalem, sed quod talem etiam esse demonstrar
vidimus.

§ 344.

Si quidem religio partim cognitione Dei, partim offic
iis interita eis praestandis absoluitur § 338. manifestum est
eam ex parte hac imperio subjici non posse. Etenim in
tellectus humanus nulla vi cogi potest, ut sibi de rebus ad
arbitrium alterius, notiones formet. Jam vero ex cognitione Dei
et rerum divinarum fluit cultus ille qui ei a hominibus praestari
solet: ergo religio per naturam suam, ab omni imperio imu
nis est. Religio, res est intellectus voluntatis, et conscientiae
Cum autem voluntas, nulla vi externa cogi possit, nec
religio tali vi, ulla ratione subjicienda est. De religione
nemo potest valide pacisci, cum ea non dependeat a humana li
bertate § 5. et 339. ergo ea nec majestati per pactum
subjici potest.

§ 345.

At quoniam in societate ea, quae religionis exercendae cau
sa init, varii institui possunt actus externi circa res et actio

ribus Civilibus certo modo connexi; majestati eatenus jura quae-
dam in hanc competere societatem, ex iis perspicuum est, quae
supra de iuribus majestaticis docuimus. §. Cap. VII. Ergo
Ecclesia quoque seu societas Xstianorum exercens religionem in-
tantum sub est imperio, in quantum negotia in ea peragenda
cum Civitatis negotiis et ejus fine, certo modo connexa. Sed
in illis, quae ad naturam et constitutionem spectant impe-
rio Civili, nec potest, nec debet subjici.

§ 346.

In societatibus majoribus bonus ordo maxime est necessarius.
iste itaque etiam in societate religiosa, speciatim in Ecclesia
observandus est, quo finis ejus eo obtineat expeditius.
Quocirca necessaria sunt certa statuta, secundum quae
membra hujus societatis actiones suas religiosas insti-
tuant, ne se mutuo in promovendo Ecclesiae fine impediant.
Statuta ea appellari solent leges conventionales, quod
obligationis ex iis profluens rationem sui in mutua sociorum
conventione habeat. Potestas talia condendi statuta,
seu leges conventionales, quia e fine, in quem dirigitur
Ecclesia emanat, appellari solet Ecclesiastica, ne potest
Ecclesiae etiam Civitate existenti abjudicari. Sed illa potestas
est sine omni imperio quippe quod in societate religiosa
nullum potest obtinere locum, involvit tamen in se certa ju-
ra, quae Ecclesiastica seu Collegialia dici solent, eo quod Ecclesia
siquidem sine imperio est, societatem constituit aequa-
lem, quae Collegium appellatur. Statuta ea quae ex

potestate Ecclesiastica ordinati iuribus majestaticis ob esse nulla ratione possunt: imo majestas potestatem illam Ecclesiasticam circa ita actionum, quae cum Civitate nexum aliquem habent per leges suas proprie civitatis certo modo restringere et coarctare potest.

§ 347.

Atque ita cogitatione attigimus jus principis circa sacra, vi cujus princeps ita negotiis Ecclesiasticis vigilat, taleque ordinem instituat, qualem finis Civitatis h. e. pax et securitas publica requirere videtur. Sed cum religio, quod ad essentiam suam pertinet Majestati haud subsit § 344. Jus principis circa sacra, nequit eo extendi, ut per illud conscientiis Civium vis inferri possit aut potestas Ecclesiastica, Mereris ejus nae Ecclesiae penitus tolli debeat. Itaque intuitu Juris circa sacra, tantum potest in Ecclesia princeps, quantum requirit, pax et securitas Civitatis, et permittit religionis qua exitet Ecclesia nostra atque integritas.

§ 348.

Perspicuum est, Jus circa sacra, quatenus definitione expressum est § praec. ad Jura majestatica esse referendum cf § 252. Leges itaque quae a principe vi hujus Juris feruntur vim obligandi ex majestate accipiunt, et respectu originis suae Civiles sunt, respectu vero objecti Ecclesiasticae vocantur. Contra ea statuta, quae proxime ex Ecclesiastica potestate emanant licet non conveniant, vi sanis Imperii § 346. Vim tamen obligandi habent proxime ex conventione et pacto sociorum adeo ut qui se ad ea conformare noluerint, Iurium, sociis religiosae societatis alioquin competentium nequeant esse participes.

et constitutione Juris Ecclesiastici Universalis

Nihil igitur impedit quominus ista quoque statuta, et regulae, divinis ab Ecclesia constitutae licet non fluant e majestate leges Ecclesiasticae audiant, quae quoniam vim obligandi e conventione accipiunt, vocari solent conventionales.

§ 349.

Jus Ecclesiasticum objective sumptum, complexum earum legum designat, quae in Ecclesia observandae sunt. Et notitia legum Ecclesiasticarum Jus Ecclesiasticum in significatu subjectivo constituit. Cum autem leges illae aut e potestate Ecclesiastica, aut proxime e majestate fluant § 8 praeced. facile est ad intelligendum, in completa Juris Ecclesiastici tractatione utrasque leges tam conventionales, quam eas, quae e majestate fluunt distincte explicandas esse. Nos notitiam earum quas conventionales diximus strictim breviterque deliberabimus, siquidem uberiorem earum cognitionem Theologi suppeditare solent. Considerabimus vero exactius leges eas, quae suam originem e majestate repetunt, suntque proprie et accurate loquendo leges Civiles de negotiis Ecclesiasticis latae.

§ 350.

Sicuti in Civitate leges naturales et necessariae e ipsa rerum natura Civitatis necessario fluentes, a positivis sollicite distinguendae sunt: ita in religiosa quoque societate inprimis in Ecclesia leges e ejus natura, et constitutione atque ad remp. relatione, necessario manantes, ab iis quae in arbitrio Sociorum relationem habent sejungendas esse censeo. Harum posterior complexus constituit Jus Ecclesiasticum Particulare

quod

quod pro diversitate Civitatum, et Ecclesiarum varium est nec potest scientiam revocari. Nos priores leges considerare volumus et eas potissimum, quae ex habitudine Ecclesiae ad remp. necessario fluunt brevem suppeditare notitiam, qua tractatione absolvitur Jus Ecclesiasticum Universale. Universaliter enim tum considerat objecta quum ea, quae in eorum notionibus et mutuam, quam ad se habent relatione inviolata haerent ~~relatione~~ recta ratiocinatione volvunt.

CAPUT XIII

De Juribus Ecclesiae collegialibus.

§.351.

Antequam iura collegialia, quae ex potestate fluunt Ecclesiastica, strictim et ordine recenseam, monendum esse censeo, de ea societate sermonem esse instituendum, quae iam a Civitate seu expresse seu tacite recepta est, in eaque sine turbatione pacis publicae vivit. Religiosa societas cui aliqua potestas iure attribuenda est, debet esse Civiliter licita, alioquin nullius iuris capax esse potest. eum societates quae per leges Civitatis vetitae sunt, in rebus publicis nec possint nec debeant tollerari. §.352.

Societas religiosa Civiliter licita habet ius adhibendi remedia, ad finem, quem intendit obtinendum necessaria eo quod ius ad finem dat quoque ius ad remedia. Si itaque in societate, Civibus liberum concessit religionis exercitium, omnia ea concessa esse intelligunt sine quibus exercitium illud institui non posset, quo in casu exerit se potestas Eccle-

as

astica, quæ tamen ultra finem religionis extendi non pot.
Limitem ergo huic potestati finis religionis ponit, et in
tuitu remediorum quæ ad finem religionis faciunt obtinen-
dum, et cum civilibus negotiis quodamodo connexa sunt,
eum a Majestatis potestate illa certo modo restringi potest.

§. 353.

Cum itaque societati religiosæ civiliter licitæ omnia ea a Ci-
vitate permissa esse intelligantur sine quibus illa religionem
suam exercere non potest: ea Jure quoque gaudebit, religionem
suam in scriptis exprimendi, per quæ ea ab aliis religionibus
accurate distingui queat. Scripta ejusmodi appellari solent
Symbolici, quos conscribere Societas religiosa Jure utique pot.
Qui igitur dogmatibus in libris symbolicis comprehensis,
non exhibent publice adsensum, aut iis plane contradicunt,
pro membris Ecclesiæ illius, quæ doctrinam suam in illis libris
comprehensam profitetur, a Civitate haberi nequeunt.

§. 354.

Societas religiosa externum cultum Deo præstandum pro fi-
ne habet, qui certis actionibus externis absolvitur. Hæ autem
actiones secundum certum ordinem instituendæ erunt, secus
confusio oritur in religionis exercitio, sicuti omni societati
ita Ecclesiæ imprimis perniciosa. Hoc est cur ex potestate Ec-
clesiastica, leges constitui solent, quibus ordo in cultu exter-
no observandus determinatur, qui cum liturgia audiat. Jus
liturgiam instituendi ex potestate Ecclesiastica fluere ma-
nifestum est. Cum autem ceremoniæ, seu ritus Ecclesiastici

seu signa notionem rer. ad religionem pertinentiam, animis excitantia, ad decentem ordinem, in cultu externo observandum pertineat: perspicuum est Jus ritus et Ceremonias instituendi, et abrogandi, e potestate Ecclesiastica manere. Ritus enim et ceremoniae ad essentiam religionis n. pertineat, hinc pro re nata, et nove institui, et instituta abrogari possunt.

§. 355.

In Societate religiosa, speciatim in Ecclesia tam dogmata quam officia religiosa, omnibus ejus membris quam diligentissime inculcari debent, quo ita religio recte exerceri et membra Ecclesiae in Dei cognitione et virtutum studio indies majora capere possint incrementa. Opus proinde est, ut certae personae constituantur quae cetera societatis religiosae membra, in religione erudiant ducantque ad pleniorem ejus cognitionem. Jus istud, quod Jus vocandi dici solet Theologis quia e fine Ecclesiae necessario fluit, est effectus potestatis Ecclesiasticae, nec potest Ecclesiae, in rep. licitae, ullo pacto denegari. Multa scribere solent de vocatione Theologi, quae nos ad disciplinam nostram haud pertinent, lubenter praetermittimus.

§. 356.

Ut cuncta in Ecclesia, eo decentiore ordine perficiantur et leges Conventionales ab omnibus membris et observentur exactius; a potestatis Ecclesiasticae, constitui possunt ejusmodi personae, quae curam habeant boni ordinis in Ecclesia conservandi, et facultate negotia religiosa dirigendi gaudeant. At cum haec facultas nascatur societatis religiosae,

quae

quæ nullum habent imperium accomodata esse debeat: cla-
rum est negotia Ecclesiastica non vi coactiva, sed persuasiva
ab ejusmodi personis dirigenda esse. Personæ ejusmodi, appel-
lari solent a Christianis Episcopi de quorum prima origine hucu-
dum inter Theologos disputatur. Observandum tamen est disciplinam
Christianam Episcopos non tantum Jus dirigendi negotia Ecclesiasti-
ca, sed obligationem etiam populum in religione erudiendi habere.

§. 357.

Quisque vero facile perspicit Jus constituendi Episcopos e potestate
Ecclesiastica recte derivari. Nam Episcopi constituuntur eam in
finem, cum Ecclesia eo expeditius finem suum consequatur
per §. prec. quapropter quum divii se Ecclesia intra hunc con-
tinet limitem cf. §. 352. remedia fini obtinendo necessaria,
iure adhibere potest. Episcopis itaque iura sua legitime exercen-
tibus obedientia in Ecclesia præstanda est secus animorum
omnis dissotio, societati religiosæ, quam maxime detrimentosa.

§. 358.

Religio sine cognitione Dei rerum Divinarum intelligentia nec
conservari in animis hominum potest, nec recte et dubitato modo
exerceri. Ecclesia igitur Jure suo utitur eum in eo elaborat, ut
iuventus matura ad cognitionem Dei ducatur eique tam do-
gmata, quam officia religiosa, in prima statim ætate instil-
lentur. Fit istud commodissime in Scholis in quibus et ipsa
religio, et disciplinæ aliæ ad pleniorem religionis intelligentiam
spectantes, multo efficacius, quam privata institutione expli-
cari, tradique possunt. Jus proinde Scholas erigendi, docentes

in

in iis constituendi, ius typum doctrinae scribendi quatenus ista ad finem Ecclesiae unice dirigunt, fluunt e potestate ecclesiastica, nec possunt religiosae societati in rep. licitae penitus denegari. Quod Ecclesia liberum sui religionis publicum in rep. exercitium eadem iura quoque gaudere intelligitur. Scholas publicas erigendi, quandoquidem publica iuventutis in religione instructio ad publicum religionis exercitium merito refert.

§ 359.

Occurrere possunt saepius ejusmodi casus in religiosa societate, ut sine complurium societatis membrorum deliberationibus recte dijudicari nequeant. Itaque quum talis status rei exegit, necesse est, ut Ecclesiae membra conventus instituant, quibus possint de rebus ad Ecclesiam pertinentibus in medium consulere. Ejusmodi conventus appellari solent Concilia quae Ecclesia in rep. licita iure celebrare potest. Ergo ius concilia celebrandi quia e fine Ecclesiae derivatur ad ea refert, quae collegialia § 346 appellavimus.

§ 360.

Quum Ecclesiae membra fini religiosae hujus societatis sese aut dogmatibus aut impia vitae institutione, proterva opponunt, statutaque ejus temere violant, tum Ecclesia potest, hunc ejusmodi ab usu certorum iurium membris Ecclesiae declarare. In utroque casu Ecclesia excomunicare dicitur, et in priore quidem obtinere dicitur excomunicatio minor, major vero in posteriore. Ius itaque excomunicandi, e fine

Ecclesiae

Eccla deducit per conseq. collegiale est, optimeque iis col, legiis exercet.

§. 361.

Quaelibet societas, quae in Civitate licita est, habet Jus Jura sua aut eorum exercitium, aut in personam singularem aut in aliquod collegium pro re nata transferendi. Quapropter nec Eccla in quantum est Societas in rep. licita, tali jure privari pt. Ergo Eccla exercitium juriu̅ collegialium, imo ipsa quoque Jura transferre pt. aut in personam singularem, aut in Collegium aliqd, quo in casu acquirit is, in quem iura illa transferunt, ius circa sacra ex pacto, seu conventione unde jus quoque illud pactitium seu conventionale vocari solet.

CAPUT XIV.

De Juribus Principis Circa Sacra.

§. 362.

Cum Ecclesia ut Societas in rep. consideratur Jura sua collegialia, in neminem comodius transferre pt. quam in Principem, qui inde, ius circa sacra nanciscit, uti vero ois translatio vel pure vel codicionate fieri solet, ita Ecclia quoque jura sua collegialia in principem Civitatis tam pure, quam cum alia qua condicione transferre pt. Intelligi quoque potest tacita aliqua translatio, vel ex parte principis

ad

acquisito, ubi adsunt facta e quibus recte concludi possit Principem iura Eccl[esi]ae eorumq[ue] exercitium iusto titulo acquisiuisse. Atq[ue] ex hujus acquisitionis modo aestimandum est exercitium iurium collegialium ejusq[ue] iustitia et rectitudo dijudicanda.

§ 363.

Quodsi itaq[ue] Princeps iura Eccl[esi]ae collegialia iusto modo acquisivit, ejus erit liturgiam in cultu publico observandam ordinare ceremonias ad decentem ordinem spectantes instituere, vocare Eccl[esi]ae ministros, ipsisq[ue] typum doctrinae publicae proponendae praescribere. Sine principe in isto casu nullas potest Ecclesia erigere Scholas, nec constituere publice docentes, nulla celebrare concilia nullum e societate sua excluder[e]. In exercitio vero hor[um] iurium respiciendus semper erit modus acquisitionis, ut ex eo mensura, atq[ue] norma exercitii repetenda. Si magis ex consilio quam ex imperio in exercitio hor[um] exercitio egerit princeps, tum agere fini Eccl[esi]ae convenienter, mensuramq[ue] debitam nunquam excedet.

§ 364.

Ea in Ecclesiam Iura, quae ex majestate necessario fluunt, omnia Principi, cuicunq[ue] ille religioni de caetero addictus sit, competunt exerceriq[ue] debent ita, sicuti ipsi finis Civitatis in qua Eccl[esi]a societatem peculiarem constituit postulare videtur. Universalis itaq[ue] Propo[siti]o ex qua omnia iura, quae principi intuitu majestatis suae circa sacra competunt hoc est: principis est invigilare, ne per instituta Eccl[esi]ae pax Civitatis turbetur

Majestas enim remedium est ad pacem in Civitate obtinen-
dam, omnia proinde negotia, quae in Civitate peraguntur,
et aliquam cum ejus fine habent connexionem, subsunt
majestati, atque ex fine Civitatis determinantur. Hugo
Grotius de Imperio summarum potestatum circa sacra Cap. III. § 12.

§. 365.

Iurium Ecclesia iura sua exercet, externas suscipit actiones
quae possunt non in Civilem quoque Statum quodammodo
influere, adeoque nexum aliquem cum negotiis Civilibus
et fine Civitatis habere. Cum vero principis sit solicite in-
vigilare ne per instituta Ecclesiae pax Civitatis convellatur, per se
perspicuum est exercitium iurium horum a majestate ex fine
et commodo Civitatis in rep. licitae penitus tollere non posse,
potest tamen eorum exercitium ex fine Civitatis restringere. Quo
posito ius exercitium iurium collegialium determinan-
di ex majestate fluit, adeoque Principi recte attribuitur.

§. 366.

Multum itaque potest princeps, non tantum in vocatione ministrorum
Ecclesiae, sed et in ordinatione eorum seu super intendentium,
quos actus Ecclesiasticos intuitu majestatis sui quoad per-
sonas vocantes et vocandas, et alias occurrentes circumstan-
tias, determinare potest. Et quia nullae societates tantum
habent in Civitatem influxum, quam Scholasticae et litte-
rariae; magnas esse in erectione Scholarum Majestatis par-
tes proclive est ad intelligendum. Certe quam maxime in-

ter

teresse scire Principis typum doctrinæ, quæ in Scholis publicis tradi iuventuti, ne tradantur principia Divinæ ac suæ majestati contraria. In Conciliorum quoque celebratione multum potest intuitu majestatis suæ Princeps, quia invigilare debet, ne id per societatem Ecclesiasticam decernatur, quod aut legibus Civilibus aut fini Civitatis esset contrarium. Tempus quoque et locum, quibus cultus publicus intuitu majestatis suæ determinare potest. Vide Grotius in Tractatu ad § 364 laudato Cap. X.

§ 367.

Multa quidem tam in rempublicam quam in Ecclesiam ex Societatibus litterariis redundant emolumenta; sed evenit eo identidem, ut ex disputationibus eruditorum dissensiones oriantur tam Ecclesiæ quam reipublicæ perniciosæ. Principi itaque incumbit, obicem ponere huic malo, et jura sua hac in parte, tam ex fine et comodo Civitatis, quam ipsius Ecclesiæ convenienter exercere. Potest autem id duplici praestare via: aut enim materiam in controversiam adductam plenius discutiendam viris intelligentibus committet, aut parti utrique imponet silentium. Intuitu quidem majestatis suæ quæstiones ad religionem pertinentes determinare princeps non potest: cum religio Imperio subjici nequeat § 344. Sed si quæstiones de rebus concernant indifferentes, seu adiaphora, nec attingant religionis essentiam princeps eas iure Majestatis determinare potest. Vide Diss. de Iure principis circa Adiaphora, quæ

sub.

Juribus Principis circa Sacra.

sub Præsidio Christiani Thomasii Halis A. 1695. 3. Sept. Ventilabat. Summum enim Imperium extendit se ad omne illud quod jure nat. aut divino non est determinatum.

§. 368.

Cum per viam discussionis finem imponit princeps disputationibus religiosis: necesse est, ut tum contra partem disputantium alterutram ferat sententiam, et quid sit doctrina in Civitate publica, declaret. Qui doctrinam a Civitate pro vera agnitam, pro tali non habent, dissidentes sunt, et in orbe Christiano nomine hæreticorum sensu Civili talium insigniuntur. Sed circa hos principis Iura, et quousque sese ea extendant quæstio est paulo impeditior. Id verum est hæresin in se spectatam, si nimirum fini Civitatis opposita illa haud fuerit crimen Civile haud esse, adeoque Principem hoc ex capite in hæreticos animadvertere non posse cf. §. 262. Sed si velit Principis unicam in Civitate sua, habere religionem, potest dissidentes eos, intuitu majestatis suæ, si ea per pacta et leges fundamentales, hac in parte haud fuerit restricta, e territorio suo ejicere, cum id pax et securitas in Civitate obtinenda et conservanda postulare videtur. Sed si pax Civitatis requirat contrarium tollerandi illi erunt, aut certis determinatisque Civibus instituendi, secundum quæ religionem suam in Civitate pacifice exercere queant. Quodsi dissidentes illi per leges Civiles jura quaedam

obti-

obtinuerunt, iis privari propterea non possunt, quod tali in casu, omnino lederent, cum tamen per leges naturales nemo laedendus sit per § 820.

§ 369.

Societas Ecclesiastica gaudet potestate sub disciplina retinendi membra sua, quo ita finem suum obtinere possit commodius. Vario modo punire potest Ecclesia socios eos, qui leges conventionales temere violant. Sed in quantum poenae hae Ecclesiae nexum aliquem cum statu Civili habent, in tantum habet suas in iis etiam partes Majestas, quae nec potest, nec debet, ab Ecclesia hoc in casu, penitus negligi. Quae si autem poenae illae Ecclesiasticae statum Civilem non adficiant, nihil habet negotii circa eas majestatis, quippe quae natura sua, unice ad negotia Civilia dirigenda fertur, nec se potest in Ecclesia exercere per § 834.)

§ 370.

Inter officia religiosa maximam fere in res Civiles influxum habet jusjurandum, siquidem per illud obligationes Civium, reddi solent firmiores § 858. Unde proronus colligere, hac parte jusjurandum ita sub esse principi, ut ille intuitu majestatis suae solemnitates in eo praestando, observandas, determinare queat. Sed non potest eam praescribere Civibus jurisiurandi formam, quae religioni, quam ipsi in re licitam profitentur e diametro sit contraria. Si enim potestatem haberet istius faciendi, gauderet quoque iure Cogandi Cives ad agendum id, quod ipsi contra conscientiam suam esse existimant § 344. Atqui res conscientiae non subsunt Imperio principis per § cit. ergo princeps nullo jure gaudet cogendi

Cives, ad praestandum jusjurandum modo eo, quem ipsi religionis suae in rep. licitae adversum esse existimant.

§ 371.

Jura ea, quae Cap. praec. evoluta Collegialia appellavimus, non alias competunt Ecclesiae, quam in quantum ea societas est in rep. licita §. § 351. Cum vero nihil intelligatur in rep. licitum, quod adversum Majestati videtur § 234. 1244. Principi competit jus declarandi exercitium jurium collegialium, ab Ecclesia institui solitum, nec Majestati suae, nec fini Civitatis esse contrarium. Istud dum facit, eo ipso exercitium jurium Ecclesiae confirmat. Jus igitur confirmandi exercitium jurium praedictorum Majestaticum est, et principi competit necessario, licet non sit necessarium, ut eodem ille semper utatur. Fluit hoc ius confirmandi etiam ex jure illo restringendi, quod principi § 366 vindicavimus: quum enim non restringit iura, illa in exercitio spectata, quae alioquin ei Majestati suae facere possent, tacite declarat exercitium illius non esse contra remp. adeoque illud confirmat.

§ 372.

Sed non tantum exercitium jurium Ecclesiae confirmare potest principi pro § praec. verum illi quoque nova impertire in remp. iura, et si plures diversae religionis in Civitate extiterint Ecclesiae, aliquibus singularia atque eminentiora concedere privilegia. Ecclesia illa, prae ceteris quae in eadem Civitate vigent, iura habet eminentiora, sibi a Civitate concessa vocatur Dominans, unde manifestum est Dominium

alicujus Ecclesiae, ex concessione majestatis fluere, adeo posse idem etiam si cetera paria fuerint per eandem majestatem, aut tolli, aut salter dominii. Quod Ecclesia nulla iura et privilegia a Civitate expresse sibi concessa habet, vocatur tollerata, quae eo ius gaudet quam vis restricta ea fuerit pro recepta haberi debet, tamen si dominans haud sit. Quod secte jura obtinent aequalia ius paritatis habere dicitur.

§ 373.

Cum Ecclesia seu dominans ea fuerit seu recepta, tanquam Societas in rep. licita, et per leges approbata aut recepta consideratur Principis est eam adversus omnes eos defendere, qui se ejus opponunt comodis, ejusque interitum ac eversionem intendunt. Pone enim iure hoc vel se maxime officio defendendi Ecclesiam, ex gaudere principem: tum non habebit ius impediendi eos, qui tranquillitatem in Civitate sua convellere conantur. Consequentia quam hic nectimus ... ex eo manifesta est, quia persecutio et afflictio Ecclesiae in rep. licitae sine turbis perfici plane non possit, id quod admittent omnes illi qui vel mediocriter rerum humanarum cognitione imbuti sint. Atqui Princeps ius majestatis turbatoribus pacis opponere sese potest, eosque si cives fuerint legitimis poenis coercere § § 234. Ergo idem Ecclesiam ... in rep. licitam contra ejus hostes externos defendere ... tenetur non tantum potest, sed intuitu muneris sui etiam ... debet. Summus ergo Ecclesiae in territorio Civitatis defensor ...

det

defensor Princeps est, cujus majestatem illi pro eo ae debeat ii obseruant, qui Ecclesias interitorio reip. per leges licitas turbant.

§. 374.

Tantus est Eccl. in remp. influxus, ut uitia in religione et confusio, in negotiis Ecclesiasticis facile ipsi Ciuitati possint esse detrimentosa. Dissociant enim tali in casu animi hinc, cum semper sint aliqui, qui uitia illa atque abusus in Ecclia obuios obseruent, nec cum parte majore approbare uelint. Cum Ecclia ab ordine suo deficit, suam ad remp. habitudinem mutat, unde consectaria facile emanare possunt ii tantum reip. sed etiam ipsi Eccliae perniciosa. Principi itaque ui Majestatis competit facultas uitia illa, atque confusionem in Ecclia grassantem tollendi, modo eo quem et Ciuitatis sed comodum et Eccliae natura postulare uidetur. In hac facultate consistit jus reformandi, proinde istud quoque ad principem spectare ex iis quae diximus manifestum est. Cum autem hoc jus reformandi principi uindicamus, in tanta illud sumemus amplitudine, ut etiam ad Scholas quoque extendamus. Has quoque reformare potest princeps, si ita deflexerunt, ab institutis suis, ut inde, aut reip. aut Eccliae detrimentum aliquod metuere debeat. cf. Medit. de orig. et indole effectibus, atque historia iuris reformandi quae A. 1720 Francofurti et Lipsiae auctore Anonymo prodierunt.

§. 375.

§. 375.

Posse Principem Iura Majestatica per alios exercere ius luculentum est, quod de modo iustitiam administrandi debs. commemoravimus. Nequit fieri, ut princeps omnia per se administret, itaq. recte fecerit si etiam exercitium iurium circa sacra, sibi alioquin competentium, aut Civium alicui aut potius certo Collegio comiserit. Collegia huiusmodi vulgari nomine Consistoria solent appellari; de quorum origine, et necessitate ex dictis pronum erit iudicare. Non videt quidem magna esse necessitatis consistoria in eo casu erigere, ubi princeps solum ea exercet, quae sibi iure Majestatis sed. etiam circa sacra competunt. Ad hoc exercenda sufficere possunt alia quoq. reip. dicasteria per quae proxime actus Civiles diriguntur. Omnes enim ejusmodi actus quo ad originem suam spectati, Majestatici sunt, quamvis sint objective considerati Ecclesiastici. Sed ubi etiam iurium collegialium exercitium penes principem est §. 341. 342. ibi consistoria majoris necessitatis esse videtur. Ceterum uti omnium in rep. dicasteriorum princeps caput est §. 82 debs. ita consistoriorum quoq. ipse summus est director, quo respectu, summus in Civitate sua Episcopus, non immerito vocari potest.

§. 376.

Cui iura principis circa sacra, ex Majestate fluentia, cuius contenderint, quod fons est potestas Ecclesiastica, facile perspexerint, tam Majestatem per potestatem Ecclesiasticam

qu…

nu hanc per illam, suo modo limitari. Nec tn e hac mutua limitatione, detrimentum aliquod ut in remp. aut in Ecclesiam redundabit. Si tam majestas quam potestas Ecclesiastica intra suos sese continuerit limites, quin potius legitimo potestatum harum exercitio, tam salus reip. quam commodum Ecclesiae promovebit.

CAPUT XV.

De Juribus et officiis membror. Ecclesiae

§ 377.

Ecclesia quia est Societas religiosa duplicis generis membra admittit. Unum eorum, qui ceteros socios, in iis quae pertinent ad religionem erudiunt, et simul bono ordini in Ecclesia observanda invigilant. Alter eorum, qui aut religionem, a prioribus discere, aut ad ejus exercitium, excitari debent. Socii prioris generis doctorum, posterioris auditorum nomine designare solent. Utrique autem, pro diverso statu gaudent juribus et diversis etiam obligationibus tenentur. Scientiae pro inde quam tractat, ratio postulat, ut generatim tam doctorum iura obligationesque quatenus sese illa ad statum civilem quodamodo referunt e promanent.

§ 378.

Quandoquidem Societatis religiosae ratio omnes res, ... imperium § 344 clare intelligitur nec doctores

in

in Ecclia, nec auditores qua membra s. religiosæ societatis, imperium obtinere. Itaq. nec Episcopi, nec cæteri munera Ecclesiastica gerentes, cujuscunq. generis illa fuerit, imperio gaudent, sed ui tantumodo persuasiua, et directrice, finem Ecclid pro statu suo, promouere debent. Non est itaq. in auditoribus erga doctores directoresq. suos ea obligaõ, quæ sui raonem in imperio haberet, sed officium eor. fluit e potestate Ecclesiastica cui ut membra Ecclid obtemperent, æquum esse censet. Quod si illi, penes quos est potestatis exercitium non potuerint Ecclesiam in bono retinere ordine, nec in ea, qm ad remp. habt relaõne conseruare ad Majestatem recurrendum erit, quæ ui coactiua efficiet, ut negotia Ecclesiastica, ordine debito et legitimo modo perficiant.

§ 379.

Sed ubi singula religiosæ societatis membra, id qd suum est, rite in Ecclia exequant, necesse haud fuerit recurrere ad Majestatem et ab ea auxilium expectare. Secus se haberent hoc in casu, res Ecclid et exercitium religionis ita instituerent, sicuti id et naa Ecclid et ejus ad remp. relaõ requirit. Quod ne fiat, ponenda est certa eaq. generalis regula, secundum qm oia Ecclid membra actiones suas, ad exercitium religionis spectantes, instituere debeant. Nos eam sequenti propositione exhibemus. Omnes actus ad exercitium religionis spectantes, ita instituendi st, sicut id Ecclia naa requirit et pax Civitatis

in qua est postulat Ecclia. Hos volumus nimirum, ut singula membra Ecclae, in quantum hac societas est in rep. in actionibus suis religiosis n. tantum ad Ecclae suae naturam indolem attendant, sed etiam Ecclae suae ad remp. relationem semper habeant p. oculis, atq his convenienter suae religionis exercitium, in Civitate instituant.

§ 380.

Ergo in specie doctorum Ecclae erit auditores suos in principiis religionis suae solide et adcurate erudire, et officia religiosa, iisdem quam efficacissime inculcare; nihil quod contra Civitatem, aut Majestatem Principis esset proponere debet auditoribus suis, sed potius in eo elaborare omni diligentia, ut e membris Ecclae bonos reip. Cives efficiant, hoc quoq modo finem Civitatis in qua vivunt promoveant. Tunc ut consequantur finem n. tantum virtutis studium severe inculcare debt, sed vitia etiam reprehendere, et eos qui leges Ecclae conventionales temere violarent iuribus membris Ecclae competentibus necessitate ita ferente, pro facultate sibi concessa privare seu excomunicare. Non debent in alias Ecclias quae in eadem rep. religionem suam, ex concessione Majestatis exercent, orationibus suis invehi, ne ex animor. dissolutione ex ejusmodi invectivis sermonibus facile orienda resp. detrimentum aliquod accipiat.

§ 381.

Erga principem quomodo se gerere debeant Doctores

Ecc.

Ecclesia, nec facile nec tutum est distincte explicare. Ma-
gnum in hac quaestione momentum fert prudentia, nos vero
de eo potissimum solliciti sumus, quod regulis iustitiae congru-
um esse videtur. Ipsa quidem religio quoad essentiam suam
considerata, imperio principis non subest. Sed cum modus,
quo in remp. exercendi magnum in Civitatis negotia ha-
beat influxum, eatenus subest utique majestati, et hac ex
parte, omnes Ecclesiae ministri et doctores subjecti sunt prin-
cipi, et ad ostendam ei obsequentiam, obligantur. Quod si
ille doctores Ecclesiae ad ea proponenda cogere vellet,
quae religioni, quam ipsi profitentur e diametro sunt contraria
nullam in eo casu habent parendi obligationem quia princeps
iure imperandi conscientiis non gaudet §. 844. De-
-si is qui est Ecclesiae membrum, ita deflexerit, a honesti
et recti tramite, ut ejus sceleribus cetera religiosae
societatis membra offendantur, iure gaudent Doctores, eum admo-
nendi, et certo modo etiam corripiendi. Sed sicubi hic profecto
aequissima prudentia maxime opus erit ne in modo agendi
offendant Doctores, et Majestatem principis non satis obser-
vare videantur.

§. 382.

Inter se ita debent convivere unius Ecclesiae Doctores,
ut ne pacem Ecclesiae diversis suis circa quaestiones religiosas
opinionibus conturbent. Non debent se propter levem ali-
quem dissensum mutuis persequi odiis, nec scissiones fa-
cere in Ecclesia quae reip. nunquam non sunt perniciosae. Quod
si sua haec officia, Doctores nulli negligerent Ma-
jestatis est debita tali in casu remedia adhibere, ne

E

e dissensione doctorum Ecclesiae auditorum animi in diver-
sa abeant, et sua haec discordia civitatis statum quodam
modo conturbent. Cum doctores nonnulli a publica doctri-
na norma recessisse videntur. Majestas iure gaudet cogen-
di eos ad revocandam sententiam, vel si istud facere no-
luerint, etiam ab officio removendi, si quidem illi obliga-
tioni suae, tali in casu non satis faciunt.

§. 383.

Tam auditorum officia, quam status eorum, et fine religiosae so-
cietatis, facile deduci possunt, eos et admonitiones, et
correptiones doctorum suorum benevola excipere mente, et in religio-
ne, quam doctores in coetibus publicis explicant, in dies
proficere. Si tamen viderint doctores suos a norma doctrinae
in Ecclesia receptae, recedere non sunt obstricti ad praebendum
iis adsensum, verum pleno iure gaudent ad examen ea
revocandi, quae sibi doctores sui proponunt. Quod si
facto examine deprehenderint doctores suos a typo
doctrinae in Ecclesia recepto recessisse, gaudent iure eos
admonendi, et si illi sententiam suam, doctrinae in Ecclesia
receptae, contrariam pertinaciter defendere voluerint
etiam a munere sacro, vi potestatis Ecclesiasticae amo-
veri. Ubi tamen iurium collegialium, quae ex ea fluunt po-
testate exercitium penes principem est ad principem
doctores eiusmodi deferendi erunt nec possunt eos audito-
res auctoritate sua a sacro munere arcere.

§. 384.

Ad.

Auditores mutuo inter se ita convenire debent, sicut id Societatis religiosae finis postulat. Itaque nemo alterum debet in consequenda ampliore religionis cognitione impedire, quin potius in eo elaborare ut cognitio haec majora in dies capiat incrementa apud omnes socios. Quidquid mentem humanam ad amorem Dei solidum, cum de recta fluentem cognitione accendere potest, totum id mutuo sibi praestare debent Ecclesiae membra, nec occipere quidquam, quod his officiis esset contrarium. Si qua societas sociorum perfectam postulat concordiam, eam profecto Ecclesia tanto magis flagitare videtur, quanto ea est, quoad finem suum considerata, ceteris societatibus praestantior. Cum vero haec concordia, Ecclesiae tantopere necessaria, sine mutuo membrorum amore, locum habere nequeat; luculentum est Ecclesiae membra omnia ad mutuam caritatem exercendam esse quam maxime obligata.

§ 385.

Status eorum quibus ab Ecclesia cultura disciplinarum ad accuratiorem religionis intelligentiam facientium commissa est, Iura ipsis competentia et obligationes, quibus tenentur, manifestat. In eo nimirum Societatibus litterariis in Ecclesia constitutis elaborandum est, ut disciplinas ad pertractandum propositas quam diligentissime excolant, et juventus in ipsis religionis solida faciat fundamenta. Quodsi hinc isti assidua sua in litteris exercitatione ad opiniones delabantur, quae in Ecclesia ignotae hactenus fuere, jure gaudent eas debito modo, et justo ordine proponendi, ut de momento ear-

et

et de ea, quae ad principalia religionis dogmata, haberi ratione iudicari possit. Sicuti autem in litteris tributis omnium est praestantissima virtus amor veritatis sincerus, ita viris insertum, qui eruditione sua Ecclesiae operam navare contendunt mutua caritatis et pacis concordiaeque studium summe necessarium. Postulat istud Ecclesiae natura, atque indoles quippe quae talis est societas, quae mutuum membrorum amorem quam maxime requirit §. 8. Amor est mutuus, omnium disputationum religiosarum director sit necesse est. Si quae illi utilitatem aliquam, expectare debeat Ecclesia. Quod si ad hunc, omnes labores suos, direxerint eruditi, sicut id vi muneris sui facere debent, haud inviti tacebunt tum, cum ex opinionum suarum manifestatione, pacem Ecclesiae conturbatum iri providebunt. In hoc enim casu officii eorum ratio postulat, ut cogitata sua, silentio potius premant, quam ut eorum propagatione tranquillitatem Ecclesiae convellant.

§. 388.

Eruditio et sacrum in Ecclesia munus utique ex se aliquem honorem merentur cum ipsa natura postulare videntur, ut illis, qui ceteros ad Divinarum, humanarumque rerum cognitionem ducunt, proinde aequa quaedam observantia exhibeatur; sed Praerogativae illae, quibus Ecclesiae ministri, et Cives scientia litterarum conspicui in republica [illegible] notantur e statu eorum, quam ex concessione Maiestatis fluunt. Omnis enim honoris, ac nobilitatis in quantum hic iura quaedam civilia sibi adiuncta habent, unicus fons ipsius maiestas est §. 273 ab eo itaque Ecclesiae ministri, et litterati Cives

prerogativas [illegible] quas habere volunt [illegible] spectare [illegible]

CAPUT XVII.

De Jure rerum Ecclesiasticarum.

§ 387.

Quum Ecclesia cultum publicum in Civitate exercet, cum debito et decenti ordine perficiendum, res quaedam ei necessariae sunt. Hae res, quae ad cultum publicum recte instituendum spectant, vocari solent res Ecclesiasticae seu Sacrae, eo quod usui Sacris destinata sit. Hic igitur rerum Ecclesiasticarum sanctitas rebus ipsis interna non est, sed unice e fine in quem illae destinatae sunt emanant. Jam itaque incipiendum erit aliquid de Jure rerum Ecclesiasticarum quod non uno eodemque modo a doctoribus explicari solent. Nos ea dicemus tantum quae e notionibus et principiis supra positis deduci possunt.

§ 388.

Inter res Ecclesiae primo loco merito ponimus Templa seu aedes Sacras, in quibus Ecclesiae membra ad cultum publicum Deo exhibendum convenire solent. Non videtur quidem absolute necessarium, ut peculiares aedes pro exercitio religionis in rep. constituantur, quum ad hunc finem cetera quoque loca sufficiant ut religionis verae exercitium, templa non requirat necessario. Sed boni ordinis caussa tamen in Ecclesia quem in rep. conservandi necessarium esse videtur, ut certae aedes ad finem tam eximium qualis est cultus Summo numini exhibendus constituantur.

Schol. Non est nostrum de origine templorum pluribus disserere. Quod gens prima fuerit templorum inventrix historicis eruendum committemus quia ad intelligentiam disciplinae nostrae, non multum facit. Probabile est e gentilismo consuetudinem hanc originem trahere, quae tamen ideo abolenda haud est cum suasere potius christianae etiam vetustate commendet utilitate. vid. Ioh. Sam. Stryckii dispútatio de iure Sabbati Cap. IV. Halae A. 1702.

§. 389.

Cum itaque templa eum in finem extruant, ut in iis cultus externus, ab Ecclesia Deo praestetur, videtur utique iis aliqua competere sanctitas, non quidem determinato e loco, sed e fine hujusmodi aedium emanans, §. 387. Quodsi quis existimet nimium tribui templis, vocabulo sanctitatis is apud se expendat aliquam e convenientia, et exemio, in quem illa diriguntur fine, loco illi in animis membrorum Ecclesiae conciliari venerationem. Consistit itaque sanctitas templis competens in opinione eorum qui loca haec venerari solent. Quoniam vero opiniones humanae variae esse possunt, varia quoque potest esse pro diversitate rerum publicarum templorum sanctitas. vid. Böhmeri Iuris Eccles. differ. de Societate loci.

§. 390.

Haec tamen sanctitas non debet eo usque extendi, ut templa in reipublicae territorio erecta, non subesse Principis majestati existimemus. Subsunt ea principi vel eo nomine, quod in iis cultus publicus

propagat, qui ibi est a Civitate receptus, ita magnam qq habet, cum negotiis Civilibus connexionem. Itaq. Princeps Iure gaudet loca proaedificandis templis in territorio suo assignandi formam eorum externam, magnitudinem item ceteraq. ad structuram eorum pertinentia determinandi. Imo ornatus qq templorum si quem dare iis vellet Ecclesia a Principis dependent arbitrio, nisi per pacta cum Ecclesia inita, aut leges reip. fundamentales jura ejus hoc ex parte restricta quodam modo fuerint.

§ 391.

Ex nimia templorum veneratione profluxisse mihi vid. est, ius asyli, quod doctor. n. pauci templis adserere conant. Per asylum talis intelligit locus, in quo illi qui sunt ab ejus sceleris rei a poenis per leges ipsis infligendis, immunes sunt. Quid enim ius istho sanctitate templis competere concilian nec dum potuit. Templa aedes sunt ad cultum summo numini praestandum destinata § 358. Non debent igit. esse refugia sceleratorum qui criminibus suis pacem civitatis conturbare haud verent. Non fluit itaq. ex sanctitate loci, ius asyli, quod templis attribuere volunt nonnulli; sed si tale jus loco alicui in rep. competeret, illud n. aliunde, quam ex principis Majestate derivandum esset. At cum asyla reip. nimium sint detrimentosa, Principi vero inhaerens Majestatis competat ius omne illud e rep. tollendi qd ejus commodis adversatur, § 8244 perspicuum est, posse Principem ius asyli

tem

templis interitoris reip. eriendis denegare, et si quæ loca sa_cra tali iure gaudere, deprehenderant, illa, jura eo penitus privare. ff Diss. de justa Asylor. immunitatisq. Ecclesiarum ad crimina dolosa extensione, quam nobilissimus de Wede_mann sub præsidio Xtoph. Ioh. Conradi Engelbrechtii Hel_mstadii Ao 1720. 11. Sept. defendit.

Schol. Nobilissimus laudatæ dissertationes auctor postquam de origine et caussis asylor. pauca præmonuisset exquisitis demonstrando argumentis ea reip. bene ordinatæ in utilia imo plane noxia esse. Apud Iu_daeos cur constituta fuerint asylla, Moses gentis ejus legislator enarrat Numeror. XXXV. Unde discimus asylla apud Iudaeos non fuisse instituta, ut cursus justi_tiæ impediatur, sed ne is, qui casu aliquo inopinato, ali_um occiderit, a proximo occisi sanguineo, qui uindex erat sanguinis ad necem rapiatur. Cadmus, ut Thebas urbem a se ædificatam, incolis compleret, asyllum ibidem constituisse perhibetur. Romulus uetere consilio condentium Urbes ut loquitur Livius Lib 2. Cap VIII. ne uana Urbis magnitudo esset adjiciendæ multitudi_nis causa asyllum aperuit.

§. 392.

Sanctitas templor. fine et sanctitate, ædibus his com_petente nequit demonstrari, iis esse atribuendam; propius tamen vi Majestatis suæ, efficere potest, ut ædibus sacris major exhibeatur a Civibus reverentia, neque ad eas confu_

giunt inde vi aperta, promiscue eripit. Facit istud ad rec-
tam justitiae in rep. administrationem, quae non tantum crimina
peracta puniri, sed innocentiam quoque defendi debet. Quod si is qui cri-
men aliquod perpetravit in aedibus sacris ad quas se pro-
ripuit, tamdiu haereat, donec id quod justitia postulat, fuerit
constitutum, nihil habet haec res incommodi modo cursus jus-
titiae non impediatur. Convictus et ad poenas per leges con-
demnatus ab iis, ad quos cura templorum pertinet, iure repe-
ti potest, et si illi, id quod juste et modo debito petitur dene-
gare voluerint, per principem vis adhiberi potest, quo sceleratos
et per leges condemnatos hinc ad poenam subeundam
rapiat, et simul eos, qui se cursui justitiae opponere voluerint,
poenis subjiciat. Si quem leges absolvant post latam sententi-
am absolutoriam asylo opus non habet, cum asylum, ejus sit
universum principis territorium. Itaque si ad hunc finem instituan-
tur asyla, ea evidens est esse reip. detrimentosa; nec tamen ab aliis nisi
a solo principe institui possunt. Sed pro sceleratis hominibus
qui criminibus suis turbant publicam securitatem asyla
in civitate, erigi nec possunt, nec debent. Essent enim hu-
jusmodi asyla directe fini civitatis opposita, adeoque nec
per ipsam Majestatem, quae tota ad finem eum obtinendum
comparata est, erigi iure possunt.

§. 393.

Ad cultum externum peragendum non templis tantum sed
aliis quoque rebus sacris mobilibus utpote vasa, vestes, instru-
menta et reliqua cultus externi ornamenta, indiget

Ecclesia. Etiam istae res inquantum usui sacro destinatae sunt majorem utique venerationem, quam res ad vitam necessario postulatae utique videntur §§. 387. et 389. Sed tamen et ita subsunt majestati, ut principi sicuti in templa ita in res quoque istas Dominium eminens competat, vi cujus ille res has in commodum reip. convertere potest, cum pax civitatis aliter obtineri nequit, §. 270. Si templa subsunt principi §. 390. certe res quoque sacrae, quae in iis adservari solent majestati suo modo subjecta erunt.

§. 394.

Cum Ecclesia tamquam societas in rep. licita consideratur, est ea omnium eorum nimirum capax quae aliae seu societates seu personae singulares in rep. modo legitimo, acquirere possunt. Quocirca potest in Dominio habere non tantum res mobiles sed immobiles etiam ut sunt agri, prata sylvae, vineae et quarum reditu, ea quae ad cultum externum, decenter perficiendum, pertinent procurare queat. Sed res istae mobiles licet ab Ecclesia possideantur sacrae tamen stricte loquendo dici nequeunt, cum non pertineant directe ad cultum Deo exhibendum, sed eas Ecclesia qua societas est in rep. possideat. Est penes principem velitne velitne praedia ad Ecclesiam pertinentia immunitate tributis, et oneribus, quae ab aliis possessoribus praestari solent donare, an ex eorum quoque reditu aliquid in reip. utilitatem pertrahere. Ipse enim in omnia, quae sunt in suo territorio

adeoque

adeoque etiam in res Ecclesiae habet Dominium eminens per § pre. Vi cujus a Civibus suis, tributa quam iustissime exigit per § 270.

§ 395.

Nemo itaque sine Ecclesiae consensu rebus sacris uti, aut de iis pro arbitrio suo disponere potest, nec singula Ecclesiae membra iure illo gaudent de rebus sacris ad arbitrium disponendi; eo quod ad, non ad singulos socios, sed ad integram societatem religiosam pertinent. Qui res sacras invita et insciа Ecclesia aufert, Sacrilegium comittere dicitur, quod proinde nihil aliud est, quam furtum rei sacrae per § 832. Decori vulgo solet Sacrilegia triplici modo committi. Primo dum res sacra e loco sacro. Deinde dum res sacra e loco non sacro. denique cum res non sacra e loco sacro aufertur. Postremus iste modus, non videtur quadrare ad definitionem sacrilegii quam nunc suppeditavimus, sed quantum congectura assequi possum e sanctitate illa, quam templis § 389. attribuimus profluxit. Quodsi sacrilegium generatim dicas, omnem sacrae rei violationem, etiam illo modo tertio veri hominis Sacrilegium, comittitur.

§ 396.

Sacrilegium itaque, est furti species, per § pre. adeoque crimen quo publica et securitas Civitatis, interna conturbatur. Cum vero jus ejusmodi Crimina puniendi, Majestati cum sit, adeoque ad principem pertineat per § 262. manifestum est, ius Sacrilegos puniendi, non ad Ecclesiam quippe qua majestate

pdicta n est, sed ad principem pertinere. Et olderd recte a Fini Civitatis conveni enter quam in Crimen sacrilegii gravius quam in cetera furta, in resp. animadvertit. Est enim sacrilegium revera grave et horrendum crimen, quoniam comittit in rebus sacris quibus venerationem quandam exhibere solent omnes, qui non omnem religionem aut humanitatis sensum penitus exuerunt. Nihil est, quod non auderent hres sacrilegi, quapropter equissimis poenis adfici debent, ut Cives crimen istud tamquam reip. maxime perniciosum detestari discant.

§ 397.

Res sacras que nimirum ad cultum externum decenter instituendum spectant alienare pt Ecclia eo iure, quo eas adquirere pt § 194. Cum autem modi alienandi non secus atque modi adquirendi varii sint §§ 110 seq. Ecclia quoque res suas, corporales et fungibiles tam mobiles quam immobiles iure alienare pt, ut Schol. ad § 134. Sed hoc ius non singulis membris ver toti competit societati religiosae adeo, ut si socior aliqui res Ecclesiasticas alienare auderent integram laederent societatem, quo ipso fundamentalem, et principem omnium societatum legem violarent. Nemo ergo praeter Ecclesiam res praedictas aut denegare, aut vendere aut comodare pt: quod si autem Ecclia, aut qui ejus nomine curam rer Eccticar istud faciat utitur Iure suo, nec laedit quem,

quam

quam nec quidquam suscipit quod religionis ediametro esset contrarium.

§. 398.

Res quae immediate ad exercitium pertinent religionis, non sunt fungibiles, alienari ab Ecclesia non possunt, propterea quod non sunt in comertio, nec referantur ad vitae praesentis necessitates, sed proxime ipsam respiciant religionem, et aeternam hominum felicitatem concernant. Abalienatio hujus rerum generis, speciatim si per venditionem fiat, appellatur a Christianis *Symonia* a Simone illo mago, cujus mentionem injicit Lucas Act. 8. v. 18 seq. Ex ipsa quam de Simonia exhibuimus ratione luculenter constat, eam fini religiosae societatis directe oppositam, adeoque ei quam maxime detrimentosam esse; quo nomine in Ecclesia bene ordinata plane tolleranda est.

§. 399.

Princeps nullum committit crimen, nec finem Ecclesiae impedit quum res sacras fungibiles et quae sunt in comertio in casu necessitatis in comoda reip. convertit. Omnes enim res quae sunt in territorio Civitatis etiam fini Civitatis ultimo subordinari debent, et princeps dominio suo eminente utitur, cum res cujuscunque generis ad finem Civitatis sibi obtinendum adhibet. Non violatur hac ratione rerum illarum sanctitas, quippe quae aeterna est, et unice ex opinione humana pendet. Illi itaque, qui se principi res Ecclesiasticas in usu Civitatis urgente

ne

necessitate convertenti opponerent, laederent majestatem ejus, nec possent pro religioni defensoribus, sed pro turbulentis Civibus haberi.

§. 400.

Postquam ita Iura personar. et rer. Ecclesiasticar. breviter enarravimus, restat ut nonnulla, de actionib. Ecclesiasticis adjungamus. Dictum est § 202 actionem pro remedio prosequendi juris sui, per leges determinato in Civitate haberi: cum vero etiam Ecclesiae membris intuitu hujus status peculiaria competant jura §§ 377. seq. cogitare quoque possumus, modum per leges Ecclesiasticas determinatum prosequendi Iuris sui in Ecclesia qui modus posset per analogiam vocari actio Ecclesiastica. Sunt qui in Ecclesia nullam proprie actionem vel querelam locum habere existimant, sed nos de vocabulis nolumus litigare. Largimur etiam Ecclesiae nullam competere majestatem § 276 seq. nec habere Iurisdictionem, si stricte loqui voluerimus. Competit tamen ei potestas Ecclesiastica §. 346. intuitu ejus si non actio, certe aliquod ejus analogon, querela nimirum, in Ecclesia locum obtinere potest. Est vero ex praedictis perspicuum, actionem hujus modi coram iis esse instituendam, penes quos est potestatis Ecclesiasticae exercitium, adeoque hoc sensu in foro mere Ecclesiastico.

§. 401.

§ 401.

Quod si vero Ecclesiae membra, peccaverint adversus leges, a principe vi iuris, quod ei circa sacra competit latas; non tantum religiosam societatem laedunt, verum denegantes Majestati debitam obsequentiam bonorum Civium officium negligunt. Quo in casu habent locum, adversus eos actio quidem intuitu obiecti recte dicenda Ecclesiastica Licet quo ad originem suam revera Civilis sit, siquidem in lege Civili fundatur § 345. Talis actio vocari solet Ecclesiastico Civilis cujus denominationis ratio ex iis quae praediximus patescit. Facile vero est ad intelligendum actiones ejusmodi in foro mixto instituendas esse, eo quod et Majestas, et Ecclesia partes suas tali in casu obire debeat.

§ 402.

Sicuti autem in negotiis Civilibus dicasteria a principe in rep. constituta ad sententiam secundum leges Civiles ferendam, obligata sunt, nec ullum habent ius a littera legis recedendi § 263. sic in Ecclesiasticis quoque negotiis consistoria et sedes sacrae secundum leges Ecclesiasticas vel etiam Ecclesiastico Civiles, judicium ferre debent. Postulat autem salus Ecclesiae ut membra religiosae hujus societatis submittant sese iudicio Ecclesiastico nec se exequutioni, latae sententiae oponant. Quod si istud facere noluerint Ecclesiae membra, principis qui defensor

est.

est Ecclesiae interest, ut omnia in ea debito propagentur ordine, adeoque ut majestatis suae membra refractaria puniri possit. Sed si appellare voluerint ad Ecclesiam, id quidem licebit iis modo eo, qui in Ecclesia est determinatus. In casu eo, ubi sententia vi Majestatis fertur, et executione quoque ejus majestatice peragitur, cui qui opponere se ausi fuerint, tamquam refractarii Civis debitis afficiantur poenis.

Schol. Haec de gravissima hac materia sufficiant. Neque enim animus nobis est adjungere Specialiora, quae ex cujusque peculiari constitutione hauriendae erunt. Nos enim, si adcurate loqui voluerimus, non tam Juris naturalis prudentiam, quam ejusdem scientiam, hactenus rudi minerva delineare voluimus. Versabamurque potissimum in principiis generalibus omnibus, et quibus tamen, ut speramus, specialiora per legitimam consequentiam deduci facile poterunt. Restat ut adhuc, de Jure Gentium pauca, methodo nobis consueta commemoremus.

PARS IIItia

Caput Imum

De Natura et Consuetudine Juris Gentium

§ 403.

§ 403.

Civitates in mutua consideratae relatione, quatenus vivunt, in statu aequalitatis vocantur Gentes. Gens ergo quaelibet Civitas, quae intuitu alterius Civitatis, vivit in statu naturali, et si familiae in tali statu inter se vivant, possunt etiam gentes compellari. Jus gentium objective sumtum, complexum illarum legum exhibet, quas gentes inter se observare debent, sumptum subjective scientiam legum illarum denotat.

§ 404.

Si quidem Societas e quibus Civitas constituitur tanquam partes Civitatis singulae non constituunt integram Civitatem, perspicuum est partem Civitatis pro integra gente haberi non posse, per consequens nec factum ejus pro facto totius gentis reputari. Cum autem omnia ea a Civitate facta esse censeantur, quae in ea vi majestatis fiunt, sicuti id e superioribus constat luculenter: recte omnia ea ad facta gentis referuntur, quae ejus princeps qua talis suscipit. Ita principes qua Civitatum Capita repraesentant gentes, et quod illi intuitu majestatis suae faciunt, recte id gentibus attribuitur. Quod si familias in mutua consideratas ratione pro gentibus habeas, patres familias quae eorum capita, easdem repraesentant, et horum facta recte toti adscribentur familiae.

§ 405.

Civitates in mutua relatione consideratae possunt singulae non secus atque aliae societates commode tanquam personae consi-

de

derari quod fictio solidum habet, in re ipsa fundamentum, et in pertractatione juris Gentium magnam offert utilitatem. Tandem una voluntas ad finem Civitatis tendens in omibus concipit Civibus, quod postulat, ut unus quasi eis hoc respectu tribuat intellectus, adeoque ipsi in conjunctione spectati, tanquam una persona considerentur. Cum vero gentes sunt Civitates § 8.403. gentes enim eodem modo considerari posse proclive est ad intelligendum. Ad hac gentes vivunt in statu naturali § 8.403. ergo idem Jus N. quod part. I a nobis breviter expositum est, potest cum applicari ad gentes, quod applicatio ipsum Jus Gen. constituet. Itaque Jus Gentium nihil aliud est, quam ipsum Jus N. ad gentes applicatum, nihil aliud est, quam ipsum Jus N. ad gentes applicatum, nihil aliud est, quam ipsum Jus N. ad gentes applicatum, est Scientia Juris Naturalis portio nobilissima.

§ 406.

Jus N. quod officia absoluta et communia applicat, absolutum, quod hypothetica et specialia Hipoteticum audit. Atqui Jus gentium nihil est aliud quam Jus N. ad gentes applicatum § 8 praeced. Ergo Jus gentium quoque vel absolutum, vel hypotheticum erit. Prius exhibet illa Jura officiaque, quae ex notione gentis et mutua plurium gentium ad se relatione fluunt, adeoque ad omnes gentes pertinent. in posteriore vero, quae in factis gentium mutuis, sui habent relationem, applicant.

§ 407.

Jus itaque gentium necessarium perpetuum atque immutabile

bile est, si quidem e ipsum Jus Nat. ad gentes adplicatum, § 8405. Istud autem ex consideratione humanae nat. et mutua horum ad se invicem relatione fluit necessario § 88. nullum ergo dat Jus gentium voluntarium, seu tale, quod e voluntate gentium suam repeteret originem. Voluntarium enim n. est perpetuum ac imutabile cum constet experientia voluntatem horum adeoque et gentium esse ambulatoriam. Sed ius gentium perpetuum est atque imutabile, illud proinde nequit esse voluntarium. Nec consuetudo gentium quamvis moratior pro fundamento Juris gentium haberi pt. Est enim ea quoque mutabilis. Jus vero gentium perpetuum esse debet atque imutabile. Quodsi plures gentes intuitu majestatis qua singulae gaudent easdem constituant leges, atque adeo habeant in negotiis Civilibus aliquam convenientiam, tum complexus earum rerum n. e reputandus pro Specie Juris gentium: re enim vera nihil est aliud quam ius Civile plurium gentium, quod voluntarium utique esse potest. § 408.

Quandoquidem Jus gentium a nobis evolvendum est ipsum Jus nat. ad gentes adplicatum § 8407, nobis quidem de ejus principio nimium laborandum n. erit. Jam enim Juris N. principium 818 exhibuimus, seq. propositione. Ita conveniendum est, ut nemo in suo turbet, quam si ad gentes speciatim adplicaverimus, proximum adaequatumque Juris gentium principium, ob-

tinebimus, quod sequente propositione comprehendi pt. Gentes ita inter se conuiuere dnt, ut nulla earum sua per alium turbet.

§ 409.

Finem qq Iuris Gentium e iis quae de ejus naa tam polliemus possumus facile cognoscere nimirum formalis scientiae nostrae finis est tegantur in ea cognoscendae in casu dato facienda applicatio. Objectum vo e, pacis, ita, hoc est ille gentium status in quo illae in sua quiete imperturbate viuunt. Vnde constantia et utilitas, hujus disciplinae metienda est cf. § 6.

CAPUT II

De

Iure gentium absoluto.

§ 410.

Gentes in mutua considerata relatione viuunt in statu naturali adeoque nulla ab alia dependet cf. § 403. Cum vo status iste, certa det Iura atque obligationes manifestum est gentibus qq in mutua consideratis relatione certa iura atque obligationes competere quae pro diuersitate illius status vel absoluta vel hypothetica erunt cf. § 406. Vt itaque priora eam exponamus, ea recolenda sunt memoriae, quae supra Par I. Cap III de officiis perfectis absolutis docuimus. Clarius faciemus § 405. Iuris gentium principium sequenti contineri enunciatione.

Gen

Gentes ita convivere dent, ut ne se in mutuo turbent. Unde vi § eo. nectimus consequentiam, nullam gentem ab alia esse cedendam, nulli ab alia inferendum esse damnum § 824.

§ 411.

Gens ab alia gente non pt laedi, nisi aliquo facto quod ad totam referi possit gentem per § 404. Ergo factum nonnullorum de gente pro laesione activa, quae toti adscribi queat genti, non debet haberi. Illa tamen quae in Civitate ex majestatis fiunt, ad facta totius gentis referuntur § 404. Ergo sola facta majestatica, toti imputari possunt genti. Consequitur ex his, ut cum gens una ab alia laesam se esse existimat, ipso hoc probatura, factum aliquod majestaticum allegare debeat, quo violatum sit Juris Gentium principium gentibus ita convivendum esse, ut nulla in suo turbetur § 408. Cum vero facta majestatica a solis principibus edi queant § 243. factum illud ex quo laesio demonstranda est, ad principem, et quidem qua talem referendum erit. Si enim luculenter constat, factum illud principi non imputari posse laesio activa toti genti, cujus princeps facti illius auctor est, recte imputatur, licet facto eo, non tota gens altera, aut ejus princeps, sed quarum quidam illius gentis directe fuerint laesa. Quod si vero nulla ratione ostendi queat, ipsum principem pro auctore illius facti habendum esse nulla quoque ex illo facto ex culpi pt laesio activa, quae toti genti ture possit imputari, tamessi

gens

gens alia maximum e facto eo acceperit detri-
mentum

§. 412

Sed nec sufficit ostendere, facti illius auctorem esse Iuri-
speritum; verum id quoque solere probandum erit factum illud
Principio Iuris gentium § 408 adlato esse contrarium.
Potest enim aliquando evenire, ut e facto unius gentis
majestatico, gens alia aliquod accipiat detrimentum,
nec tamen gens illa, cui factum aliud adferibit Ius gen-
tium violasse videatur. Contingeret casus iste eo tum
quum gens jure sibi competente uteret, ut e illo Iuris
exercitio, ad gentem aliam, detrimentum aliquod redun-
daret. e. g. si gens cursum fluminis e territorio suo in
territorium vicini gentis fluentis, ita mutaret, ut e ea
mutatione gens vicina detrimentum aliquod accipere
debeat: tum illa fluminis directio, posset omnino tota adseri-
bi genti, nec tamen pro ejusmodi facto haberi, quod sit principiis
Iuris gentium contrarium. Etenim qui iure suo utitur
neminem laedit §§ 821 et sequentes nec alteri infert damnum
§ 824, licet alter e usu iuris illius aliquid accipiat
in comodum. Ergo nec gens iure suo utens, illam gentem
laedit, nec ullo eam, si adcurate loqui velimus adficit
damno et § 405.

§. 413

Non vitabas in vita, sanitate et corporis integritate
turbandos § 827 docuimus. Unde consequitur gentes quae

in mutua considerata relatione hac obligatione teneri. Ergo genti non licet flumen ad aliam gentem defluens infice veneno, aut aquas quocunque modo corrumpere; non licet q. ad eam mittere Sicarios, qui aut principis aut Civium vitae insidientur. Demonstravimus etiam loco citato religionem hominibus ratione usu pollentibus naturalem esse, eandem uti Civibus, et necessariam, et perutilem esse. § 340 ostendimus. Itaque gentibus quae Civitates sunt § 403 religio attribuenda erit, in qua illae se mutuo turbare haud debent § 400. Elucet igitur luculentum gentem eam, quae ab alia in sua turbet religione, ab illa gente laedi, § 20 turbat enim in eo, quod illa iure meritoque ad suum referre potest. Sed si gens una alteram a religione falsa vi persuasiva, non coactiva abducere vellet, id quidem pro veri nominis laesione, haberi nequiret, quin pro signo singularis benevolentiae esset reputandum. Unde quod de Missionariis tenendum sit iudicatu difficile non est.

§ 414

Singulae gentes vivunt in statu naturali § 403 adeo omnes et singulae quoad iura sunt sibi aequales. Nulla proinde aliam se quoad iura inferiorem iudicet h. e. nulla aliam contemnat § 29. Talis enim contemptus gentium est vera laesio legibus naturalibus prohibita § 19. Atqui personae singulares et singula in gente aliqua societates, ipsam gentem haud constituunt. Si persona quaedam aut ..

Soci

societas aliqua, a gente alia, ~~vivente gente~~ pro inferiore quoad iura habeatur, per id non integram contemni gentem illam, in qua vivit persona illa, aut societas, proclive est ad intelligendum. Etenim gens integra, societate aut persona in alia vivente gente revera quoad iura est major: eo quod in statu vivens naturali a nullo dependet, cum e contra, hi societates in Civitatibus viventes, a summo Civitatum imperio dependere debeant. Non igitur contemnitur gens integra, quum ejus partem, gens altera sibi quoad iura haud patitur aequari. Nullus itaque ipse qua caput est totius gentis, altero principe major est, nec is, qui maiore potestas est absoluta, eo quod restrictam obtinet superiorem se jure aestimare potest.

§ 415.

Prouti gentes et earum principes se mutuo contemnere haud debent, § 8 pr. ita iudicium quoque quod de Civium suorum nonnullis una tulit gens, altera quoque sequatur, nec de aestimatione eorum, aliter quam resp. cujus ipsi sunt membra, judicet. Qui itaque a gente quadam pro honesta aut nobili et Illustri persona declaratus est, idem ab alia quoque pro tali habendus est, siquidem omnis personae illius aestimatio, non ab ejus qualitate, sed a iudicio quod resp. cujus est membrum de ea tulit dependet. Quodsi gens altera, hoc iudicio stare nollet, controversiam faceret alteri genti ejusque principibus, de dignitate.

tate, atq existimaone Civium statuendi quod tn magistati cum esse adeoq Civitatibus competere §. 273. adserimus. Quocirca turbaret gens illa cujus Principem de Civibus statum rejiceret, in eo quod suum est, adeoq laederet, quod tn principio iuris gentium, contrarium est §. 845. Nec tamen his concedendum est, personam cum omnia iura, quae ei in sua rep. intuitu sua dignitatis competunt in alia qq exercere posse; haec enim dignitatis ejus Consectaria valent tantum in ea rep. quae sibi dignitatem illam contulit nec se ad alias gentes extendere pt.

Schol. Qui ad gentem nostram ab aliis gentibus veniunt, et sunt aliqua dignaone, sua Civitatis Judicio conspicui, a nostris qq pro talibus habent, solentq eo titulo cohonestari, quem ipsi a sua obtinuerunt Civitate. Nec tn omnia iis conceduntur iura, quae nostri cives, eadem vel aequalitr nra rep. exornati dignitate apud nos obtinent. Ita jus praedia apud nos possidendi omnibus nobilibus, nec speciatim nobilibus competit Hungaris. Iste igit character, prius a principe nostro obtinendus est, quo obtento omnia jura, cum eo necessario conexa, acquirunt. Qua raone aut extranei illustrioris conditionis personae genti nrae inferantur docent Arcli 26 Ao 1682 et 28 Ao 1715.

§. 416.

Pax

Jure gentium absoluto

Pax inter gentes, vicinas praesertim, multo obtineatur commodius, si eae non semper stricto utantur iure, verum mutuo benevolenti significatione et officiis humanitatis mutuam sibi invicem operam praestent. Hujus generis officia appellari solent Officia innoxiae utilitatis et sunt ex eorum numero, quae imperfecta, ideo vocantur, quod non ex stricto iure, sed ex amore, atque non data coactione, proveniant. Hoc, ut rem exemplo illustremus, potest gens aliqua, vi majestatis qua praedita est, gentem aliam, aut homines etiam gentis alterius, a territorio, cet. Per quod contrarium eo non semper faciendum erit, quod aut pax aut commodum gentium hac in parte requirere videtur. Ergo non laedit illa gens, quae commercia cum alia tractare nolens ad ea non admittit, quae arcet a territorio alterius gentis cives, denegat matrimonia - haec enim non fiunt contra ius, sed utuntur iure suo quod eis omnibus et singulis aequaliter competit. Jam vero expeditum iuris est, eum qui iure suo utitur neminem laedere §. 21. ergo incommodum illud quod gens aliqua ex denegatis sibi ab alia gente his illiusmodi officiis, pro damno haberi, quod genti officia haec deneganti recte possit imputari §417.

Officia innoxiae utilitatis siquidem imperfecta sunt, (§416) non possunt iure extorqueri, sed per remedia

Con

convenientia gentium una aliam ad cor[res]p[ond]entiam provocare dt. Si gens aliqua per teritorium alterius transire voluerit, necesse est, ut non tantum transitum suum genti ejus esse denunciet, sed decenter etiam eundem roget, quo sibi illud facere liceret. Quod si petitum denegatum fuerit, nulla inde offendi pt. vera hñis lesio, sed pro modo adest contemptus gentis illius, quæ transitum deneg[av]it gentium, convenienter petebant, nec gens aqua officia inoxiæ utilitatis ferant, petenti eum intentet. Ipsa enim si adsuerint etiam vera hñis læsionem, ad esse intelligitur §. 8.413. Similis est ratio in commertiis et matrimoniis, quæ ita postulante necessitate denegari utique possunt modo adsit contemptus, æqualitati gentium contrarius. Intelligimus ex his non injuste fecisse gentem Judaicam qua Sichonem regem amore cor[ripuit] transitum eidem per teritorium suum deneganteme quæ postea intentam deliberavit, Num. 21. 21 seqq

§. 418.

Porro vero gens a teritorio suo ceteras jure arcere pt. ita pt. ea illud adversus omnes aggressores tueri, et in suo conservare integritate. Nulla gens teritorium suum ita dt extendere ut vicinæ gentes partem teritorii sui per hoc amittere debeant. Esset enim hæc extensio contra principia Juris N. quæ cum damno alterius neminem locupletiorem fieri sinunt §. 8.21. Ne ex rebus iis quæ in teritorio alterius gentis existunt genti alteri quidem

seu aperta vi seu insidia ea, adimere licet quo ipso omnia furta et latrocinia rapinaeque inter gentes prohibent § 832.

§ 419.

Quam turpe et quam injustum sit mendacium § 833 ostendimus: unde perspicuum est nec gentibus licere mentiri, esseque hoc vitium tanto turpius in gentibus quanto illa sunt personis singularibus praestantiores. Ergo mendacia, quae maxime principes dedecent, qui majestatem suam a labe hujus vitii omni ratione intemeratam conservare debent. Non potest cum honore quem Principis competit mendacii macula consistere, et qui hanc illis aspergere vellet violaret jus Gentium et principes enormiter laederet. Nec tamen principes semper obligati sunt ad veritatem aliis gentibus aut earum principibus manifestandam.

§ 420.

Quod de collisione officiorum 834 differuimus possunt suo modo etiam ad gentes applicari. Si gens certum sui interitum cum praestatione officiorum quae hactenus inculcavimus conjunctum videt, ad praestanda ea obligata esse non videtur. Etenim ipsum juris gentium principium § 408 exhibitum eo tendit ut singulae gentes in usu rerum suarum conservent, quod si itaque praestatio alicujus officii certo effectum genti interitu conjuncta nulla lex eandem ad praestandum

illud

illud officium obligare posset, vi enim obligandi in passu propterea destitueres, quod ea natura gentium et sui, quem ea observatione legum naturalium inter dum subordinato est. Primum vivere debent gentes et deinde ita convivere, ut nulla aliam turbet. Proinde certum sui interitum propulsatura gens, nam aliam turbet favore utitur necessitatis, nec potest factum ejus, pro vera reputari laesione.

CAPUT III.

De Jure Gentium hypotetico

Speciatim

De Foederibus

§ 421.

Hactenus generalia et omnibus gentibus communia jura atque officia evolvimus, quae ex consuetudine gentium, et ex mutua ad se invicem relatione fluunt. Jam ea expendenda sunt, quae proxime ex mutuo aliquo gentium facto deducuntur. Factum illud est pactum gentium de negotio quodam publico initum, soletque in Jure Gentium foederis nomine insigniri. Gentes illae quae foedus inter se sanxerunt confoederatae dicuntur.

Schol. Foederis vocabulum nonnulli cum Leppero ... IV de legibus Mosaicis Cap. 12 a feriendo deducunt, quod gentes dum foedera inibant, ferirent pectora optarentque parti illi mortem quae foedus non erat servatura

tara. Alii foedus a fide derivant, ut fidem, quam sibi gentes per pacta dederant, sancte esse servandam significent. Isidorus a hedo, foedus factum fuisse opinatur. Sed nos haec talia grammaticis excutienda relinquimus, de rebus magis quam de verbis solliciti.

§ 422.

Siquidem omne foedus est pactum § 8 cit. quidquid supra § 42 seq. de pactis generatim atque usu docuimus, totum illud ad foedera applicari potest. Qui itaque actus ad integritatem pacti § 44. requiruntur, eos ad foedus quoque necessarios esse proclive est ad intelligendum. Et cum omnia pacta, in expressa et tacita § 43 diviserimus, nihil obstare videtur, quominus foedera quoque in expressa et tacita partiamur. Suadet tamen prudentia, ut foedera sint semper expressa, quandoquidem negotia publica intuitu quorum foedera sanciuntur expressam ita etiam voluntatis declarationem postulare videntur.

§ 423.

Foederum origo et finis ex iis, quae de pactorum origine et fine § 45 commemoravimus, intelligi facile possunt. Ex insufficientia virium, quam singulae gentes apud se deprehenderunt, origo foederum repetenda est, quibus ad vires suas augere voluerunt, ut ea quae sibi aut necessaria, aut utilia existimabant ope et viribus aliarum gentium adsequi possent. Ipse foederum finis qui simul obiectum eorum manifestat. Est enim iam in ipsa expressus definitione

quae

quod foedus pactum gentium de negotiis publicis initum dicimus. Non itaque privata singulorum negotia, sed ea quae totam concernunt gentem, pro objecto foederis haberi debent. Unde quod sit inter pactum et foedus differentia, clare iam intelligetur.

§. 424.

Ostendimus §46. a pactis abesse debere omne falsum, et omnia falsi loquia, in paciscendo comissa, iubes, et mendatia denegare. Quapropter cum foedera nihil aliud, quam pacta gentium sint §.421. foederibus quoque omne falsum, quam longissime abesse debet, et eo quidem magis, quo foedera publicam civitatum utilitatem respiciant, quod nunquam posset secure per foedera obtineri, si gentibus legibus naturae licitum esset sensu metuo in pangendis foederibus fallere.

§. 425.

Sicuti per pacta leges naturae violari non debent §.48. ita nec foedera legibus naturae contraria esse possunt. Possa lant vero naturae leges, et nulla gens in suo turbet. Unde cumque foedera eo tenderent, ut gentes alia laederent, illa quae cum gentium principiis essent contraria subsistere nequirent. Essent igitur illegitima nec ulla ex iis emanare posset obligatio. Foedera legitima ea sunt, quibus nullae violantur leges naturales, et quae obligationem quam foederalem dicemus efficiunt.

§. 426.

Hoc obligatio foederalis ex sequente §. N. profluit: foe

dera sunt servanda. Ea enim illa dirigunt, ut Civitates finem suum consequi possent comodius § 8423. Quod si vero ea servanda non darentur, ea pro remediis finis tam- … emii haberi non possent. Atqui foedera nan sua remedia sunt quibus gentes fines suos obtinere conten- dunt: ea igitur servanda esse longe est manifestissimum. Per foedera iura gentis unius efficiuntur iura gentis al- terius § 8423: quod igitur gens foedus legitimum non ser- varet, violaret hanc nan legem nulla gens in suo tur- banda. Atqui non sunt leges nan violandae ergo etiam foe- dera, quae gentes inter se pepigerunt, sancte servanda sunt. Hinc manifestum est foederalem obligationem esse perfectam, siquidem ex lege nan nemo in suo turbandus necessaria consequutione deducitur. Omnia itaque foedera, legitima, valida sunt, eo quod perfectam pariunt obligationem, ille- gitima vero quia nullam producunt, invalida appellantur.

8427.

Ex definitione quam de foederibus 8421 expeditavimus, luculentum est, gentibus ius foederum esse attribuendum. Cum vero principes gentes, quibus cum imperio sunt, repraesen- tent, suntque earum capita 8404 perspicuum est, ius foede- rum principibus esse attribuendum, estque illud de nu- mero eorum quae supra 8252 Majestatica compellavimus. Referendum esse ius istud adeo, quae 8254 transeuntia dicta sunt, ex eo colligi potest, quod non Cives mutuo inter se

Se Civitates foedera inter se inire soleant. Qui ita Majestate praeditus est, est iure percutiendi foedera destituitur et cujus principis Majestas per leges fundamentales restricta est, ejus quoque ius foederum restrictum esse intelligitur. Ceterum princeps foedera percussuri, ab omni dolo sibi caveant, alias foedera con illegitima erunt, atque invalida §. 424. Sed nec e metu injusto (si nimirum clare ostendi potest metum adfuisse injustum:) percussa foedera valeda esse possunt, eo quod ad percutienda foedera valida plenus et rationis et libertatis usus requiratur.

§. 428.

Qui habet ius foedera percutiendi cum eo alter se ipse etiam iure foederis gaudeat, iure foedus inire potest. Atqui omnes gentes iure foederis gaudent §. 8. pr. ergo omnes gentes foedera inter se sancire possunt. Itaque diversitas religionum, nullum ponit foederibus impedimentum, cum religio natura sua ad alios dirigatur fines quam quos foedera gentibus intendunt. Sunt enim illa foedera legitima, quae a gentibus diversarum religionum, inter se ineunt modo nihil turpis in se contineat, quod aut Iuri Nat. aut naturali religioni esset contrarium. Si qua religio ita deflecteret animo ut foedera legitima haud esse servanda, doceret contra illa nat., et qui ei adicti essent ad nullum foedus essent idonei, adeoque cum illis foedera frustra inierunt.

§. 429.

In foedere, quod pactum gentium, adeoque actio externa est,

non

non actus mentis interni, sed externa voluntatis declarationi verbis aut litteris facta attendi debet. Si quis igitur propositum in sanciendo foedere, alium mente conceptum habeat, quam quod per verba aut litteras expressit, is obligationem foederalem externa voluntatis sua declaratione non vero interno mentis actu contraxit. In foro enim externo, externa obligatio, non ex internis mentis actibus, sed ex verbis et factis externis emanat, quae firma perfectaque etiam in eo casu subsistit, ubi pars altera sensa animi sui in sanciendo foedere non satis sincere declaravit et legem § 424. ostensam violavit.

§ 430.

Sicuti pacta intuitu modi permittendi in pura et condicionata § 52 divisimus, ita nihil obstat, quominus foedera eodem hoc respectu in pura et condicionata partiamur. Imo possunt eadem in unilateria, et bilateria dividi, tametsi facile largiamur inter gentes, et plurimum pangi foedera bilateralia. Sed haec quidem leviora sunt, et ex illis, quae de speciebus pactorum in medium allata sunt, facile intelligantur. Ex primariis sunt potius foederum divisiones peculiares, quarum in auctoribus saepius injicitur mentio. Dispesci solent foedera in realia, et personalia, quorum priora ea dicunt, quae principes qua capita sunt Civitatum suarum ineunt; posteriora autem quae illi intuitu personarum suarum sancire solent. Ex realibus ad integram gentem adeoque ad principem successorem, e persona

nalibus ad solam paciscentis principis personam obliga
foederalis derivat. Divisionis hujus fundamentum e
natura subjecti seu eorum qui foedera ineunt desumitur §

§ 431.

Si foedera ex objectorum varietate dividere vellemus variae tot prodirent species, cum negotia intuitu quorum ea ineunt varii admodum generis esse possint, adeo ut ... bis hic loci singula determinari nequeant. Optime vero si objectum foederum spectes cum Gundlingio Cap XII. § 36 I. N. et Gen. statuere foedera omnia pergere sese vel ad ea, quae I. N. iam debent vel illis ex foedera aliquid adjici. Quod ex prioribus fluit foederalis obligatio, tantum naturalem et absolutam firmiorem efficit, sed obligatio e quam pacta posterioris generis producunt nova est et adventitia. Cum itaque supra § 55. pacta ejus generis quibus tantum naturalis obligatio redditur adstrictior, pacta debiti appellaremus, possent quoque foedera hujus generis haud incomode foedera debiti compellari, ut ab illis quae in foedera indebiti sunt distinguantur. Saltem hac denominatio Puffendorf: illi qua ille hujusmodi foedera, prodenda vocat videtur esse multo comodior vide ejus Ius N. et Gen Lib. VIII § 2. Heineccius foedera debiti vocat foedera Simplicia vel amicitiae indebiti vero dicit foedera singularis obstationis d. Elementa Iuris N. et Gentium Lib. II. Cap IX § 208.

§ 432.

Inter foedera inaequalia seu ea quae Heineccius vocat singularis status singularem merentur attentionem, foedera Clientelaria per quae principum potentior alius tenuioris suscipit patrocinium, ita ut ei adversus hostes defensionem promittat, nec tamen ei adimat iura majestatica, tametsi eorum exercitium aliqua ex parte restringat. Patrocinium illud solet etiam vocari clientela unde princeps qui se per foedus tradit alteri, in clientelam cliens, ille vero qui eum in clientem suscipit patronus appellatur. Foedera clientelaria possunt vel pure vel condicionate fieri § 430. et cum patronus pro patrocinio suo, nihil aliud, te postulat foedus clientelare beneficium, in casu opposito erit onerosum § 126. Est quidem prius illud majestate principum potentiorum dignius, verum nec posterius infrequens est, ubi cujus clientes patronis suis pensionem exhibent, ut de patrocinio in casu necessitatis obtinendo certiores efficiant. Sed hae pensio tributum non est, quia alicujus pro subdito patroni sui haberi non potest. Ceterum recte scribit Bodinus L. V. de rep. Cap. VI. omnium periculosissima esse haec foedera quae circa etiam hanc prudentiae regulam clientibus suppeditat ne permittant, ut patroni arces vel oppida sua praesidio teneant.

§ 433.

Tametsi gentes quae inter se foedera faciunt, in sta-

tu

ta vivunt naturali, adeoque eatenus aequales sunt: nihilominus tamen, usu eam obtinuit, ut foedera, aut aequalia esse dicunt, aut inaequalia vid. Tomas. Iuris pr. Div. Lib III Cap VIII. § 14.15. Heineccii elementa J. N. et G. Lib II Cap IX § 209. Dicuntur aut foedera aut aequalia aut inaequalia ab effectu, Iure nimirum et obligatione foederali quae in confoederatis per foedus effici possunt, aut aequalia, aut inaequalia. Hinc foedus inaequale definit Grotius pro illo quod ex ipsa vi pactionis manentem praestationem alterius comprehendit. In foederibus aequalibus neuter confoederator deterioris efficitur conditionis, sed per foedera inaequalia id saepius evenire, ex historiae monumentis, si necesse est, posset facile comprobari. Cum populi principesve ita foedera inter se ineant, ut neuter alterum, tamquam superiorem recognoscere debeat tamen ex his alter uter majorem ex foedere contrahat obligationem, illi foedus aequum inire dicuntur, quod cum aequali non esse confundendum, ex eo perspicuum fit quod aequum foedus ratione effectus sui tam aequale quam inaequale esse possit. § 434

Foedus clientelare non esse foedus aequum ex eo perspicuum est, quod cliens patronum suum eo nomine ut superiorem recognoscere debet, quod is exercitium rarium majestati cor clienti alioquin competentium quodamtenus restringere possit per § 432. Iniquum ergo illud dici possit

posset, non quod foedera hujusmodi legibus naturalibus vetita essent, sed quod per ea, naturalis populorum principumque aequalitas quodam modo tolli videatur.

§ 435.

Differt a foedere clientelari foedus sociale quo liberae gentes ita de securitate mutua, adversus communes hostes paciscuntur, ut salva sit, in orbe gentium confoederatorum majestas nec independentia naturalis ullo modo tollatur. Foedus itaque sociale est foedus aequum nihil tamen obstat, quominus quoad obstaculum eorumque in foedere sancita sunt, inaequale fiat § 433. Per foedera socialia crevisse rem Romanam, notum est historiarum peritis: sed et illud certum plurimas gentes Romanam servitutem sub umbra foederis aequi, quod de se questi sunt Latini passas fuisse.

§ 436.

Sunt et foedera commercialium usus per quod commertia inter gentes communibus modis solet determinari. Non postulat instituti nostri ratio, ut seu de utilitate commerciorum seu de eorum incommodo uberius differamus. Si quaevis gens rebus suis in territorio suo nascentibus contenta esse vellet, necesse esset homines, rerum externarum in suo appetentiores, forte commerciorum tanta non statueretur necessitas, nec commoda inde in gentes emanantia tantopere exagerarentur. Nunc quia plurimorum civitatum salus a commerciis depen-

det, quod tanti de iis instituendis tractatus fiant
mirandum non est. §.437.

Si durationem obligationis foederalis respiciamus, inter
ejus foedera in temporaria et perpetua commode divi-
di possunt. Nimirum quia in diem pacisci possumus
§ 5 ..., nihil impedit quominus foedera quoque ad certum sta-
tumque tempus valitura feriri queant. Nec obstat marci
Varronis auctoritas, qua foedus inquit est publica po-
pulorum principumve interpositio conventio in perpetuum
accepta — pactio vero principum populorumve conventio tem-
poraria. Nostra enim aetate pacto a foedere abster distinguit
et ipse Joan. Budinius qui libri V. de rep. Cap. VI verba
illa Varronis recitat, foedera in perpetua et ea quae certo
tempore definita sunt dividit. Exempla foederum tempore
certo definitorum prostant prostant passim in historiis.

CAPUT IV.

De Legatis

§.438.

Quum gentes negotia publica tractant, tum ea per certas
personas peragere debent, si quidem fieri nequit ut gens integra
aliam conveniat gentem, nec expedit semper ut principes civi-
tatum inter se conveniant. Personae ejusmodi quas gentes ad
mutuo mittere solent negotiorum publicorum caussa vocari solent
legati, de quibus quid praecipiat jus naturale breviter

iam

iam ex Illris scientia regiis domesticis ostendendam erit. Ist. hoc argumentum, peculiari diligentia pertractavit Vicquefort in Tract. quem Memoires sou cand les Anbas. les oues et les ministres publics inscripsit. Sed judice Böhmero disser. de privatis legator. sacris § 4. in eo peccasse mihi est, quod primario ex exemplis iura legator. deducere voluerit cum tn ea exemplis unice estimari nequeant.

§ 439.

Legati secundi patet ex definitione ad officiales seu ministros reip. pertinent, possuntq. cum mandatoriis quor. § 86. fecimus mentionem, aliqua ex parte conferi; In eo tamen differt man-datorius a Legato, quod ille, intuitu mandantis in statu naturali viuens eidemq. equalis sit, cum contra ea, legatus minister sit Ciuitatis suae adeoq. etiam gente sua minor. Mandatari, officia unice ex pacto inter eum et mandantem deducuntur § 86 seq. Sed legator. officia, quod ministri sit Ciuitatis, fluunt ex imperio. Est porro ex notione Legati, per spicuum, personas eas quae a gente ad gentem, publicor. negotior. caussa, mittunt legator. nomine haud ee cohonestandas. Non ergo sunt legati Ciuium illi quos Subditi ad principem suam mittunt, quippe qui deputati appellari solent; quos contra princeps ad subditos mittere solet commissarii audiunt.

§ 440.

Legati itaq. cum sint Ciuitatis officiales § 8 pr. a nomine mitti possunt, nisi a Ciuitate per conseq. ab eo, qui est in

Ciui-

Civitate majestate conspicuus h.e. principe. Jus itaque legatos mittendi et foedus atque jus foederum majestaticum esse quisque facillime intelligit. Ast cum nemo ad exercitium juris sui perfecte obligatus sit §. 823. nec princeps ad mittendos legatos perfecte obligatus esse, asserere possumus.

§. 441.

Ergo quid negotia, et quomodo pertractare debeant legati, hoc a principe a quo mittunt determinandum ita quidem Principes faciunt instructiones legatis suis exhibendas ad quas observandas legati eo nomine perfecte obligati sunt quod officiales sint et ministri sub Civitatis §. 8.439. Quibus liberam potestatem negotia pub. tractandi impertiunt principes vocare solent ministri plenipotentiarii qui ex concessa ipsis a principe facultate ab illis quorum restricta est agendi potestas, distingui debent. Isti propter ea contra instructiones suas nihil agere possunt legitime et si limites suos in tractatibus excederent, officium quod gerunt violarent.

§. 442.

Ut legatus a gente ad gentem missus negotia sibi demandata perficere queat, opus est ut gens, ad quam ille mittitur eundem pro tali recognoscat suamque voluntatem tractandi cum eo negotia publica declaret, quod dum facit, legatum admittere dicitur. Cum vero illa voluntatis declaratio aut expressa aut tacita esse queat, facile est ad intelligendum admissionem legati partim expresse partim tacite fieri posse. Imo admissio vide potest quod aut pura aut

sub

sub conditione fieri, et ita ad certum tempus restringi, ut eo elapso legato ad gentem suam redeundum sit necessario.

§443

Ostendit nobis § pr. e quo fonte derivanda sit necessitas admittendos legatos, quam diverso modo explicare solent doctores. Grotius gentes ad admittendos legatos perfecte esse obligatos opinatur. reclamat tamen ei Gundlingius et admissionem eam, non necessitatis sed voluntatis esse asserit Cap 36. §160. J. N. et Gen. Quodsi gentes admittendos legatos perfecte obligatae essent concludendum ad esset admissionem eorum esse necessariam, cum in exercitio officii perfecti nulla gens aliam impedire debeat. Verum ostensum est §440 gentes admittendos legatos perfecte obligatas haud esse, illa proinde legatorum admissio perfectae obligationis esse haud videtur. Urgeri quidem posset, jus mittendi legatos singulis competere gentibus adeoque etiam obligationem huic juri respondentem singulis gentibus esse attribuendam. Verum lex ista: mittendi sunt legati, perfecta non est, adeoque nec jus inde emanans, pro perfecto haberi potest. Est proinde jus e lege non cogente profluens, quod eo nomine solet jus imperfectum appellari. Ipsa autem e parte altera non aliam quam imperfectam ponit obligationem, quae necessitatem externam involvere haud videtur. Forte e hoc capite non admisit Carol V.

le

legatos Francisci I. Regis Franciae ad comitia Imperii Ao 1544 celebrata, quo Caesaris facto regnimium offensus est, vide Sleidanus L. XV p. 438 et 439.

§ 444

Itaque gens quae legatum non admittit non violat perfectam obligationem. Itaque nec gentem principemve qui ad se legatum misit laedit externa pura laesione. Sed si non admiserit et jungat contumeliam in gentem principemve mittentem, aut in legati personam directam, laesio adest externa, ob violatam pacis legem nemo contemnendus, nemo convitio afficiendus § 829. Ita non laesit Pontifex Innocentius XI. Regem Gallorum Ludovicum XIV quod legatum ejus Marchionem Lavardinum admittere noluerit vide legationem Lavardini.

§ 445.

Antequam legatus a gente ad quam missus est admittatur necesse est, ut se legatum esse, evidenti demonstrare ratione, quod faciendo se legitimat. Solent id legati litteris a principe suo acceptis praestare, quae quod fidem facere debent genti, principive ad quem sunt missi, vulgari nomine credentiales appellantur. Etiam tabulas liberi commeatus ab ea gente ad quam mittuntur securitatis caussa, in via obtinendae accipere solet.

§ 446.

Quum legatus a gente admittit, tum recognoscit pro officiali gentis illius a qua missus est, et gens

ad

admittens voluntatem suam tractandi cum eo publica negotia declarat § 442. Ergo legatus, qui interito, in Civitati principisve, ad quem missus est, comoratur non est ejus subditus temporarius nec obligatione Civili erga eum tenetur, eo tamen non obstante nihil debet occipere quod magestati principis, ad quem missus est, quoque modo esset contrarium. Hoc enim si faceret læderet gentem principemve atque ad quem missus est, adeoque legem nad. turpiter violaret.

§ 447.

Ad gens legatum ad se missum admisit eo declaravit se cum eo negotia publica quorum caussa missus est, pertractare velle adeoque hic pactum quoddam tacitum subest, quod legato plena interitorio Civitatis ad quam accessit promittitur securitas. Vi hujus princeps qui legatum admisit obligatur ad eum ab omnibus injuriis defendendum et quia eum, ut officialem alterius gentis non vero suum subditum consiserare debet § pr. Imunitatem ei ab omnibus foris Juris, tam Civilibus quam Criminalibus concedat necesse est. Fluit quoque e admissione legati non esse ei denegandam libertatem sensa animi sui clare et dilucide proponendi sine qua negotia publica ad quæ perficienda ipse missus est non possent recte ad finem perduci. Hæc tamen loquendi libertas, cum licentia spondi haud est, quæ ita sæpius offendunt collocutores ut negotia

quæ

quæ tractant, adoptatum fuero n. possint produci

§ 448.

Gens quæ legato admisso n. præstaret plenam ab injuri-
is securitatem, aut nollet ei immunitatem a foris suis con-
cedere, denegaretque plenam loquendi libertatem, ei contra
admissionem legati ageret. Et quia tacitum illud pactum
quod in admissione involvit violaret, læderet gentem alias
quo ipso contra leges naturæ ageret. Atqui gentibus se-
cundum leges N. conviniendum est, ergo nec legatis de-
fensio ab injuriis immunitas a foris et plena loquendi
libertas, denegari possunt, quo sensu inviolabiles dici
consueverunt. Nemo quidem qui suo recte fungitur offi-
cio violari temere potest, quia uti Sec demonstravimus
nemo lædendus, inviolabilitas tamen legatorum n. tantum
ex hoc generali jure, sed etiam ex eorum admissione, uti
nunc planum fecimus repetenda est. Hæc tamen in-
violabilitas eo usque extendenda n. est, ut tum quoque
a legato allegari possit, cum ille populum principemque
ad quem missus est lædit. Hoc enim in casu princeps
competit jus ex lege naturæ læde. Quod si exerce-
re voluerit princeps læsus, legatus manum suam o-
ponere ei n. potest

§ 449.

Ut legatus plenam in territorio Civitatis ad quem mis-
sus est, obtineat securitatem necesse est ut ædes quoque
quas inhabitat, inviolabiles sint, alioquin ille in to-

to.

torio Civitatis tutus comorari non posset. Hoc itaque ediam inviolabilitas, e persona legati dependet et in eum finem dirigitur, ut legatus plenam in Civitate habeat securitatem. Quocirca in tantum extendenda haec est, ut ipsi quoque asyli legatorum aedibus competere inde concludere debeamus. Altera potestas praestari legato securitas habeatque ipse et domus, quam inhabitat pro inviolabili, tametsi aedes, quas inhabitat, iure asyli gaudeant. Uti enim ius asyli reip. admodum est detrimentosum, ita nullam plane jus habent legati postulandi illud a Civitate ad quam publicorum negotiorum causa accesserunt. E sua admissione illud derivare plane nequeant. Cum nulla Civitas legatos in suum admittere detrimentum, praesumatur. Quodsi vero ex pacto aliqua gens pro legatis suis tale jus adquisivit illud ex pacto postulare utique potest. Vid. Dissert. Xtiani Tomasii de Iure asyli legatorum aedibus competente, quae Lypsiae Ao 1718 prodiit.

§ 450.

Sed non tantum aedes ob legati qui eas inhabitat sanctitatem inviolabiles sunt, verum etiam personae ad Comitatum et familiam ejus pertinentes eo iure gaudere intelliguntur. Nec domestici ipsius possunt pro subditis illius reip. haberi a qua admissus est legatus: cum legato enim veniunt quem dum admisit resp. dome-

sti

stricos qq ejus recognovit n pro suis subditis, sed pro talibus qui legati subsunt iuris dictioni. Ergo sicut imunitatem hnt, a foris reip. apud qm legaone fungit legatus et consequens a pre ejus, si qua parte deliquerint nec iudicari nec puniri possunt. Petenda in hoc casu satisfactio a legato qm si is praestare, noluerit recurrendum potius erit ad principem ejus quam vis legato inferenda nec pax inter gentes convellatur. Hanc enim si conservare voluerint principes, praestabunt omnino id quod ius nad et gentium hac in parte praecipit, et parti laesae perfectam dabunt satisfactionem. Sed nec legatus, si aut ipse aut domestici sui a civibus reip apud quam legaone fungit laesi fuerint, iure gaudent cives eos puniendi. Recurrendum est ad principem qui ei per admissionem plenam promisit securitatem ab eoq debita satisfactio postulanda. §. 451.

Admissus agente principe legatus n habet pro subiecto temporario, sed pro ministro alterius principis quia legibus in civitate usitatus prorsus imunis sit §. 448, nullo igit iure exercitium religionis qm princeps mittens profitet, determinare aut impedire potest princeps admittens, quamdiu legatus

cul

cultum suum, privatim in aedibus suis cum iis, qui ad se pertinent, perficit. Possunt tamen prohibere subditis suis, nec illi ad aedes legati sacrorum caussa accedant, qua prohibitione liberum religionis exercitium, legatis e admissione competens nulla ratione turbat. Solide et eleganter hoc argumentum pertractavit Böhmerus peculiari dissertatione de privatis legatorum sacris Halis Ao 1713.

§ 452.

Dantur legati primi ordinis quos peculiari titulo Ambassadores vel Ambasciadores vocant distinguuntque a legatis secundi ordinis qui ablegati Gallis autem Envoyes. Priores illi charactere gaudent repraesentativo, quis per jus gentium iisdem honoribus quibus frueretur characterem repraesentantem, non habent adeoque a legatis primi ordinis honore differunt adiectitio, et principem suum non alias quam in agendo repraesentant. Utrique vel ordinarii vel extraordinarii esse possunt. Illi perpetua funguntur legatione, quo sensu etiam residentes appellantur, hi peracto certo negotio ad principem a quo missi sunt redeunt.

§ 453.

Si rem bene intueamur character ille repraesentativus fictio eaque non undiquaque commoda videtur. Legatus enim cujuscunque sit ordinis officialis et minister est, principis mittentis, et gentis, quae eum admittit, pro tali eundem

reco

recognoscit, §§ 439. et 442. Indicat itaque eundem pp. mittentis esse inferiorem, et quum alias indicare nequeat tantum honorem, quantus ipsi competit principi Majestate conspicuo, eidem nec exhibet nec exhibere potest. Quod ad externas honoris significationes attinet, possunt quidem eae esse amplissimae, nunquam tamen ultra morem receptum ad nomen munusque legati extendendae. Ministri sunt illi reipublicae uti iam saepe diximus non principes: quo circa Principem qui eos admisit, se inferiorem reputare, non debent, nec occipere quidquam quod juribus ejus Majestaticis esset contrarium, et persona, quam in rep. sustinet indignum.

Schol. Recte monuit Jacobus Brunnemannus diss. de Jure ceremoniali circa legatos §§. 8. Subtiles legati, ablegati, deputati, residentes, distinctiones antea fere incognitas aut non ita exacte observatas summam Gallorum et Italorum in hisce ceremoniis vigilantiam produxisse. Unde patet non esse eas si stricte loqui volumus Juris gentium, sed e consuetudine quae in disciplina nostra nullum Jus constituere potest profluere. Qui consuetudinem ad pacta tacita referunt non tantum enumeratas distinctiones sed ceteras quoque in mittendis et admittendis legatis cerimonias, ad ius gentium proprio acceptum in sensu referunt.

§. 454

§. 454.

Iura legator supra a nobis exposita, competunt legatis propterea quod illi officiales sunt reip et in agendo princi, pem a quo mittunt repraesentant. Cum itaq legati secundi ordinis a legatis primi ordinis hac parte n differant, perspicuum est, legator et ablegatorum iura hoc quid ad res, pectu aequalia esse. Cum tn honorem qui legatis primi or, dinis seu Ambassadoribus exhiberi solet ablegati jure postulare nequeunt, quia illi charactere n gaudent re, praesentatitio: et hoc respectu quidem, legatis primis ordi, nis inferiores reputant.

§. 455.

Pax gentium mutua requirit, ut iura et obligaones, car mutua foederales potissimum firmae inter eas permaneant § 426. quum obligaones pactitiae adeoq foederales p jusjurandum pacifcentium reddi possent firmiores § 8. 9. dubitari nequit, quin legati quoq foederibus uim obligandi arctiorem jure iurando impertire queant, si enim per mandatorium jusjuran, dum praestari pt § 864. nihil obstat, quominus gens quoq Principe sue obligaonem suam foederalem p iusjurandum le, gati qui aliqua ex parte, mandatorio similis est, efficiat ad strictiorem. Nec opus est ut de jurejurando legator plura in medium proferamus: cum ea quae ad illustraonem, hujus argi pertinent ex doctrina de jure iurando § 58 ad 77. ube, rius exposita, facilli negotio depromi possent

Cap

CAPUT V.

De Bello inter gentes.

§. 456.

Cum gens facto super §404 officia perfecta violat laedit alteram gentem quo facto genti laesa causam dat belli justificam §. 80. solam laesionem causam esse belli justificam §83 demonstravimus, ergo denegatio officiorum inde utilitatis §. §416 et non admissio legati §. §443 pro causa belli justifica, a gentibus jure allegari possunt. nec gentis alterius praepotentia aut falsa religio sive mauae barbaries caussam belli justificam constituere possunt.

§. 457.

Quod vero speciatim illa gentium facta sint ex quibus causa belli justifica, recte deduci queat, ex §84. 412 413. luculentum est. Nimirum violatio officiorum perfectorum tam absolutorum quam hypotheticorum in censum hic trahenda erit et omnes facti circumstantiae rite expendendae prius quam de justa et sufficiente belli causa pronuncies. Est itaque inprimis in violatione foederum faciendum est, quod nulla gens quae paulo politior velit videri, foedifraga cupiat appellari. Seu facto aliquo gentis alius, immunem se ab obligatione foederali factum existimet.

§. 458.

Quod de laesione iminente §85 diximus id hic loci

prop

propterea repetendum est, quod pax gentium mutua, a iminente laesione, quam frequentissime conturbari soleat. Hoc in casu suadet prudentia ut princeps laesionem metuentem per legatos mentem gentis illius a qua sibi metuunt explorent prius, quam arma adversus eandem capiant. Quodsi deprehensum fuerit ex omnibus apparentibus circumstantiis perniciem genti parari, adeoque iminere laesionem; tum gens laesionem metuens iure arma arripere potest, se adversus iniustum hostem iustissime defensura, quem enim adverterit prius non posse se alia ratione iura sua tueri.

§. 459.

Meditate diximus supra tum demum ad arma esse procedendum, dum cum nulla alia remedia, aut avertendae aut reparandae laesionis supersunt. Quaeris quid illa esse queant cum gentes principesque a se invicem non dependeant, nec habeant communem iudicem qui causam eorum cognosceret et sententiam cum auctoritate ferre posset? Respondeo principes litigantes communem iudicem his in terris quidem non habere, ad tamen non obstaret quominus compromissum ad tertium litis cognitio deferat, ut is ex aequo et iusto ferat de re controversa iudicium. Arbitri tum iudicis munus geret princeps ille, qui de principum a se non dependentium causa cognoscet, et obligatio standi eius iudicio fluet ex compromisso, non vero ex principis arbitri auctoritate $\int$. §. 87.

§. 460.

§460.

Quod si sine arbitrio ii qui laesit parti laesae satisfactionem competentem praestare voluerit nulla ad eorum causa belli iustifica quippe quod satisfactionem parti laesae oblatam tollit. Per bellum enim pars laesa quaerit satisfactionem, haec igitur ante bellum oblata, cessat belli ratio et si geratur, lattrocinium potius, quam iustum bellum appellandum est. Cognoscimus ex his quam necessaria sit inter gentes belli indictio, in hac enim laesos se esse publice exponere solent Principes indicareque se armis iam cum alia remedia haud supersint quaerere velle satisfactionem. Quod bella ni indicantur prius, a politioribus gentibus habentur merito pro lattrociniis. (P.I. §.87.)

§461.

Non est necesse, ut de eo hic loci uberius disputemus quantam ius naturae largiatur hosti nocendi facultatem. Diximus haec de re §.88. et ibi dicta, ad gentes quae et ea Principes iam applicamus. Nec de genere ~~necessaria~~ armorum famus solliciti cum ex principiis nostris nulla arma quibus hosti detrimentum inferri possit illicita sint. Sunt qui in hodierna tormenta invehant eaque tamquam iustitiae naturali contraria, et quae praeterea utilitatem ostenderet, virtutem bellicam nimirum impediant, traducant. Sed nulla possunt ostendere ratione valida et ex generalibus iuris naturae principiis deducta tormenta hodierna,

Ergo

pyroboles globos venenatos, et id genus pestem aliam tempore belli, adversus hostes jure adhiberi non posse. §. 889. Extat elegantissima de eo quod iustum est, circa tormenta bellica disputatio Sedani sub praesidio Gabrielis Grodeck Ao 1708. habita, in qua ad argumenta eorum qui tormenta prorsus tollere nequeunt, respondet Cap. II. §. 4. seq.

§. 462.

Ubi per bellum controversia inter principes deciden-da sunt, ibi ut plurimum ille discedit superior qui poten-tior est, tametsi belli habeat causam, si secundum leges pronunciandum esset, deteriorem. Principes itaque recte et prudenter faciunt, si vires suas, hostibus opponendas pro eo ac possunt amplificant. Hinc solliciti sunt de auxili-is aliorum principum, quae sibi per pacta seu foedera comparare solent. Foedera haec huc commode referuntur quae supra socialia appellavimus, §. 435. dicique solent etiam foedera auxiliaria. §. 463.

Haec foedera quae pro objecto negotia bellica habent dividi solent in offensiva et defensiva quae divisio recte expli-canda est, ne terminis quibusdam ambiguis fraude decipi cavea-mur. Offensiones omnes iure naturae et gentium prohibi-ta sunt, si offendere alium tandem laedere. Hoc itaque sensu, quia nemo laedendus est, foedera offensiva, iure naturae vetita sunt. Sed gentes, quum multa foedera offensi-

va

ua pandunt, non talem cum vocabulo foederis offensivi
iungere videntur nomen. Foedus offensivum bellum re-
spicit offensivum §. 852 et eo tendit, ut si princeps qui
tale foedus cum alio fecit prior tuendi iuris sui causa
arma arripiat, foederati sui auxilia sibi praestent modo
eo, et tanto, quo et quanta in foedere determinata sunt.
Defensiva foedera ea vocant, quae respiciunt bellum de-
fensivum, seu tale quod tum demum suscipi more gentium
hodierno dicit, quum alter iam arma arripuit.

§ 464

Diximus §. 460 indictionem belli esse necessariam, et
ad pacem inter gentes promovendam apprime utilem.
Quaestio iam oritur, anne etiam socii, qui foederatis suis
auxilia e foedere mittunt, suam hanc auxiliarem militi-
am Principi ei denunciare debeant adversus quem e-
adem mittitur? equidem existimo hanc belli denuncia-
tionem a Principe auxiliatore praestandam stricti et universalis
juris haud esse; cum ille nec tuendi iuris sui nec damni
reparandi causa, arma capiat, adeoque pro se nullam quae-
rat satisfactionem. Quis hoc in parte facit, facit id
ex obligatione foederali, quae hostibus suorum confoederatorum
fuerit cognita, necesse non est ut Princeps auxiliarius si-
gnificet se sua hac expeditione, nihil aliud quam obli-
gationem, qua ex foedere tenetur praestare. Quod si foederis
illud auxiliare cognitum non est per gentium mutua re-

qui

quirere videt, ut auxiliares etiam expeditiones de,
nuncient prius quam suscipiant: quia hac ratione, cuta,
ri potest bellum et res controversa, modo alio componi,
St. Sam. Frid. Villenberg diss. de militia auxiliaria
Gedani 1715. 834. seq. 8465.

Quod gens neutri belli gerentium praestat auxilia in casu neu,
tralis, quod itaque gens neutralitatem pacto observare vult,
ea erga gentes bello occupatas, eodem et aequali modo sese
gerat necesse est. Hinc quod officia sunt humanitatis praestat
uni, eadem praestanda sunt alteri quamquam secus pro rei studium par,
tium, et revera illi cui talia praestabit officia fert auxilium;
quia fines ejus, quos per bellum intendit, hac ratione promove,
bit. Quodsi vero ante exordium bellum, jam cum alterutra
gente pactum iniuit, vi cujus ad praestanda ei belli tem,
pore, adversus quemcunque demum suscipiendi, certa huma,
nitatis officia obligetur, tum praestando ea explet obligationem
suam, nec pars altera, qua cum ei tale pactum haud inter,
cessit regulas neutralitatis haud recte observavit, conqueri
potest. Ut tamen pars illa agnoscat officia illa humanitatis
praestanda esse ejus hosti, ex pacto, neque existimet ex odio
sui, talia hostibus suis praestari, pactum illud genti illi
modo competente significandum erit. 8 pr.
8466.

Cum

Cum gentes in statum belli devenerint, magno quidem sese prosequuntur odio, et conatu efficaci feruntur ad damna sibi mutuo inferenda. Hoc tamen non obstat quominus in medio armorum strepitu pacta ineant bellica, per quae aut sublato penitus statu belli pax restituatur, aut durante bello actus bellici ad certum tempus suspendantur vel certo modo determinentur §. 893. Pacta per quae operationes bellicae ad determinatum tempus suspenduntur vocari solent induciae, quae quomodo servandae sint ex §. 895 et 896 discendum. Tempus induciarum armistitium appellare solent.

§. 467.

Per pacta bellica porro, ut §. 891 vidimus, ordo in bello gerendo observandus determinari, et jura quae alioquin Principes belli gerentes in se mutuo habent, aut tolli penitus aut certa ratione restringi possunt, e. g. de eo pacisci principes bello occupati, nulli se in hoc bello certum armorum genus adhibere. Possunt de captivis tractandis redimendisque mutuo pacisci, et quae sunt alia, ad belli administrationem pertinentia. Pacta haec tametsi a hostibus ineuntur, esse tamen sancte servanda ex §. 894 manifestum est. Illud vero ut moneamus, necesse non est, pacta haec bellica iniri posse aut pure aut conditionate cum id de omnibus pactis supra iam §. 52 demonstraverimus.

§. 468

Qui

Qui belli gerantium suum hostem in eum redegit statum, ut ille amplius resistere nequeat, is appellatur Victor: alter vero in illum redactus statum victus audit. Victori in cujus potestatem victus sola armorum vi redactus est, magna quidem in victum competere jura, adeo ut eundem quoque iure possit interficere, nec tamen tanta ei attribuenda esse censemus, ut quidquid occeperit cum eo, quocunque eum habuerit modo iure id agi dicendum sit. Quod si victo vitam condonare voluerit Victor: potest id seu pure seu conditionate praestare modo conditio turpitudinem ad nexum non habeat. Si vero in servilem statum conjicere voluerit victum, dura haec conditio victos ex necessitate, non consensu ejus aliquo subeunda erit.

§. 469.

Quum turbulentus belli status tollendus est, et pax inter belli gerentes praestanda, solent principes extra partes constituti reconciliationem belligerantium promovere, in quo casu bona sua officia impendere dicuntur. Cum actu eo res deducitur ut reconciliatio eorum opera subsequatur mediatorum funguntur munere, et cum illud in se recipiant, ut pax conclusa utrinque sancte observetur Garantiam praestare dicuntur vocanturque a Gallis Guarantes. Qui itaque Garantiam in se recepit, in

re

re gaudet eum, qui pactum pacificatorium laesit armis persequendi.

§470

Tam majorem securitatem obsides dare et accipere solent gentes, qui considerati generatim ejusmodi personae sunt quas in potestatem alterius eum in finem damus ut is de fide nostra nullam habeat diffidentiam. Solent victores victis obsides imperare, ut eos hoc modo sub imperio suo retinere possint facilius. Ita Ariovistus Germanus, a victis Gallis obsides poscebat, et in eos omnia exempla cruciatus edebat si qua res non ad nutum aut ad ejus voluntatem facta est vid. Caji Julii Caesaris Comment. Lib. 1. Cap 31. Sciendum vero est, in omni negotio ad tollendam inter hostes diffidentiam, adhiberi posse obsides: quod non datur aptius remedium pleniori ad perficiendum aliquod negotium consequendae securitatis quam sunt obsides, qui plerumque e nobilissimis gentibus eripi solent.

§471

Quodsi gens quae obsides dedit fidem non servat, sua nec officia, quae obsides dando ipse recepit, praestat, tam gens, cui dati sunt obsides in eos iure animadvertere potest. Dati enim sunt obsides, in eum finem ut gens quae eos accepit pleniorem habeat, sublata omni diffidentia, de nostra fide, suntque illi quasi pignus aliquod obligationis quam certissime praestandae. Cum itaque obligatio illa negli-

get

gitur laedit gens quae obsides accepit adeoque ipso, ti gens laesa iure hinc obsides animadvertit. Casus quo seu prudentia seu generosa indoles tali in ca; su facienda suadet, nos hic loci uberius exprimere non possumus.

CAPUT VI.

De Dominio gentium

§472.

Quae de Dominio ejusque diversis speciebus supra Par. 1 Cap VI. §99 seq. commentati sumus, ea hic loci sigillatim repetere necesse non est, cum nuda eorum quae ibidem dicta sunt, ad gentes applicatione Ius gentium, hac parte absolvatur. Idem tenendum de modis adquirendi quos Par 1 C. 8 §110 explicatius proposuimus. Quos modos ibi ex principiis Iuris naturalis pro iustis declaravimus, illi inter gentes quoque erunt iusti adeoque gentes etiam tam occupatione, quam modis adquirendi derivativis dominium ter adquirere possunt. Quae de cautionibus §130 differebamus, etiam ad multa gentium negotia possunt quam optime accomodari.

§473.

Ea quae hic speciatim observanda sunt, concernunt dominii utilis, varias formas. Species quae inter gentes principes ve aetate nostra usitata sunt. Praecipuas earum mentionem

dicob

§ 106 et hic illud addimus posse principem qq. salva Majestate sua, dominium rei alicujus habere minus plenum, cujus gradus, et Dni illius adquisitione estimandi erunt. Si qui principes aliorum vasalli sunt, ex natura feudi ejusque peculiari modo, et pacto seu foedere intelligendo, iura tam Domini directi, vasalli dijudicanda erunt nec ultra eum extendenda. Neque enim principem vasallum simpliciter pro subjecto Domini directi haberi potest: habet enim Majestatem, quamvis restrictam, subditus autem qua talis nihil in se de Majestate habet.

§ 474.

Quando quidem principis vasalli, Majestas per Dnium directum restricta est § 8 patet perspicuum, inter Dnum et vasallum, non esse foedus aequum, adeoque vasallum non esse Dni dicti socium per § 434. Esse tamen patet ejus clientem, si Dnus directus non tantum ab eo fidelitatem postulat, sed ei simul adversus hostes, quoscunque defensionem promittit per § 432. Differe quidem videtur aliqua ratione cliens a vasalo, quod ille accipiat dominium rei alicujus, a Dno directo, sub condicione fidelitatis, ille se ipsum in patrocinium potentioris tradat: nihil tamen obstat, quo minus potentior ille defensionem tenioris in se suscipiat, sub conditione fidelitatis: quo in casu cliens ad vasalli statum accedit ejusque subit condicionem.

§ 475.

Servitutes enim in I N. locum habere posse §107. monu, imus. Eas itaque inter gentes quoque certo modo obtinere perspiciendum est. At quoniam Cives, et gentes moriuntur, licet per bella aliasque Calamitates, uti ex historicis patet, interire possint. Servitutes quas personales Vocitavimus, ad gentes non possunt commode applicari. Sed reales tanto commodius. Sed cum Princeps sortem cum aliis hominibus communem subire debeat, cur inter eos servitutes personales locum habere queant nulla potest allegari ratio.

§476.

Donatio, permutatio, emtio, venditio mutuum comodatum, locatum, conductio, inter gentes quoque locum habere possunt. Nec necesse est, ut his applicandis, et applicandis ton, quid immoremur §§ 127. ad 135. Quod ad Testamenta attinet, an per ea acquiri possit legitime Dominium, et quomodo ex iis justus deduci possit titulus de eo § 146 et 147. uberius disputavimus. Etiam de testamen, tis principum § 298 disseruimus, sed potissimum in relatione ad Cives, vel etiam ad Civem, cui illi cum imperio sunt. Nunc de ea dispiciendum est, an gens principe sine adquirere possit legitime ex testamento Principis et gentis alterius etc. Nullum vero ostendi potest impedimentum quo re id salvis naturae legibus fieri que, at, modo id observat, quod iam § 146. monuimus testamentum non tam modum quam occasionem adquirendi

sup

suppeditare. In vulgus notum est, populum Romanum Asiæ Pergamenæ regnum e testamento Attali regis, ad se pertraxisse, quod an recte sit e parte Attali, seu e parte Romanorum factum fuerit nos quidem disputare nolumus. Etiam Nicomedes Bythiniæ rex testamento populum Regnum fecit hæredem. Exempla plura larga manu suppeditat Grotius Lib I Cap III §13. it Exercitationem de testamentis summorum Imperantium ad §298 allegatam.

§477.

Quod de testamentis §pr. diximus idem de occupatione qq. bellica censemus esse statuendum. Hæc qq. occasionem acquirendi dominii dat, sed jure naturæ justum, et sufficientem Dominii titulum exhibere non videtur. §148. Est enim inter gentes bellum gerentes controversia, et neutra car existimat, se bellum injustum gerere, quo circa si quid sibi ab hoste ademtum sit, inique illud ab eo possideri putat, et jus ea, quæ sibi per vim erepta sunt vindicandi tribuit. Nec potest controversia aliter componi, quam per pactum pacificatorium, quo accedente justus dominii titulus positus esse intelligitur.

§478.

Præscriptionem non esse legitimam in statu naturali acquirendi modum §149. demonstravimus. Ergo nec gentes sola præscriptione legitime acquirunt. Sed

si quis dominii titulo et diuturna possessione deducendus erit, is ad pactum recitatum redulet, quod tamen ex sola diuturna possessione uti § 150 ostendimus tuto et semper colligi non potest.

§ 479.

Inter gentes Principesque, quoniam comodissimus adquirendi modus connubia sunt, id quod si necessum esset exemplis quam plurimis illustrare possemus. Sapienter profecto Somersetus Angliae Protector in scripto A. 1548 Scotis opposito duas esse vias quibus bella finiantur monet, unam scilicet atque victoriam unam, altera vero connubia vid. Joh. Schleidan. Comment. Lib. XXI p. 622. Sed non tantum bella finiunt connubia, verum adquirunt etiam Urbes, provincias, regna, modo uti in se Justissimo, ita quoque longe omnium facillimo.

§ 480.

Obligationes gentium mutuae solvuntur modis supra Part. 1. Cap. VIII expositis, absolute quidem et naturales quia ex gentis natura, ejusque ad certas relationes manant necessario, semper a gentibus praestanda sunt, nisi favor necessitatis aliud suadeat vid. § 157. hypotheticae vero seu adventitiae solutione, compensatione, condonatione, seu remissione, pactis liberatoriis, et si obligationes illae condicionatae, aut ad certum tem-

tum tempus duratura erant, defectu conditionis et expleto tempore, inter. num. 8 157 ad 159. Quid de relaxatione juramenti; quomodo aliqui pro modo solvendi, obligationes habent, sentiendum sit n. 8 160 disjudicandum est.

Tantum

Finem imposuit, auxiliante Deo, Michael Mathoides Ao 1770 d. 15 F.